

A
MAGYAR IRODALOM
JELESEI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARSÁNYI

AZ

ÚSTÓKÓS

II.

.....
315.319

OSZK
MSO

.....
2.....

HARSÁNYI ZSOLT

AZ ÜSTÖKÖS

PETŐFI ÉLETÉNEK REGÉNYE
KÉT KÖTETBEN

MÁSODIK KÖTET

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARMADIK KIADÁS

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET RT.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és
filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Irod. Int. Rt., Budapest, 1932.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

315319

(R
2)

R
1965

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
B Művedéknapló
1958 év 10.368 sz.

Budapesti Hírlap nyomdája.

XX.

Az öreg Szemere Pál, széplélek, irodalombarát, fiatalok kedvelője, ment az utcán. Két fiatalember jött szemközt. Egyik a villogószemű, komolykodó, mindig lázongó Petőfi Sándor, a másik a szelíd, szőke, mosolygós, ellenállhatatlanul szeretetreméltó Jókay Móric. Ezek köztudomás szerint nagyon ragaszkodtak egymáshoz, barátságuk még Pápán kezdődött, ahol együtt diákoskodtak. Az ifjú Jókay nemrég költözött fel Pestre, a Pesti Divatlap, ahová Petőfi vezette be, mutatványt közölt Hétköznapiok című regényéből, amely egyszerre nevezetes tehetséggettette. Most karonfogva ment a két jópajtás az utcán. Jókay mosolyogva, elevenen mesélt valami történetet, Petőfi komolyan hallgatta. Az öreg Szemere már személyesen ismerte őket, futólag találkozott mindkettővel. Ahogy most szemközt jönni látta a két kedves, érdekes fickót, ellenállhatatlan melegség fogta meg. A fiatalságot kedvelő idős urak túláradó atyai jóságá. Megállt előttük, s azok is megálltak.

— Mondja csak, öcsém, hány esztendő ön?

— Huszonhárom, — felelte Petőfi csodálkozva.

— Hát ön? — fordult az öregúr Jókayhoz.

— Én is huszonhárom.

— No, én meg hatvanhárom, hát legyünk pertúpajtások. Szervusz, Sándor öcsém. Szervusz, Móric öcsém.

Két kemény kézszorítás, három melegségtől és ragaszkodástól sugárzó arc.

— Különben merre mentek? Fordulok én is vissza, megyek veletek. Remélem, nem titok, amiről diskuráltok.

— Előtted nem titok, kedves bátyám. Most mesélem Sándornak, hogy mink ott a Pilvax hosszú asztalánál micsoda európai fontosságú politikai tényezők vagyunk.

— Csak nem? — mosolygott előre Szemere Pál, úgy vélvén, hogy abból valami tréfa fog kisülni.

— De bizony. Tegnap találkoztam Bérczy Károllyal, hallottad már a nevét, úgy-e, Pali bátyám?

— Hogyne. Igen tálentumos fiatalember. Dickenst fordít.

— Az, az. Szóval ő a helytartótanácsnál van állásban odaát Budán. Tegnap, mondom, találkoztunk, hát azt mondja nekem: „Te Móric, vigyázzatok egy kicsit annál a Pilvax-asztalnál, mert a helytartótanácsához bizalmas rendelet jött a kancelláriától, hogy jó lesz figyelni azt a Pilvax-asztalt, amelynek törzsvendégei a Bécs-ellenes törekvéseket képviselik, egytől-egyig felforgató szellemű emberek és a külön figyelemre azért érdemesek, mert az egyetemi ifjúság körében nagy tekintélyük van.“ Mit szólna ehhez, Pali bátyám? A kamarilla minden reggel megkérdezteti a kancelláriát, hogy mit mondott Pákh Berci a Pilvaxban. Sőt Zsófia őfensége, ahogy a szemét kinyitja, azonnal megkérdezteti Metternichet, hogy az a Petőfi nem mondott-e valami mérgeset.

— Nagy imposztorok vagytok, ammán igaz, — szólt az öregúr, akit a két fiú közrefogott. — Persze, odamentek a Pilvaxba.

— Éppen oda igyekszünk.

— No hát, hadd kompromittáljam magam a kamarilla előtt, veletek megyek. Ugyis megfázott a lábom, kicsit megmelegítem.

A ropogós hó világából benyitottak a Pilvaxba, a sűrű füst áporodott levegőjébe, a billiárdgolyók

csattogásának, a hangos társalgás monoton zúgásának, a kanálcörgéseknek zshivájába. A hosszú asztalnál már többen üldögéltek: Várady, Pákh, Degré, Dobsa, Obernyik és mások. Alig foglaltak helyet s alig rendelték meg a kávé, s alig kezdtek a fiatalok az öregúrral nyájasan társalkodni, mikor egy izgatott, beretváltképző ember rohant be a kávéházba, egyenesen hozzájuk. Czakó Zsigmond volt ez, a Nemzeti Színház házi szerzője, a „Kalmár és Tengerész“, valamint „A végrendelet“ című két nagy siker írója.

— Sándor, Sándor, nagy újság van! Elfogadták a darabodat.

Petőfi felugrott a székről és izgalmas, sürgető, kérdő ábrázattal várta a többit.

— Most találkoztam Vörösmartyval, tőle hallottam. Jó lenne, ha elszaladnál hozzá, a színháznál most úgy sem találsz senkit, ő pedig mindenről informálva van.

A költő kapkodta ködmenét, sapkáját. Nem is felelt a gratulációkra, amelyek a nagy hírre innen is, onnan is hangzottak feléje. Csak éppen biccentette a köszöntést és rohant. Két billiárdozó jogász megállt játék közben, úgy bámultak utána.

— Petőfi, — mondta az egyik, hangjában a hírességnek járó érdeklődéssel, — vajjon hova rohan ennyire?

— Mindig rohan.

Az asztalnál maradottak egyszerre kezdtek beszélni. A hír általános izgalmat keltett. Petőfi mintegy tíz napja nyujtotta be „Tigris és hiéna“ című darabját a Nemzeti Színházhoz és mondhatatlan nyugtalansággal várta a bíráló választmány döntését. A „Zöld Marci“ még mindig fájtn neki, s általában egy idő óta aggasztóan komor volt, folyton világfájdalmas gondolatokkal tépelődött, Byront és Shelleyt bújta, egészsége miatt nyughatatlankodott, minduntalan arcát tapogatta forróságot kutatva, mert tüdő-

betegnek tartotta magát, és barátai sehogyan sem tudtak bele lelket verni.

— Hálistennek, — örvendezett Jókay Móric, — ettől talán talpra áll egy kicsit. Most már csak az kell, hogy sikere is legyen.

— Lesz, — jelentette ki erélyesen Czakó.

— Adja Isten, — szólt az öreg Szemere Pál, — de honnan tudja olyan biztosan, öcsémuram?

— Megmondom bátyámuramnak. Én is jómódú emberek fia voltam, Sándor is. Az én apám is tönkrement, a Sándoré is. Nekem is abba kellett hagyni a református kollégiumot, Sándornak is. Én is elmentem vándorszínésznek, Sándor is. Én is kórista lettem a Nemzetinél, ő is. Nekem is nagy sikerem lett az első bemutatómmal, ergó morgó vigyorgó: neki is az lesz.

— Azt kéne megcsinálni, hogy a vásárra hozzák ki, — szólt bele a szakember Obernyik.

— Hogyhogy a vásárra? — kérdezte az éppen nem szakember Szemere Pál.

— Úgy van az, bátyámuram, hogy pesti vásárkor akármit adnak a színházban, tele van. Megtöltik a falusiak a színházat, akik feljönnek a vásárra. Március tizenkilencbe lesz a vásár. Ha Sándor darabját most elfogadták, azt kellene kicsinálni, hogy március legelején mutassák be a Tigris és hiénát, még pedig bérletszünetben, mert az sokkal nagyobb bevétel. Akkor eljátszhatják a vásári látogatottsággal együtt ötször-hatszor is. Sándor megkereshet igen könnyen százötven pengőt. Azért már érdemes darabot írni.

— Hiszen azért is írja, — szólt Jókay, — igen rossz helyzetben van szegény, csak nem panaszkodik, mert büszke. A szüleit is támogatja, magának is élni kell és ezzel a Vahot Imrével csúnyán megjárta.

Szemere Pál csodálkozott.

— Megjárta? Hiszen tudtommal Vahot pompá-

san fizeti. Nekem Vahot maga mesélte, hogy ma Petti kapja a legnagyobb vershonoráriumot.

— Azt elhiszem. De azt bezzeg nem mesélte Vahot, hogy Sándor összesen mennyit keres. A dolog úgy volt, hogy Vahot mindenféle kapacitálással és terrortal rávette Sándort a privilégiumra, vagyis hogy Sándor verset máshová ne adjon, csak neki. Ebbe Sándor belement. Addig, amíg a Honderűbe és az Életképekbe is írt, azok a lapok elég csínyján bántak vele. Hiszen nem gyalázhattak valakit, akinek a neve egy vers alatt megjelent ugyanabban a lapban. De mikor Sándor csak a Pesti Divatlapba adott verset, azokat nem kötötte többé semmi. Frankenberg suba alatt, Horváth Lazi pedig egész nyíltan rászabadította a sajtósintéereket. Egy szép napon Sándor azon vette magát észre, hogy az egy Divatlap áll a háta megett anyagilag is, erkölcsileg is, de sem anyagi, sem erkölcsi segítségben nem tud neki eleget nyújtani. Akkor leült Vahottal és megmagyarázta neki, hogy ez tovább így nem mehet. Vahot emelje fel a vershonoráriumot. Jól van, hosszú és kínos alkudozások után Vahot felemelte a honoráriumot. Sándor hat forintot kap egy versért, ezt eddig csakugyan nem kapta senki. Igen ám, de amíg Sándor három forintért írt verset, Vahot egy hónapban közölt tőle nyolcat, az huszonnégy forint. Mióta hat forint a taksa, azóta közöl egy hónapban kettőt. Az tizenkét forint. Ez is ment egy darabig, amíg Sándor megint fel nem horkant. Akkor Vahot nagykegyesen azt mondta: „Jól van, nem bánom, kiengedlek az obligóból, írhat sz máshova is.“ Hát most itt tartunk. Hova menjen Sándor a versekkel? A Honderűhöz, ahol Nádas kay, Horváth Lazi és újabban ez a szemtelen pizok Zerffi minduntalan a lelkét tiporják ki? Vagy Frankenburghoz menjen, ahol szintén lépten-nyomon gyalázzák? A vége most az, hogy Sándor meg van fogva, egy szót sem szólhat, hiszen a gavallér Vahot teljes

szabadságot adott neki, de viszont az egész sajtót magára bősztette, keresni pedig összesen éhkoppot keres. Most mindent ettől a Tigris és hiénától remél, azért lettem én is olyan izgatott, mikor Zsiga előbb a jó hírt hozta.

Szemere Pál fejét csóválta:

— Tyű, de komplikált egy boszorkánykonyhán éltek tik itt ezen a Pesten. Osztán mondjad csak, öcsém, miféle szerzet az a Tigris és hiéna?

— Boris és Preszlava története. Történeti dráma. Boris a tigris a darabban, és Preszlava a hiéna. Még egy főszerep van benne, egy Saul nevű magyar főúr, azt Egressynek írta Sándor. Az Ilona aradi bosszúállása körül forog a dolog, igen izgalmas és hát persze úgy van írva, ahogy csak a mi Sándorunk tud írni. Csupa láz, csupa lobogás, csupa szenvedély, az ember fél, hogy felrobban az egész.

— Hány felvonás? — kérdezte Czakó.

— Négy. De több változásra oszlik. Ha jól emlékszem, kilenc, vagy tíz szín van benne.

— Jól belejött most Sándor, — szólt eközbe Pákh is, — amit mostanság ír, mind nagyon szép. Nekem az a „Négyökrös szekér“ tetszik legjobban, amit Borjádról hozott. Mesélte, hogy ez az Erzsike, aki szerepel a versben, Sass Pista huga. Hogy mentek ökröszekéren Uzdról Borjádra, ahogy a vers leírja. Gyönyörű, hangulatos dolog, az ember szinte maga előtt látja, ahogy éjszaka a holdvilágos országúton ballagnak az ökrök s a szekéren ülő fiatalok felbámulnak a csillagokra.

— Nagyon szép vers, — vélte Jókay, — de még szebb is van . . .

— Hohó, Marci, — kacagott Pákh, — mi nagyon jól tudjuk, hogy neked melyik tetszik. Persze, hogy az, amelyiket hozzád írt. Nem leszel te bolond egyéb verset dicsérni.

Mind nevetett a pironkodó Jókay rovására. Csak Szemere nem. Ő nem értette az összefüggést.

— Azon vigyorognak ezek, kedves bátyám, — magyarázta Jókay, — hogy mikor egy „Nepeán sziget“ című elbeszélésem mult őszön megjelent az Életképekben, ő verset írt hozzám. „Egy fiatal íróhoz“ a címe. Büszke vagyok rá, azon nevetnek ezek a tökéletlenek. Hogyne volnék büszke. Azt írta rólam, hogy: „Láttam egykor egy kis felleget, s megmondtam, hogy ebből fergeteg lesz. E kicsiny felhőcske te valál, és most villámterhesen közelepsz“.

— Tizenkilenc, — nevetett gonoszul Pákh.

— Tudniillik, ezek azzal szekíroznak, kedves bátyám, hogy számlálják, hányszor idézem a rólam szóló verset. Csak számláljátok, nyavalyások, úgyis tudom, hogy az irígység beszél belőletek. És pukkadjatok meg: azért sem ez a legszebb verse az újabbak közül, hanem „Az őrült“.

— Az őrült, hogyne, — szóltak rá hárman is, négyen is, nagy bólongatással.

— Nagyon érdekes volt, — kezdte most Várady Antal — mikor írta. Mód nélkül fel volt háborodva azon, hogy Császár Ferenc lehúzta a verseit. „Ezt már nem hagyom, — azt mondja, — én is befütyülök ennek a száárnak“. Azzal megszerezte valahol a Császár verseit, hazahozta és nekiült kijegyezni, hogy hányszor fordul elő Császár verseiben az a szó, hogy „oh“, hányszor az „ah“, és hányszor az, hogy „szűm“. De én kézzel-lábbal lebeszéltem, hogy ezt megírja. Úgy szidott engem, mint a bokrot, káromkodott, kiabált, hogy mi közöm nekem az ő dolgához. Mégsem hagytam. Akkor dühösen fogta a papirosokat, amire a Császár szavait kiírta és a Császár kötetével együtt bevágta az ágy alá. Járkált le s fel a szobában, fujt, mint a vadkan. Akkor lassanként elkezdte dobálni a levegőbe a tallért, ahogy szokta. Én már akkor tudtam, hogy ebből vers lesz. Lábujjhegyen elmentem

hazulról, hogy ne zavarjam. Mire hazamentem, készen volt „Az örült“.

— Berecz Károlynak, — szólott Pákh, — azt mesélte, hogy ő ezt a verset álmodta. Azt írta meg, amit álmodott.

— Ezt nekem is mesélte, — felelt Jókay, — és furcsa, hogy olyan álomszerű is az egész.

— Azt nem értem, — szól most Czakó Zsigmond, — hogy Kuthynak ez a vers nem tetszett.

— Hohó, — kiáltott Jókay, — apropó: Kuthy! El is felejtkeztünk róla, fiúk. Ki van meghíva Kuthyhoz?

Kisült, hogy a jelenlévők legnagyobb része meg van híva Kuthy Lajoshoz zsúrra. Idestova már indulhattak volna, de nem tudták, várják-e Petőfit, a szintén meghívottat, vagy induljanak nélküle.

— Még valamiről el ne feledkezzünk, — szól most Pákh, — Tompa Miskát meg kell nézni. Tegnap nem jól érezte magát.

Az ám, Tompát meg kell látogatni. A fiatal kálmista papköltő a Rókus-kórházban fekszik. Jókay tehát kiosztja a szerepeket. Ő maga itt marad a Pilvaxban és megvárja Petőfit, mert az bolond módon érzékeny, és ha visszajövet nem talál itt senkit, megsértődik, hogy nélküle mentek el. Ő bezzeg nem várakozik senkire. De hát ha ilyen ember, akkor ilyen, aki barátja akar lenni, annak le kell számolnia bogaraival.

A többiek menjenek előre Kuthyhoz, Pákh és Várady nézzék meg Tompát, beszéljenek a doktorral is, a beteget kérdezzék ki, nincs-e valamire szüksége, amit be kellene vinni a kórházba.

De az öreg Szemere, aki már felhúzta bundáját, ráigazította fejére a fülvédő sapkát és már indult volna Kuthyhoz, habozva topogott idomtalan boto-saiban.

— Mégis csak veled maradok, — mondta végül, — megvárhatjuk Sándor barátunkat együtt.

Azzal megint lerakta téli holmiját és visszaült az asztalhoz. A többiek elmentek, csak ketten maradtak ott.

— Mondjad csak, Marci öcsém, — kezdte az öreg a társalgást, — mi van ezzel a Sándor fiúval és Kuthy Lajossal?

— Észrevettél valamit, Pali bátyám?

— Kuthy, mikor beszélgettem vele tegnap, s Pe-tőfit említettem, néma maradt. Nem szidta egy szóval sem, de hogy én magasztaltam, arra nem felelt semmit. Összezőrdültek ezek?

— Ha már kérdezed, Pali bátyám, elmondom. Legalább te is ügyelsz majd Kuthynál. Én mindig tükön ülök ezeken a Kuthy-féle zsúrokon, folyton Sándorra vigyázok, hogy el ne ragadják a csikók. Általján véve is sok bajom van Sándorral, mert senki másra nem hallgat, csak én rám, így aztán az én dolgom folyton visszatartani, mikor heveskedik. De evvel a Kuthyval annyira nem szívelhetik egymást, hogy itt elébb-utóbb ki fog törni a skandalum. Már a kezdetén baj volt az ismeretségnek. Évekkel ezelőtt Vahoték ismertették meg Kuthyval Pozsonyban, Kuthy a maga előkelősködő, nagyralátó módján fogadta, Sándor megsértődött és elrohant. Később valahogyan összebékéltek itt Pesten, de igazi barátság sose alakult ki közöttük. Nem is alakulhatott, nem egymásnak való emberek. Kuthy él-hal a társadalmi szereplésért és ügyesen adminisztrálja azt a kétlaki érvényesülést, hogy a mágnások közt írótársaságával teszi magát érdekessé, az írók között pedig a mágnásbarátok nimbuszával imponál. Azután meg felaprózza a talentumát és az írásait sajátmaga nem becsüli. Cinikus. Túlsokat ad arra, hogy szép ember és ezt a pózt feltűnően hordja. Szerelmi kalandjairól szeret sokat beszélni, és úgy marad diszkrét, hogy azért mindenki mindent sejtsen. Summa-summárum: csupa olyan tulajdonságból van összetéve, amik Sándort lázítják és izgatják.

Már régebben is csipkelődtek egymással, félig tréfásan, félig komolyan. Két héttel ezelőtt az történt, hogy valaki valami bokrétát emlegetett, amit az ideáljának kellene elküldenie, ja igen: Várady Antal akart bokrétát küldeni egy Ruffy Ida nevű lánynak, akibe szerelmes, de nem volt pénze. Erre Sándor azt mondta, hogy férfiember ilyenkor a föld alól is pénzt kerít. Ekkor Kuthy odafordult Sándorhoz és ezt mondta neki: „Ugyan, Sándor, szerettél-e már életedben úgy nőt, hogy pénzedbe ne került volna?” Sándornak arcába szökött a vér, és én rettegve vártam, mit fog felelni. Megérintettem a karját, mert mellette ültem, hogy csillapodjék. Ő nyelt egyet, „Hát te, — azt mondja, — szerettél-e már életedben úgy nőt, hogy annak pénzébe ne került volna?”

— Tyú, kutyateremtette.

— Azt hittem, egymásnak esnek, de akik ott voltak, ügyesen nevetni kezdtek, és így tréfára fordult az egész. De láttam, hogy Kuthyban benne maradt a tüske. Ezért pár nap mulva, most egy hete, rávettem Sándort, hogy tegyünk látogatást Kuthynál. Gondoltam, szebb hozom őket. Bementünk, s én kértem az inast, hogy honn van-e a tekintetes úr. „Igenis, — azt mondja, — egyedül van.” Megyünk befelé, jön elibénk Kuthy, le sem ültet, hanem hűvösen azt mondja: „Igen sajnálom, rosszkor jöttetek, éppen egy hölgynek adtam légyottot, arra várok. Nem fogadhatlak benneteket, jöjjetek máskor.” Szépen sarkon fordultunk és eljöttünk. Most megint meghívott bennünket a zsúrjára Kuthy. Én mindenáron azt akartam, hogy valami ürüggyel mentsük ki magunkat, mert látom, hogy Sándorban forr a düh. De ő okvetlen el akar menni. Hát most tükön ülök és csak akkor fogok fellélegzeni, ha majd Kuthytól eljöttünk.

Szemere mosolygott.

— Veszekedett egy fickó ez, kutyateringette.

Még diskuráltak egy darabig rokonságról, csalá-

dokról és természetesen felfedezték, hogy huszadágon atyafiak. Ezer éve nem tud úgy találkozni két magyar nemesember, hogy egy negyedóra alatt az atyafiságot fel ne fedezzék. Végre jött Petőfi. Sajátságos, túlhosszú lépéseivel odadöngött a hosszú asztalhoz.

— Le sem teszem a ruhám, megyünk Kuthyhoz.

Kint az utcán, ahol a hóra kék árnyalatot vetett az este, s ebbe a kék árnyalatba sárga ábrákat festettek az ablakok kiszűrődő fényükkel, könyvesbolt előtt mentek el. Kevés magyar könyv, százannyi német a kirakatban. Hirtelen megszólal Petőfi.

— Mondok neked egy német verset, Pali bácsi, találd ki, hogy ki írta.

— Halljuk.

— Wie das Staubkorn wirbelnd fegt der Wind, fliegt zu Ross der Bursche fluggeschwind. Freund, woher so eilig treibt es dich? Von der Puszta-Fläche komme ich.

Szemere tünődött egy kicsit, aztán megvallotta, hogy nem tudja kitalálni. Petőfi büszkén vágta ki:

— Ezt a verset én írtam. Egy Dux nevű ember lefordította németre, meg is jelent a bécsi Sonntagsblätterben. Magyarul így volt: „Mint a porszem szélvész fuvatán, repül a legény gyors paripán. Honnan, atyafi, oly hevenyén? Pusztáról csikóval jövök én.“

— Szóval, már külföldön is kezdel híres lenni? Emmán derék dolog, pajtás. Hadd tudja meg a német, hogy minket se a gólya költött.

Aztán, ahogy ballagtak, megállott. Megálltak azok is, hogy mit akar. Az öreg úr ránézett Petőfire.

— Huszonhárom éves vagy, fickó, ismer az egész ország, elsőnek számítasz a fiatalok közt és már fordítják a verseidet. Mi lesz belőled, mire hatvanhárom leszel, mint én, te kölyök?

És nyájas gorombasággal hátbavágta a fiatalembert. Az azonban nem mosolygott. Hanem ahogy tovább indultak, komolyan felelt:

— Én sohasem leszek hatvanhárom éves. De még negyvenhárom se.

— Hallod, Pali bácsi? Folyton ilyen marhaságokat beszél.

— Ez bizony marhaság. Miért ne lehetnél akár nyolcvanhárom?

— Mert rossz a tudóm. Vagy nem is azért. Csak. Biztosan tudom. Azért sietek annyira az utcán is, hogy aki velem jön, mindig visszatart, mert nem tud velem lépést jönni. Sietek, rohanok, dolgozom, verekszem, csak gyorsan, gyorsan, mert nem sok van hátra.

Jókay rászólt:

— Te Sándor, ha abba nem hagyod ezt a vén-asszonyos nyavalygást, én bizony megverlek. Mi értelme van annak, hogy örökösen ezen a rögeszmén tépelődöl? Használ ez neked? Egészséges lélek teheti ezt? Ugyan szólj már neki, Pali bátyám, ha már én rád nem hallgat: mondd meg neki, hogy ez egyszerűen hülyeség.

— Bizony, öcsém, — szólt Szemere, — én negyven esztendővel vagyok idősebb nálad, de azért eszem ágában sincs még meghalni. Sőt, mondok neked valamit, bár úgy sem fogod elhinni. Az ember legszebb kora a szép öregség. Mikor már nem égetnek az olyan tüzes vasak, mint az asszony, meg a hírnév. Hanem csak el van az ember szép bölcsen magamagának, elszemlélődik ez furcsa világon és ha olyanokkal diskurál, akiket szeret, jól érzi magát.

— Ezt én nem érem meg soha, — szólt Petőfi dacosan, — punctum, beszéljünk másról.

— Olyan csökönyös ember ez, Pali bátyám, mint az özvegy szamar. Jól van, beszéljünk másról.

De nem beszéltek másról, hanem elgondolkozva mentek tovább szóttanul. Miglen Kuthy Lajos szállásáig értek.

Ott már teljes volt a társaság. Tizenöt vendég, mind betüvető ember és mind fiatal, üldögélt a pom-

pás lakásban összevissza, köztük a házigazda, mint harminckét esztendejével a legidősebb, világfi könnyedséggel és a felsőbbség nyugalmaival telepedett hol ehhez, hol ahhoz a teázó csoporthoz. Fekete bársonyruha volt rajta, mindig abban járt. Elegáns inas is mászkált nesztelenül a szőnyegen, szamovárt helyezett el, edényt cserélt. Az atmoszféra már jó füstösre fűledt.

— Isten hozott, Pali bátyám. Kedves vendégeim, megérkezett a közöttünk legifjabb. Éljen!

Vidám éljenzés közepette telepedett Szemere Pál egy asztalkához, Kuthy odahozott hozzá egy-két fiatal embert bemutatni, akiket még nem ismert. Aztán az általános társalgás monoton folyama folyt tovább. Petőfi és Jókay máshova ültek, azonnal hozzájuk ült Pákh és Tompáról hozott híreket. Tompa Miska jól van, nem hiányzik neki semmi, olvasni valója is van még, nemsokára felkelhet. Már verselget is, felolvasott nekik egy „Télen-nyáron“ című igen csinos költeményt, amit most írt ott a Rókusban.

Kuthy hol itt, hol ott kapcsolódott be a társalgásba, de Jókayékhoz még nem ült le. Már egy jó órája voltak ott, mikor végre fogott egy széket és asztalukhoz húzta.

— Hát ti hogy vagytok? Ki mit dolgozik?

Petőfi előrehajlott, szeme bosszúállóan megvillant.

— Én egy regényt tervezgetek. Rinaldo Rinaldini lesz a címe, de mai magyar témája lesz. A szalónok zsványvezérét fogom megírni benne, élő alakokról mintázva.

Jókay ijedten érintette meg Petőfit. De Kuthy már kérdezte gyanútlanul:

— És ki lesz az az élő alak?

— Te.

Mindenki meghökkent, aki odahallgatott. Kuthy felkelt és megveregette Petőfi vállát:

— Édes öcsém, nőjj te még egy kicsit, ha engem ennek vagy amannak meg akarsz tenni.

Azzal hátat fordított és ment egy másik csoport-hoz. Nemsokára felbomlott a társaság, és Petőfi távozáskor csak éppen intett a házigazdának a szoba másik végéből. Mikor leértek az utcára, így szólt Jókayhoz:

— Ma voltunk itt utoljára, pajtás.

— Ma sem kellett volna jönni.

Szemere, aki velük jött, elmondatta magának, mi történt. Aztán legyintett.

— Ne ilyen csip-csup marakodásra fordítsd magad öcsém, nem ér az semmit. Arra ügyelj most, hogy mi lesz a színdaraboddal. Beszéltél Vörösmartyval?

— Beszéltem. Csakugyan úgy van, ahogy Czakó Zsiga mondta. A darabot a választmány elfogadásra ajánlotta s már az igazgató is elfogadta. Vásár előtt hozzák ki.

— Tele leszel pénzzel.

— Még mindig nem elég. A szüleimet kell segítenem. Most regényt fogok írni. Holnap, holnapután elintézem a darabom szereposztását, megnézem Tompát, beszélek Vahottal, aztán megyek a szüleimhez. Megírom a regényt, feljövök az utolsó próbákra, felveszem a pénzt a regényért, felveszem a pénzt a színháztól, és — megint nem lesz egy lyukas polturám sem. Ahogy kézhez veszem, úgy fizetem széjjel. Marcikám, gyenge ipart választottunk.

— Majd lesz ez jobban is. Azt a bosszúálló témát akarod regénynek írni, amit a multkor meséltél?

— Azt. Már címet is találtam neki. Igen jó cím, kapós lesz a könyv: „A hóhér kötele“.

Közben Szemere szállásához értek. Az öreg melegen búcsúzott a két fiútól, mindakettőt megölelte és lelkükre kötötte, hogy írjanak magukról szorgalmasan, ő is ír majd nekik. Mikor elváltak, a két fiú elragadtatva magasztalta. Sok furcsaságot hallottak

róla, százféle bogara volt az öregnek, nagy kuruzsló volt, orvosi műveket böngészett, külön étrendet dolgozott ki magának tudományosan, s reggel meghatározott számú kávészemet olvasott ki a konyhán, hogy bizonyos mennyiségű koffeinnél se több, se kevesebb ne jusson a szervezetébe.

— Bánom is én, akármilyen furcsa, — szólt Petőfi, — én is elég furcsa vagyok. Az a fő, hogy nagyon megszerettem.

— Meg, de írni mégse fogsz neki, akárhogy ígérted.

Ezen nevettek egyet, mert Petőfinek igen gyenge oldala volt a levélírás.

— Ha nem írok is, szeretni fogom. Csak most aztán engem is szeressen a jó Isten ezzel a Tigris és hiénával. Jaj de jó volna már egy kis pénz, hogy csak néhány gondtalan napom volna. Csak egy hét! Akkor aztán szívesen húznám az igát tovább. Megyek is haza azonnal, kezdem a regényt.

Ment haza és azonnal kezdte a regényt. Másnap, harmadnap dolgait intézte, de minduntalan sietett haza és írta a regényt. Útközben is írta, míg szüleihez hazament: vázlatot firkált a térdére fektetett papirosra. Két hét múlva a két kötetnyi kézirattal jött fel Pestre. Jókay levert arccal fogada.

— Valami baj van, Marci?

— Bizony, nagyon kellemetlen. A daraboddal.

— Micsoda? — hördült fel riadtan a szerző.

— Azt hallottam tegnap este, hogy Szigligeti váratlanul új darabot nyújtott be a Nemzetinek. Félni lehet, hogy a színház félreteszi a tiedet és az övét hozza ki a vásárra. Jó volna, ha szaladnál a színházhoz. Megvárlak a Pilvaxban.

Petőfi hanyatthomlok szaladt a színházhoz. Jó másfél óra múlva jött a kávéházba. Remegett az indulattól.

— Disznók! — mondta röviden, és úgy vágta kalapját az asztalhoz, hogy csak úgy durrant.

— Beszélj már.

— Igaz, amit hallottál. Szigligeti bohózatos szín-művet írt. „Egy szekrény rejtelmek” a címe. Képzelheted, mi lehet benne, vásári közönségnek való, röhögtető komédia. Ezért teszik félre az én drámámat. Szép kis országban vagyok én író, barátom.

— És mi lesz a tieddel?

— Esküdöznek, hogy azért engem nem ér injuria, az utána következő darab az enyém lesz. Március második feléig okvetlen kihozzák. Most megint eltolódik a pénz, aztán meg itt a szégyen, hogy a kitűzött darabot lerúgták a műsorról, szép dolgokat fognak írni a lapok, előre látom.

— Csak írjanak. Neked is toll van a kezvedben, ne légy málé, mondd meg annak a színháznak a magadét alaposan. Az már csakugyan nem járja, hogy neked szerződést adnak, terminust biztosítanak, s aztán szó nélkül félretesznek. Ne is túrd, én mondom.

Petőfi dühe lehült, most már csak szégyene és fájdalma maradt. Két könyékkkel lekönyökölt az asztalra és belebámult a kávéházi levegőbe. Hosszasan gondolkozott, aztán csendesen szólalt meg:

— Nem is csak erről a darabról van szó. Az egész életemről, Marcikám, arról, hogy az tenne nekem igen nagy szívességet, aki fogna egy taglót és fejbevágná vele. Mikor a minap fent jártam Budán, lenéztem a bástyáról Pestre. Pest, meg én. Mit hoztam én neki, mit adott ő nekem? Hoztam egy csomó verset, de olyat, hogy megrendült bele az ország. Felpezsdítettem ezeknek a fajankóknak a pállott irodalmát, pirosat és zöldet festettem az eddigi fakó fehérre, embereket megráztam, gyönyörködtettem, a lelkükön tilinkóztam, hogy valamennyien ámultan csodálkoztak, nem is én rajtam, hanem önmagukon. Nótákat adtam nekik, amik innen elindultak, mint a döngicsélő méhek

és messzi falvakban ismeretlen ezrek dúdolják most, amit izentem nekik. Újat hoztam, nagyszerűt, akkorát, mint egy forradalom. Ezt adtam én ennek a kutya Pestnek. És mit kaptam érte? Gyalázatot, szidalmat, piszkolódást, meg nem értést, nyomorúságot. Hát ezért jöttem, ezért szült anyám a világra, ezért élek? Te Marci, nekem úgy fáj az élet, mint ahogy másnak a foga fáj. Erre azt felelem magamnak: ki kell hazatni.

— Sándor, Sándor! Anyádra gondolj!

— Gondolok rá, ne félj, nem leszek öngyilkos. Érts meg engem: én nem meghalni szeretnék, hanem nem lenni szeretnék.

Jókay igyekezett könnyedebb színt adni a társalgásnak, egy kis derűt belelopni.

— Képzeld, hogy himlőt kaptál. Majd átesel rajta. Beteg a kedélyed egy kicsit, majd meggyógyul. Mikor majd öreg költőkirály leszel, amilyen valaha Kazinczy volt, azt fogják írni rólad szóló tanulmányokban: „Az agg Petőfinek valaha ifjúkorában volt egy világfájdalmas korszaka, amelyre azonban már rövid idő múltán kacagva nézett vissza, midőn Tigris és hiéna című zseniális remekműve oly emlékezetes és korszakalkotó diadalt aratott.“

Petőfi a fejét rázta:

— Nem, nem. Nekem az a balsejtelmem van, hogy ezzel is úgy fogok járni, mint a Zöld Marcival.

— Hiszen magad mondod, hogy márciusban okvetlenül kijön.

— Eh, nem hiszek én már semmiben. Valami démoni reménytelenség az, ami ráült a lelkekre.

Mélyet sóhajtott és felkelt.

— Hova mégy?

— Vörösmartyhoz. Elpanaszolom neki a Nemzeti Színház dolgát, aztán megkérem, hogy segítsen a Hóhér kötele kiadásánál. Hartlebenre gondolok, aki-

hez báró Eötvös a legjobb protekció. Vörösmarty jól ismeri Eötvöst, megkérem, ajánljon be hozzá.

Elment a költő lehorgasztott fejjel, sajogva, sötéten, reménytelenül. Még a borzasztó debreceni napok alatt sem volt ilyen boldogtalan.

Nem lehetett vigasztalni, nem is tűrte, hogy vigasztalják. Barátai aggódva súgtak össze háta mögött. Egyik nap Pákh vette észre, hogy Petőfinek megváltozott a járása. Lehorgasztja fejét és összehúzza vállát, pedig azelőtt merész és kemény fejtartással vágatott az utcán. Másik nap Várady figyelmeztette a többit: mennyi ősz haja van a Sándornak. Tele van a feje dérrrel. Huszonhárom éves korára.

XXI.

A híres pesti költő a nagykárolyi Szarvas-fogadó földszinti éttermében ebédelt. Egyedül ült az asztalnál, mégis össze kellett húzni könyökét, hogy szomszédokat ne érintsen. Mert jobbról, balról, háta felől olyan zsúfolt volt az asztalok szomszédsága, hogy a pincér a vendégek feje felett nyújtotta az ételt, s a tányér kézről-kézre járt, míg eljutott a rendelőhöz.

Fülsiketítő lárma harsogott a kis étteremben, a szatmári megyegyűlésre összesereglett urak a megye dolgáról társalkodtak, s ez csendesen nem megy soha. Kivált ha messziről jött urak vesznek részt a társalgásban, mert azok a kocsin, amely idehozta őket, kényteleníttettek voltak gyakorta leöblíteni a forró szeptembereleji úti port. Mások viszont már tegnap megérkeztek s tegnap óta vitáztak a Partium dolga felett, ami bor nélkül szintén nem történhetik. Piros arcok, álmatlanságtól dagadt szemek, vastag füst. Ha új ember érkezik, alig tudnak helyet szorítani neki, de ettől, vagy amattól az asztaltól felrikkan egy rokon kiáltás: ide, Pista bátyám, itt vagyunk! Rokon

itt mindenki, magyar sógorság, komaság ötszörösen is összeköti némelyik pár embert, mindenki mindenkiről mindent tud, szerűjének tavalyi leégését, feleségének lábtörését, híres fehér agarát, három szép lányát, kúriája zszindelyes fedelének becsorgó állapotát. Csak egy az idegen az egész teremben, az az ösztövér, komor, barna fiatalember, aki magányosan kanalazza a levest.

Jobbról, balról, mindenfelől a királyi biztosról folyik a szó, Szerdahelyiről, akit első alispánból most neveztek ki helyettes főispánnak. Jól tette-é, hogy belement? Egyik úgy véli, hogy azért az ellenzékieknek is van valami igazuk: a nemesség bátyája a vármegye, annak igazi feje az első alispán, nem szerencsés dolog az első alispántól bécsi szolgálatot vállalni, éppen, mert olyan népszerű a megyében. Legyen csak Bécsből mozgatott, népszerűtlen ember az ilyen, akkor tiszta víz van a pohárban, ki lehet bőjtölni, mint Luka Sándort és Földváry Gábort. A másik úgy véli, hogy éppen akkor csinálja okosan a dolgot a megyei ember, ha kézbe veszi a Bécsből kapott hatáskört, mert azzal ügyesen élhet a vármegye javára. Ezt mondta gróf Károlyi Lajos is. Az pedig már nem kismiska, ha maga gróf Károlyi Lajos így tartja, igaz magyar ember, törzsökös megyei földesúr, karakán híve példának okáért a Védegyletnek, aztán meg olyan kedves úriember, hogy ilyen Szatmárban még nem is volt. Milyen elegáns. Milyen nyájas. Milyen barátságos. Karonfogva megy az utcán ezzel is, azzal is. Nyoma sincs benne a Bécs felé kacsintgató, gögös mágnásnak, igaz magyar ember. Itt is magasztalják, ott is magasztalják hangosan, egy nagyhasú, derék falusi nemes, akiben dolgozik az ital, fel is kászolódik és felköszönti, noha nincs jelen. Nagyot éljeneznek rá, tele van dicsőítésével az egész étterem.

Az idegen fiatalember fészkelődik, nagyokat fúj, fejét csóválja. Egyszer csak felugrik és odakiáltja a

harmadik asztalhoz, ahol egy öreg birtokos hangos áradozással magyarázza, micsoda egy pompás ember a gróf.

— Ugyan mit tudnak az urak az ilyen emberen magasztalni? Hiszen apja, nagyapja, szépapja hazaáruló volt.

Hirtelen csend. Messzebb még folyik a zshivaj egy darabig, de a csend fagyos meglepetése eléri a további asztalokat is. Az öreg birtokos meghökkenve, elhallgat. Mellette ül egy fiatalember, az lenézően szól rá az idegenre:

— Kicsoda az úr, hogy így mer beszélni?

Az idegen már megmarkolta billiárdgombos pálcáját, mert elkészült rá, hogy nekijönnek. Nagyot vág az asztalra a pálcával, nagyot vág hangjával a másik asztal felé:

— Petőfi Sándor vagyok, az urak szolgálatára!

Sokan nem tudják, ki az. Többen tudják. Poéta-féle, — mondja halkan az avatottabb. Skribler, — mondja egy másik asztalnál egy másik. Híres ember, nem tudtam, hogy ilyen fiatal, — mondja a harmadik. Az idős úr feláll.

— Hát én pedig azonnal megkeresem a grófot és ezt jelentem neki. Majd ő ellátja a baját az úrnak.

— Úgy van, megyek én is — mond egy másik. Már szedelődzködnek és fenyegető arccal indulnak is.

— Állok elébe, — kiált vissza a költő — itt fogok várni.

S azzal leül. Eltolja a tányért, nem is eszik tovább, várja a veszedelmet. A zshivaj elhalkult körülötte, mindenki figyeli. Csendesesen beszélgetnek róla valamennyi környező asztalnál. Ez írta a János vitét. Színész volt. Most is színész. Nem, már nem színész, ujságba ír. Melyikbe? A fene tudja, ki ismerné azt a sok nyomtatott haszontalanságot. És kiféle, mi-féle vajjon, ki fia-bornya? Nemes ember aligha lehet, nemes ember nem megy skriblernek, se színésznek.

Ne csak hagyjuk, nagyon elvadult a régi móres. De úgy látszik, nem ijed meg a maga árnyékától, itt vár, még karba is fonja a kezét, mintha mintát ülne valami szoborhoz. Furcsa egy szerzet, az más igaz. Jó helyre jött ide, éppen a konzervatív kortestanyára.

Ott ül a dacos skribler, karbafont kézzel, orcáján az affér dacos vágyával. Nem tudtok ti arról semmit, szatmári urak, mi lázong ebben a messziről jött emberben: sérelmek kielégítésének olthatatlan vágya, sóvárgás folytatni a harcot, amelyben égető és megálázó sebeket kapott a viharosan érzékeny önérzet, s hogy ki az ellenfél, az közömbös, csak harc legyen. Mint évek óta folyton: harc az egész világ ellen. De milyen változás egy idő óta: a harcra vágyó lélek már pontosan kirajzolódott vonalakkal tudja maga mögött a vezetendő sereget, a politikai beszélgetések, a Pilvax vitái, a napi sajtó hírei észrevétlenül kirajzolták számára helyét, szerepét, seregét. „A nép az én vallásom.“ „Áldott legyen és dícsértessék a nép szent neve.“

Nyílik az ajtó, de nem konzervatív kortesek jönnek Petőfit felkoncolni, hanem a jóbarát jön be, Riskó Náci, vármegyei aljegyző. A költőért jött, aki-vel megbeszélte volt, hogy az átköltözik a Szarvasból őhöz. Jönne is a költőhöz, miután az ajtóból körülpillantva fölfedezte, de megállítják útjában, körülvesszik, Petőfire tekintgetve magyaráznak neki. Nagysókára odaér az asztalhoz.

— Hallom, szép dolgokat csináltál.

— Nem csináltam én semmit, csak megmondtam az igazat. Nem félek én megmondani, ha ezren vannak is.

— De mi bajod van ezzel a gróf Károlyival? Nem bántott az téged soha.

— Hogyne bántott volna. Mágmás. Népelnyomó. Zsarnok. Fekély a haza testén egész pereputtyával együtt.

— Te Sándor, te, hiszen verset írtál ehhez a pereputtyhoz. A két védegyleti grófnéhoz.

— Az régen volt. Azóta messzire jutottam attól a verstől, Most készülök kiadatni összes költeményeim. Az a vers nem lesz köztük.

— No jól van, most gyérünk fel a szobádba, szedd össze a holmidat és megyünk hozzám.

— Azt már nem. Maradok. Ezek még azt hinnék, hogy elszaladok. Mentek a grófjukhoz engem beárulni. Várom, hogy mi lesz. Ha ember vagy, ülj le és várjál velem.

— Meddig?

— Amíg jönnek.

— De aligha jönnek, édes pajtás, a te grófodnak egyéb dolga van most. Sorra látogatja azt a megmaradt kevés ellenzéki embert és cvikipuszt vált velük. Azok gyönyörűséges mámorban úsznak a grófi barátságtól. Tisztújítás után a gróf úr önagysága meg sem fogja ismerni őket. No ne okoskodj, gyere a holmidért.

A költő nem ment. Ült és várta a XVII. Lajos poroszlóit, akik Desmoulins Camillet a börtönbe igyekezzenek hurcolni. De a poroszlók egész délután nem jöttek. Zsivajlott az élet egész délután, italos tömegek ordítózza, éljenezve jöttek-mentek, a grófgyalázó költőt elfeledték. Ő csak várt a Szarvasban dacosan. Várt másnap reggelig. Akkor aztán átköltözött Riskóhoz.

Nagy eset volt a megyeházán másnap délelőtt: beiktatták az első alispánt helyettes főispánnak. A megyeháza nagytermében egymás hegyén-hátán a díszmagyarok. Ferdinánd király képe alatt díszes karosszékben a főispán, mellette jobbról-balról a testes megyei méltóságok, két térdük közé fogott karddal. Szemközt velük a megyei urak, ki pompás mentében, ki a maga kopott hétszilvafás gúnyjában. Mikor a költő befurakodott a terembe Telegdy Lászlóval, már állott az ülés nagyban.

— Azok a csodálatos nagy érdemek, — zengte egy szónok — melyeknek tündöklő ragyogása egy ekkora férfiú homlokára fon fényből való koszorút...

Igy beszélt egy negyedórát. Felállt a másik.

— Mert az ő mély bölcsessége, hazafiasságának dicsőséges varázskoronája, nemes úri mivoltának mindeneket tiszteletbe ejtő méltóságos nagy becsülete...

Ez is magasztalta az ünnepeltet végtelen-hosszatlannal. Petőfi izgett-mozgott. Egyszerre felugrott és igyekezett kifelé, csetelve-botolva az üldögélők kardjaiban. Telegdy kissé zavartan utána. Többen méltatlankodva püsszegtek az ünneprontó idegen után, aki egy szép ováció kellős közepén ekkora robajjal távozik. Voltak, akik megismerték a Szarvas-vendégfogadó tegnapi botrányokozóját. Azok felháborodva súgtak össze szomszédaikkal.

— Régen hallottam ennyi butaságot egy ültőhelyemben, — mondta Petőfi a folyosón Telegdynek, — gyere sétálni.

Elmentek sétálni a várkertbe. Ott Petőfi alaposan leszedte a keresztvizet az úri osztály szervilizmusáról. Hosszú előadást tartott kísérőjének arról, hogy ez a nemzet megérdemli a nyakán ülő Metternichet. De még ezzel a várkerti filipikával sem csillapodott le felháborodása. Micsoda talpnyalás nemes Szatmármege székházában! Ugyanabban a teremben, ahol valaha Kölcsey Ferenc szónokolt, félszemén fekete kötéssel, de másik szemében a történelem magasztos szemléletének bölcs fényével! Délután vers lett a költő haragjából. „Mily szolgaság, milyen hízélgés! S mindig tovább mennek, tovább. Ki legszebben hízélg, az boldog. Ha már kutyákká aljasodtok, miért nem jártok négykézláb?”

A vers csodálatos dolog: kristályá változott indulat. Egy jegeczen veszi ki lelkéből a költő s ha kivette, nincs a lélekben többé, hanem önmagában él tovább. A szülés misztikus formája ez, ugyanolyan

szaporodása a léleknek, mint amilyen a testé. A test húsból és vérből való utódokat éltet, a lélek szerelemből, bánatból, keserűségből, hangulatból valókat. S ezek a gyerekek is élnek tovább szülőjük halála után, mint amazok. Sőt szaporodnak is tovább, más lelkekben szülnék szerelmet, bánatot, keserűséget, hangulatot, a tenger fövenyéhez hasonlóan szóródnak el a milliók lelkének földöntúli, másik világában, néha felszakadva onnan új arccal egy sokkal későbbi, új költő magzata gyanánt. A versnek is van vér szerint való őse, mint az embernek és mint ahogy Ádám volt, első vers is volt valaha: a csodálatos alma a tudás fáján, amelynek tüzeben az isteni tudás édesége fanyarodik el az emberi nagyratörés keserűségével. A vers: az ember álma, hogy Istennel rokon.

Vers, Isten, égbolt, földgömb, milliók, csillag, szabadság, vihar. Olcsóbban ez a pesti fiatalember nem adja, mikor dacosan maga elé néz kozmikus gondolataival a vendéglői vacsoránál. Valaki a vállára teszi a kezét, felrezen. Hazay Viktor, a szatmári ismerősök egyike, így szól:

— Gróf Teleki Sándor óhajt ismerni.

Nincs kibúvó, a tősgyökeres forradalom-rajongónak kezelnie kell egy gróffal. De legalább a szeme közé néz alaposan. Majd megmondja ennek, amit gróf Károlyi Lajosnak mondott volna. De ebben a grófi tekintetben nem látni azt a leereszkedést, amely a nagyurak modorában mennél nyájasabb, annál jobban bőszíti a közrendű embert. Ennek a tekintete fideális, nyílt, humoros, jóságos. De azért nem kell kényeztetni. Feleljünk csak neki hanyag, hányiveti hangon. Mert lehet, hogy derék ember, de mégis csak mágnás.

— Ön az első eleven gróf, akivel beszélek.

A gróf ránéz a makrancos fiúra. Furcsán néz rá, kicsit megbocsátóan, kicsit ingerkedve, mindenképpen szeretettel.

— Hát döglöttel beszéltél-e?

A költő szíve megdobban. Anyám, ki most kocsmai tányért mosogatsz szent kezeddél Dömsödön, ide nézz: fiad, mézárós és tót cselédlány fia, félbenmaradt diák, facér vándorkomédiás, közbaka, kezét fog egy gróffal, s a gróf őt tegezi. Igazi gróf, gazdag, ősi, előkelő.

Mit felel a tréfás kérdésre Petőfi Sándor? Kettőt felelhet. Valami olyat, amelyből kiderül, hogy ő nemes ember. Lássá meg ez a gróf, hogy akit tegez, azt helyesen tegezi, mert azt sem a gólya költötte. És a válasz mondattani formájában olyan ige forduljon elő, amely a rögtöni visszategezést dokumentálja. Egyszersmind mohóságával azt is, hogy a költő forradalmársága csak keserű bosszú az őt kirekesztő osztályon, amely után forró sznobsággal vágyakszik.

Vagy pedig egyebet felelhet. Az igazi művész a lángelme öntudatával felelhet, aki magánál előkelőbbet nem ismer, akinek szabadságvágya, ábrándos népboldogítása nem az úri osztály ajtaján való kacér kopogtatás, hanem mély hitvallás, szívének kifordított, gőzölgő igaza. Tehát valami olyat is felelhet, ami azt hangsúlyozza, hogy neki magának is megvan a saját gőgje.

Petőfi így felel dölyfösen:

— Döglött gróf magam is voltam komédiás koromban.

És most mit felel erre a gróf? Ő is kettőt felelhet. Valami olyat, hogy a színművészet igen fontos része a magyar közmívelődésnek és széplelkű hazafinak kötelessége megbecsülni a nemzet napszámosait. És nem muszáj másodsor tegezni, hadd várjon egy kicsit az ipse.

Vagy pedig egyebet felelhet. Valami olyat, ami megnyugtatója a kocsmáros fiának büszkeségét. Ami a gróft hátratólja, hogy a barátkozni szándékozó ember előbbre léphessen.

Gróf Teleki Sándor nevetve így felel:

— Na cimborám, velem ugyan nem sokat nyertél, mert magam is csak olyan vadgróf vagyok.

A két ember egymásra néz. Már egymás mellett ülnek, már koccintanak. Sokan bámészkodva nézik ezt a vendéglőben. Ez is amolyan hóbortos mulatsága Sándor grófnak, mint amiket már megszokott tőle Szatmár. Volt ez már magyar jurátus, spanyol összeküvő, vármegyei politikai fenegyerek, műkedvelő muzsikus, Liszt Ferenc barátja, lótenyésztő, minden. Most leül ezzel a felforgató, nyughatatlan, másik hóbortossal.

De ezek ketten nem néznek se jobbra, se balra, hogy vajjon ki hogyan szemléli őket. Egymásra találak: mindakettő mágnás, pedig az egyik gyilkolna ezért a szóért, a másik fütyül rá. És mégis, nem igen ült együtt az országban e pillanatban két ilyen arisztokrata.

Csak egymással beszélgettek, másoknak egy-egy közbeszólásnyi idő jutott olykor. Ők egymást figyelték, egymást kutatták és mindakettő negyedóráról negyedórára jobban örült, mert nem csalódott. A költő egyre jobban engedett első benyomása őszinte érzéssel kísértő melegének, a gróf egyre jobban látta, hogy akit talpig embernek nézett, az ennél is több: nagy lélek. Késő éjszaka már ott tartottak, hogy az asztaltársak egymással politizáltak hangosan, ők pedig ketten diskuráltak a bizalmas vallomások félhangján.

— Unom már ezt a cigányéletet, — mondta a költő, — végtelenül vágyok család és otthon után. De aki a csillagokban nekem meg van írva, az sehogysen jó utamba.

— Furcsa, — szólt a gróf, — én meg a költői otthonomat unom már és cigányélet után vágyom. Megígéred, hogy eljössz hozzám Koltóra?

— Nagyon szeretnék elmenni.

Paroláztak. És úgy váltak el, hogy tudták: igaz

barátságot találtak. És másnap reggel már egymást keresték, ahogy felkészültek. Politikai tanácskozás gyűlt össze a megyegyűlés mai napja előtt. Az ellenzék megtanácskozta a követendő magatartást. Odavitték a költőt is. Valaki fellovalta a többieket, hogy kérjék meg Petőfi urat, szavalná el a tegnapi írott ellenzéki költeményt. Hogyne szavalta volna, nagyon szívesen. „Hát e falak közt hangozának nagy szavaid, ó Kölcsey? Ti emberek, nem félték: éppen e szent helyet ily nagy mértékben megszenteltetni?”

Önmaga szavalatától újfent a tegnapi haragra lobban a költő. A többiek az értekezletet elvégezvén, mennek a megyeházára, ő bizony oda be nem teszi a lábát. Az utcán járkál és verset fabrikál, újat, amíg grófi barátja bekukkant az ülésre. Mire a gróf lejön, megvan a vers, csak le kell írni. Gyerünk csak haza Riskóhoz. Teleki Sándor találomra felvesz egy könyvet az asztalról. Gvadányi könyve: a Rontó Pál. Lapozgat benne, azalatt a költő lemásolja fejéből a verset: „Csörgess, ifjú, csörgésem átok, mely a zsarnok fejére száll.” Ez a refrainje, az imádott Béranger hangja és modora szerint. A másolás kész.

— Menjünk. — szól Petőfi, — ez elég mára.

— Jó-e a vers? — kérdi Teleki.

— Annak kell lenni. Olvasd, ha nem unod.

— Unni? Petőfit?

— Nagyon köszönöm, gróf úr.

A gróf elolvasta a verset. Nem szólt rá semmit, csak kezét nyujtott. Aztán indulásközbe rátette karját a költő vállára.

— Druszám, ha lehet, ne hagyjuk el egymást. Ugy-e, eljössz hozzám Koltóra?

Ó ha erre olyan könnyű volna felelni. Most nem lehet, az utiterv kész. Hiszen Szatmár megyébe is csak azért jött, hogy erre utazzék Kolozsvárnak. Az erdélyi országgyűlésre igyekeznek, a magyar szabadságeszme modern teendője fűti, a két magyar haza uniója. Ar-

ról kell verseket írni, a versekhez kell ihletet szerezni, önlelkét ott a helyszínén lázítani. Utána pedig? Nagy szó az az útiköltség. Hiába nagy költő valaki; az a szó, hogy „földhözragadt“, kegyetlenül okos magyar szó. Ha nincs pénzed, odaragadtál a helyedhez, a kénytelen mozdulatlanság legkínzóbb rabságába. Meg aztán... meg aztán büszkébb is az ember, semhogy a grófi kastélyba való meghíváson olyan mohón kapjon. Áldott, kedves, csupaszív pajtás ez a Teleki. De mégis csak gróf, ördög vigye a dolgát.

— Beszélünk róla.

Ennyi ígéretet sajtolt ki magából a költő. Pedig roppantul vágyik Koltóra. Mindenhová vágyik. Akárhova, csak menni lehessen onnan, ahol éppen van. Mint akivel furcsa társasjátékot játszik a sors: bekötött szemmel keresnie kell, kezét vakon előre nyujtva, menni, menni, keresni. Mit keres? Kit keres?

Riskóval szemközt laknak Téreyék. Odavaló uri család, nagy házat visznek, Térey papa leánya híres lány a környéken, hangadó a fiatal dámák között. Éppen ott sétál a Térey-ház kertjében a fák alatt. Tetheti, ráér még. A bál csak este lesz, most fél hét. Riskó és pesti vendége éppen odalátnak az ablakból a Térey-kertre.

— Látod: az a magas lány Térey Mari, akit már említettem. Este látni fogod a bálon.

Petőfi odanéz. Valami megvillan a szemében.

— A másik, a másik. Az kicsoda, az a másik? Az a kurtahajú?

— Az Szendrey Julia. Az apja Szendrey Ignác, annak a Károlyi grófnak tisztartója, akit úgy legyaláztál a Szarvasban. Erdődön laknak a várkastélyban.

Riskó beszél még, de Petőfi csak félfüllel hallja. Csak nézi, nézi azt a leányt, a másikat, a kisebbiket. Szendrey Julia. Szép neve van. Úgy hívják, mint Romeo párját. Várkastélyban lakik. Ott erkély is van bizonyosan...

A két leány sétál. Az a kisebbik, az a kisebbik! Édes fejecskeje kurta hajával, bolondító kacagása. Mint egy orosz fiúé, olyan a feje. Leány. Tisztaság, ábránd, ígéret. Majd jön egy megyei urifiú...

— Mondd, Náci, van ennek udvarlója?

— Marinak?

— Fenét Marinak, annak a kisebbnek.

— Hát hogyne volna. Apja módos ember, a család kitűnő. Egy fiatal ember nagyon ugrándoz körülötte, bizonyos Uray Bandi nevezetű. De nem sokat remélhet, azt hiszem. Hanem ez a Mari...

— Mit Mari, mit akarsz te folyton Mariról beszélni? Miért nem beszélsz Juliáról?

Riskó elmosolyodott, kicsit elpirult, vállat vont.

— Szóval tetszik neked, — szól rá Petőfi. — Ilyen pompás kislányt nem láttam egyhamar. De hát most látom, aztán elutazom, azt se tudja az ilyen, hogy az ember a világon van.

— Ez véletlenül tudja. Ritka okos lány, zongoráz, francia könyveket olvas, versekről beszélhetsz vele. Ez biztosan tudja, hogy ki vagy. De hiszen a bálban majd beszélhetsz vele.

— Ott lesz? Ott lesz?

— Ott hát. Hiszen azért jött be Erdődről. Aki Szatmárban szép lány van, mind becsődül ilyenkor.

Ezalatt folyton nézték a két lányt az ablakból. Eddig beszélgetve, ezentúl szótlantul. A lányok jöttek-mentek a kavicsos úton a fák alatt. A szeptemberi alkony pirosra festette a világot, a kert fái sárga, lila és aranybarna leveleket hordtak, fantasztikus színorgia volt az egész. Pazarló kedvű, tomboló tarkaságú világ, közepén két leányalakkal. Az a kisebbik, az a kisebbik... Ahogy fordul a kavicsos út hajlásánál, ahogy lehajlik egy cserjéhez, most a szoknyája beleakadt... Mi ez? Már bemennek? Ó, be kár, egyszerre üres lett az egész világ.

Rég mult ilven nehezen az idő. Minden perc egy

óra hosszat tart a bálig. De egyszer vége van minden várakozásnak. Itt a bál. Megyebál Nagykárolyban. A Szarvas nagyterme zsúfolt fényűzéstől hullámzik. Látni itt mindenféle ruhát, egységes divat nincs, az urak vegyesen hordanak frakkot és díszmagyart, a hölgyek vegyesen pompáznak pruszlikban, vagy inkább a bécsi módi divatcsodáiban. Vannak pesti eleganciájú, kitűnő jelenségek, vannak düledező falusi udvarházból berándult özönvízelőtti alakok. A cigány már rázendítette a négyest.

Petőfi megáll a fal tövében. Virággal átszőtt egyszínű fekete selyematilláját nem kell restelni. Riskó Náci piperkőcfrakkot hord. A négyes hullámzik előttük.

— Elég csinos most ez a terem, — beszél Riskó, — két évvel ezelőtt díszítette fel így a fogadás a tükrökkel, az organtinfüggönyökkel, meg azzal a két viaszgyertyacsillárral. Tudniillik két évvel ezelőtt itt nyaralt a két Zichy-lány, gróf Károlyiné és gróf Batthyányné... de hiszen mit magyarázok neked, te verset is írtál hozzájuk.

Petőfi ingerülten felelt:

— Hagyjatok már azzal a verssel, mindenki csak azzal macerál.

— Jó, jó, azért ne egyél meg.

Petőfi nem szólt. Azért is volt egyrészt türelmetlen, mert Riskó zavarta a kutatásban. Hol van hát a két lány közül az az egyik, az a kisebbik? Ott, ott... nem. Erre fordul, más arca van. A cigány elhallgat, a párok sétálnak, felbomlanak, hullámzik a báli nép: ott van. Fehér ruhája van, két rokokó tű kurta hajában, ó, be gyönyörű, aki lelke van. Riskó felszisszen, olyat szorított baráti keze a karján.

— Ott van. Vigyél oda. Most rögtön.

Már ott vannak. A délutáni két lány van együtt. Mari sűgött valamit Juliának, Julia visszasűgött valamit Marinak; most titkos kacagásukat legyező mögé rejtik. Riskó közeledtére felnéznek.

— Nézd csak, Náci. Hát itt van? Már azt hittük, el se jön.

— Hogyne jöttem volna, még vendéget is hoztam. Engedjék meg, hogy bemutassam Petőfi Sándor barátomat.

Büszke bemutatás, melynek szavai mögött ott cseng a zene: ez a híres pesti költő nekem barátom. Petőfi éppen hogy kezet fog Marival, rá sem néz. De Julia kezét megszorítja. És ránéz, de nagyon.

— Örvendek a szerencsének, — szól kifogástalan szalonbiztonsággal a kis Julia és nagy, dióbarna szemével ránéz a költőre, — a nevét jól ismerem.

Mit kell erre mondani? Ha férfi mondja ezt, oly könnyű száz talpraesett, büszke választ kivágni egymásután. Ha nő mondja, akkor a híres író csak áll, torkát köszörüli, egyik lábáról másikra helyezi át testsúlyát és azon veszi észre magát, hogy hallgat. S mivel nem akar nevetséges lenni, ösztönös színészettel úgy tünteti fel ügyefogyott némaságát, mintha az a gőg hideg méltósága volna. Közben Riskó máris élénk beszélgetésbe elegyedett Marival. Mióta Petőfi egyetlen mondaton gondolkozik, ők már tízet is váltottak.

— 'Mióta van ön Nagykárolyban? — kérdi Julia, a gyakorlott társalgó. Mert ez a mondat mindig jó. Csak az a fő, hogy beszéljen az ember, hogy a garat meg ne akadjon. Majd örül aztán az a diskurzus 'lisztet 'is.

— Pár napja. És idestova megyek is már.

— Vissza Pestre?

— Nem. Kolozsvárra igyekszem. Ott akarok lenni az erdélyi országgyűlésen.

A költő földresütött szeme gyáván felpillant. Furcsa mosolyt lát a leány arcán. A pillantás gyanakvó kérdéssé válik. És Julia könnyedén, biztosan felel rá:

— Azt nevetem, hogy mekkorát téved az ember, ha a híre után maga elé képzel valakit.

— Nem ilyennek képzelte?

— Nem. Egészen másnak.

— Milyennek?

— Sokkal idősebbnek. Olyan híres ember, hogy idősen kell képzelni. Hogyan csinálta ön, hogy ilyen fiatalon ekkora hírt szerzett?

— Nem tudom. Szinte úgy voltam vele, mint Byron: egy reggel arra ébredtem, hogy híres vagyok. Julia kisasszony ismeri Byron költeményeit?

— Sajnos, nem nagyon. Én általában inkább a francia irodalmat szeretem.

— Ah, azt örömmel hallom. Én is. Az én bálványom Béranger. Ismeri?

— Ó igen, az intézetben sokat olvastam tőle. De az én kedvencem nem ő. Hanem George Sand. Annak teljességgel bolondja vagyok. Volt úgy, hogy este elkezdtem olvasni, mondom magamban: olvasok egy félórácskát...

Bumm, beleszólt a beszélgetésbe a zene. A cigány rázendített. S magára vonta egy költő világürrrel dobálódzó átkait. Válna vonódból bitó, s húrodból kötél, mikor kivégeznek átkozott zenéd utolsó visszhangja mellett. Juliáért már jön egy nyalka fiatalember. Vége van a világegyetemnek, csillagok, hulljatok le a tengerbe, semminek semmi értelme többé. De Julia, mi alatt kesztyűs kezecskéjét nyújtja táncosának, visszaszól:

— Maradjon ön itt, a tour után még beszélgetünk.

S ahogy tovalibben, szája mozgásán ki lehetett venni a szót: Petőfi. Amit táncosa kérdésére felelt. S arcán meglátszott a felelet büszkesége.

A költő ott maradt. Széchenyi összes gőzhajói arról a helyről el nem vonszolták volna. Pedig tiszították innen is, onnan is; ha egvik arra haladó pár útjából elhúzta a vállát, nekiütődött a másiknak. De ő maradt és sóvár szemmel kísérte a leányt, aki olykor felbukkant egy rés távlatában a táncosok közt és aztán

eltűnt megint, hogy újra felbukkanjon ott, ahol a tánc haladásával számoló szem kereste. Sőt egyszer úgy tűnt fel az arcocskája, ahogy a dióbarna, gyönyörű szempár pontosan a költő felé pillantott. Majd ott táncoltak el előtte. A szatmári úrfi azonnal szörnyet halt volna, ha az álldogáló költő gondolatai teljesednek. Aztán megint eltűnik a pár, megint feltűnik. A tournak mégis csak vége. A szatmári úrfi meghajlik, elmegy. De távoztában visszanéz Petőfire, kíváncsian, mint az egzotikus állatra.

— Szóval ott hagytam el, hogy olvasni akartam ágyban egy félórásckát és mire felocsudtam, világos volt az ablak. Imádom őt, isteni jó író. És a női hiúságomnak is hizeleg, hogy aki ezeket a gyönyörű, regényes dolgokat írja, az nő, mint én. Mert azt ugyebár tudja, hogy George Sand csak álnév és ő tulajdonképpen nő?

— Hogyne tudnám. Amantine Aurore Dupin, madame Dudevant.

Julia nagyot nézett. A költő kifogástalanul ejtette ki az öt francia szót.

— Ön tud franciául?

— Természetesen. Miért csodálkozik ezen Julia kisasszony?

Julia kisasszony megakadt. Nem felelhette az igazat: azért csodálkozott, mert a híre után betyáros paraszt tehetségnek képzelte a hirhedt Petőfit, aféle paraszti csodagyereknek, aki rojtos gatyát húz, ha nekimérgesedik. De ezt nem felelhette.

— Nem csodálkozik, örülök. Mert lássa ön, ebben a falusi környezetben olv kevés alkalmam van művelt elmékkal társalkodni. Valóságos felüdülés, hogy most önnel pár szót válthatok. Ezek az itteni fiatal emberek csak lóról tudnak beszélni és tisztújításról, legjobb esetben szerelemről...

A költő rajongó örömmel tapadt a leányra. Micsoda bámulatos virág a kopár haraszton. Ilyen

leánnyal még életében nem beszélt. Egy pillanatra felbukkant benne Mednyánszky Berta emléke, aki eszes volt és művelt. Ó de ez mennyivel több! És milyen természetesen, milyen magától értetődően tudja odavetni azt a szót, hogy szerelem. Más lányok hetek ismeretsége után is sikoltozva futnának ki a szobából a szó hallatára. Ez nyugodtan beszél róla, szabadon, felvilágosultan. És hogyan folytatja:

— De azt is hogyan beszélik, édes Istenem! Kuri-zálás, léha bókók, tréfa. Milyen más az én George Sandom! Abban micsoda hatalmas szenvedélyek vannak rajzolva! Olvasta például ön a „Rose et Blanche“ című könyvet?

— Olvastam. De azt nem ő maga írta. Ketten írták Jules Sandeau társaságában. A szerző így is van feltüntetve: Jules Sand. Innen származik az álnév, amit később használni kezdett.

Julia ámult. Egy oldalpillantással jól szemügyre vette a furcsa pesti embert. Attilája nyaka nyitott, nyakkendőt nem hord, ádámcsutkája kilátszik. Haját is másképpen hordja, mint a férfiak szokták. Arca határozottan csúnya. És mégis... mi az benne, ami annyira különös, se nem vonzó, se nem ellenszenves, csak olyan érdekesen különös? És milyen verzátus a francia irodalomban. Hiszen ez egy művelt ember, nem pedig kanász!

— És az „Elle et lui“-t olvasta ön, Petőfi?

— Musset válaszát is olvastam, a „Lui et elle“-t. Tudniillik a Paul de Musset válaszát, mert maga Alfred Musset nem válaszolt. Paul is jobban teszi, ha hallgat.

— Musset... hol van az már. Hallom, most Chopin a szerelme. Chopin, akit úgy imádok.

Megint szólt a cigány. Olyan dühös akkorddal zendített rá, hogy a költő idegesen rázkódott össze és felszisszent. Hiszen most akart kedvére csodálkozni

ezen a bámulatos leányon. Hát ilyen lányok is vannak? Hiszen ez valóságos kis forradalmárnő, ez a kurtahajú, kis tündér, akit megint ragad táncba egy másik fiatalember. De most nem mondja, hogy a költő maradjon ott. Mi lesz most? Ha ott áll és vár ügyefogyottan, az a szégyen érheti, hogy Szendrey Julia tánc után elkezd sétálni a táncosával s ő ottmarad leforrázva. Ez olyan szégyen lenne, amit nem lehet túlélni. Nem, nem, elmenni innen, át az ivóba, vagy ki az udvarra.

A költő kitolakodik a teremből, hátában fájni érzi a gyűlölt zenét, a tánc zenéjét, amelyhez neki semmi köze nincs. Lézeng az ivóban, csetlik-botlik. Visszamegy a bálterem ajtajába, mégis benéz: hátha int a lány, hogy még beszélni akar vele, vagy mit tudom én, mi történik. Az ajtóban állva kutatja egy darabig, végre meglátja. Gyönyörű, fájdalmasan gyönyörű. És nem néz ide. A költő érintést érez a karján. Ott áll a jóbarát, Papp Endre.

— Mit szólsz hozzá?

— Az a lány az enyém lesz, — szól Petőfi dühösen. Miért dühös? Kire haragszik? Sarkon fordul, megy ki az udvarra. Csodálatos őszi este. Csillagos. A költő felnéz az égre. Ott a végtelenség. De most nem olyan édesen, szívfájdítóan megnyugtató, mint máskor. Most a költő ütni szeretne, vagy rohanni, vagy mellén tépni az atillát, vagy ordítani. Mi ez, mi lelte, mi történt? Hiszen ez tiszta örület, ez a kibírhatatlan idegesség, ez a belül tomboló, nyomasztó, robbanó valami, ami egyáltalában nem kellemes?

Megy vissza a bálterembe. Miért mondta az előbb olyan hányiveti hangon, hogy az a lány az övé lesz? Micsoda marhaság. Hiszen ez nem olyan lány, akit bármilyen nekidurálással csakúgy meg lehetne hódítani. Ez valóságos tündér, szép, okos, érdekes, felvilágosodott, szabad elméjű, minden. Csoda. Egyszerűen csoda, hogy van ilyen.

Merre van? Ah, éppen erre táncol. A költő hamar elkapja a fejét, nem mer ránézni. Mire felocsúdik ebből az érthetetlen gyávaságból, a tünemény már tovább is táncolt. Jó volna most saját magát fejbeütni. Ököllet. Ha annyian nem látnák. Amott Hazay Viktor közeledik, elszökni gyorsan. Most nem tud beszélni senkivel. Ki az ivóba. Ott Telegdi Lászlóba ütközik. Vissza a bálba. Hol a lány? Nincs sehol. Szent Isten, ha közben már elment volna! Közben megint szünet. A lány nincs sehol. De igen, idősebb hölgyekkel beszélget. Az egyik nyilván Térey Mari mamája, aki gardirozza. Igen valószínű, mert az egyik idős hölgy nagy gonddal rendezgetni kezd valamit a Mari ruháján. Oda kellene menni. Nem, nem lehet, fiatal emberek is állanak ott. De most... Jézusmária... Julia nem figyel a többiekre, a teremben kutatva néz körül. Keres valakit. Lehetséges, hogy őt? Kutat, kutat, csalódottan elkomolyodik. Aztán elfedik a járkálók.

Megindul a zene. Petőfi komoran álldogál, a szíve vadul ver. Legjobb volna most meghalni, de előbb felrobbantani bombával ezt az elegáns bált úgy, ahogy van. Gyűlöletes ez a zene, ezek a kecsesen táncoló fiatal emberek elegáns frakkjukban, arcukon a síma mosollyal. Mind meg kellene fojtani, mind, mert fájnak ennek a vívódó fiatal embernek. Aki egy szelid ütést érez most a vállán. Riadtan oldalra néz. Julia ott táncol el mellette.

— Miért szökött ön el, Petőfi?

Mire a költő felelhetne valami boldog cáfolatot, a válasz ideje már elmúlt. A leány eltáncolt. De visszanez. Nyájasan, pajtáskodó intéssel. Az intést számos pillantás követi, sokan nézik a fekete selyem-atillás fiatal embert, suttognak róla. A Petőfi Sándor „es“ betűjét hallani lehet. Róla beszélnek, a híres emberről. S visszaneznek Juliára, aki ilyen nagy barátságban van a híres emberrel. Muszáj vele még be-

szélni, muszáj. Jön Papp Endre. A költő mohón rátámad.

— Te, mikor szünet lesz, azonnal kísérj oda, ahhoz a lányhoz.

— Szívesen, pajtás.

Ott áll megint a lány előtt. Annak kipirult az arca a tánctól, két nagy szemében egy kis aléltága a tánc mámorának. Papp Endre cinkosan odébbáll.

— Az előbb szépen cserben hagyott ön, bizonyára unalmasnak találta a falusi kislánnyal társalkodni.

— Ó . . . , — ennyi az egész. A többi zavar és szavak keresése.

— Nekem nem volt ám unalmas. Egyre jobban meglep, mikor beszélek önnel. Olyan nyájas ön és szelíd. Az újságból azt gondolná az ember, hogy olyan mint a tigris.

— Melyik újságból?

— Atyám a Honderút járhatja nekem.

Ezer pokol, millió ördög, milliószor millió átok. Ez a leány a Honderút olvassa. Petőfi arca eltorzul.

— Honderút franciául kell érteni.

— Hogyan?

— Honte de rues. Érti?

— Ó, be kitűnő! Az utcák szégyene! Ó be jó bonmot! Na hát önök költők milyen pompás emberek. De mondja csak, miért bántja önt az a Honderú?

— Mert én bántom őt. C'est la guerre. Nem baj. Elcsatázom én velük tovább is, kegyed álljon oldalt, Julia kisasszony és szemlélje a költészet harcát a butasággal.

— Fogom szemlélni, de nem közömbösen. Mióta megismertem önt, nem adok igazat a Honderúnek.

— És eddig igazat adott neki?

— Ó, be hamis ember ön, hogy megfogja az embert. Csak el ne piruljak, mert meglátják rajtam.

Úgyis mindenki engem irígyel, hogy a híres költővel annyit beszélgetek.

— Nekik sok? Nekem kevés.

— Megmondom nyíltan: nekem is. Tudná csak ön, micsoda elátkozott várúrnő vagyok ott Erdődön, egy lélek sincs, akivel egy szép gondolatot kicserélhetnék. Pedig olyan szép az a mi várunk. Egyszer megnézhetné. De úgy, hogy otthon legyenek. Aztán elbeszélgetünk kedvenc íróinkról. Nini, édesatyám. Tetszik parancsolni valamit?

A két beszélgetőnél megállott egy javakorbeli úriember. Tisztes magyar feketét hordó, szigorú arcú férfi. Kezét nyújtotta a költőnek.

— Nevem Szendrey Ignác.

— Nagyon örvendek, tekintetes uram, nevem Petőfi Sándor.

Szendrey Ignácnak egy szava nem volt a Petőfi névre, egy arczezdülése sem. Lányához fordult.

— Térey nénéd akar veled beszélni. Megenged Petőfi úr.

Petőfi úr hidegen biccent. Szendrey Ignác indul előre. Leánya kezét nyújt még.

— Isten önnel, kedves Petőfi. Vezetesse be magát Téreyéknél. Viszontlátásra.

A kis kéz kisiklott abból a kézből, mely ezt írta egyszer egy debreceni versben: „Elmondanám, hogy szívem tenger, elmondanám ezt s többet ennél, de nem mondom, mert nincs kinek.“ A szigorú apa visszánézett még feddően, hogy a leány késik, aztán eltűntek mind a ketten. Petőfi utánuk nézett. Keményen összeharapta a száját és dacosan kiment a teremből. Ment egyenesen haza Riskó Náci lakására, Riskó Náci nélkül. Otthon azonnal vissza akart fordulni, vissza a bálba, csak még egyszer látni azt a leányt, csak még egy pillantását elfogni. De dacosan, durcásan mégis otthon maradt.

Verset írt. „Juliához.“ A pislogva lobogó gyertya

szinte tövig égett, mire leírta az utolsó strófát: „Im letérdelek előtted, s esdve nyujtom föl karom, vonj föl engem kebeledre, vagy borulj rám, angyalom.“

Elmondhatatlan fáradságot érzett. A bál dúlt veszködése teljesen kimerítette. Mély sóhajjal fordította oldalt fejét a párnán. Még visszatűnődött egy részt a versből. „Nem tudom: mi voltam eddig? Ámde azt sem: mit teszek? Tőled függ, hogy sötét árnyék, vagy fényes sugár legyek.“ A fülében a bál zenéje zengett hozzá, mély lélekezete beszívta a Riskó szobájának birsalma-szagát, s az ébrenlétből úgy simult bele az álomba, hogy egy kurtahajú fejecske két barna, nagy szeme mélyen, komolyan ránézett.

XXII.

A költő felébred. Körülnéz, lassan tér öntudatra. Riskó már nincs otthon. És egyszer csak zsidbadó meglepetéssel, kábultan kérdi magát: mi volt ez?

Gyorsan idézi a tegnapi emlékét. Rohamosan vonultatja fel az est egymásután pergő képeit. A bálterem. Az a kisebbik lány. Bemutatkozás. Az első beszélgetés. A második. A félbolond járkálás, az eszelős küzdelem az ismeretlen ingerültséggel. A lány meghökkentő mondatai, csodálatos, egzotikus virágolta. Apja. Dacos elrohanás. Itthon a vers.

Ott a vers az asztalon. A költő elolvassa. Tanács-talanul néz maga elé. Milyen furcsa részegség volt az tegnap: beszámíthatatlan mámor, a zene és a tánc hullámszó ittassága. Most józan reggel van, a szeptemberi nap édesen mosolyog a kis Nagykarolyra, ahol látogatóban időzik a pesti író. Mi maradt a tegnap estéből? Semmi. Az átaludt éjszaka elfűtötte a színes himport. Milyen furcsa.

Felöltözik, elmegy. Szemközt a kert. Ott látta meg tegnap délután azt a lányt. Sétált a kertben, az

alkony rőt, regényes pompájában. Már az is milyen valótlan, földöntúli élmény volt, mintha talajtalanul lebegő fantázia lett volna. Ki értheti ezt? A kert most üres. A kavicsos úton levelek hevernek.

Találkozott gróf Teleki Sándorral. Sétálnak a Vármegyeház-utcán. Politikáról van szó. A költő hevesen belemerül a témába: micsoda szégyen, hogy mindez abban a vármegyében történik, amely tizen-négy esztendővel ezelőtt olyan fenkölt szabadelvű utasításokkal látta el a diétára követét, Kölccseyt. Ahogy befordulnak a Szarvas felé, pompás négyes-fogat robot szemközt.

— De hatalmas négy ló! — pillant oda gyönyörködve a költő.

— Znákunk — szól mosolyogva a gróf. És int a négylovas kocsisnak fölemelt karjával.

— Mi az a „znákunk“?

— A tót diák ahelyett, hogy „nekünk“, úgy mondta, hogy „znákunk“. Gyere, forduljunk egyet.

Felkapaszzkodnak a bricska bakjára. A gróf kezébe kapja a gyeplőt, úgy kezeli, mint Liszt Ferenc a zongorát. A táltosok repülnek.

— Hej, ha én így tudnék hajtani. Dehát mit hajtának? . . .

— Merre menjünk?

A költő tűnődik. Majd habozva ránéz a grófra.

— Tudod, merre van Erdőd?

A gróf már manipulál a gyeplővel. Valószínűtlenül keskeny körben fordul a pompás négyes. De hátul megszólal Ferenc kocsis.

— Kérem alássan, nem jó lesz az. Igen rázós az út, tönkretesszük a lovakat.

És a gróf máris bólint. Persze, persze. A ló, meg a kocsi szent dolog. De csak annak, akinek passziója. A költő nem tudja felfogni, hogy a lovakkal többet törődjék egy pajtás, mint vele. Megsértődik. Hiába. Nem mennek tovább annál a hajlatnál, ahol ennek-

előtte száz meg egynéhány esztendőekkel Károlyi Sándor pontot tett a gyönyörű Rákóczi-küzdelem végére. Megint van, ami a költő képzelmi lángjának, a mindig éhes és csillapíthatatlan lángnak, olajat adjon. Rákóczi! Bercsényi! Vak Bottyán! Pro deo et libertate! És odaát! Erdélyben Bethlen Gábor, a lélek szabadságának félistene. Szabadság, szabadság... A költő ösztönösen kinyújtja ádámcsutkás, vékony nyakát, amelyen már rég nincs nyakkendő. Vállán is ráz egyet, lerázza róla Vahot Imre emlékét. De sokat nem lehet lerázni onnan: a kritika zsarnokait, a cenzurát, az osztrákot, a királyokat. Sőt riadtan eszmél valamire: új dolog akadt, ami fogja, harapja, szorítja. Másképpen, mint minden eddigi teher. Mert ez bele-surrant, mellkasán belül marja, csontjába szívódott s nem lehet kiűzni, menekülni sem lehet tőle, mert vele fut a menekvővel: egy kurtahajú fej, annak bűbajos arca s abban két nagy-nagy dióbarna szem.

Csodálatos. Felébredéskor halavány volt ez a kép, elmosódó, lényegtelen. Úgy látszott, hogy eltűnt a bál irreális káprázatával együtt, amelyhez tartozott. S íme, most a bál messze, messze van, mintha évekkel ezelőtt történt volna, de az arc itt van, jelenebb a jelennél. Csak a kezét kellene kinyújtani érte, ha látomások után ki lehetne nyújtani a kezét.

Elő kell keríteni Riskót, Papp Endrét, mindenkit, akárkit, aki bejáratos Téreyékhez. Vagy ahogy Károlyban mindenki mondja: Fleklékhez, mert Fleklé papa, a Károlyi György gróf jószágigazgatója, mostanában változtatta magyarosra a nevét s a károlyi közönség még nem szokott hozzá.

Viszik a költőt vizitába az előkelő úriházhoz s ő az úton azon tűnődik, hogy milyen furcsa két fogas-kerék gyanánt kapcsolódik egymásba élet és vers. Ha nem írt volna szép verseket, nem lett volna ilyen híres ember belőle, akit szívesen látnak az exkluzív vidéki úriháznál. Vándorszínész korában ide aligha

tehetne volna be a lábát. Talán most is akad vándorszínész, a hajdani Petőfihez hasonló, akit a Téreyportán a konyhába utasítanak, üljön le egy zsámolyra a sarokba, majd kap a cselédektől egy tányér bablevest. Viszont hogy most bemenete lehet, mint nevezetes költőnek, egy ilyen házba, az mirevaló? Hogy lássa Szendrey Juliát és élő leányból verssé imádja.

Igen, ott van Szendrey Julia, tizennyolc éves úri-kisasszony. Elébe siet a belépő költőnek, mint régi jó ismerős, maga veszi át a bemutatás szerepét, a költő az övé, az ő magántulajdona, ezzel a hírességgel ő rendelkezik, ide nézzetek, nagykárolyiak, sőt idenézz, te egész ország: ezek itt ketten Petőfi Sándor, akinek nevét az egész nemzet ismeri és Szendrey Julia, akinek nevét a kis szatmármegyei körön kívül — mily méltatlanság — senki, de senki nem ismeri.

A társaság, urak, hölgyek vegyesen, egész vendégkoszorú, nagy érdeklődéssel várja, mint a nézőtéren elhelyezkedő közönség, hogy kezdődjék a színjáték: ez az érdekes ember bizonyára hallatlanul elmés és mulatságos dolgokkal fog traktálni mindenkit. Milyen csalódás. Az érdekes ember rendkívül unalmas. Csak ül a kanapé sarkában, ahová először leültették és onnan végig el nem mozdul, mindenkit beszélni hagy, maga nem szól, a hozzá intézett kérdésekre kurta válaszokat ad, amihez ér, az feldől s ha néha mégis tesz egy megjegyzést, abból kínos tapintatlanság sül ki. Hitvány fattyúnak nevezi gróf Károlyi Lajost, akinek a jelen lévő Szendrey Julia atyja az alkalmazottja. Gróf Károlyi Györgyöt a nyomorgó nép ingyenélőjének mondja, nem gondolván arra, hogy gróf Károlyi György kenyéradó ura a házigazdának. A szatmári megyegyűlésre azt mondja, hogy hitvány árulói Kölchseynnek, pedig Téreyéknél két konzervatív megyebizottsági tag van jelen. A hangulat kínos és feszült, a költő száját harapdálja a sarokban és ördögi módon szenved. Szenvedésének oka igen

egyszerű: Riskó Náci dévaj módon tréfálkozik a leányokkal, akiknek minden ismerősre csak általuk ismert álnévük van.

— Végük van 'kegyeteknek, — mondja Riskó — kitaláltam, hogy ki az „unokám“.

— Az ki van zárva, — sikoltozik Mária — Julia elájul, ha csakugyan kitalálta ön.

— Már pedig kitaláltam. De tovább megyek, azt is tudom, hogy ki az a „görbécske“.

— Mari, — kacag erre Julia — ez az ember borzasztó, kiássa legtitkosabb titkainkat. Mais c'est effrayant!

Ketten összenéztek a társaságban. Julia nem szokott máskor francia kifejezéseket használni. Ez a pesti költőnek szól. A pesti költő azonban nem néz rá elragadtatott bámulattal az erdődi csodára. A poklok pokla lángol benne. Ki az az „unokám“? Ki az a „görbécske“? Hát Juliának ilyen titkai vannak? De hiszen hogysisne volnának. Szép lány, előkelő lány, okos lány, jómódú, természetes, hogy csapatostul se-reglenek utána a ficsurok. Micsoda gyerekség volt azt hinni, hogy . . . eh, hagyjuk az egészet.

Mikor végre muszáj menni, Julia így szól:

— Milyen kár, hogy nem beszélgethettünk egy kicsit. Ketten, külön. Olyan dolgokról, amik csak minket érdekelnek.

— Rajtam nem múlik, — dadog a költő — én szerettem volna.

— Tudja mit: jöjjön el holnap délelőtt, nem lesznek vendégek.

— Igen, hogyne, hogyne. Hány órakor?

— Tizenegy. Jó?

A kis lélek ingadozik ilyenkor, kicsit a lemondás felé, kicsit a lehetőség felé. A nagy lélek a fényévek gyorsaságával száguldozik dobált pályáján a mindent eldöntő reménység zenitje s a kozmikus sötétség nadírja között.

A másnap délelőtti tizenegy óra nem akar elérkezni. A világ mintha megállt volna egyhelyben. Riskó Náci szerzett valahonnan egy Életképeket. Azt lapozza a költő. Ezt olvassa a hátsó lapon a „Mondani valónk“ rovatában: „Szemere Pálnak Petőfy Sándorhoz írt nyílt levelét jövő számunkban közlendjük.“ Ó a kedves Szemere Pál, az öreg rajongó, vén mellében a legtisztább és legifjabb szívvel... bizonyosan valami nagyon szépet fog írni. A „Szemere Pálhoz“ című versre felel. De most még ez sem érdekes. Csak a tizenegy óra érdekes.

Julia és Mari egyedül vannak kettesben. Térey mama bejön a vendég érkezteré, szertartásos hidegséggel köszön, aztán kisvártatva megy dolga után a konyhára. Mari még üldögél egy darabig, aztán a szomszéd szobákban tesz-vesz, hol kimegy, hol bejön.

Pesti író és vidéki lány ismerkednek. A pesti íróról pillanat alatt lehull a pesti máz: ő alföldi a lelke mélyén, falusi, harangszó-kedvelő, felhő-bámuló, patlak partján tűnődő. A vidéki lányból egy pillanat alatt kiugrik a város: a Lejtei-intézetben nevelkedett, pesti pletykákat tud, Lendvayért rajong, Laborfalvy Róza éltéről ezt is hallotta, azt is hallotta, mágnások családfáját részletesen ismeri, imádja a táncot, színházat, hangversenyt, hatvaniutcai korzót, roppant kíváncsi a Pilvaxra.

— Igaz, hogy önök ott mind forradalmárok?

— Remélem, hogy igaz. Mert én az vagyok.

— Jaj, csak ezt ne mondja ön. Nincs borzasztóbb, mint a forradalom.

— Miért borzasztó az? Éppenséggel, hogy az a legszebb.

— Legszebb? Hogy a csőcselék elkergeti az urakat?

— Így beszél a Honderű. Tudja, ki volt Mirabeau? Francia gróf. Ha ő elkergetett egy pár nyegle ingyenélőt, azt kegyed úgy nevezi, hogy a csőcselék

elkergetj az urakat? Nem, Julia kisasszony, a forradalom nem ez. A forradalom az, hogy minden ember embernek számít és mindenki szabad.

— Ó, az szép lehet. A szabadság. Az olyan rabmadárnak kivált, mint én.

— Rabmadár? Szabadságra vágyik kegyed? Ó, hogy a jó Isten áldja meg mind a két kezével, mondja ezt, mondja.

— Hogyne vágnám szabadságra. Repülni, mint a madár. Ki a nagyvilágba.

— Párisba, — szól közbe Béranger rajongója.

— Párisba is. De még tovább. Tudja ön, hova vágyakozom? Amerikába. Azt én roppantul szeretném látni. Annyj mindent hallottam a csodálatos újvilágról, ahol minden olyan óriási és érdekes... az az érzésem, hogy ott valami egész más az élet, valami szebb és jobb...

— Kegyed nincs megelégedve az életével?

Julia vállat vont.

— Mit szeressek rajta? Erdődön el vagyok zárva, mint egy skatulyában. Szüleimet nagyon szeretem, de ők nem értenek engem. A kis húgom sokkal fiatalabb, semhogy érthetne. Olyan egyedül vagyok, hogy az kimondhatatlan. Ha ez a drága Mari nem volna, aki-vel legalább egy-egy levelet váltok, talán megfulladnék. Kifelé persze gyakran víg vagyok, de ez csak álca. A szívem csupa bánat... de azt nem mutatom senkinek.

Ezt mondta a tizennyolcéves szép Julia. Még sóhajtott is, még a fejét is félrehajtotta hozzá. Petőfi Sándor előrehajlott, úgy nézte megbabonázva. Hitte minden betűjét, minden sóhaját, mint a vallás hívője. Mert költőnek született és nem kritikuskak.

— Ez kísérteties, — mondta ünnepélyesen és fontosán, — hallgasson ide, Julia kisasszony. Irtam egy verset, az a címe: „Ismerjete meg!“ Abban ez a strófa van: „Olvastátok vidám dalaimat? Azt gondol-

játok, hogy lelkemből írom? Ó, dalaimban a kedv, nevetés, — csak olyan ez, mint virág a síron.“ Mit szól ehhez? Ugyanaz, amit kegyed mond.

Julia ránézett a költőre. S mialatt belül remegett a dicsőségtől, hogy neki azonos lelke van az ország leghíresebb poétájával, lesütötte aztán a szemét. És így szólt:

— Olyan különös érzésem van önnel, Petőfi. Két napja ismerem, és mégis olyan, mintha már nagyon régen ismernők egymást.

A költő felugrott. Nem birt lelkesedésével. Milyen gyönyörű dolgot mondott ez a leány! Ez teljesen új gondolat, ezt ez a lány magától mondta. Ez a lány, ez költő! S akit ilyen lelkesen felvett a céhbe, az meglepetten nézett rá. Miért ugrott fel? Petőfi kétszer végigment a szobán, a másik szobából Mari csodálkozva nézett be. Tekintete találkozott a Juliáéval. A Mari tekintete ezt kérdezte: „Valami baj van? Bejöj-jek?“ A Julia tekintete ezt felelte: „A világért be ne gyere.“

Petőfi hosszú lépteivel odaléptetett Juliához.

— Julia kisasszony, kegyed az első hölgy életemben, akivel úgy tudok beszélgetni, mint magammal.

Kintről kiáltás hallatszott. Anyai kiáltás.

— Mari! Teríteni!

A költőnek mennie kellett. Terítenek, nemsokára tizenkét óra. Tizenkettőtől másnap délután négyig, az összesen huszonnyolc óra. Ennyi ideig kell várnia. Mert búcsúzáskor Julia elmondja, hogy másnap délután négy óra tájt kint lesznek a kertben, Petőfi nézen be egypár szó beszélgetésre, ha kedve tartja.

Huszonnyolc órából egynéhány eltelik az alvással, valami az evéssel, jövés-menéssel, barátokkal, miegymással. A többi azzal telik el, hogy a költő ott áll a Riskó szobájának ablakánál és lenéz a Téreyházra. Néha bemegy oda valaki, máskor kijön. Több-

nyire ismeretlenek. Ha jóképű, fiatal férfi közeledik a házhoz, a költő elsötétül a leshelyen. Ha be is megy az illető, egyenesen ökölbe szorul a keze. Ha meg soká marad bent, vizet kell innia, úgy kiszárad a torka az izgalomtól.

S még egypár napig ugyanez a napi beosztás: egy óra, másfél óra üdvözülés, utána egy nap, két nap várakozás, leselkedés az ablaknál, önmagának csodálkozó vizsgálata. Szerelmes? Nem szerelmes? Ha egy huszonnegyedik évét taposó fiatalember felteszi magának a kérdést, már baj van. De az igazi baj akkor kezdődik, amikor a lánynak teszi fel ugyanezt.

Itt még nem tartott a költő. Még a sajátmaga kérdésére sem mert teljes bizonyossággal felelni. Ha elalvás előtt sokáig hánykolódott álmatlanul és vizsgálatot tartva, számba vette eddigi érzéseit, azt kellett látnia, hogy sokszor hitte már magát szerelmesnek, s mi lett a vége? A vívódás sebei forradás nélkül hegedtek be, az egész nyomtalanul eltűnt, semmi más nem maradt a nagy-nagy szerelmek után, mint egy-egy marék vers. Ahogy végigvette élete leányalakjait, eszébe jutott Hittig Amálka, akihez olyan édes és mély gyerekszerelem kötötte valamikor, s mikor már felnőtt korában Borjádön véletlenül találkozott vele, az emlék aranyos mélabúján kívül semmit sem érzett, még ezt a kicsit is saját gyerekkora s nem a leány iránt. Eszébe jutott Csapó Etelke fantasztikus ravatala s az ő temetői bolyongásai. Itt vannak belőle a „Cipruslombok“, s a halott szőke leányka sajnálatán kívül semmi. Eszébe jutott Zsuzsika... édes, drága kis jószág, most már tisztán látni, hogy nem ő szerette a kislányt, hanem az őt. Eszébe jutott Mednyánszky Berta. Elfújták az egészszet a hónapok, csak a könyvesboltokban élnek a „Szerelem gyöngyei“. Hátha ez a hirtelen támadt gyötrődés, sóvárgás, viharzás sem több, mint azok voltak? Ki mondhatja meg, mi ennek a próbája? Ki lehet ismerője a legna-

gyobb titoknak, önmagának? Ki adhat mértéket, amely a töprengő kérdésre hiteles feleletet mondjon?

A tépelődés egyre gyéribb lett, a szerelem bizony-sága egyre nagyobb. Mikor elérkezett az idő, hogy Téreyék vendége most hazatér a szülői házba, Erdődre, a költő brutális ütést érzett a mellében. Most már hiába fog kinézni a Riskó ablakán? Nem lehet, hogy ne lássa. Ki fog menni Erdődre. A régi várat illik látnia egy költőnek. S mivel Szatmár közelebb van Erdődhez, mint Nagykároly, odaköltözik Szatmárra, Papp Endréhez.

Szeptember tizenkilencedike, szombat. Három fiatalember száll le a csészárol Erdődön.

Balra lent a völgyben fehér házikók csoportja, közöttük dombháton a tornyavesztett, roskadozó falú. Ez Erdőd. Fölötte a várdomb, a majdnem négyszáz esztendő várral. S a várral szemközt a tölgyek hosszú fasora egészen a tölgyerdőig. Az erdő s a falu közt nagy sík, rét. Jobbra a kocsuiút. Az egész képnek sejtelmes, ködös, végtelenül finoman árnyalt hangulatot ad az ősz.

Itt lakik Julia, erre a képre szokott lenézni. S lenézni ugyanerre a képre olyan édes tolvajlás, mint titkon az ő poharából inni.

Szendrey Ignác nincs honn. Csak holnap érkezik, elment teheneket venni. Szendreyne tekintetes asszony itthon van. Erős szemöldökű, sápadt, hallgatag asszony, csípőjén kulcsosomó csörög a kötény felett. Nem szereti a zajos beszédet, visszavonul a fiataloktól. Petőfi érdeklődve néz utána: hangtalan kísértetnek látszik, vagy eszelősnek. Nesztelenül elsuhan. Misztikus jelenség az ódon várban, mintha mese volna. Julia anyja . . .

Hamarosan előkerül egy fiatal komondorhoz hasonló nyájas, szolgálatkész, ügyetlen hevével nem bíró fiatalember, még a pesti vendégnél is fiatalabb, az irodalmi írnok, Lauka Guszti. S a látogatók megtekintik

a várat. Évszámok, történelmi nevek, bástyák külön külön nevei, falban maradt ágyúgolyók, ostromok legendái. A kis írrok rajongva rábámul a hírneves költőre, mert ő is író akar lenni, és pirulva vágja ki a Petőfi-vers címét:

— Mért nem születtem ezer év előtt!

Petőfi bólint. Nem mosolyog, nem lepődik meg. A hírnév, a hódolat természetes adó, amely neki jár. Talán illenék mégis társalogni a várról, valami kérdést intézni, udvarias érdeklődést mutatni. Nem tud. Máson jár az esze. Azon, amin Juliának. Hogy ketten kellene maradni, egymásra olthatatlanul kíváncsian, egymásról mindent firtatni, faggatni, tudni. Beszélgetni, mennél hosszabbat, mennél tovább.

A többiek előre mennek, ők hátramaradnak. Julia szeme villámgyorsan jár. Mikor egy bástyasaroknál azok befordulnak, ő egy oromdízre figyelmezteti a vendéget. Csak ürügy ez, hogy azok előbbre haladjanak.

— Most jöjjön, megmutatom a tavat.

Vezeti Petőfit lefelé a gyepes oldalon. Meredek út a fonnyadó, nyirkos kert sárga foltjai közt. A hervadás erős szaga a ködös levegőben. Egy lóca áll a gyalogösvény mellett, hatalmas tölgyfa tövében.

— Lássá, ez az én lócám. Itt szoktam egyedül ülni és lenézni a tóra. Kár, hogy most nem lehet leülni. Nedves.

— Dehogyan nem lehet.

Petőfi lekanyarította felleghajtó köpenyegét. Letértette a lócára.

— De nem fog megfázni? — kérdezte Julia, s Petőfi hirtelen pillantására újabbat kérdezett: — Mért néz így rám?

— Mert ezt a kérdést eddig nem sokszor hallottam életemben. Anyámtól. Egy Fogasné nevezetű jegyszedőnétől, mikor beteg voltam Debrecenben. Mástól nem is. De igen. Egy Jókay nevű barátomtól is.

Leültek egymás mellé a köpenyegre. Lent hallgattott előttük az őszi tó. Színén sűrűn ültek a sárga falevelek. A partról kis híd vezetett a tó közepén álló szigetre, amely olyan kicsi volt, hogy a közepében búsongó szomorúfűz belógatta hosszú, feketedő lombú, bánatos gallyait a vízbe.

— Csodálatos szép, — mondta a költő.

— Jaj de örülök, hogy egy költő ezt mondja. Én nem tudok betelni vele. Atvám nem igen érti, mit tudok itt órák hosszat elüldögélni. Egyszer nagyon kikaptam tőle, mert azt mondtam, hogy egész délután dolgom van. „Mi dolgod van?“ Mondom: lent akarok ülni egész délután a tónál. Erre összeszidott, hogy az nem dolog, ha valaki a tónál üldögél. Én pedig bizonykodni kezdtem, hogy az nekem komoly dolgom. Ebből nagy csetepaté keletkezett és atyám olyan hangosan pörölt, hogy az egész ház összeszaladt.

Kis szünet.

— Beszéljen még, Julia kisasszony. Akármit. Minden szavára kisüt a lelkemben a nap újra, meg újra. Mióta Nagykárolyba kerültem, folyton azon jár az eszem, hogyan nyílt itten egy ilyen csodálatos virág, mint kegyved.

— Ó ne csúfoljon engem, egyszerű vidéki leány vagyok. Egy kicsit „launés“, mint Mari szokta mondani, de mit csináljak, ha néha csakugyan launéim vannak? Látja azt a kis szigetet? Oda csupa jószagú fűvet és virágot ültetünk nvárára. Rezeda van ott, pézsmavirág, levendula, istenfa, fodormenta, zsálya. Milyen csodálatos illata van annak a kis szigetnek. Nyáron néha beülök abba a kis csónakba, ami most tele van vízzel, de nyáron jó. Hanyatt dőlök benne és behunyom a szememet. Ha egy picit szellő van, az alig észrevehetően ringatja a csónakot. Erősebb szelecske behajtja a csónakot oda a szomorúfűz lombjai alá. Olyan, mint valami alagútban. Aztán ha megunom, kievezek és ott azokon a gyepest lépcsőfokokon, ami-

ket más nem is használ, csak én, feljövök ide a lócához. És innen nézem a tavat, vagy az eget.

— És miről gondolkodik?

— A vágvaimról.

— De mik a vágvai?

— Nem tudom.

Hosszú csend. Most mindketten Juliáról gondolkoznak. A költő is, és Julia maga is. Majd az őszi csend elragadóan fanyar, nedves melankóliájában Julia megszólal.

— Itt egyszer nagyon furcsa eset történt velem. Egy őszi délután ott feküdtem a kis sziget tövében a csónakomban. Behunvtam a szememet és hallgattam a csendet. Egyszer csak, majdnem félálomból, arra serkentem fel, hogy valaki hárfázik.

— Mit csinál?

— Hárfázik. Egy koldusasszony állt ott lent a víznél, éppen alattunk. Felültem a csónakban, de alig mertem moccanni is, mert olyan volt az egész, mint egy álom, és féltem, hogy ha loccsan a víz, akkor elenyézik. De ahogv iátszott az ócska, rozoga hárfán, egyre kíváncsibb lettem és mégis csak kieveztem a partra, hogy közelebről lássam. Nagyon szép nő volt, de már nagyon elvirágzott. Rongvos, vékony fejkendője volt, s az alól kilátszott a haja: sűrű, pompás fekete haja volt. Egyszer csak rámvetette a szemét. Már a szemöldöke is olyan különös volt: nem ívalakú, hanem egészen egyenes. És a szeme, az valami megdöbentő volt. Nagy fekete szemet képzeljen ön, rendkívül feketét, amely jéghideg és mégis éget, mint a tűz. Úgy megborzadtam tőle, mintha halottat érintetem volna. És csak néztem rá megbabonázva. A szívemben éreztem a nézését, tudia, valami olyanforma érzésem volt, mintha ez a nézés egy ragadozó madár volna és úgy belevágná a karmait a szívembe, hogy a vér mindenünnen szivárog utána. Vak volt.

— Aztán?

-- Aztán kiszálltam a partra és ő alamizsnát kért tőlem. Pénz nem volt nálam semmi, gyorsan kikaptam a csónakból a nagykendőmet és ráborítottam, hogy meg ne fázzon.

Julia irodalmi dícséretet várt a szép történetért, amelyet olyan szépen mondott el, ahogy csak kitellett tőle. De más következett. A költő kedvetlenül, habozva szólt:

— Szóval kegyed mindenkit félt a meghüléstől. Engem is csak azért óvott az imént. Ez rosszul esik.

— Ó milyen nagy gyerek ön. Csak nem komolyan mondta ezt?

— Gyerek vagyok? Lehet. De az én huszonnégy évem megér annyit, mint másé hetvenkettő.

— Ez igaz. Csakugyan bámulatos, hogy valaki ilyen fiatalon ilyen híres legyen. Ha nagyon siet, harmincéves korára már bekerül az Akadémiába.

— Harminc? Már az idén tavaszon felkerestek és közölték velem, hogy jelölni akarnak. Azt mondtam, hogy nem kérek belőle. Én akadémikus nem leszek soha.

— De miért?

— Mert én a szabadságom csonkítását semmiféle formában nem tudom elviselni. Mihelyt bent ülnék az Akadémián, mindjárt belebeszelnének a dologba, hogy ezt ne írjam, azt ne írjam. Hohó, nem ismerik Petőfit. Aztán meg ne kínálják úgy nekem, mint egy kitüntetést. Nem nekem dísz az, hanem nekik. Akárhány éves vagyok.

Julia felkacagott.

— Ejha, költő úr. Nem bántja a szerénység.

— Nem bizony. Szerény nem vagyok. Az ibolya legyen szerény. A tölgyhöz az nem illik.

— Tölgy. Hát ha a dicsőségét vesszük, tölgy. Az egész országban ismerik.

— Sőt, azon túl is. Van egy jámbor német költő, Beck Károlynak hívják. Meg is ismerkedtem vele,

mikor Pesten járt. Az nagyban fordítja a verseimet németre. Egy Dux Adolf nevű többet lefordított, egy harmadik pedig úgy szaladgál városról városra a dicsőséggel a németek közt, mint valami futóbolond. Nagyon jól mulatok rajta, mert férfi létére női neve van. Úgy hívják, hogy Kertbeny Károly Mária. Halott már ilyen bolond nevet kegyed?

— S ön kineveti azt, aki önt szereti?

— Az nem elég, hogy szeressen. Még az is kell, hogy ne lehessen rajta nevetni.

— Érdekes, milyen igaza van önnek. Engem sem veszteget meg, hogy szeretnek. Titokban ki tudom nevetni udvarlóimat. Néha sírunk a nevetéstől Marival, ha négy szemközt elkezdjük kifigurázni őket.

— Mindegyiket kinevetik?

— Bizony ki.

— Hát egyiket sem szereti kegyed?

— Egyiket sem.

— Senkit?

— Senkit. Nem is fogok soha.

Az őszi tüzes nyárrá változott, a világ színarannyá. Hogy nem fog senkit szeretni soha, az most nem fontos. Egyelőre az volt sürgősen fontos, hogy most nem szeret senkit. És köröskörül ujjongott a szeptember. Fent a gyalogút tetején megjelent ekkor Lauka Guszti. Őket kereste már régen, tűvé tette az egész várat. Az ebéd az asztalon van. Petőfi azonnal szívébe zárta a fiút. Ha egy perccel előbb jön, megfosztja egy eget földet rázó boldogságtól.

Ebédnél a misztikus, hallgatag Szendreyné ül a családfő üresen hagyott helyének jobbjára felől. Szemközt Petőfivel. Petőfi mellett Julia. Nyomott hangulatú ebéd, a kísérteties pillantású asszony valami félelemmel tölti meg az ebédlőt. Vontatott társalgás környékbeliekről, akiket Petőfi nem ismer.

Hanem aztán ebéd után: hajrá. Társalgás óra-

számra megint. Most már szobában. Julia kiviszi a vendéget az erkélyre.

— Lássá, innen végiglátni az országutat. Már ott messzi-messzi feltűnik a hintó, ha vendég jön. S ha kedves a vendég, erről az erkélyről már jóelőre zseb-kendővel integetek neki.

— Nekem fog-e integetni, ha megint eljövök?

Julia a szeme közé néz Petőfinek. Mosolyog. Kacéran elugrik a kérdés elől.

— Nem ismerhetem meg a kocsiját, mert nem tudom, milyen kocsin jön.

Ó de okos, ó de kedves, ó de szép. Hát ilyen is van a világon? És később, milyen elbűvölően okosat mond, mikor a társalgás Petőfi utánzóira terelődik:

— Én azt hiszem, önnek nem saját versei szerzik a sok ellenséget, hanem az utánzók versei.

Miért nem fiú ez a lány, hogy most rögtön összevissza lehetne ölelni? Petőfi azonnal elszavalja neki „Az utánzókhöz“ című verset. „Azt gondoljátok: a költés szekér, mely ballag széles országúton? Sas a költés. Hol nem járt senkisé, ő arra indul fennen, szabadon.“ Julia tapsol.

Ötkor készülődni kezdenek. Negyed hatkor fogatnak. Fél hatkor búcsúznak. Hat óra, mire a szekér kigördül a várból. Boldog embert visz magával: Julia megígérte, hogy holnapután berándul Szatmárra. Ott aztán, ha szép lesz az idő, sétálnak egy nagyot.

De az eső megered, mire hazaérnek. Esik másnap egész nap, esik harmadnap reggel is. Petőfi kibámul a Papp Endre kis földszintes ablakán. Hatalmasan elkáromkodja magát, fogcsikorgatva ül le az asztalhoz. Szórakozottan játszik a ceruzával. Oda se figyel, mit firkál.

Julia. Julia. Julia. Julia...

Berohan Papp Bandi:

— Gyorsan fogd a holmidat. Júliáék megjöttek, várnak a fogadóban.

A költő felkapja a papirost és összegyűrve zsebre vágja. Rohan az esőben, barátja nem tudja követni. Utánakiált:

— Sándor, ne talpalj! Csupa csatak lesz a ruhád! Hogy állsz a lány elébe?

— Bánom is én. Azon majd ott gondolkozom. Most rohanok.

És fut az esőben tovább.

XXIII.

Petőfi megint Erdődön van. Ezúttal Szendrey Ignácot is otthon találja. Szendrey, mikor éppen csak hogy kezét ad a vendégnek és máris tovább megy a szomszéd szobába, ott bosszusan szól a feleségének:

— Mit mászkál ide folyton ez az izé?

A néma asszony most is néma. Szendrey ideges, tesz-vesz, csapkod, dohog. A pesti író a várat nézegeti. Jól van, megnézhetné már, mi van rajta ennyi néznivaló? Különben is ez most nem vár, hanem egy úriember házatája. Még szép volna, ha akárki betérhetne ide az országútról, mint valami vendégfogadóba.

A fiatalok ügyet sem vetnek arra, hogy vajjon a házigazda milyen arccal fogadja a látogatót. A vendég még meg sem melegedett a helyén, máris mélyen elmerültek a társalgásban.

— Tegnapelőtt azt mondta ön Szatmáron, hogy valami nagy kár, vagy ilyet, de odajött Papp és nem folytathatta. Emlékszik?

— Emlékszem. Azt akartam mondani: milyen nagy kár, hogy nem fiú kegyed.

— Miért?

— Ha fiú volna, felvinném Pestre és a legjobb barátok volnánk hárman Jókayval. Folyton együtt volnánk, folyton diskurálnánk, egymás baját elmon-

danók, ó, be kedves volna, Levinném kegyedet anyámhoz. Mit tudom én, mindent. Csak fiú volna.

— Ez csodálatos, amit ön mond. Néha kitalálja a legtitkosabb gondolatomat. Én már kisgyerek koromban is mindig fiú szerettem volna lenni. Mikor egész kicsi voltam Keszthelyen, akkor voltam a legboldogabb, ha feltehettem atyám kalapját s a kezembe fogtam a botját. Ilyenkor az egész család kacagott és azt mondták: sétál a nagypapa, sétál a nagypapa. Később is mindig fiú szerettem volna lenni. És mikor George Sand könyveit elkezdtem olvasni és megtudtam, hogy ő néha férfiruhát vesz, úgy irigyeltem, hogy ki nem tudom mondani.

— Miért szeretne fiú lenni?

— Mert gyűlölöm azt a rabságot, hogy lány vagyok. Az emberi nem roppant igazságtalanul osztotta be a dolgot. Ez éppen olyan, mintha valamelyik madárfajtából a hímet szabadon hagynák, de a nőtényt mind kalitkába tartanak.

A költő különös kis zavart érzett. Bántotta szemérmét, hogy egy leány, ilyen szavakat használ: hím, nőtény. Másrészt azt az édes meghökkenést érezte, amit az utóbbi napokban már annyiszor: valahányszor ez a bámulatós leány ilyen eredeti, vakmerő, excentrikus dolgot mondott. De a zavar kis fellege csak átsuhant lelke felett. Nem ért rá', hallgatnia kellett Júliát, aki beszélt tovább.

— Milyen más egy férfi élete. Nem függ senkitől, nem szólják meg, mehet mindenhová, tehet akármit, ó, milyen nagyszerű is lenne. Mennék innen azonnal, ha fogat nem volna, akár gyalog. Még ebben a feneketlen sárban is.

— Hova menne? Pestre?

— Megállnék Pesten is. Megismerkednék azzal a Jókayval; már igazán kíváncsivá tett rá. De aztán szedném a sátorfámat, meg sem állnék Amerikáig.

— Mennék kegyeddal. Vinnénk Marcit is.

— Igazán? Az volna csak a nagyszerű. A három író utazása az újvilágba.

Petőfi nagyot nézett.

— Három író? Kegyed is író?

Julia arcát hirtelen pirosság lepte meg. Még a fülét is, még a nyakát is.

— Csak szeretnék az lenni. És azt hiszem, tudnék is.

A költő szívébe két név villámlott: Musset és George Sand.

— És írt már valamit? Azonnal mutassa. Azonnal.

— Inkább meghalok. Amit írtam, az a naplóm. A legtitkosabb gondolataim vannak benne.

A leány felkelt, kinyitotta egy szekreter kulcsra járó fiókját, abból elészedett egy skatulyát, abból elővett egy másik kulcsot, azzal kinyitott még egy fiókot. S abból kivett egy kis faragott faládát.

— Itt van ebben. Szeretné látni, úgy-e?

Petőfi nyult a láda után, Julia kacagott, elfordult, védte. Nevettek mind a ketten. A költő ügyetlenül nyulkált érte és közben keze véletlenül a lány kezét érintette. Ettől az érintéstől hirtelen elsápadt. Valami olyat érzett, mint soha életében. Arcán azonnal megjelent a tragikus álmélkodás, szeme az üres levegőbe meredt, mint mindig, ha sajátmagába nézett. A lány is megrezsent az érintéstől s egy villámgyors pillanattal meglátta a fiatalember arcának villanó változását. És ettől kegyetlen kis diadal ragyogott fel a szép szemekben. A győzelem diadala. Az én diadala, a női éné, amely szebb tükörbe, mint az így megszedült férfiarcba, nem tud nézni soha. Kivált, ha az az arc az országos hírnév, dicsőség, sőt megdicsőülés arca, az Isten háta mögött senyvedő kisasszony számára.

— Az életemet adnám, ha elolvashatnám azt a naplót.

— Szükség is volna rá, mert én viszont belehalnék.

— Nem is lehet soha, hogy én azt olvassam?

— Ki tudhatja azt. Talán. Az élet olyan különös.

— Mi kellene ahhoz, hogy én azt olvassam?

— Például, hogy meghaljak s végrendeletemben benne legyen: a lepecsételt faragásos láda Petőfi Sándornak átadandó. Nem is volna rossz. Semmi értelme, hogy élek.

A szavak a halállal kacérkodnak. A szemek a fiatal élet perzselő valóságát mosolyogják. Aztán a láda visszakerül a fiókba, kulcs a skatulyába, skatulya a másik fiókba, másik kulcs a könyvek mögé.

— Olyan szép idő van, nem megyünk le a tóhoz? Lehet, hogy ez az utolsó szép nap az idén.

A tó fölött, a tölgy alatt most száraz a lóca. Előtte hervadt levelek színes pompája a földön. A pesti költő és az erdődi úrleány hallgatnak. De a kettős hallgatás két ajtaja mögött a gondolatok, sejtések, kíváncsiságok, tervezgetett mondatok óriási tömegei zsvajlanak.

— Nemcsak azt szeretném, ha fiú volna. Még mást is szeretnék.

— Mit?

— Ha testvérem volna. Nekem csak öcsém van, akit nagyon szeretek. Úgy hívják: Pista. Mészároslegény apám mellett.

Ez hirtelen jött, ez az utolsó pár szó, vadul, önfejlően. Olyan „se Isten, se ember“ hangon. Júlia figyelmesen ránézett vendégére. Kissé mosolygott is, s e pillanatban mintha idősebb lett volna a költőnél. Előkelő gazdagok tudnak ezzel az elnéző felsőbbbséggel és bölcs megbocsátással pillantani a dacosan tetszelgő szegénységre. A szegénység gögösen a földön heverő avarra nézett, úgy folytatta:

— De mézároslegény öcsémen kívül más testvérem nincs. És ha volna egy kis hugom, azt véghe-

tetlen szeretettel tudnám becézni, babusgatni. Képzeld csak el, hogy milyen jó volna, ha bátyjának elmondhatna mindent, mindent. Ha tudná, hogy nem bánthatja senki kegyedet, mert a testvére a halálba rohan kegyedért.

Julia hallgatta a leplezett vallomást, de többre vágyott. Azt az arcot akarta megint, amelyet az imént látott. Mikor összeért a kezük. Mert az az arc az ő szépségének és okosságának dicsérete volt, s azzal nem lehet betelni. Julia egy pillanat alatt felöltötte az édes kis hugocska szerepét, hamar tíz évvel fiatalabb lett és elragadtatva szólt:

— Ön milyen áldott jó ember!

És rátéve kezét a költő lócán nyugvó kezére, a baráti meghatottság ártatlan örve alatt könnyedén megszorította. Igen, a kísérlet jól működött. Az érintéstől Petőfi Sándor arcán azonnal megjelent az iménti ámuló, nagy kifejezés. De most már más hőfokkal. A férfi arca a leányé felé fordult, a férfiszemek leplezelen rajongással mélyedtek bele a leányszemekbe. Sőt csodák csodája, mit mert a félszeg udvarló: szabad kezével még jobban odaszorította másik kezére a leánykezet.

— És kegyed milyen áldott jó kislány! Köszönöm szépen kegyednek, hogy a világon van.

A kezek egymáson maradtak. Miért ne: érintkezésük csak testvériséget vallott be. A költő mélyen nézett tovább a leány arcába, s közben tudta, hogy a benne lakó démon most őket nézi: fiatal pár a gyönyörű őszi tóparton. Mint versaillesi márványszobrok.

— Mi volna, ha most itt mindaketten kővé válnánk?

— Nem bánám, — felelt Julia azonnal. Vakmerően, komolyan, halkán. De pár pillanat múlva hirtelen felugrott. Keze kiszakadt az ölelő kezekből. Indult felfelé a várba. A költő zakatoló, felzaklatott, dult bensővel utána. Miért mondta, hogy nem bánám? Mert

szeretne meghalni? Vagy mert boldogan maradna így kettesben mindörökké? Ki láthatna bele egy női szív rejtelseibe?

A női szív rejtelsei. Így gondolta ezt Petőfi Sándor, az országoshírű fiatal költő, a magyar irodalom egén égi zúgás zengésével megjelent üstökös. Mert huszonnégy éves volt és naív férfi volt. Ugyanazt gondolta erről a leányról, mint a több millió huszonnégy éves naív férfi a többi millió kacér leányról. Csak ezerszer erősebben és ezerszer szebben.

Mikor elbúcsúznak a bolthajtásos várkapu alatt, szó esik a következő látogatásról. Általában a költő útiterveiről. Mert Julia hallani akar valamit a költőről. Amit már úgyis tud, de hallani akarja. Hogy a híres ember miatta változtatta meg terveit.

— Remélem, nemsokára látom önt, ha ugyan el nem megy Erdélybe. Később akartam visszajönni a nagykárolyi restaurációra.

— És nem utazik?

A költő féllába már a kocsi felhágóján. Halkit a hangján, a kocsisnak ezt nem szükséges hallani.

— Nem utazom. Itt maradok Szatmáron, megvárom a restaurációt és csak úgy megyek Erdélybe. Most nem mehetek innen.

— Miért?

Még halkabban, elszántan, remegő hangon, életre szólóan:

— Mert szerelmes vagyok kegyedbe.

Egy ugrás, fent van a kocsin. Hajts, gyorsan, gyorsan. Vissza nem nézni a világ minden kincséért. A leány ott marad, megbabonázva a diadaltól, mélyeket lélegezve az újjongó dicsőségtől. Vallott. Egyik leghíresebb ember az országban. Mint Kossuth Lajos. Mint Lendvay, a színész. A jó Isten áldja meg, hogy ilyen örömet okozott. Hogy ilyen kedves ember. Hogy ilyen híres.

A híres ember a kezét nézi. Egyik kezefejét, má-

sik tenyerét. Ezt a két lapot érintette Julia fehér keze. Amely szent, mint az angvaloké. Mert egy édes, tiszta szívű, minden hátsó gondolat és kacérság nélkül való, áldott jóságú búbajos lány keze. Ezt a kezet csak a legigazabb szerelem vallásos áhítata érintheti. Aki becsületes lelkű férfi, az ilyenkor megvizsgálja magát.

Aznap még ír egy verset. „Kint a kertben voltunk.“ Szép kis vers, megy a többi közé. De másnap bezárkózik, mint a nagy gyónás előtt a katolikus hívő. Ez a protestáns hívő önmagának fog gyónni. Megkéri barátait, — nem nyersen, mint máskor szokta, hanem valami átszellemült ellágyulással, — hogy ma hagyják egészen egyedül.

És vizsgálatot tart önmagában. Hosszú ideig töpreng, míg elkészül magával. S mikor elkészült, ki egyenesedik. A harcos imádkozott a csata előtt. És most indul, hogy annak a leánynak kezébe letegye életét. Joga van hozzá: a szíve tiszta.

Ami eddig volt, költészet volt. Most már bizonyosan tudja. Eddig csermelyek mellett ment el vándorútján s mindenütt belepillantott a víztükörbe, de magát nézte benne. Most azonban szilaj folyóba gázolt, amely ellenállhatatlanul ragadja magával, életről és halálról van szó, a szív úgy dobog, mint a félrevert harang lázas kongása. Ezen többé segíteni nem lehet. Julia csodálatos alakja előre száguld a jövő sötétjébe, s az ő lelke meztelenül rája van kötözve, mint Byron szilaj paripájára Mazeppa. Még akkor is, ha a leány soha viszont nem szereti. Ez a hatalmas szellem attól független. Ez önmagáért van, mint az örökkévalóság és ugyanolyan véghetetlen. De joga van-e a leány szerelmét mégis követelni a sorstól? Joga van. Társául kéri, élete feléül, nagy hivatása osztályosául. A világ legfehérebb hűségével. Eddig sem volt nők után járó ember, lelkének emésztő tüze testéből szívta fel az éghetőt. Ezentúl szent tisztasággal kell hódolnia saját nagy érzése előtt, mert ennek a nagy érzésnek próbája a hű-

ség. Soha ezentúl nőre rá nem nézni, soha női kezet meg nem érinteni. Mert aki ezt a hűséget beszennyezi, az nem nagy lélek, s aki nem nagy lélek, az nem érdemi meg a földkerekség legcsodálatosabb boldogságát.

Petőfi Sándor, a huszonnégy éves költő, igen furcsán viselkedik Papp Endre szatmári szobájában, melynek ajtaját belülről magára zárta, hogy sorsát eldönthesse. Aki benézne az ablakon és be is láthatna, azt hihetné, hogy a városban időző pesti vendégnek elment az esze. Mert Petőfi fogja magát, térdre ereszkedik a szoba közepén és esküre emeli a kezét. Már tette ezt egyszer életében, kisfiú korában Aszódon, mikor a tanári börtön fogcsikorgató rabságában megesküdött, hogy egész életében küzdeni fog a szabadságért. Azt az esküt mindeddig híven meg is tartotta. Meg fogja tartani ezt is. Esküszik, hogy Juliához e pillanattól kezdve hűséges marad, hogy ezt a csodálatos szép szerelmet híven megőrzi a maga hófehér tisztaságában, és meg is fogja tudni őrizni, hiszen ha nem tudná, akkor kiderülne, hogy amit imádságnak hitt magában, az léha kis játék volt csak, kiderülne, hogy hazug talajra építette egész élete, jövője, sorsa tündérpalotáját, amely röhögő robajjal omlana össze.

Barátai fürkészve nézték este a költőt, mi lelte. Szelid volt, angyali és békés, voltak pillanatai, mikor szerénynek is lehetett mondani. A minap még parancsolta úgyszólván, hogy kerítsenek neki fogatot, amely kivigye Erdődre, most kérte. Mert holnap okvetlen ki kell mennie.

Verset vitt ki magával, szokatlanul hosszút, a felszakadt zsilipek mögül áradó vallomás hatalmas ömlését. Először Julia nevét írta ki címül, de aztán megváltoztatta a címet az aznapi dátumra: 1846. IX. 27.

Julia nem volt egyedül. Egy Koppeindl nevű hadnagy üldögélt nála, aki itt unatkozott szolgálati beosztásában Erdődön. A költő, aki az úton gyönyörűen

kitervelte, hogyan fog Juliához lépni, hogy először lássák egymást a vallomás után, sírni szeretett volna az elkeseredéstől, mikor ott látta az idegent, s még hozzá osztrák katonatisztet. Régi bakaéveinek minden gyötrelme összeszakadt a féltékeny szerelmes dühével. A jámbor kis hadnagy próbált nyájas lenni a költőhöz, de legkedvesebb fáradozásai kárba veszttek. Julia a gyakorlott szalónhölgy ügyességével igyekezett símitani a társalgás hangját, de a vadember szelídhíthetetlen volt. Tegnap átzellemültsége csak akkor tért vissza, mikor a hadnagy fájdalmas duzzogással távozott. Akkor belevágott Julia szemrehányásaiba.

— Ne törődjön most a hadnaggal. Hallgassa meg ezt a verset.

Julia meghallgatta a verset. És utána nem felelt semmit. Petőfi várt egy percet, aztán sebzetten felhördült:

— Egy szava nincs hozzá?

— A vers nagyon szép, — felelt melegen a leány, — de én nem a versen gondolkoztam. Hanem azon, amit mond benne. Már két napja gondolkozom rajta.

— Nos és?

Julia a választ így kezdte: Nézze, Sándor. Először szólította Sándornak. Ettől a sebzett vad meghatott, kezes báránnyá változott.

— Nézze, Sándor, én egyenes lelkű, hecsületes leány vagyok. E tekintetben olyan vagyok, mint egy férfi. Semmit sem gyűlölök úgy, mint a kacérságot.

— Tudom. Ezért imádom úgy, mint az életemet.

— Lássa. Most felelhetnék valami titokzatosat, ami engem nem kötelez semmire, de magát fellovalná, hogy csak imádjon tovább.

— Ne imádjam? — kérdezte egyszerre sápadtan a költő.

— Azt nem mondhatom, mert nem érzem. Megmondom kertelés nélkül, nyíltan: engem nagyon bol-

doggá tesz ez az imádat. Olyan büszke vagyok rá, mint kevés dologra életemben. De . . .

A költő ezt keveselte. „Mint kevés dologra.“ Szívesebben hallotta volna: „Mint semmire.“ Nyelt egyet, ádámcsutkája a nyitott gallérszárnyak között mozdult egyet.

— De?

— De ha magamba nézek, nem látok szerelmet. Én tiszta szívemből szeretem önt, Petőfi . .

— Petőfi?

Julia mosolygott. Kedvesen, de kegyesen kezét nyújtotta. Kegyesen, de kedvesen kijavította magát:

— Sándor.

A költő ráborult a kézre. Arcát fektette bele, mintha kisgyerek gyanánt anyjával akarná arcát símogattatni.

— Beszéljen, — súgta a vergődő boldogságtól rekedten, — mondja tovább, így könnyebb hallgatni.

— Szóval úgy szeretem önt, mint senki mást. De nem vagyok szerelmes.

— Nem is lesz?

— Honnan tudhassa azt valaki? Ha tőlem függene, azt mondanám, hogy nem leszek szerelmes, mert így szeretni önt boldogító és kedves, szerelmesnek lenni pedig pokoli szenvedéssel jár. Én nem akarok szenvedni.

— Ezt már mondta, Julia. És a versemben meg is feleltem rá. Azért nem épít házat, mert hátha leég? És nem is éghet le. Ha a szemembe néz, — s itt felnézett a kézről a költő, kislány kezéről a nagy költő, alázatos meghunyászkodással, — látnia kell a szememben, hogy ott nincs, csak örök hűség. Ha nem akar szerelmes lenni, a boldogságot dobja el magától.

Julia elgondolkozott.

— Ki tudja, talán igaza van. Olyan jó lehet boldognak lenni.

— Akkor meg miért habozik? Szeressen.

— Tőlem függ? Senkisem ura a szívének.

— Jól van. Akkor igyekezzék legalább szeretni.

— De hogyan igyekezzem, az Isten áldja meg? Ne legyen már olyan erőszakos. Várjon szépen. Még nincs három hete, hogy ismerjük egymást.

— Holnapután lesz három hete, hogy először láttam. Már kiszámítottam magamban.

— Lássá. És már azt követeli, hogy szerelmes legyek. A legnagyobbat követeli tőlem a világon.

— A legnagyobbat a legnagyobbért.

— Veszedelmes ember, azt mondhatom. Úgy fel tudja kavarni az embert a nézésével... félek öntől, Sándor, bizonyisten. Eressze el a kezem. Na igazán, eressze el gyorsan, jön valaki.

Nem jött senki. Új szavak következtek, új faggatások és könyörgések, és új harc a kis kéz birtokáért. Hosszú, hosszú alku egyetlen biztató szóért. Igyekezzék őt szeretni. Ha ez nem lehet, akkor legalább mondja azt, hogy ha lehetne, akkor igyekeznék. Ha ezt sem lehet, akkor legalább mondja azt, hogy amennyiben szerelmessé lenne, annak nagyon örülne. Ha azt sem, akkor legalább azt, hogy nem bánná.

A női dicsőség percei a férfidicsőség árán. A nagynevű költő lerakja dicsőségét a névtelen kis lábához: tapossanak rá. Hozatott Pestről egy Életképeket, abban van Szemere Pál nyílt levele. Előhúzza a zsebéből, felolvassa. „Téged saját kebled örök ifjúságú Istene szólaltat meg. Tünemény, melly a világ-irodalom történetei között, a legszerényebben szólva is ritka és gyér. Én hasonlót egyet sem tudok, egyre sem emlékszem... Én a szó legsajátabb, s nem átvitt értelmében vagyok irántad: ájtatos.“

— Lássá, Júlia, ez az ember hatvannégy éves és szeretne letérdelni előttem, a huszonnégy éves gyerekember előtt. Én pedig ezzel a dicsőséggel együtt szeretnék letérdelni a kegyed tizennyolc esztendeje előtt. Nézze meg, mit hozok kegyednek ajándékul: egy or-

szág bámulatát. Ha az életet megfelelzi velem, én ezt felezem meg kegyeddel. Petőfi Sándorné a leghíresebb asszony lenne ebben az országban. Könyörgöm, legyen az enyém. Szeressen.

Julia kigyulladt, válla kifeszült, szeme végzetesen felcsillant. A fiatalember térdre csúszott a díványról, amelyen egymás mellett ültek. Fejét odahajtotta az ölben nyugvó kézre. A másik leánykéz egyszerre csak rásimult a bozontos fejre. Lehelletszerűen, éppen csak elhúzódott fölötte. Az Életképek lehullott a földre.

— Szeretném önt szeretni, Sándor.

A költő felhördült boldogságában.

— Julia!

— Nagyon szeretném önt szeretni, Sándor. Most keljen fel, bejön valaki. Egy-kettő, keljen fel.

Fel kell kelni onnan, ahol örökre jó volna megmaradni. S el kell menni Erdődről, ahonnan elmenni: mindenképp a semmibe. Várni Szatmáron a másnapot, vagy harmadnapot és sűrgetni a szekeret, hintót, ami éppen baráti szívességből akad. Lesni az erkélyről kendőt lobogtató várkisasszonyt. És befordulni lobogó örömmel a boltozott várkapu alatt, három fokot ugorva sietni az emeletre, ahol kísértet gyanánt jön-megy a hallgatag anya, de már mosolyogva siet a vendég elé a csodálatos leány, akinek táncolnak kurta fekete fürtei, ha valamire kacagóan rázza a fejét.

Aztán utak következnek, amelyeket nem lehet többé halogatni. Megigérte ennek is, annak is. El kell menni Nagybányára. Gyönyörű kis város. Itt vers születik: „Szerelemnek rózsákkal hintett nyoszolyája.“ A költő ujjong az örömtől, hogy milyen szép a vége: „Álmodd meg azt a nagy szót, amely nincsen még meg, amely kifejezze majd: milyen forrón érzel!“ Még egy vers: „Szerelmes vagyok én, vagy tán tűzbe estem? Nem tudom, de igaz, hogy ég lelkem-testem.“ Még egy vers: „Szállj rám, fehér galamb, galambomnak lelke, hadd legyek megáldva, legyek megszen-

telve.“ S aztán tovább a versekkel megáldott, megszentelt Nagybányáról Berencére. Innen át lehet lovagolni Erdődre: a várkisasszony az erkélyről látja az országutat s a lóháton közelgő trubadurt. Vers: „Száll a felhő magasan, magasan, az én rózsám messze van, messze van.“ Aztán Nagyárra Luby Zsigmondhoz, ahol a költő „Megáll a kanyargós Tiszánál, ott, hol a kis Túr siet beléje, mint a gyermek anyja kebelére“. Aztán át Csekére. Versek: „Ereszkedik le a felhő, hull a fára őszi eső.“ Még vers és még vers. A szerelem nyila ki-dőfte a szívet, gyémántok hulldogálnak belőle szanaszét a szatmári országútra. Szatmár felett őszi mennybolt és örökös rimánkodás mennyboltnyi hangulatai: szeressen, szeressen.

Megint Szatmáron van a költő, siet Erdődre. Nyolc verset küldött Csekéről Juliának. Maga másolta nagyon szépen, szeretettel, gondnal, finom papirosra, mind a nyolcat. Kalligrafikus főcímet írt az első oldalra: „Az ősz utósó virágai Juliának.“ Vajjon tetszettek-e neki? És melyik legjobban? Talán sikerül egy szót kapni tőle, egyetlen szót csak, amely hajszálnival több reményt ad az eddiginél.

A lépcsőfeljáratnál ott áll az öreg Szendrey. Már az arcán látszik, hogy idegessé teszi a vendég. Sőt az is, hogy éppen ez a vendég. S azzal az uradalmi hivatalnokkal beszélget. Petőfi illendően köszön és megáll. Pár szót akar váltani szerelme atyjával, mert igen formátlan dolog, hogy folyton idejár a várba és a ház urát eddig egy szóval sem igyekezett megtisztelni, csak úgy levegőnek vette. Ott áll tehát és várja az alkalmat, hogy bekapcsolódjék a beszélgetésbe.

— Csak a mészről van szó, — mondja bátortalanul Sass.

— Fenét a mészről, honnan vegyek most annyi igát?

A vendég még vár egy-két mondatot, hátha a be-

szélgetők hozzá is intéznek egy szót, ha már ott áll. De bizony ezek nem szólnak. Sass nem mer, Szendrey nem akar.

— Építtetni tetszik valamit? — szólt végre ő maga.

Mintha csak a falnak beszélne. Szendrey még csak nem is bólint a fejével. Magyaráz tovább Sassnak, szigorúan rendelkezik. Petőfi legyűri, ami feltörne. Vár egy kicsit.

— Azt kérdem, építtetni tetszik-e valamit.

Sass ijedten elhallgat. Szendrey úr egy darabig hallgat. Aztán odafordul a fiatalemberhez:

— Engedelmet kérek az úrtól, de mink itt el vagyunk foglalva. Mink bizony nem versekkel töltjük az időt, hanem végezzük a dolgunkat. Tessék csak az úrnak felfáradni az emeletre, ott jobban ráérnek.

Már vissza is fordul Sasshoz. Petőfi egy szót sem szól, indul fel a lépcsőn. Ez nem jól kezdődik.

— Jó napot, Júlia. Atyjaura ugyancsak csikorgós kedvében van, beszéltem vele odalent. Vagyis csak beszéltem volna, de nem igen állt kötélnek. Remélem, kegyed nyájasabb lesz velem.

— Jaj, hagyja el, olyan bosszúságom van máma. Volt egy kis rokokó-tükröm és anyám eltörte.

— Borzasztó, borzasztó! Most már itt a világ vége.

— Önnek könnyű, — veti oda Julia ridegen, — de nekem az a kedvenc tárgyam volt. Meg sem lehet csináltatni, nincs erre felé ahhoz értő mesterember. Most már meg kell várni, míg valaki Pestre megy. Nincs kedvem semmihez, olyan mérges vagyok, szeretnék kiszaladni a világból.

Júlia csapkod, ingerülten lökdösi a bútorokat. Petőfi fájdalmas szemrehányással nézi. Eddig egy tekintet nem sok, annyit nem kapott.

— Mondja, Julia, hát így kell engem fogadni? Éppen a mai napon?

— Miféle mai napon?

— Szép dolog, hogy elfelejtette. Ma egy hónapja látogattam meg először. Téreyéknél.

— Az nem számít. Tegnap volt egy hónapja, hogy megismert engem. Az forduló, ez nem.

A költő elsötétül, hallgat. A versekről egy szót sem szól a leány. Nem is néz a látogatóra. Rakosgat. Petőfi sóhajt. Nagy erővel legyőzi a méltatlankodást. Életében másodszor. Először a katonaságnál történt, hogy nem törhetett ki szabadon. Másodszor most.

— A versekhez egy szava nincs?

— Miféle versekhez? Ja igen, na nézze csak, hogy kiment az eszemből. Nagyon szépen köszönöm, nagyon kedves kis versek.

Petőfi felkapja a fejét. Ezt? Neki? „Kedves kis versek?” Hát ki ez, aki előtt itt remeg élete minden reményével: Szendrey Julia, vagy Zerffi a Honderútól? Azokról a versekről, amelyekben szívét küldte a kedveshez! Erről a strófáról: „Egy könny most is pillámon áll... Barna lányka, ha itt volnál, letörlenéd-e ezt egy selyemkendővel, édes mosolyod selyemkendőjével?” A költő szívét egyszerre több fájdalom döfi keresztül. Fájt, hogy a verseket lekicsinylik, mint a szülőnek fájt, ha lefitymálják gyerekeit. Fájt, hogy szerelme ennyit ér ennek a leánynak. Fájt, hogy akit imád és ideálisnak akar látni, azt szívtelenségen kapja. Mert ez szívtelenség, nem más.

— Nem tudtam, hogy kegyed szívtelen is tud lenni. Julia.

A leány megijed, ránéz. Egy pillantás alatt más nő lesz belőle.

— Csak nem okoztam fájdalmat önnek? Ha így van, teljes szívemből sajnálom.

Kezet nyújt. A fiatalember szinte hörög, mikor felsóhajt az örömtől. Most már jól van minden. Hosszú kézcsókok, üdvek üdve. Aztán a nagy ajándé-

kot hozó ember titokzatos diadalmával kihúz valamit a zsebéből.

— Hoztam ám valamit. Tegnapelőtt annak volt egy hónapja, hogy életemben először láttam kegyedet. Nagy nap volt, új időszámítást kellene onnan kezdeni, mint a francia forradalomban csinálták. „Julière“, így hívnám a hónapot. A következő „Alexandrière“, Egyszóval írtam egy verset a forduló napján. Lássa: albumlapra írtam, hogy emlékkönyvbe tehesse. „Sz. J. kisasszony emlékkönyvébe.“ Akarja hallani?

— Azonnal, csak kiszólok a cselédnek, valamit elfelejtettem.

A költő kínosan nyel. Ez rosszul esik egy kicsit. De az ajtóból visszavillámló mosoly azonnal gyógyít. Ott ül a verssel és várakozik. Végre valahára, bizony elég sokára, visszajön Julia. S ő olvas. „Senki sem szól így a fellegekhez: napkeletre vándoroljatok...“ Olvassa, olvassa, boldogan, gyönyörködve. Mikor befejezte az utolsó sort, a frappáns, kecses befejező ötletet, amely elegánsan csattan, mint az epigramma, megáll és várja a hatást. A lány nem szól.

— Nos?

— Eddig gyönyörű volt. Olvassa tovább.

— De hiszen vége van, — hüledezik a szerző, — ez a vége, ez a legjobb. Ha többet vár kegyed, akkor az egészet nem értette.

— Dehogyan nem. Hogy mi történt a felhőkkel. Most jön, hogy mi történik önnel. Most következem én.

Petőfi felfortyan. Összepörölnék, ideges megjegyzések robbannak ki. Aztán megint kibékülnek. De a levegőben van valami: Julia elbizakodottsága. Hányaveti módon válaszolgat. Vállat von. Legyint. Ez így megy egy óráig. Akkor a költő türelme már a végsőkön feszül, mint a húr.

— Julia, egyre feleljen nekem. Fog-e szeretni, vagy sem.

— Már mondtam, hogy nem tudom.

— De azt is mondta, hogy nagyon szeretne engem szeretni.

— Lehet, hogy mondtam.

— Micsoda? Lehet, hogy mondta? Hát olyan közömbös megjegyzés volt, hogy el lehetett felejteni?

— Ezt magának tulajdonítsa, mert erőszakkal zsarol ki minden szót, aztán a kizsarolt szóval össze akarja kötni az embert. Én azt nem bírom. Én nem hagyom magam sarokba csukni. A szabadságomat nem adom. Ha majd szeretem, szólok.

— Szóval, ami kis reménységet adott, azt most visszavonja.

— Én nem adtam reménységet. Én mindig mondtam, hogy nem vagyok szerelmes önbe.

— De engedte hinni, hogy lesz! Olyan kedves volt hozzám, mint senki másához.

— Természetes. Én meg tudok becsülni egy híres költőt.

— Miért a híreset hangsúlyozza? Miért nem úgy mondja, hogy a nagy költőt?

— Mit tudom én. Mondtam, ami eszembe jutott. Mindig azt mondom, amit érzek.

— De miért érzi bennem a hírest és nem a nagyot? Mert kegyednek az a fontos, hogy mekkora a hírem. Mert hízelgett a hiúságának, hogy Petőfi Sándor szerelmes kegyedbe.

— Melyik nőnek nem hízelegne? Hiszen ez bók önnek!

— Bók attól, aki nekem közömbös. De sértés attól, akit szeretek. Akinek én a lelkemet, életemet, sorsomat kínálom, az ne a híremet szeresse, hanem engem. Az enyém legyen valaha és ne a híremé.

— Sajnos, egyikről sem lehet szó. Hiszen az ki van zárva, hogy atyám önnek adjon.

— Ha kegyed mindenáron az enyém akar lenni? Majd kiharcoljuk a boldogságunkat!

— De értse meg, hogy én nem harcolok, amíg nincs miért. Én nem vagyok szerelmes önbe.

— Szóval csak játszott velem.

— Mikor játszottam? Kacérkodtam talán? Reményt nyújtottam talán?

— Csak nem akarja még azt is letagadni, hogy bátorított?

— Én? Bátorítottam? Összetéveszt a színésznőkkel. Kedves Petőfi, én Szendrey Julia vagyok.

Petőfi felállt. Reszketett egész testében.

— Kegyed lehet ezerszer Szendrey Julia. Én viszont Petőfi Sándor vagyok.

Megfordult és kirobogott. De nem úgy, ahogy a gavallérok ilyenkor rendszeren távozni szoktak: mennél közelebb érve az ajtóhoz, annál jobban lassítva, és hátuk idegeivel mohón várva a visszahívó szót. Ez nem. Ez rohant, mint a fergeteg. A lépcsőn úgy robobott futása, mint a mángorló. És lent topogott a dühös türelmetlenségtől, hogy nem áll elé gyorsabban a kocsi.

Julia lefutott utána. Várt egy darabig, hogy a haragos ember visszajön, de az nem jött. Erre meggondolta magát és lefutott. Megállott mellette gyáván, szótlánul, rossz lelkiismerettel. De nem szólt. Szóljon ő. Viszont Petőfi juszt sem szólt. Szóljon a leány.

Mikor a kocsi előállott, Julia az utolsó pillanatban megszólalt:

— Mikor látom?

A költő nem felelt, felszállt és indulást parancsolt. Csak akkor szólt vissza keményen:

— Soha.

XXIV.

Milyen könnyű kimondani: nem kellesz többé, elfeledlek. S milyen nehéz rá nem gondolni minden pillanatban, égető gyötrellemmel, fájdalommal.

A költő Szatmáron lézeng. Búvik az emberek elől. Nagyokat sétál kint a határban, ha ugyan sétának lehet nevezni, hogy valaki hosszú, gyors lépésekkel száguld az országút őszi sarában, különös szokása szerint nem az országút szélén, hanem mindig az országút közepén. Ha aztán megtér barátjához, nem lehet szavát venni. Mord és igazságtalan, ha beszélgetés kerekedik valamiről s ő mégis belevonódik. Olyan az egész ember, mint egy kétlábon járó meztelen seb.

Vívódik, hányódik, marcangolja magát, gyűlöli a leányt, jól esnék megfojtani, már csak azért is, hogy hozzáérhessen. Ezerszer végiggondol minden szót, amit váltottak, mérlegeli a szavakat, összerakja, mögójük néz. Ezerszer felidézi magában a leány képét, ahogy sétált a Térey-kertben, ahogy a bálban visszamosolygott a táncos karjáról, ahogy a lócán ülve maga elé nézett édes profiljával az erdődi tónál, ahogy ülni, állni, járni, fordulni, kacagni, mesélni szokott. Mit csinálsz, Petőfi Sándor? Nagy munkában vagyok: feledem Juliát.

A versekből szivárog az eleven seb vére. „Erőtlen szemmel nézek szerteszéjjel, mint aki kőhöz vágta homlokát, aztán föleszmél félig, s két alakban lát mindent, s tisztán még semmit se lát.“ „Álmodtam szépet, gyönyörűt, álmodtam és fölébredék. Mért kelttél föl oly korán? Mért nem hagytál aludni még?“ „Futnék tőled, miként a por, mit a forgósél elsodor ember-nemjárta földekig, de csak alig, hogy léphetek, mert a bú, melyet elviszek, nagyon reám nehezedik.“ „Úgy hull reám egy szebb idő emléke, mint sírhalomra a tépett virág.“

Soha többé, soha. El kell feledni örökre ezt a búbajos lányt, aki olyan különös, ígézetes, okos, de olyan kegyetlen. Ki kell vetni a szívből, ha másképpen nem, a szívvel együtt. És íme, milyen sor csúszik az elszántan feledni akaró költő egyik versének vé-

gére: „Hol lesz, hol lesz az én megpihenésem? Öledben-e, lány, vagy a sír ölében?”

Tehát még mindig a remény, amelynek apró virága kidugja fejcskáját a tűzvész-pörkölte mező alól. Remény. Hátha csoda történik? Hátha kisül, hogy az egész beszélgetés csak álom volt, vagy őrjöngő rémlátás.

A restauráció elérkezett. A szerelme és fájdalma poklában kínlódó költő átment a megyeszékhelyre, Nagykárolyba. Hej, egy hónappal ezelőtt, hogy tüzelt volna Petőfi Sándor, milyen fejest ugrott volna a választás izgalmaiba. Hogy magasztalta volna a liberális párt alispánjelöltjét és hogy gyalázta volna nyilvánosan a konzervatívét. De most csak nézi fájdalma messzeségéből az egészet. Hát fontos most, hogy Eötvös Mihály lesz-e első alispán Szatmárban, vagy Korda Lőrinc? Egész más a fontos Szatmárban, ami fontos, az nem Nagykárolyban dől el, hanem már el is dőlt Erdődön örökre. Hacsak csoda nem történik.

Hogyne történnék csoda. Térey Mari megfogja a bolyongó költőt a vármegyeház előtt:

— Hol járkál ön, Petőfi, már reggel óta nyomozom. Itt van Julia. Meg akartam ezt önnek mondani, mert gondolom, hogy érdekli.

Első ösztön: rohanni oda, ahol Julia van. Második ösztön: nem, nem menni oda, úgysem lehet más a vége, mint újabb kudarc, az pedig nagyon fáj. Harmadik ösztön: még akkor sem menni, ha reménység adódik, mert az ember dacos és büszke.

— Érdekel, hogyne. De most sok dolgom van. tanulmányozom a vármegyei politikát.

— Én azt hittem, — szól Mari meglepve, — hogy ön szívesen találkozónék Juliával, hiszen oly szívesen társalkodtak együtt.

— Ó, igen, nem mondom, ha véletlenül találkozom vele, örömet kérdezem meg hogylétét Julia kis-

asszonynak, de külön felkeresni őt, nem igen van most érkezésem.

— Úgy. Hát akkor bízunk a véletlenre, hogy lásák egymást?

— Úgy van. Bízunk a véletlenre.

Mari csodálkozva búcsúzik. Nem ezt várta. Az arcán világosan látszik, hogy megbízásból járt el. És hogy a megbízás nem számolt ezzel a lehetőséggel. Mari kézszorítás közben még igyekszik menteni, ami menthető.

— A véletlenre nyugodtan rá is lehet bízni, mi sétálgatni fogunk, ha szép lesz az idő, és Károly olyan kicsiny.

Azzal elválnak. A költő hazamegy. Vad forradalom dűl az eszmei forradalmárban: a szerelem ősi erővel lázadt fel az önérzet ellen. A polgárháború véres összeütközésekkel marcangolja csataterét, a szívet. S a szerelem még ezt a konokul erős ellenfelet, ezt a mindenki másénál erősebb önérzetet is fegyverszünetre tudja kényszeríteni. A költő ott áll a Riskó ablakánál órák hosszat és el nem fárad annak kémlelésében, hogy mikor lép ki a Térey-házból a két leány sétálni.

Megjelennek a kapuban. Ott van Julia. Átkozottul, végzetesen szép. Gyűlöletesen szép. Isten verje meg azt a pillanatot, mikor először látták egymást. Arcocskája komoly. És íme, a komoly arc kutatva fordul a Riskó-ház felé. Fürkészve néz erre, de az ablakon nem láthat be. Petőfi hamar hátra is húzódott.

Tíz perc mulva már lent sétál a költő az utcán. A népes utcán, mert a város tele van a megyegyűlési urakkal. S a megyei urak között fiatalok is vannak. Délcegek, jókedvűek, nyeglék. Ezek azok a másik világból valók, akik pompásan táncolnak, lovagolnak, négyest hajtanak, női társaságban hanyag könnyedséggel viselkednek. A delfiak, mint a szépnyelvű divat-

lapok nevezik őket. A francia nemesség fiataljai voltak ilyenek, mielőtt nyaktiló alá kerültek. Nyaktiló alá ezeket is, gyorsan, kegyetlenül! Hogyan merészelnek Juliához csatlakozni, aki ott megy Marival a Szarvas előtt? És minő pokol, minő kárhozat: Julia előbb oly komoly arca hogy felsugárzik, milyen eleven lesz a szeme, milyen vidáman csacsogó a beszéde! A költőt nem látja, aki távolabbról követi, s megáll maga is, ha a két leány újabb és újabb gavalérok zajos köszöntésére megáll. Csetlik-botlik a költő, mint a tágra nyitott szemű gyermek szánkója a pompásan csilingelő úriszán után, melyhez a vágy hozzákötötte. Ennek a huszonnégy éves gyermeknek is, hiába lángelme, tágra van nyitva a szeme és mégsem látja, mi folyik benne, ahogyan a trécselő, délceg úrfiakat sötét és fájdalmas haraggal szemléli. Őbenne a szabadság harca folyik, a kinullázott sóvárság lázadása azok ellen, akiknek méltatlanul minden szépség, kedvesség és öröm kijut a hátul kullogók rovására.

A költő megrázza magát, mintegy lelökni magáról az ügyefogyottság kényszerzubbonyát. És gyorsított léptekkel elvonul a lányok mellett, akik fiatalemberek csoportjával állottak meg. Elmegy mellettük hosszú lépteivel s úgy tesz, mintha nem látná őket.

— Petőfi!

Női hang szólt utána. A Julia hangja. A költő visszafordul, néhány lépésnyire megáll. Ő a csoport-hoz oda nem megy, inkább karóba húzatja magát. Tegyen egy pár lépést a leány is. És íme: az a leány megteszi azt a pár lépést. Keze a költő kezében. S az érintéstől az édes pokol remeg át a fiatalember egész valóján.

— Nagy meglepetéssel hallok Maritól, hogy ön itt van.

— Itt vagyok.

— Szeretnék beszélni önnel.

— Ennyi gavallér előtt bajos lesz.

Julia szemében felcsillan valami. „Így vagyunk? Féltékeny vagy?”

— Itt nem is óhajtok komoly dolgokat tárgyalni. Jöjjön el egy negyedóra mulva Mariékhoz, mi azonnal indulunk haza. Egyedül leszek honn.

— Helyes. Ott leszek.

S egy negyedóra mulva Petőfi ott ül a leány mellett, akinek pár napja azt mondta, hogy „soha”. A beszélgetés hosszú és a nyomról-nyomra haladó alku képét mutatja. Julia azzal kezdi, hogy Sándor kérjen bocsánatot. Ez nem megy. Akkor azt követeli, hogy Sándor ismerje el igazságtalan voltát. Ez sem megy. Akkor Julia elkezd magyarázni viselkedését. Szándékosan mutatkozik szeszélyesnek és szívtelennek, mert szét akarta oszlatni a szerelmesben kelt reményeket.

— És most miért nem játssza többé a szeszélyes és szívtelen szerepet?

Hosszú csend következik. Julia nagyon soká habozik. De aztán kimondja. Igen halkan, földre szegzett szemmel, rebege.

— Mert most már bizonyos reményeket nem muszáj szétozlatni.

A költő felhördül és megragadja a Julia kezét.

— Szeret?

A válasz olyan, mint egy lehellet. De az élesen figyelő szem meglátja a fiatal, édes ajkakon az „igen” formáját. Mit lehet tenni ilyenkor? Ráborulni a megragadott kézre, csókolni eszeveszett hálával és boldogsággal, aztán belenézni a kárhozatos barna szemekbe, amelyek mögé annál titokzatosabb rejtelmeket épít a férfi-fantázia, mennél nagyobb ez a fantázia. De ha az égis tud is lobbanni a képzelő erő, mégis csak férfié, szerelmében vergődő, kiszolgáltatott, szegény férfié, senki másé.

Különös viadal ez férfi és nő között. A férfi, mikor meg volt verve és szemtől-szembe kellett hallania, hogy nem szeretetik, büszke volt, gögös és sértettsé-

gében is nagy. Most győzött és szemtől-szembe halotta, hogy szerettetik, és milyen alázatos most ez a győztes, milyen hálás, milyen kicsiny.

Julia kénye-kedve szerint diktálja a békefeltételeket.

— Igen, most szeretem. Kimondom őszintén, jobban szeretem, mint bárkit. De fogom-e szeretni egy félesztendő mulva? Ezt nem ígérhetem meg, mert ez nem áll hatalmamban. Csak egyet mondhatok: várjunk.

— Boldogan várok. Mondja meg, meddig.

— Tavaszig. Jöjjön el megint tavasszal és mondja meg, szeret-e még úgy, mint most.

— Ó, Istenem . . . nem arról lesz akkor szó, hogy én szeretem-e . . .

— Igen, rólam is szó lesz. Meg fogom őszintén mondani, hogy szeretem-e.

— És ha igen?

— Akkor . . . majd beszélnie kell atyámmal.

Újabb szorongatása és becézése a drága kéznek, amely kegyesen nyújtja magát Petőfi Sándor csókjainak. Aztán hosszú tervezgetéseket sorol elé a költő. Egyszerűen meg fogja hódítani a világot, hogy Julia lábához tehesse. Fáradhatatlan lesz, okos, szorgalmas, buzgó. Remekműveket fog alkotni. Pozícióra fog törekedni, hogy büszkén állhasson Szendrey Ignác elé. Elvégzi az egyetemet. Julia gyönyörködve hallgatja. Ez a gigászi hév és lendület mind, mind az ő kívánatos voltát jelenti. „Üdvösség, vagy elkárkozás: a sor-som örökre te vagy!” — mondja a költő tekintete. „Nini, egészen kellemes dolog belédszeretni”, — mondja a leány tekintete.

Másnap még egyszer találkoznak. Téreyéknél nagy ebéd van, s Mari meghivatja atyjával a híres költőt is. De a költő levélben lemond, nem óhajt keveredni a gyűlölt úri piperkőcökkel. Külön találkozik Juliával. Búcsúzkodnak, és Sándor elmondja új ver-

seit. Kettőt is írt tegnap óta. Az egyiknek ez a címe: „Nem csoda, ha újra élek.“ Ebben így szól a szerelmes: „Rejtély vagy te, lányka, nékem, s állsz megfejtethetlenül. Kárhozatom? Idvességem? Egyik a kettő közül.“ S a másik vers, „Volt egy szegény fiú“ című, így töpreng a hihetetlen boldogságról: „Nem merem hinni, hogy szeretsz. Úgy félek, félek, hogy csak álmodom . . .“

A költő csodálatos ajándékot kapott: arany pohárból méregitalt. Az imádat túlcsapott fölötte, rajongásában olyan bálványt emelt maga fölé, hogy most térdre hull előtte. Julia teljes hatalommal uralkodik most, hiszen olyan ügyesen formálta a dolgokat, hogy míg a költő eszeveszett igyekezettel fogja őt megtartani, őt magát nem kötelezi semmi. Bármikor azt mondhatja: „Szívből sajnálom, csak futó hangulat volt, elmúlt. Bekövetkezett, amitől félttem, s amit becsületesen előre megmondottam.“ A leányé minden bizonyosság, a költőé minden kétség.

Mielőtt szatmári ismerősökhöz utazni indulna, mindenkivel csak a leányról beszél s a maga égig csapó szerelméről. A szalón-diszkréció síma és elegáns partjait ez a hatalmas tenger nem ismeri. Isten ültette bele ebbe a lélekbe a közlés világraszóló ösztönét, a költő lelke arravaló, hogy látván lássák mindenknek. S a nagykárolyi ismerősök valamennyien tartózkodó udvariassággal hallgatják a költő nagy szerelmét. Roppant óvatos formában nevek merülnek fel. Nem mintha Julia bárkit különösen kitüntetett volna, de az bizonyos, hogy sokan legyeskedtek körülötte mindig, s az is bizonyos, hogy ezentúl is fognak. Szendrey papa nagyon szívesen látja a háznál a gazdag, előkelő, fiatal Urayt, ez köztudomású. Egy Schreiner nevű zongoramestert is emlegetnek, aki sokat játszott a Chopin-imádó várkisasszonynak. Az a kis Lauka Gusztáv fülig szerelmes főnöke leányába, ezt Erdődön mindenki tudja. És így tovább.

A költői hullámzó háborgás fogja el a versenytársak hallatára. Ő elutazik, azok itt maradnak. Elég erős lesz-e a leány szerelme? De ha a szívet összeszorítja a szerelemföltés aggodalmas kínja, egy emlékhez lehet folyamodni vígasztalásért. Mikor elbúcsúztak a Térey-ház kapujában, Julia mélyen a szemébe nézett és ezt kérdezte:

— Mindig így fog szeretni?

S ő, aki nemrégiben még azt a szót vágta oda, hogy „soha“, most rajongó hittel válaszolta:

— Örökké.

Hiszen az a soha is azt jelentette, hogy örökké!

XXV.

Petőfi útban volt hazafelé Pestre, s Debrecenben megállott. Holdkórosként járt-kelt a városban, belső küzdelmeinek égető mérgére a dicsőség hús italát próbálta inni.

Ott laktak Debrecenben Erdélyi professzorék. Micsoda emlék: ez a professzor az édesapja annak a gödöllői tiszteletesnek, akinél Mednyánszky Bertával ismerkedett meg. „Szerelem gyöngyei.“ A költőnek csak kiábrándult legyintése van a gödöllői emlék számára. A szomszéd házban Erdélyiek mellett pedig lakott Könyves Tóth Mihály református lelkész. Szemközt mind a két ház a kollégyommal, Csokonai iskolájával. Petőfi ennek a két háznak volt vendége most, egyik háztól járt a másikhoz, beszélgetett, kirándult a családtagokkal és a teljes nihil tétlenségében csak hagyta gördülni egymásután a napokat, hagyta múlni az életet. Mikor pedig sétált az utcán, eltűnődött arról a borzasztó időről, amelyet Fogasnénál töltött súlyos betegségben. Innen indult neki a kéziratot verskötettel Pestnek hóban, fagyban, nyomorultan, félig még betegesen. De most visszasóhajtotta azt a fiatalembert, aki

gyalogszerrel nekivág a télvíznek. Mert annak akkor tiszta volt a lelke és reménységek virágai nyíltak benne. Most ebben a dúlt lélekben a kiábrándulás és csömör mérges bürkei teremnek. Közben Koltón volt, ahol észrevette a kastély körül őgyelgő cigánylányt, Pila Anikót. Egy szavába került a csók, egy jóformán ki sem mondott, könnyelmű szóba. És most utálja sajátmagát, szerelme teljességéből ilyen durván kiábrándult szerelme.

De a dicsőség, hírnév, siker áldott balzsama jól esik. Akkor Fogasné jegyszedőnöi protekciójával osont be a színház állóhelyére, most megbolygatott kaptár gyanánt zúg a társulat az izgalomtól: színházba jön a híres Petőfi. Ki a legizgatottabb? Prielle Kornélia, a huncut mosolygású édes kis Nelli. Ő már ismeri a költőt.

— Személyesen? — kérdi izgatottan Csöngei, a szerelmes színész.

— Persze, hogy személyesen. Tavaaly, mikor Szigetiéknél laktam a Kerepesi-úton, többször is járt nálunk. Igen jó barátja Egressynek, mindig művészet-ről meg költészet-ről szoktak beszélni.

— Milyen ember?

— Furcsa, nem tudom megmagyarázni.

— Mi benne a furcsa?

— Például olyan különösen öltözködik. Mindig külön ruhákat csináltat magának. És mindig komoly, mintha folyton haragudna. Haragszik is sokszor és olyankor igen goromba. Nekem egyszer azt izente Czakó Zsigmonddal, hogy nem tetszik neki a hajam: Erre én visszaizentem, hogy az én hajam még tetszik neki az életben, de az ő haja nekem soha.

— Hát persze. Kuthy Lajos . . .

— Mi köze hozzá?

A kis Nelli köztudomás szerint szerelmes volt Kuthy Lajosba. És nem bánta, ha ezt emlegetik színésztársai. Csak úgy forma szerint tiltakozott ellene.

De nem bánta: Kuthy Lajos híres író volt és híres szép ember. És arcképe külön rangot adott a Debrecenbe lekerült kis pesti színésznő öltözőjének. Mint ahogy most a Petőfi személyes ismeretsége is imponált a próbán résztvevőknek. Ámbár itt egy kicsit szurkolt a kis hölgy a költő esti látogatásától. Mert Petőfivel csakugyan találkozott Pesten, de személyesen mégsem ismerték egymást. Azon egyszerű oknál fogva, mert a rosszmódoú költő nem tartotta szükségesnek bemutatkozni.

De nem lett semmi baj. Sőt, Nellikének a sors apró szégyen helyett örök dicsőséget tartogatott a következő két napra. Neki örök dicsőséget, a költőnek dacos kínból való gesztust. Annak a kártyajátékosnak gesztusát, aki mindenét elvesztvén, utolsó aranyát odaadja borraivalól.

A Feleky debreceni társulatának színlapján a „Két pisztoly“ szerepelt, Szigligeti darabja. Lenke baroneszt Prielle Kornélia játszotta. Mielőtt a függöny felment, dobogó szívére szorítván kezét, kinézett a kortina kémlelőnyílásán. Igen, Petőfi már ott volt. Ő az, meg lehet ismerni, semmit sem változott Pest óta.

A függöny fellebben, kezdődik a játék. Nelli a kulissza mögött áll és ingerült suttogásával ripakodik rá az öltöztető asszonyra. Minden ok nélkül. Mert nagyon ideges. Gyöngécske hangja van, prózai színésznő s most nagy fába vágta a fejszéjét: a nézőtérén időző illusztris vendég tiszteletére betétet fog énekelni. Teremtőm segíts.

Kilép a színpadra. Mialatt szerepének első szavait mondja, lopva odapillant Petőfi irányába a nézőtérre. És látja a homályban, amint Petőfi és szomszédja egymáshoz hajolva összesúgnak. Nem mondhatnak mást, mint az ő nevét. A jelenet tapsot kap. Nelli a kulisszák mögül kinéz. Petőfi nem tapsol. Ó, komisz ember, mit hordja olyan fent az orrát. Megérdemelné, hogy a betét elmaradjon. De nem, nem, kár az ilyen

híres írófélével kikezdeni. Befolyásos ember odafent, fiatal színésznő legyen okos.

Végre eljön a betét sora. Azon a nem éppen alkalmas helyen, amit a betét számára kissé erőszakoltan kijelölt Feleky, Nelli kifordul a nézőtér felé, tüntetően Petőfi irányába néz és cérnahangocskájával elkezd énekelni: „A virágnak megtiltani nem lehet...“ A nézőtéren halk suttogás fut át, az emberek egymásnak mondogatják, hogy ezt a dalt Petőfi írta, aki itt van a színházban. Hol van? Ott van, a páholyban, az a barna, nyakkendőtlén, ádámcsutkás fiatalember. Minden szem odafordul.

A betét után dörgő taps, most már Petőfi is tapsol. De csak ő tapsol a művésznőnek, mindenki más öneki. Egy hang kiált: „Éljen Petőfi!“ Erre általános éljenzés harsan fel, diadalmas, sokáig tartó. A költő komolyan ül a helyén és meg sem biccenti a fejét. Aztán tovább folyik az előadás. Petőfi Nellit nézi. Édes, csinos, szőke. Meg kellene ölelni, csókolni. Most már mindegy. Ha a koltai cigánylány megrendelt csókját képes volt elfogadni Juliával lelke mélyén, akkor nem szerelmes igazán, akkor minden mindegy.

Illik, hogy a költő megköszönje a társulatnak a figyelmet. De különben is természetes, hogy a pesti tollforgató ember, ha vidéki színházban ül, felmenjen a színpadra kicsit barátkozni, előadást dicsérni, diskurálni. A kis Nelli tudja és szívdobogva várja ezt. Jön a költő. Valóságos kíséret követi, mint egy Napoleont.

Nincs semmi baj, „blamage“ nem történik. Költő és színésznő régi ismerősökként üdvözlik egymást. Sőt a költő udvariasan bókol és kisasszonynak szólítja a kis hölgyet. Művésznő, kisasszony, nem a kis csitri Nelli többé.

— Pedig még mindig kurta a hajam, nézze.

A kis művésznő a fiatalembernek csak arcára láthat, lelkébe nem. Hej, mit láthatna most ebben a lélekben. A kurta haj említésére felbukkanni egy fáj-

dalmasan tündöklő fejet, amelyet goromba keserűséggel igyekszik rögtön elnyomni a reménytelenség és meggyalázottság daca. A költő nem felel, szíve görcsösen szorul össze. Mindebből semmit nem tud a csevegő kis szöke. Vidáman csicsereg tovább, hogy a híres ember kedvében járjon.

— De a hajam alatt több észet hordok ám, mint azelőtt. Önnek minden költeményét könyv nélkül tudom.

Forró kézszorítás. Petőfi erősen szeme közé néz a bókoló kis hölgynek. Gondolkozik valami elmés megjegyzésen, amivel még egészen megköszönje a betétet. Így néznek pár pillanatig egymás szemébe, kéz a kézben.

— Köszönöm még egyszer azt a dalt, kisasszony. Még akkor is köszönöm, ha azt kívánta vele tudtomra adni, hogy a virág azóta már csakugyan kinyílt.

— Ki is nyílt, — felelt villanó szemmel, kacéran a kislány, — be is zárult.

— No lám, ilyenek a lányok. Szeretik affektálni, hogy elfagyott a szívük. No hiszen, fogadom, hogy még ki sem nyílt az a virág, nem hogy elfagyott volna.

Sietni kell, a művésznő öltözködik. A leánykezet tartó kéz szorosabbra fonódik, hogy búcsúzzék. A költő szemében nyílt udvarlás, a művésznő szemében nyílt kacérság.

Előadás után Petőfi a színészekkel vacsorázik. Milyen kedves kompánia, milyen könnyű, felszabadult érzés velük lenni, és nem szatmári előkelőségekkel. Julia azt a fárasztó, merev előkelőséget jelentette volna, az ábránd keserű eldobása ezt a kedves ripackompániát jelenti, amelyben nyugodtan pökhet egyet férfiember a pipa mellől, ha kedve tartja. Eh, jobb így.

— Beszéljeteek már erről a kis Nelliről, igen tesz nekem, olyan ölbevaló szöke kis jószág.

Beszélnek róla. Francia vérű lány, az apja francia származású ember volt, szíjjártó Mármároszigeten.

Már tizenötéves korában játszott, Déryné vette észre Kilényi társulatánál, hogy tehetséges és sokat taníttatta. Szigligeti vitte a Nemzetihez, onnan megint vidékre került, ő azt mondja, hogy azért, mert szerelmes volt Kuthy Lajosba és nem bírta vele egy városban. Itt különben rendesen viseli magát, nem igen lehet hallani róla semmit. Udvarhelyiné gardirozza, az ügyel rá. Nem igen tetszik az információ a költőnek. Jobban szeretné azt hallani, hogy elvetemedett bestia a kis művésznő, aki kikezd boldog-boldogtalanul. Mert most könnyelmű és hitvány kalandokat keres az, aki önmaga előtt való bukását százszor annyi bukásba akarja fojtani.

Másnap már délelőtt ott van a színháznál. Nelli is jelen van a próbán, de a darabban nincsen sok dolga, bőven van ideje beszélgetni a költővel. A költő tüzesen néz rá, frivol pillantása sokkal jobban elmondja azt, amit ügyetlen, gyakorlatlan kurizáló szavai mondanak. De azért kiböki a szót:

— Szerelmes vagyok kegyedbe.

Csak így könnyedén, könnyelműen odavetve. A szent szót, ugyanazt, amelyet Juliának mondott. Amely a Julia szava, s ha másnak mondja, Juliától veszi el. Mindegy most már, vesszen most már minden. Jöjjön, aki kéznél van. Ez a fitos orrú kis szőke kéznél van, és átkozottul kívánatos, azt meg kell adni. Még hozzá az a varázsa is megvan, hogy francia.

Próba után ebédelni megy Petőfi és illendőségből időzik Erdélyiéknél, Könyves Tóthéknál. Közben csomagolni is kellene. De alig várja, hogy mehessen megint a színházhoz. „Lara hét fia“ kerül színre, Nelli is játszik. Petőfi utolsó estéje ez Debrecenben, most már Pestre kell menni.

Ott a falon a Kuthy Lajos arcképe csakugyan. És még hozzá koszorú körülötte. Egy okkal több, hogy ennek a lánynak udvarolni kelljen. Azt a Kuthyt, aki első alkalommal Pozsonyban olyan fanyalgó fennhé-

jázással fogadta, úgyis szívesen eltörölné a föld színéről. Testi valójában bajos megölni, öljük meg legalább, ahol lehet: Nellike szívében. Nellit el kell csábítani, el kell ragadni bármilyen áron.

A beszélgetők egymást magasztalják. Azt, ami a másíknak legkedvesebb, azt dicsérik: A művésznő a költő verseit és hírnevét, a költő a művésznő szépségét és tehetséges voltát. Petőfi zabolátlanul bókol és udvarol, a lovak elragadtak vele, az elrontott magasztos szerelem miatt való vak fájdalom odaviszi, ahova vaksága akarja. Heve, keserves lendülete az öngyilkosé. Tudja, hogy amit most mondani fog, az végzetes, de hiszen éppen végzeteset, visszavonhatatlant akar cselekedni, a hidat akarja felgyújtani maga mögött, hogy még csak eszébe se jusson visszavágní oda, ahol a féltés és lelkiismeret mardosó fájdalmai várhatnak reá.

— Csakugyan olyan nagy névnek tartja kegyed az én nevemet?

— Nagyon nagynak. Bár az enyém olyan lehetne valaha.

— Nincs annál könnyebb, odaadom kegyednek az enyémet, viselje együtt a sajátjával, ha akarja.

— Együtt? Van olyan név a világon, amelyet az öné mellett viselni lehet?

— Rendben van. Akkor viselje csak az enyémet. Legyen egyszerűen Petőfiné.

— Petőfiné? De hiszen ahhoz előbb...

— Igen, igen. Ahhoz előbb nőül kell vennem. Legyen a feleségem.

— De hiszen még nem szeretjük egymást, hogyan házasodjunk össze?

— Hogyne szeretnők egymást. Én úgy vágyom kegyed után, hogy azt ki sem tudom mondani. És kegyed is szerethet engem, csak egy kicsit akarni kell. Mi csak házasodjunk össze, aztán lesz, ahogy lesz. Itt a kezem, csapjon fel.

— Csapnék én, de hogyan képzeled ön ezt a házasságot? Én a színpadot nem hagyhatom. Letelepszik ön Debrecenben?

— Minek az? Színésznek, poétának nem való a polgári otthon. Kegyed itt marad Debrecenben, én pedig olykor lejövök. Nincs ennél egyszerűbb. Képzeld csak, milyen hűhó lesz minden alkalommal: Petőfi érkezik Petőfinéhez.

Nelli kacag. Jaj, de furcsa, bolondos ember. Csakugyan olyan, amilyen a híre. És Petőfinének lenni nem is rossz.

— És ezt kivihetőnek tartja ön? Soha ilyen furcsát nem hallottam.

— Miért ne volna kivihető? Itt úgylis forradalom lesz.

— Micsoda lesz?

— Forradalom.

Nellike ámulva néz a költőre. Sohsem lehet tudni erről a különös emberről, mikor tréfál és mikor beszél komolyan..

— Miféle forradalom?

— Azt kegyed nem érti. Forradalom lesz, Magyarország fel fog lázadni és elkergeti azokat, akik a nyakán ülnek. Olaszországban már megkezdődött, de itt nálunk mindenki vak és nem veszi észre. Nekem elhiheti, én úgy érzem a forradalmat, mint kutya a földrengést. Akkor pedig itt cifra világ lesz, úgylis felborul a normális élet. Nagyon jó lesz ez a mi házasságunk, bízza csak kegyed rám.

Nellike egy szót sem ért, de egy árva szót sem, ebből az Olaszországból és földrengésből. Egy kicsit félni lehet ennek a bámulatos fiúnak a társaságában. Hallgatná tovább fantasztikus beszédét, de ekkor a szomszéd öltözőből megszólal Udvarhelyiné hangja:

— Kornélia!

— Mit parancsol, mama?

— Elkésik, öltözködni kell.

Nelli feláll, a vendég is feláll. Kezet nyujt.

— Úgy-e, Kornélia, ezt folytatni fogjuk.

— Mikor? hiszen holnap reggel utazik. Azt mondta, hogy halaszthatatlan útja van.

— Hogy mi halad és mi halasztható, most az egyszer én fogom megmutatni a bolond sorsnak!

A költő elviharzott, de csak azért, hogy amint az előadás megkezdődött, már ott legyen a színpadon. Ott jön Nelli felöltözve. Különös véletlen: szerepe éppen menyasszonyi ruhát kíván. Fehér selyemruha van rajta, fején menyasszonyi fátyol.

— No látja, — szól a költő mohón, — készen is már a menyasszony.

— És a vőlegény, — nevet Nelli, — csak a pap hiányzik.

— Az rögtön lenne, csak mondaná ki az igent.

— Nos hát... igen. De csak úgy, hogy jegyesek vagyunk, ön majd újra eljön, aztán megbeszéljük, hogy...

A költő türelmetlenül közbevág:

— Igen, igen: addig, akkor, azután! Hogyisne! Édes Kornéliám, kegyed oly kiváló teremtés, ha már kimondta az igent és most itt állana a pap, egész bizonyosan megesküdné velem.

— Meg, nem tagadom.

— Hát nézzen ide. Ha vége az előadásnak, azonmód viszem a paphoz. Rendben van?

— Nem bánom.

— Becsületére?

— Becsületemre.

XXVI.

Petőfi és Jókay találkoznak Pesten. Petőfi most érkezett Debrecenből.

— Marcikám, készülj fel, hogy te leszel a násznagyom.

— Micsoda? Már ennyire haladtál? Hát neked adják a szatmári kislányt?

— Ördögöt. A kis Prielle Kornéliát veszem el, aki a Nemzetiben volt, talán emlékszel rá. Debrecenben találkoztam vele, ott játszik Felekinél.

— Furcsa ember vagy. Hiszen Szatmárról azt írtad, hogy olyan három hetet töltöttél ott, ami testvérek közt is felér három mennyországgal. Hát most már mi lesz azzal a szép lánnyal?

— Elfelejtettem örökre.

Jókey Móric csodálkozik. Furcsa fiú ez az ő testi-lelki jóbarátja. De a nő-dolgokra nem lehet most sok szót vesztegetni. Sokáig volt távol Sándor, sok minden történt azalatt Pesten. Felét tudja, másik felét nem. Hézagosan látta a lapokat is vidéken, sok fontosat nem olvasott. Most aztán leül a régi barátokkal, elmondanak azok összefüggően mindent.

Mindenekelőtt a Tízek. Hogy volt, mint volt a Tízekkel? A Tízek társaságával, amelyet ő maga toborzott és ő alapított? Amellyel a Pesti Füzetek című új folyóiratot akarta megalapítani? Mi volt azon az ülésen, ahol ő is csak vidékről küldött levele által volt jelen? Ott bizony az volt, hogy mivel Frankenburg az Életképekben szép nyílt levelet intézett hozzájuk, hogy ne okoskodjanak tovább, ők számba vettek minden lehetőséget és úgy találták, hogy ennek nincs többé értelme. A Pesti Füzetekre sohasem fognak helytartótanácsi engedelmet kapni, ez ki van zárva; lap sincs a hátuk mögött, már pedig aki lapköteléken kívül szabad vadász gyanánt akar éledgelni a berkekben, az legyen rá elkészülve, hogy minden kritikus szabadon beledöf. Ime Zerffi mekkora vérszemet kapott, az a cikksorozat, amelyet a Honderűben indított, kötetnyi támadásnak készül. Már amiket eddig írt is, olyan szemtelenek, hogy most már fele sem tréfa. A barátok félre-

tették a Honderű eddigi számait a költőnek, azokban aztán böngészhet kedvére. „Ha csupán a nemzeti vadság, utonállás, póriasság az, mit rímekbe s rövid, vagy hosszú szótagokba kényszerít, akkor az, ha talentommal bír, ünnepeltté lehet pillanatokig, de csakis addig és nem tovább.“ „Csakugyan végkép az aljasság és póriasság daemonának esett volna martalékul? Mindig csak az élet szennyes, a társaság árnyoldalai, az elfajult erkölcsatlenség és torz természetlenség, a pórnép kinövései, juhászverekedések és csikósaljasságokban fogja-e lelni örömét?“ „De talán egy jobb geniustól lelkesülve képes lesz megismerni piszkos helyzetét.“ Ezt nem szabad hagyni, ez az ember hétről-hétre cikksorozatban folytatja ezt a piszkolódást, Sándornak okvetlen valamelyik laphoz kell csatlakoznia. A Tízek kimondták a feloszlást, mind egyikük szabad. Pesti Füzetek pedig nem lesznek soha.

A költő azonnal elmegy az Életképek szerkesztőségébe. Rövid ideig tárgyal Frankenburggal, az aztán igazán nem nehéz, hogy Petőfi Sándor Pesten szerződést kapjon. Minden második számba verset ír és másfél aranyat kap versenként. Másfél arany: ritka magas honorárium.

Másfél arany a versért. De mi legyen a vers? Ahogy megjött, megírta keserűségét afelett, amit a magyar vidék közéletében látott. „Alkotmányuk egy vásártér, melyen lelket adnak-vesznek, adnak-vesznek olcsó pénzért, egy kis címért, egy ebédért! Jó éjszakát ily nemzetnek.“ Megírta, rögtön megmutatta Vörösmartynak, de az atyai pártfogó fejét csóválta. A mai viszonyok között kártékony dolog ilyen kétségbeejtő hangú verset kiadni. A költőnek nem az a dolga, hogy minden bizakodást kiöljön hazájából, hanem éppenséggel hogy vigye, tüzelje, lelkesítse. Ő tehát nem adta ki a verset. Odaadta ajándékba Egressy Gábornak.

De hát akkor mit, akkor mit? Hiszen vőlegény. Miért nem száll le a vőlegényi szív szelid titkai közé,

hogyan onnan felhozná a hű vallomások tiszta gyöngyeit?

Mert abból borzasztó baj lenne. Mert akkor ország-világ előtt kiderülne minden, szégyen, önáltatás, hazugság, minden. Mert a vers a legirgalmatlanabb ítélőszék önmagunk felett. Ott muszáj megmondani az igazat, nincs pardon. Mint egy másik költő mondta: vezércikkben lehet hazudni, lírai költeményben lehetetlen. Így eshetett, hogy olyan lányokról, akiket futólag, egyszer látott, írt szerelmes verset Petőfi, de Prielle Kornéliáról, akit majd hogy el nem vett feleségül, nem írt egyet sem.

És mi van Juliával? Julia körül ugyanez a lírai zsákutca, még pedig százszorosán. Julia körül még súlyosabb őszinteségeket vetne napfényre a vers. Ilyeneket: nem érdemlem őt, mert iránta való szerelmem köznapinak, kiábrándító tucatszerelemnek bizonyult, s ha érdemelném is, nem hihetek neki, egész csapat ficsúr ugrándozik körülötte, káromkodásba fullad bennem az egész, hogy a finnyás Honderúnek igaza legyen: megette a fene az egészszet.

Milyen kár, milyen kár. Az élet most lehetne kedves és élvezetes. Közben lakást vett Pákh Alberttel a hatvani-utcai Jankovics-házban. Nagyon gusztusos, csinos lakás, a könyvek szép glédában sorakoznak, a kályhában andalítóan morog a tűz, s a két barát inast fogadott az élet kényelmére, jó pofa inast, aki ott csal egy garast, ahol lehet, és olykor be van csipve, de mégis csak inas. Jó kis élet volna ez, csak meg ne mérgezné a külső megelégedést a belső gyötrelmem.

És egyszer csak hirtelen-váratlan egy ámulatos kézírás fölé hajlik Petőfi. Az írás a Juliáé, külön érdekessége, hogy milyen meglepően hasonlít a költő írásához. De amit elmondanak a szép, gyöngybetűk, az már sokkal több, mint meglepő. Julia naplójának egy kiszakított részlete ez. Julia Nagykárolyon, baráti ké-

zen át juttatta el a pesti költőnek. Aki most lázasan futtatja villogó szemét a kalligrafikus sorokon.

„Septemb. 29-én, Erdőd, 846. Óh, csak tudnám őt úgy szeretni, mint mennyire szerettetni érdemell! Hátha akkor kell majd éreznem, mi a szerelem, midőn már egy más leány fogja e szenvedélyes szavak édes mérgét lelkébe szívhatni, s én csak mint a halvány multnak csekély emléke fogok lelke előtt állhatni, mellyet lassanként a feledés mindig sűrűbb fátyla fog végképp eltakarni.“ . . . „Oct. 10-én. Element P. s azt mondá, hogy nem fogom többé soha látni. Soha! . . . De van egy, mit később, ha nyugodtan gondolkodhatom e tárgy felől, vigaszul tekinthetek: s ez az öntudat, hogy nem ébresztettem benne akarattal olly reményeket, mellyeket valósítanom nem szabad; sőt olly különösnek, szeszélyesnek mutatnám magam, millyen nem is vagyok. És épen ma, hogy viseltem magam! Mondá is, hogy én csak játszottam vele, s mert hiúságomnak hízelge őt is körömben látom, azért fogadom el udvarlását. Egy ember életboldogságával játszani! Hisz ehez jellemtelenség és alávalóság kell; s hogy tudna épen ő egy illy leányt szeretni, illyenhez ragaszkodni, kiről ezt feltennie kell, s kiről ezt még gondolni is meri. S pedig mai beszédeim után illyennek fog ő engem hinni; igyekezni fog feledni s talán — — megvetni. De mi lesz már most belőlem? Semmi.“ Így a részletek. A költő keze reszket, amint végigsímitja a papirost. Jóval tovább ezt olvassa: „Oct. 21-én. Károly. Én megvallom, hogy szeretem Önt, jobban, mint bárkit, de én nem merek bizni magamban, hogy fogom-e ezt érezni később is, midőn többszöri összejövetelünk és kölcsönös megismerkedésünk tán olly színben fog egymásnak mutatni, melly nem lesz arra való, hogy szerelmünket megerősítse. És ha épen való az, mit Bulwer mond, hogy nincs a szerelemnek hatalmasabb gyilkosa, mint a megszokás, ez engem elrémít, mert inkább távol

egymástól egy vágyteljes életet, mint közömbösséget egymás mellett! Azért én nem kötöm le még most magam; nem ígérek semmit, csak azt mondom, hogy ha eljön ön tavasszal, és mindketten így érezünk, magunk iránti kötelességnek tartom fölkeresni egymásban jövőnk boldogságának alapját, de nem csak azon boldogságét, melly talán addig tart, míg a szerelem első mámora, hanem egy egész élet boldogságáé . . .“ Két nap mulva, mikor már elbúcsúztak egymástól és Julia visszatért Erdődre: „Nem örül-e Ön, midőn érzi és látja, hogy olly szabad, mint madár a légben, melly tetszése szerint röpködhet, hová kedve, merre egy szép virág csalja? Meggondolta-e Ön, mi az egy olly heves embernek, mint Ön, e szabadságától megválni? . . . Szabadnak kell a költőnek lenni, mint a gondolat. Szabadság kell neki, hogy álmodozó lelkének szeszélyeit és ábrándjait kielégíthesse. Kiállhatatlanná válhatik előtte bármely lánc, melly őt röptében korlátozná, ha tán önkényesen vállalá is ezt egyszer magára, nem gondolva meg következéseit — s ha ekkor más mód a szabadságra nem volna, mint e láncot összezúzni? De hátha e lánc egy lélek boldogsága volna? Veszni kellene neki! — —“ Az utolsó naplórészlet kelte november elseje. „Ha kint a nap lementét nézem, és szemeimmel eltűnését kísérem, gondolva, hát ha e tüneményt most ő is látja és ábrándozó lelke elé tán olykor az én emlékem is fölmerül; ilyenkor egy különös érzés fut idegeimen keresztül, s önkénytelenül gondolom: most lelkeink találkoznak a nap végsugarai között!“

Nem elég ezt egyszer elolvasni. Túlsok és túlkevés ahhoz, hogy egyszeri olvasás után érthesse a költő. Szereti őt Julia? Ha igen, miért keres kibúvókat a költő szabadságára hivatkozva? Ha nem, miért gondol költőjére a naplemente lélekegyesítő, tündéri perceiben? Mi ez a napló: új vallomás, vagy alig észrevehető gyengéd szakítás mindörökre?

Ilyenkor áldás, ha jóbarátai vannak az embernek. Az ilyen természetű problémákban hányódó fiatalember nem is beszélgetni akar, hanem úgy akar hangosan gondolkodni, hogy annak visszhangja is legyen. Ilyenkor következnek a hosszú séták kettesben a jóbaráttal, vagy az elbúvó vacsorák valami eldugott kis kocsmában, ahol nem valószínű az ismerős. Sándor egymásután szedi elé Jókayt, Pákhót, a Tápió-sápról beránduló Vachott Sándort, ezt is, azt is. Órák hosszat ülnek azok vele türelmesen, véleményt adnak, találgatnak, új lelki szempontokat vetnek fel. Julia naplórészleteit Sándor már szinte kívülről tudja, mint a peres fél az aktát, annyiszor tanulmányozta, annyiszor olvasta fel. S a hosszú beszélgetések alatt, amelyekben Juliát akarta megismerni a barátok hozzászólásainak tükrében, lassan-lassan egy sokkal érdekesebb valakit talált a megvitatás élve boncoló asztalán: saját magát. Ő maga nézhetett abba a tükörbe, s onnan egy rendkívül gyermekesen, szokatlanul fehér lélek nézett vissza rá, egy olyan huszonnégy éves férfi, aki kislányok módjára szűzies, tiszta és szemérmes. Már eddig is tudta, mekkora különbség van közte és barátai közt apró kalandok, futó csókok megítélésében. Barátai a jókedvű és élni vágyó fiatal emberek könnyed pajkosságával szoktak tárgyalni olyan dolgokat, amelyek hallatára ő, noha már érezte névtelen nők karját nyaka körül, mégis kínos zavarba jött, elpirult, s igyekezett vagy kimaradni a társalgásból, vagy másról beszélni. Ő, a kritika által parasztnak és aljas izlésű otrombának szidott csárdásfi. Mindezt eddig is tudta magáról, de most, hogy barátai előtt részletes gyónást tett a hófehér és magasztos érzelem erejében való csalódásáról, a lelki hűség beszenyezéséről, cigányleányi kaland miatt való önutálatáról, csodálkozva látta, hogy a különbség még nagyobb közte s a vele egyivású fiatal emberek között, mint gondolta. Ő most látta magát egészen egyedül állónak, sok test

között egyetlen átszellemült léleknek, akinek fizikai léte majdnem teljesen felemésződik a lélek rengeteg égési anyagot elhasználó folytonos lobogásában.

A barátok is csodálkoztak az ennyire szűzies lélek felismertén. Eddig csak azt tudták, hogy Sándor nem fut szoknyák után, s ha szerzetesnek nem nevezhető is, de úgynevezett hideg férfi. Most aztán kitárult előttük erről a neveletlen, káromkodó, gorombáskodó, sokszor durva fiatalemberről, hogy nyerseségének páncélja valóságos angyalt dédelget és rejteget magában. És akik szívből szerették őt, Jókay, Pákh, Várady, — nem tudtak tagadni bizonyos meghatottságot, látván a fehér és naiv gyermekszív tiszta, légies vívódását az élet alantas, de nekik oly természetes és közönséges kérdésein. Vigasztalták, vitáztak vele, csa-csinak, hóbortos idealistának nevezték, és a kórus-szerűen feléje áradó egyhangú életfelfogás balzsam gyanánt hatott a költőnek vigasztalásért annyira sóvárgó szívére.

Minden lángelmében egy naiv, angyali gyermek lakik, aki — későbbben, mint mások — mélabús sóhajjal tanulja meg, hogy az álmok nagyok és fehérek, az élet ellenben kicsiny és piszkos. S mivel a lángelme emberben kapott lakást Istentől, hordania kell a fizikai buroknak hétköznapi sorsát álmainak sorsa körül.

A tiszta szív sóhajt és megalázkodva megnyugszik. Szebb lett volna csak léleknek lenni. De ha nem lehet, hát nem lehet: aki embernek született, hordja szelid megnyugvással a hétköznapiak koncesszióit az égben úszó ünnepek helyett. Lassanként már mert ismét hinni abban, hogy szereti Juliát, lassanként ismét merészelt közeledni az ideálhoz, amelytől oly messze kergette őt a saját illúzióiban való csalódás. És félenken, szelid szeretniakarással, az édes emlékek fájó simogatásával megszületett az új Julia-vers. „Mi van innen távol? A Tisza... Mi van a Tiszán túl?

Hortobágy. Hortobágyon túl? Egy szép leány, kihez lelkem visszavágy.“ Csendes vallomás s második felében bátortalan kérdés: hát te gondolsz-e rám csakugyan, szeretsz-e csakugyan?

Az önmagában új hitet kapott szerelem lassan kezd megint lángra kapni. Egyelőre félénk lánggal, kishitűséggel, de azért napról-napra erősebben. S mikor már javában égne, új csapás éri a szerelmet, nem belső most már, hanem külső. Levél jön Juliától, tele viharos szemrehányással, felháborodott méltatlansággal. Először is egy Szücs nevű szatmári ismerős Debrecenben járt s ott hallotta azt a képtelen hírt, hogy az Erdődöt háta mögött hagyó, rajongóan szerelmes költő ott máról-holnapra megkérte egy kis színésznő kezét. Julia nem hihette ezt. Sándor? Megkért volna egy színésznőt? Lelkében a Julia vallomásával? De aztán Szendrey papa is megfordult gazdasági ügyekben Debrecenben, s meghallotta a Prielle-ügyet ugyanúgy, még bővebb részletekkel. De ez még nem elég. Hazaérkezett Nagykárolyba egy Jezerniczky nevű ember, aki most járt Pesten és nagy hűhóval terjeszti most a károlyi társaságban, hogy Pesten, Petőfivel is találkozott, aki hivalkodva mutogatta neki Julia naplóját. „Ezek önnek olly gondatlan és végzetlen gyöngédtelen nyilatkozatai ellenem, hogy ez semmivé tette egyszerre minden reményemet, hogy önt valaha is szerethessem, mert, fájdalom, van okom ezen hírek valósága felől nem kételkedhetnem. Szánom kell önt, mert ismerem lelkét igen jól, s ha elfeled is — mit inkább kívánok — a mámor között, mit felkeresni fog, de ennek tünte után is nagyon fogja önt emlékem zavarni, bármit érzett is irántam.“ A levél azzal végződik, hogy Szendrey Ignác nem tartja komoiyan számbavehető embernek Petőfit és ki is jelentette, hogy míg ő él, Juliának minden vonzódását Petőfihez el fogja nyomni. Evégből megígérte leányának, hogy elviszi régi vágyához képest Ameri-

kába. Mindketten felejtteni fognak tehát, s talán jobb is így.

Mit feleljen erre a költő? A Prielle-ügyet csak érzi, de szavakba nem tudja foglalni. Nem értheti ezt a magyarázatot senki sem. És Jezerniczky? Csakugyan járt fent Pesten ez a szatmári ismerős, csakugyan felkereste őt. Csakugyan beszélt vele Juliáról. Hiszen kiről beszélne Petőfi, ha egy szatmári ember akad keze ügyébe, ha nem Juliáról? A barátokkal is megismerkedett ez a pizsok Jezerniczky, s talán azok egyike talán el is ejthetett valami megjegyzést Juliának a jóbarátok előtt csakugyan jól ismert naplójáról, de hogy ő Jezerniczkynek a naplóval hivalkodott volna, az szentelen hazugság. Jezerniczky nyilván hencegni akart azzal, hogy milyen intímus viszonyban volt ő odafent Pesten a híres költővel. De hogyan lehessen itt védekezni?

Ez még mindig nem volt elég. Jött az izgalomhoz, felkorbácsoltságához, riadalomhoz egy megaláztatás is, vagy legalább olyasmi, amit Petőfi kiszámíthatatlan önérzete annak tartott. Kossuth Lajos megvált eddigi hírlapi fészkrétől, s az élelmes, szemfüles Frankenburgnak sikerült őt rábírnai, hogy amit ír, azt ezentul az Életképeknek írja. Nagy passzióval könyvelte el sikerei közé ezt a megállapodást Frankenburg Adolf, gyors egymásutánban ez már a második akvizíciós sikere volt, hiszen nemrégén kötötte le az Életképekhez az ifjú, de annál híresebb Petőfi Sándort. Ezért a lap hátsó borítéklapján, mikor az új évfolyamot hirdette, a reklámot így fogalmazta meg: „Újévi első füzetünket báró Eötvös József, Jókay Mór, Kossuth Lajos, Nagy Ignác és *Petőfi Sándor* urak gazdagítják jeles elmeműveikkel; — úgy hisszük, ezen nevek lapjaink minden további ajánlatát fölöslegessé teszik.“ Ez rendben is lett volna, bár Petőfi őt attrakció névsorában nem igen szeretett az ötödik helyen szerepelni. De a reklámból nagy ribillió támadt.

Kossuth igen kínos jelenetet csapott Frankenburgnál, hogy őt ilyen gyerkőccökkel egyszerre hirdeti, akik nem is politikával foglalkoznak, hanem csekélyrendű szépirodalmi dolgokat írnak, s pláne a szépírók között, akiknek sorába az ő külön helyre hivatott neve ilyen méltatlanul bekerült, a Petőfi neve külön betűvel emeltetett ki az övé rovására, ő tehát Frankenburgról és vállalatáról hallani sem akar többé. Mindez még aznap visszakerült Petőfi fülébe, s a költő, akinek sebzett lelke soha annyira nem vágyott a megbecsültetésre, mint most, a haragos könynyekig feldühödött a Kossuth lenézése miatt. Kossuth egyszerre a mások rovására érvényesülő hangzatos stréberek gyanujába keveredett előtte, az eddigi piedesztálról egyszerre lezuhant és olyan méltatlankodó haragot keltett benne, amelyet egy életre tartó konok-sággal raktározott el magában. Oda, Vahot Imre mellé! Ez még nem dülta volna föl. De más fájdalomtól különben is vérző lelkét sajgó kínnal sebezte az újabb illúzió-vesztés: a haragosok táborába kell áttolnia azt az eszményt, aki gyerekkora óta a felvilágosultság és magyar szabadság dicső hőse gyanánt élt képzeletében.

S végül jött a legsúlyosabb fejbeütés a sors kezétől: apja keservesen panaszkodó levelet írt neki. A szülők Dömsödön éltek ekkor és az öreg Petrovics súlyos bajba került. Még a tavaszon írást csinált Csillag Gábor nevű kereskedővel, hogy leszállít neki ötven marhabőrt hétszázötven váltó forintért. A pénzt felvette, de a bőrt nem tudta szállítani, s hogy az egzekválástól meneküljön, rimánkodva kérte fiától a szükséges pénzt. A hű és szerető fiú akár a fejét is zálogba tette volna, de honnan vett volna most ilyen szörnyű nagy összeget? Alkudott ugyan Emich Gusztávval eddigi összes verseinek egy kötetben való kiadása felől, de az ilyen alkuknak az a természetük, hogy elvben mindig remekül állanak, azonban mi-

helyt az eladó készpénzt akarna látni, az egész üzlet hirtelen elsiklik a biztos holnapról a bizonytalan valamikorra. Petőfi első gondolata az volt, hogy Pulszky Ferentől kérjen kölcsön pénzt. Ugyanis Pulszkyról azt írta egyik ujság, hogy birtokot vásárolt, s a földbirtokkal megvett kastély egyik részében valamiféle író-azilumot akar létesíteni a magyar irodalom pártolása érdekében. Petőfi lenyelte a megalázkodás kényszerűségét és Pulszkyhoz, az így híressé lett mecénáshoz, fordult kölcsönért, de hiába alázkodott meg, mert kérésére nem kapott választ s mikor kimódolta, hogy jelen lehessen az Emmerling házánál adott büntetőjogi bizottsági ebéden Pulszkyval együtt, ott Pulszky udvariasan, de határozottan megtagadta a kölcsönt. Piruló kényszerűséggel vette sorba ekkor módos ismerőseit és végül kénytelen volt éppen ahhoz fordulni kölcsönpénzért, akivel szemben legjobban akarta fenntartani polgári büszkeségét: a magnás Teleky Sándorhoz.

Itt állt az ország híres fiatal költője, akinek dalaít már országszerte énekelték, némelyiket tízféle zenével is, akit vidéken taps és fáklyászene fogadott, akinek verseit másfél aranyával fizették: szerelme haragot izent neki, a sajtó egy része arcpirító sértésekkel, lenézően támadta, tele volt bajjal, gonddal, idegességgel. Az a kedves kis lakás, amelyben Pákh Alberttel gondtalan, módos, passzióval dolgozgató, új életet remélt, a kínzó gyötrelmek tanyájává lett, amelyben ha verselni ült le, abból ilyen hangú karácsonyi vers sült ki: „Búcsú a családi élettől.“

Múlt a december, múlt a karácsony, múlt az év utolsó napja. Ezernyolcszáznegyvenhat utolsó napja. A gondoktól tépett, korán öszülő, lelke mélyéig szerelmi kínoktól és hétköznapi bajoktól mardosott fiatalember elgondolkozva könyökölt szállásán az íróasztalra. Holnap lesz huszonnégy éves. Ezen a napon minden esztendőben az élet és halál homályosan

nagy tépelődései fogták meg. Vajjon hány születésnapot fog még megérni? S ha eljön a múltás napja, amelyről végzetes sejtelemmel érezte, hogy korán el fog jönni, vajjon milyen lesz az a nap?

A huszonnégyszáz éves Petőfi Sándor vágyakozott a halál után. Azzal a vágygal, amely nagyobb és sötétebb, mint az öngyilkosoké, mert józanabb, meggondoltabb és a halált tűnődő nyugalommal sóvárogja. Jó volna meghalni. Egyszerre, másodperc alatt, hogy kínlódnia ne kelljen. De viszont nagyszerűen, szilajul, Petőfi Sándorhoz méltóan, életét valamely legszentebb eszme áldozati oltárára dobni hallatlanul nagyszerűen és magasztosan. Szinte nem is gondolkozott ebben az órában, ezernyolcszáznegyvenhat december utolsó napján, mialatt a verset írta a Hatvani-utcai lakás befűtött csöndjében. Csak írta valami eszeveszett bűvöletben a halál vágyát a papirosra: „Ott essem el én a harc mezején, ott folyjon az ifjúi vér ki szívemből, s ha ajkam örömteli végszava zendül —“

Itt megállt egy pillanatra és költői révültében torz nevetésre ferdült az arca az önmaga iránt való gyilkos kegyetlenségtől. „Örömteli végszava“, — ez démoni módon tetszett neki, ahogy leírta. A várva-várt halál hálás, boldogan üvöltő hörgését hallotta és látta önmaga melléből előtörni a decemberi éjszaka magányában. Meghalni a szabadságért: ebben a vágyban a „meghalni“ éppen olyan fontos volt, mint a „szabadságért.“

Ezen az éjszakán Petőfi megölte az élet elviselhetetlen kínjaival küszködő Petőfit. Csak versben, de millió öngyilkosnál igazibb erővel.

XXVII.

Férfiember két pólusa a mesterség és az élettárs. Egyikkel való bajaiban a másiknál kereshet enyhülést. Petőfinek, ha mesterségében fájdalmak érték,

nem volt párja, akihez fordulhatott volna. Most, hogy szerelme gyötörte, annál inkább fordulhatott mesteriségéhez.

Bármennyire húzódott az Emich Gusztávval való végleges megegyezés dolga, elvben körülbelül valószínű volt, hogy Emich ki fogja adni Petőfi Sándor eddigi összes költeményeit. Ezzel a gyűjteményes kiadással a költő már régóta foglalkozott. Először Hartlebenhez fordult, meg is látogatta, el is magyarázta neki — a német embernek németül — egy összes kiadás tervét. A Hartleben lakására kellett mennie, mert a kiadó gyöngélkedett. Volt ott valami hölgy is a szobában, de Petőfi, a társadalmi formáknak részint nem gyakorlott ismerője, részint szándékos elhanyagolója, ügyet sem vetett erre a hölgyre, nem mutatkozott be neki, távozáskor nem elég udvariasan köszöntötte. Bizony ez a hölgy a Hartleben felesége volt, aki a költő távozása után alaposan kifakadt. Unverschämtheit, — mondotta, — unerzogener Kerl. Hartlebent pedig nem nagyon kellett lebeszélni a testes kötet befektetéseiről. Harmadnap elutasító választ adott a költőnek. Petőfi lehorgasztott fejjel bandukolt a Pilvax felé, s az Uri-utcában Emich Gusztávval találkozott. Megálltak beszélgetni. Alig pár percig diskuráltak, Emich azonnal kapiskálta a könyvben rejlő üzletet és hajlandónak nyilatkozott az összes költemények kiadására.

Számos apró részlettel még nem voltak rendben, de annyira már eljutottak, hogy az előszót meg kell írni. S ő leült ezernyolcszáznegyvenhét újév napján, hogy megírja az előszót.

Támadóinak eddig hol felelgetett, hol nem. Míg a Pesti Divatlapnál volt, ott Vahot elég szabad kezét adott neki a polemiákra s ő oda-odavágott, nem válogatva hangban és modorban, rühesnek nevezve a Honderüt, szerkesztőjét Lázárok Lázárának. De ez szítkozódásnál, piaci veszekedésnél nem volt egyéb.

mióta pedig a Tizek balul végződött szövetkezése folytán lap nélkül maradt, a támadásokra nem is igen kiabálhatott vissza még így sem. De most az Előszóban végre higgadtan, nyílttéri szidalmak nélkül, a korszakot teremtő meggyőződés magasáról mondhatta el a maga új költészetének igazolását. A költészet nem nagyúri szalón többé, ami eddig volt. Az ő költészete szentegyház, ahova bocskorban, sőt meztláb is beléphetni. Aki magyarul prédikál ebben a szentegyházban, azt értse meg minden magyar hívő. S mialatt a fiatal költő a téli délelőttön leírja ezt a gondolatot, amely már maga a forradalom, a kint folyó, hópihékkal ékes mindennapi élet talaja alatt az ő füle mindenki másnál érthetőbben sejti az ezer meg ezer mérföldnyi körzetben remegő halk dübörgést. Az olaszok rájöttek, hogy olaszok. A lengyelek rájöttek, hogy lengyelek. Franciák, németek mind ébrednek. Valamennyien rájöttek, hogy szép volna szabadon élni. S e zsongó, bizsergő, tavaszi hangulatu Európa egy népe számára verskötet-előszóba foglalja most egy ifjú férfi a világszabadság és a nyakas magyarság trombitaszavát.

Egy híjján négyszázhatvan vers. Hatalmas kötet lesz, tartalmazza a János vitézt, a Szerelem gyöngyeit, a Cipruslombokat, valamennyi eddigi ciklust. Csak éppen a Helység kalapácsát nem, amelyet a kritika annyit támadott volt, hogy az óvatos Emich makacsul vonakodik bevenni: „Nein, den Kolopács gebe ich nicht.“ Hát jól van, maradjon ki a kolopács, ezen ne múljon. Ajánlása is lesz a kötetnek: ki másnak ajánlhatná, mint Vörösmartynak, a nemesnek, jószágosnak, nagynak. És mottója is lesz, a költő csak úgy odaveti: „Szabadság, szerelem, e kettő kell nekem.“

E kettő kellene, de hol van bármelyik is? Az utcán osztrák katona sétál, a verssel fel kell kutya-golni a cenzurához, az ország minden dolgát Bécsben örlik, a Pilvax-beli fiatalság minden áldott nap órák-

hosszára való fogcsikorgatni valót talál a politikai tudósításokban. És Julia... „Reszket a bokor, mert madárka szállott rá, reszket a lelkem, mert eszembe jutottál.“ Mert most már nemcsak Julia forog a költő eszében éjjel-nappal, a közügyek s a mesterségbeli gondok is követelik helyüket a gondolatok között. A Prielle-kaland és a szerencsétlen napló-pletyka miatt felháborodott Juliát úgyis jobb volna elfelejteni. Ha lehetne. De nem lehet. Hiába lemondás, hiába ezernyi elfoglaltság, politika, kenyérgond és hajsza, az erdői kedves képe egyszer csak ott tündöklük égető fájdalommal az emlékezetben. „Hogyha már nem szeretsz, az isten áldjon meg, de ha még szeretsz, úgy ezerszer áldjon meg!“ Gyáva reménység, a bizakodás alig kimondott talánya. Egyik pillanatban a visszafájó kedves, aztán lemondó kézlegyintés és dacos, hetyke vers következik: „Ide, kislány.“ Akármelyik kislány, mindegy. Még húsz Prielle Kornélia, most már megint minden mindegy.

Nini, Prielle Kornélia, hiszen Petőfi Sándor tulajdonképpen vőlegény! Ó micsoda vőlegénység az ilyen. Mindenki nevet rajta. A kis Nelli is nevetne, ha nem duzzogna. Már elment játszani Debrecenből Kolozsvárra. Mivel hallotta a költő erdői szerelmét, magától rájött a képtelen eljegvzés lelki nyitjára. Hiúságában bántottan most Kolozsvárott haragszik. Még jó, hogy fiatal mágnások hódolata könnyebbé teszi elviselni a vad költő eljárását.

A verskötet élén ez fog állani: „Szabadság, szerelem, — e kettő kell nekem.“ A szószékről ezt hirdeti az új ige papja. Négyszemközt, baráti beszélgetésekben szabadságnál is, szerelemnél is többet szerepel egy harmadik szükség. A pénz. Pénz kellene, nyomasztóan, égetően, mindenáron. Az öreg Petrovics nyomorúságos aggodalommal várja híres pesti fia segítségét Dömsödön. Pulszky nem adott, Teleki gróf nem felel a levélre, Emich Gusztávval húzódik a

szerződés. Végre, végre, nagy kinnal sikerül. Január huszadikán megjelenik Emich előfizetési felhívása az összes költeményekre, január huszonkettedikén a költő kezében van az aláírt szerződés. És az ötszáz forint. Gyorsan rohanni, a pénzt elküldeni Dömsödre, aztán futkosni nyomdába, cenzurához, rengeteg a dolog ezzel a hatalmas kötettel, közben verset is kell írni, mert az Életképek is várja a maga versét, meg a Győrben indult új lap, a Hazánk is, amely szintén megállapodott Petőfivel. Közben megjelent már Emich kiadásában a Tigris és hiéna, el kell menni a jóbarátokhoz, hogy ki, ahol tud, írjon róla egy kis recenziót, ugyancsak végig kell járni a jóindulatu sajtóismerősöket, hogy ejtsenek el előzetesen egypár jó szót az Összes költemények nemsokára megjelenő kötetéről.

A leglázasabb futkosás és reggeltől estig tartó munka közepette az a hír veri fel az irodalmi fiatal-ságot, hogy a Kisfaludy-Társaságban pályázatot nyert egy népies éposz, ismeretlen vidéki fiatalember írta, bizonyos Arany János nevezetű. Népies éposz, — ez Petőfit ellenállhatatlanul kíváncsivá teszi. Temérdek dolga közepette végigjárja a Kisfaludy-Társaság urait: hol az az éposz, vagy micsoda, kinél van a kéziratos példány, neki azt okvetlenül olvasnia kell, de most rögtön. Megkapja, hazaviszi. Egy kis vacsorát hozatott fel magának, valami pörköltet. Letelepszik eléje, hogy majd falatozás közben olvasni fog. De a pörkölt ott marad érintetlen. A költő kábult meglepetéssel, dagadó mellel olvassa, falja, nyeli a másik költő művét.

Mikor hajnalban leteszi a kéziratos kötetet, azon kapja magát, hogy az arca ég, egész teste pedig dide-reg. Pákh Berci már régen alszik, csak úgy félig-meddig vette észre az olvasó lakótárs, hogy a másik hazajött és lefeküdt. A kályhában rég kialudt a tűz, odakint hajnal van.

Odakint hajnal van, de idebent se hajnal, se nap, se éjjel, hanem ujjongó és nagvszerű ünnep.

Hej, ti kritikuskok, most nézzétek meg ezt a dolyfős, hányiveti, szerénytelen, összeférhetetlen fickót, akivel annyi bajotok van. Aki senkit maga elé nem akar engedni túltengő önérzetben, aki tombol a haragtól, hogy vele egyenrangú, sőt nála jobb költő gyanánt Hiadort akarja kijátszani a Honderű. Akinek senkisé is elég tehetséges, csak ő maga. Akit folyton inkollégiális kajánsággal, más dicsőségére féltékeny hiúsággal, ádáz tömjénvággal vádoltatok. Nézzétek most meg Petőfit, kezében a Toldi kéziratos példányával. Mélyen meg van hatva, izgatott a boldogságtól. Olyan boldog, mint a négerek földjén járó fehér ember, aki hosszú-hosszú idő társtalan utazása után egyszerre csak egy másik fehér emberre bukkan az őserdőben. A hajnali szoba megtelik a szférák másnak nem hallható zenéjével: nagy ünnep szimfóniája ez, két lángelme e pillanatban találkozott. Amaz még nem tud erről, de ez már hevesen szereti amaszt, a félreismerhetetlen rokont, akinek homlokát ugyanaz a titkos jegy díszíti: a Szentlélek csókja.

Petőfi Sándor másnap — rengeteg dolga közegette — verset és levelet ír Arany Jánosnak. Előbb mindenkit, akit elétalált, faggatni kezdett, hogy ki-féle, mi-féle ez az Arany János. De senki sem tudott róla semmit. Valami jegyzőféle ember Biharban, ejnye, hol is... ja igen, Nagyszalontán. De ha öreg, ha fiatal, akármilyen szerzet, muszáj írni neki. A levélben azt, hogy a Toldi is mutatja, mennyire a népköltészet az igazi költészet, legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá, mert ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek. „Írjon Ön nekem, ha nem fogja restellni; írjon magáról, akármit, mindent, hány éves, nőtlen-e, vagy házas, szőke-e vagy barna, nagy-e

vagy alacsony... minden érdekelni fog.“ Ez van a levélben. S a versben: „Olvastam költőtárs, olvastam művedet, s nagy az én szívemnek ő gyönyörúsége. Ha hozzád ér lelkem, s meg talál égetni, nem tehetek róla, te gyujtottad úgy fel.“ „Más csak levelenként kapja a borostyánt, s neked rögtön egész koszorút kell adni.“ „Ezen gondolatok elmém környékezték, midőn a költői szent hegyre jövék fel. Mit én nem egészen dicstelenül kezdék, folytasd, te, barátom, teljes dicsőséggel.“

Jön a válasz levélre is, versre is. A levelet az ismeretlen vidéki lantpengető írja túláradó hálával az országos hírű nagy költőnek. „Előbb a tulságos dicséret a fővárosi ujdonságokban, azután a Szépirodalmi Szemle, azután Vahot Imre levele, s végre a többiek koronája: levél Petőfitől! Hol veszek erőt megérdemelni ezt!“ Ugyanez versben is: „Zavarva lelkem, mint a bomlott cimbalom; örül a lelkem és mégis sajnog belé, hányja-veti a hab: mért e nagy jutalom? Petőfit barátul mégsem érdemelé.“

De más levél is van ám, amely izgalmat hoz a százféle dologgal elfoglalt költő postájában. A költő levelet kap Sass Károlytól, az erdői uradalom tisztviselőjétől. Nem éppen fontos levél, már tudniillik az nem fontos, amit Sass Károly ír benne. De fontos az, ami Julia írásával ott áll a papiros peremén. Ennyi az egész: „1000-szer Julia“. Első pillanatban értetlenül bámul a költő a két szóra. De azonnal eszébe ötlük saját versének utolsó strófája: „Hogyha már nem szeretsz, az Isten áldjon meg, de ha még szeretsz, úgy ezerszer áldjon meg!“ Tehát ezerszer? Tehát még szereti? Tehát a Nelli-kaland és a Jezerniczky-pletyka után is? A költő hosszasan töpreng, hogy mit feleljen erre. Gondolkozik az Emich nyomdájában, ha szeme szórakozottan megúnja a korrektúra végnélküli kutyanyelveit és gondolatai elkalandoznak a papirokon túlra. Gondolkozik a napi munkától és szaladgálástól

holtfáradtan ha lefekszik, de olyan fáradt, hogy nem tud elaludni. Nagy vizsgálatot tart lelkében, ráncolt homlokkal méricskéli, latolgatja ennek a szerelemnek lehetőségeit. Reggel szokott úgy lenni az ember, hogy visszagondolván álmatlan éjszakájának felgyulladt tervezetéseire, lemondóan és józanul csodálkozik, milyen fantazmagóriát tartott éjszaka természetesnek, világosnak és bizonyosnak, amely a napvilág józan fényénél nevetségesen elfakul és semmivé oszlik. Nagykároly és Erdőd a mámor éjjelének ilyen színes fantazmagóriáját jelentette, most itt a pesti munka és kenyérgondok józan ébredése s ennek könyörtelen napvilágánál képtelenségnek tetszik az örült álom, megküzdeni mindennel és mindenkivel Juliáért. Hogy Szendrey tekintetes úr odaadja lányát a földhözragadt, baka- és komédiásmultú írónak, az teljességgel ki van zárva. Csak megszőktetni lehetne Juliát, de ahhoz pedig a leányban nincs eléggé szilárd, elszánt és megbízható szerelem, csak folytonos bizalmatlanság és óvatosság önmaga érzései iránt.

Hosszú töprengés után megírja a költő a választ Julia két szavára. „Kit feledni vágytam s már-már elfeledtem, oh leány, mért tűnsz föl újra képzetemben? . . .“ „ . . . hogy összeforraszt véled ölelésem, oh ezt nem igéri még a reménység sem.“ És a végefelé benne a megadó, szomorú leszámolás: „ . . . ha szembezállni nincs erőd a vésszel . . .“ A verset belerejti a Sass Károlynak írott válaszba. Eredj, levél, mondd meg neki, hogy Petőfi leszámolt, szerelmét nem tagadhatja, de nem remél többé. Válasz jön-megy, Sass Károly, a postillon d'amour, figyelmezteti Petőfit, hogy Julia március elején bent lesz Szatmáron. Március elején pedig már egy kis jóakarattal lehetne a tavaszt emlegetni. Julia pedig annakidején a tavaszt tűzte ki, mint mindkettőjük érzéseinek próbahatáridejét. Rohanni kellene Szatmárra, végnélküli beszélgetésekben kitárni egymásnak lelküket s aztán se ördög, se pokol:

elragadni Juliát szülőitől a fellegekből lecsapó sas erejével.

Ó igen, szép volna. De nyomdába kell menni, korrektúrát kell csinálni, lapokat kell végigjárni, előfizetési ívek számbavételénél Emichnek segíteni, dolgozni, novellát írni, — Vörösmarty nagyon biztatja a prózára, — verset írni, dolgozni, lótni-futni, a szegénység mázsasúlya alatt roskadozó ember keserű tehetetlenségében. Nem, nem, Julia sohasem lehet az övé, Julia több, dicsőbb, csodálatosabb, semhogy valaha is az övé lehessen. És a lángelme, aki soha férfit maga fölé nem volna képes emelni, lényének naiv férfiúi részével olyan magas oltárra teszi fel az ideált, hogy maga sem ér odáig, s bús reménytelenséggel indul el onnét.

Indul vigasztalásért, a költő diadalmas elégtételért a reménytelen férfi számára. A Tizek feloszlásával a jóbarátok szerkesztőségi íróasztalokhoz jutottak. Pálffy Albert és Pákh Albert a Pesti Hirlapnál vannak, Jókay a Jelenkorba ír, itt is, ott is felbukkan az eddig szabadon szitkozódó bírálók ellen egy-egy új és méltó baráti hang. „Férfi homlokát illeti a borostyán, bár ha több lenne is a tövis rajta, mint a levél; — gyermekek és sarlatánoké a papiroskorona, mit a szolgadicséret fejük lágyára nyom.“

Az összes költemények küszöbön álló megjelenése nagy várakozást kelt a sajtóban. Ami eddig néhány rajongó barát excentrikus izlésének látszott, az most akkora körvonalakban kezd a magyar irodalom korszakos eseményeként kialakulni, hogy a hatalmas, sőt valószínűtlen konturoktól meghökkennek a szaporodó szemlélők. Mások az irodalom műhelyberkeiben kezdik, s dolgoznak szívósan mindaddig, míg művük lassan szétszívárog a növekvő publikum területén. Ez a vakmerő, tiszteletlen hangon jelentkező felforgató, aki a magyarság és a nép szentségének jeligéjét hozta magával, fordítva csinálta: előbb

meghódította magának az országot, s aztán az egész nemzet népszerűségének élén, író számára addig soha még össze nem toborzott óriási sereggel vonult fel a pusztáról Pestre, hogy a még mindig vak bírálók kénytelenek legyenek gigászi erejét elismerni. A kritikusok kezdtek kikapni. A hepciáskodó Zerffi ellen „Irodalmi deres“ címmel terjedelmes röpirat jelent meg, szerző gyanánt Harapófogó Dániel szerepelt rajta, de Pilvaxék tudták, hogy a szerző nem más, mint a jókedvű, furfangos, veresszakállú, fiatal Radákovits, vagy írói nevén Vas Gereben.

Március tizenötödikén megjelentek Petőfi Sándor összes költeményei. A siker már nyilvánvaló volt, bár a lapok még nem írtak azonnal terjedelmes ismertetést. De vidékről özönével érkeztek az előfizetési ívek, akkora névsorokkal, amelyek Emich Gusztáv legvérmesebb reménységeit is felülmúlták. A város tele volt a verses kötet hírével, társaságokban vitakoztak rajta, könyvesboltokban minduntalan jött vevő, aki Petőfi verseit kérte.

— Ich muss zugeben, junger Mann, — mondta Emich, — das habe ich nicht erwartet.

— Ich aber ja, — felelt Petőfi, — in diesem Lande war noch kein Dichter dermassen volkstümlich, das steht fest.

A város tele volt az országos vásárra érkezett vidéki közönséggel. Ilyenkor mindig estélyt szokott rendezni a Nemzeti Kör, s az estélynek mindig volt ünnepi szónoka. Az idén Kazinczy Gábor. A zsúfolt, sok vidéki úriembert tartalmazó közönség, amely a Kör irányának megfelelően szabadelvű politikát képviselt, meghallgatta és illendően megtapsolta a Kazinczy szép és lendületes beszédét. Ekkor a közönség köréből felállott egy vidéki táblabíró.

— Petőfit akarjuk hallani.

Erre a kiáltásra orkánszerű taps és éljenzés következett. Percekig nem is állt el, míg csak a költő ott

nem állott a pódiumon. Olyan ruhája volt, mint senki másnak: régi képekről csináltatott piros kihajtású kék dolmány, de nem csizma hozzá, hanem fekete pantalló. Felemelte karját, a tapsok és éljenek vihara elhallgatott. Ekkor egy lépést tett előre és lázító hangon elkezdte: „Még kér a nép, most adjatok neki! Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép, ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad? Nem hallottátok Dózsa György hírét?”

Mikor befejezte, olyan taps következett, hogy a pódium mellett álló Egressy elismerően bólintott a fejével. Ez aztán taps. Már pedig ő értett hozzá. Petőfi-nek muszáj volt visszamenni a pódiumra. Elkezdett egy másik verset. „Elmerengek gondolkozva gyakran...” Figyelemmel hallgatták: mi fog kisülni az ártatlan kezdetből. Őt strófán át nem történt semmi különös. Hangulat, bor, szerelem. A sarokban Emich Gusztáv hirtelen nagyon izgatott lett. Ő tudta, mi fog ebből kisülni. Emlékezett rá, hogy a hatodik strófát az öreg Reseta könyörtelenül bekerítette vörös ceruzával, ami azt jelentette, hogy a cenzura ezt a strófát megtiltja, sőt mikor ezen Petőfi vitázni kezdett vele, megtiltotta az egész verset. Most ez a zabolátlan ember nyilvánosan elszavalja a megtiltott verset. De csak lesz annyi esze, hogy legalább az utolsó strófát nem mondja el? Dehogy nem mondta el. Hiszen azért kezdte el az egészet. „De mit tűr a szolgaságnak népe? Mért nem kél föl, hogy láncát letépje?”

Emich Gusztáv rettenetesen rosszul érezte magát. A közönség azonban nem. Mikor befejezte, felrohantak az emelvényre, ölelték, csókolták. Az egész terem tombolva tapsolt és éljenzett. Sűrű embergyűrű közepette szállt le a dobogóról, boldog volt, aki a kezét elkaphatta.

— Éljen Petőfi!

— Éljen a nagy költő!

— Az én Istenem áldjon meg, te Isten prófétájál Rajongó kiáltások, elragadtatott, fellengző szavak, leírhatatlan ünneplés. Valaki Egressyt akarja hallani. Az is fellép és Petőfitől szaval. „Az örült, írta Petőfi Sándor.“ Emich bátortalanul boldog. Ha a hatósággal megússzák ezt a dolgot, s a kötetet valami ürüggyel el nem kobozzák, óriási üzlet lesz.

Nem kobozták el, a hatóság nem vett tudomást a cenzura kijátszásáról. És óriási üzlet lett a könyv esakugyan. Hartleben alighanem összeveszett a feleségével, mit beszél bele az ő dolgába.

Egy példány olyan helyre ment, ahol nem fizettek rá elő. Tekintetes Térey Mária kisasszonynak, Nagykároly. Levél is volt hozzá, s a levélben búcsú. Petőfi szatmári ismerősökkel találkozott. Egyik arra a kérdésre, hogy mit tud Szendreyékről, azt felelte, hogy hallomása szerint Julia nemsokára férjhez megy.

Petőfi nem ájult el. Még csak meg sem döbbsent valami nagyon. Ezzel a hírrel ő már régen leszámolt, biztosra vette, hogy előbb-utóbb meg fogja kapni ezt a hírt.

— Uray Endréhez?

— Nem, valami lovastiszthez.

Ha nem Uray Endréhez, akkor a lovastiszthez. Hiszen mindegy.

Petőfi az Emich-kiadóvállalat expedíciós szobájában letett egy levelet, hogy továbbítsák az összes költemények egy példányával. Térey Mari odalent Nagykárolyban ezt olvasta a levélből: „Tisztelt kisasszony! Bocsánatot kérek, hogy alkalmatlankodom, de rövidebb és biztosabb utat nem láttam e könyvet Sz. Julia kisasszony kezeihez szolgáltatni. Kérem kegyedet, méltóztassék átadni öneki s egyszersmind nevemben igen-igen boldog házasesletet kívánni, mert hallom, hogy férjhez megy. Kezét csókolva s szíves emlékezetébe ajánlva magamat, vagyok a tisztelt kisasszonynak alázatos szolgája Petőfi Sándor“.

XXVIII.

Mikor az ember megírja az ilyen levelet, sóhajt egyet és sokkal könnyebbnek érzi magát. Minden elintézettnak látszik s a fájdalmas lemondást enyhítően simogatja az a tudat, hogy ha bánat következik is, de nyugalmas, csendes bánat, amelyben az eddigi gyötrelmeket ki lehet pihenni.

Csakhogy egy nap mulva, vagy egy hét mulva hirtelen felbukkan a régi vágy. „Mikor látlak, mikor látlak, rózsám? Mikor leszel megint közel hozzám? Vajjon mikor nézek már szemedbe, szép szemedbe, hetedik egembe?” S aki magát csendesen felejtőnek tudta, ráeszmél, hogy nem felejthet. Sőt ráeszmél arra is, hogy saját érzéseit sohasem ismerte igazán. Ha szerelmesnek hitte magát, csak a poézis motoszkált benne, mondvacsinált tárgyat keresvén magának. Mikor meg azt hitte, hogy kint van a vergődésből véglegesen, akkor bujt meg lelke mélyén a rejtett, de legszívósabb szerelem.

Egyszer csak levelet kap Petőfi Nagykárolyból. Térey Mari írja. „Tudom, mily forrón szerettetik ön Juliától s ezt ön is tudta, habár Julia szerfeletti szerénysége ezt szóval meg nem vallá, mert egy hölgy, ki először szeret életében, nem meri keblének e szentségét szóval illetni. De ön Petőfi, ki látta, érzette, hogy szerettetik, mért nem értette el ezen angyal szerelmét? Mért hitt s hisz a rossz, álnok világnak jobban, mint azon forró, tiszta érzetnek, mit maga költött fel? Igen, Petőfi, ön boldog véghetetlenül, mert Juliának első szerelmét ön bírja . . . Tudja-e, miért nem felelt Julia önnek? Mert atyjának megígérte, hogy sem levelet öntől tudta nélkül el nem fogad, sem engedelme nélkül nem ír önnek, már pedig engedelmet erre nem kapott . . . Julia szülői mindent el fognak követni, sőt próbákat már tettek is, hogy Julia önről lemondjon. De J. szerelme erősb, sem-

hogy ily próbákat ki ne álljon s én azt tartom, sőt tapasztaltam is: hogy két forrón szerető szívet emberi erő nem választhat el. Tehát jöjjön ön, Petőfi, körünkbe.“ És így tovább. Részletes útbaigazítás, hogy ha nem jöhetne, titokban Riskó útján küldjön értesítést, a Térey-házhoz semmiesetre ne írjon, már ott is vörös posztó a Petőfi-név, a Térey-szülők egyet-értenek a Szendrey-szülőkkel, csak titkos komplottok segítségével boldogulhatnak a fiatalok.

Julia tehát nem hajlandó róla lemondani. Hiszen akkor az egész világ megváltozott! Minden egészen másként van, mint egy órával ezelőtt volt. A szenvedés, kétség, gyötrellem hónapokon át oktan volt, több, mint egy félesztendei gyötrődés jutott az ördög számlájára.

A költő szalad a levéllel barátaihoz, majd megbolondulva a boldogságtól. Ide nézzetek, van-e még a földön Istennek ilyen angyala, nem akar rólam lemondani, szülei ellen makacsul ragaszkodik hozzám, mert szerelmes belém! Petőfibe! Egy olyan lány, mint Julia! A napba kellene mártani a tollat, hogy ezt a dicső leányt le lehessen írni.

Rohanna azonnal Erdődre, de nem lehet. Nincs arra való ruhája. Illendő gúnyát kell csináltatni, amiben egy leendő vőlegény megjelenhetik szerelmese előtt. Azután az erdői szállás dolgát kell tisztázni, hiszen nyilvánvaló, hogy Szendreyék vendége nem lehet. Meg kell tehát! várni a ruhát, az Erdődön lakó Lauka Gusztáv választát s addig is meg fogja kérni a Julia kezét levélben.

Megy a levél, jön a válasz. Szendrey Ignác udvariasan kitér. Julia még nagyon fiatal a férjhezmenéshez. Tizennyolc éves. Még várhat. Petőfi úr szíveskedjék majd ajánlatát egy év múlva megisméltetni.

Úgy? Majd meglátjuk.

Május hetedikén Petőfi felül a szatmári gyorskocsira. Nagyon kicsípte magát, tessék csak megnézni. Életében először van rajta rúgóra járó, magastetejű kalap, ami most lett újmódi Pesten, claquenak neveztetik. Finom posztóból való fekete pantallót hord, fekete selyemmellényt és zöld kossuthkát. Csak éppen nyakkendője nincsen, gallérját most is kihajtva hordja.

Nagykárolyban édes emlékezéssel nézi a kertet, ahol Juliát először meglátta. Akkor szeptemberi kert volt az, finom, hangulatos, bánatos. Most májusi kert: ifjúsággal, kacagó reménnyel, pezsdülő ígérettel teljes. És másnap ott van Erdődön. Csak a holmiját rakja le Lauka Gusztáv lakásán, még azt a szép „Petőfihez“ című verset is alig hogy megköszöni, már siet értesíteni bizalmasát, Sass Károlyt, hogy itt van. Jön is már a kasznár, sürgős hangon informálja a messziről jött kérőt a vár hangulatáról. A szülők hallani sem akarnak a dologról, Julia azonban keményen el van szánva, hogy a végsőig fog küzdeni. Szendreyné e pillanatban a kertben van két leányával. Szendrey Ignác is ott van velük.

— Hát akkor Isten nevében. Menj és értesítsd őket.

Sass Károly előre megy. Petőfi kisvártatva szintén indul. Mire a kertajtóhoz ér, éppen vonul már felé a család. Ott van közöttük Julia. A költő szíve elkáprázik az imádott lány látásán. Síváran néz a gyönyörű barna szemekbe, amelyek biztató szerelemmel ragyognak feléje a mélypirosra pirult drága arcból.

— Isten hozta, — rebegi Julia.

Egy pillanat, amíg érzi az imádott kéz szorítását. Feszés, zavart hangulatban haladnak felfelé. Aztán kettéválik a familia. Szendrey Ignác kinyitja a folyosóról nyíló ebédlőajtót és betessékeli a vendéget. A vendég még visszalop egy pillantást a továbbhaladó Juliára. Aztán becsukódik az ajtó.

— Azért jöttem Erdődre, tekintetes uram, mert a levélbeli válasz engem nem elégít ki. Kérem a Julia kisasszony kezét.

— Tessék helyet foglalni, az ilyen dolgot nem szokás szemhunyorítás alatt elintézni.

Petőfi leül. Kezében a szokatlan kürtőkalap. Még nem tanulta meg, hogyan szokták azt elegánsan tartani az arszlánok.

— Ülve is csak ezt ismételhetem, tekintetes uram, hogy kérem a Julia kisasszony kezét.

— De hiszen én írtam önnek. Julia még nem megy férjhez.

— Miért ne menne, ha férjhez akar menni?

— Mert itt nem az ő akarata dönt, hanem az enyém. Én vagyok az atyja.

— És zsarnoka.

Szendrey Ignác felnéz. Uralkodik magán.

— Hogy én családomnak milyen gondozója vagyok, az az én dolgom s idegenekre nem tartozik. Ha pedig ön ilyen hányiveti hangon közeledik egy atyához, akinek leányát kéri, akkor nem sok jót várhat a választól.

— De itt a Julia válasza a fontos és senki másé. Julia pedig szeret engem.

— Julia gyermek még és sok hóbort van benne. Majd benő a feje lágya. Egy év múlva emlékezni sem fog az úrra.

— Majd meglátjuk.

— Majd meglátjuk, ezt mondom én is. Egy év múlva jelentkezhetik Petőfi úr, ugyanitt, ugyanígy. Addig erről a dologról nincs több beszélőnivalóm.

— De nekem van ám, tekintetes uram.

— Tessék, csak gyorsan, mert nekem sok a dolgom.

Petőfi fel akar fortyanni. De nagyot nyel. Lassan a testtel, fiú. Ez az ember a Julia atyja.

— Egy kérdést kell feltennem. Ha egy év múltán

jönnék és Julia úgy vallaná, hogy még mindig szeret engem, mit méltóztatnék akkor felelni?

— Azt én most nem tudhatom.

— De mégis. Igen, vagy nem?

Szendrey Ignác végigsimítja ősz bajszát. Aztán haját. Gondolkozik.

— Hát megmondom őszintén: nekem Petőfi úr egy év múlva sem igen lesz kedvemre. Én a leányomnak más életet szántam.

— Uray Endrét. Hogy a fenébe ne. Abból nem lesz semmi. Hamarabb agyonvágom én azt az Uray Endrét.

— Ő éppen úgy agyonvághatja önt. De Uray, vagy nem Uray, mindenesetre más frigyét óhajtok leányom számára. Én nem vagyok dúsgazdag ember, de két leányomat tisztességes úri kényelemhez szoktattam. Ezt nékiek akkor sem szabad nélkülözniök, ha majd egyszer férjhezmennek.

— Julia nem is fogja. Lehozom neki a csillagot az égről.

— A csillagot igen, de azt nem lehet megebédelni. Ön költő, önnek könnyű, ön ehetik holdvilágot. De miféle állásból akarja eltartani a leányomat? Mert én ráam ugyan hiába számítana.

— Bocsánatot kérek, nekem nem kell senkinek a segítsége. Ha kínálná is, visszadobnám. A feleségemet én el fogom tartani úgy, ahogy Petőfi Sándorhoz illik.

— Ezt minden fiatalember mondja ilyenkor. Később aztán kész a baj. Nem volnék gondos atyja a leányomnak, ha garanciát nem követelnék afelől, hogy leendő férje mily s mennyi biztos jövedelemből tartandja el. És ha már itt tartunk, arról sem hallgathatok, hogy önnek foglalkozása sem kedvemrevaló. A költészet lehet igen szép passzió...

— Passzió?! Passzió?!

— Egyéb nem is. Ön tudtommal ismert költész, még sincsen biztosra számítható jövedelme. És aztán

nem is nagyon válik dicsőségére a Szendrey-familiának, már engedje meg az úr, hogy... hogy...

Petőfi elsápadt. Felugrott a székről hűledezve. Hiszen ez az ember rosszabb, mint Zerffi.

— Nem válik dicsőségére bárkinek, akár Esterházy grófnak is, hogy Petőfi Sándor fiának a nagyapja lehet?

Az atya arcán kellemetlen felhő jelenik meg. S ingerültség villan a szemében. A kérő az apai szív legérzékenyebb mélyére dőött. Felháborító és gyűlöletes, hogy ez a jöttment fiatalember így merészel Juliára gondolni.

— Tartsa ön meg dicsőségét saját magának. Ennek a háznak az nem kell.

— A háznak nem, de a ház leányának igen. Én csak ildomosságból tartom most meg azt az általános szokást, hogy Julia kezét megkérem az atyjától. De ez voltaképpen felesleges. Julia engem szeret, tehát az enyém. Szeretném látni, miféle erőszak akadályozhatja meg bennünket, hogy egymáséi legyünk.

— Azt én fogom megakadályozni, még pedig alaposan, ha az úr ilyen fennyen beszél.

— És hogyan akadályozza meg?

— Úgy, hogy az urat egy évnél hamarább itt nem lesz módomban idvezelni.

— Én azonban egy hétig Erdődön maradok. És közben Juliánál tiszteletemet óhajtom tenni.

— Nagyon fognám sajnálni, de sem én, sem családom nem lennénk itthon az úr számára. Legfeljebb én, de csak egy hét múlva, ha az úr ragaszkodik hozzá, hogy még egyszer megkérdeje álláspontomat.

— Szóval kidobják innen Petőfit, mint egy kéregtőt. Szerencséje a tekintetes úrnak, hogy Julia atyja.

— Nem félek én senki fiától, végzem atyai kötelességemet lelkiismeretem szerint. És most ezt a dolgot be is fejeztem, a további társalkodásnak semmi értelme. Egy hét múlva eljöhet az úr, ha akar.

— Hohó, az nem úgy van. Én beszélni akarok Juliával. Követelem a tekintetes úrtól, hogy erre módot adjon. Juliát látni akarom.

— Követel az úr. S mi jogon?

— A szerelem jogán. Annál erősebb jogot a világon nem ismerek.

Szendrey Ignác ránéz a heves izgalomban remegő kérére. Gondol egyet.

— Jól van. Jöjjön velem Petőfi úr. Látni fogja Juliát.

Megy előre az öreg Szendrey, mintegy ünnepélyesen vezeti a fiatalembert. A Julia szobája felé. Kopogtatás nélkül megnyitja az ajtót. Ott áll Julia az ablak mélyében és szívdobogva várja a hírt, hogy a két férfi mit végez felőle. Ó, ez a szoba, a régi beszélgetések félév előtti szobája...

Az atya odamegy a leányhoz, nem szól semmit, karonfogja. Mit akar? Julia is bámul, Petőfi is bámul. Szendrey karonfogva viszi a csodálkozó Juliát, s kivezeti a szemközti ajtón. Mindaketten eltűntek. Petőfi rohan oda, hogy feltépje az ajtót. De rohantában hallja, hogy a zárban kettőt csikordul a kulcs. Megalázva, kidobva, kifosztottan, nevetségesen ott áll egyedül a boldogság bezárt ajtajának át nem léphető küszöbén. A düh és szégyen utat keres, hogy fel ne robbanjon. Petőfi sír. Vastag könnyek gördülnek alá a költő arcán.

Úgy sompolyog le a várból, mint a kivert kutya. Laukáékhoz, a zsupfedeles kis házba, ahol a kürtökálapos, elegánsra kupálódott kérőnek nem valami fényűző szállása van: agyagos padlóra tett gyékényen fog hálni, szerény módja van csak a családnak, nincs elég ágynemű a hálóvendég számára. De nem igényes a vendég, vándorszínész meg baka korában hozzászokott ő gyengébb szálláshoz is. Nem is a szállás a baj, hanem a szégyen és fájdalom, amely most hazament

a Lauka-tető alá. Juliát látni, Juliát, valahogyan, titkos találkozón, de gyorsan.

A fiatalok pártja szervezkedik. Szívesen segít Lauka is, Sass Károly is, a kisebbik Szendrey-leány is. Lopva sugott üzenetek jönnek-mennek. Tanakodások, tervek, cselszövények. A szerelmes fiatal lányt csak úgy lehetne őrizni, ha éjjel-nappal két börtönőr strázsálná.

Sándor és Julia titokban találkoznak a kertben. Édesen ragyog a május, a friss gyep felett táncoló pillangó libben el, a tavasz izgalmas szaga serken a színarany verőfényben. Im wunderschönen Monat Mai . . . Ülnek a lócán ketten, Marika a kertajtó táján sétálgat őrr gyanánt, készen arra, hogy a vészjelet minden pillanatban megadja. Egy órájuk van mindössze, egyetlen kurta óra, pedig napok és napok és napok kellenének ahhoz a rengeteg sokhoz, amit a két szerelmes el szeretne mondani egymásnak. Nem is lehet megmondani, mi a legsürgősebb megbeszélnivaló a sok közül. De mégis, egyetlenegy kérdés:

— Szeret?

— Szeretem.

— Nagyon?

— Nagyon.

Kéz a kézben, egymás szemébe nézve, mélyen, sugárzóan, boldogan.

— Atyja mondott aztán valamit?

— Hogyne. Sokáig beszélgettem vele. Nem tetszik neki, hogy ön egy hétig még itt marad. Meg akart esketni, hogy nem találkozom önnel. Én nem esküdtem meg. Úgy bujtam ki alóla, hogy véletlenül is találkozhatom önnel, ha ön a vár közelében marad. Akkor azt követelte tőlem, hogy ne akarjak önnel beszélni. Én azt feleltem rá, hogy szívesen parancsolnék magamnak, ha tudnék, de nem tudok: nincs nagyobb vágyam, mint önnel együtt lehetni. Erre azt mondta,

hogy rendben van, majd az ő szeme nyitva lesz. De ebben a pillanatban csukva van, mert most alszik.

Julia mosolyog, Sándor elbűvölve nézi: micsoda tündéri leány ez, elmés, mulatságos, okos, művelt, minden a világon. A világon a legelső, az egyetlen, rögtön a jó Isten után következik. Úgy érdemes ezért küzdeni, mint János vitéz küzdött, óriásokkal is, ha kell.

— Julia, mondja meg nekem őszintén, érez-e magában elég erőt, hogy kitartson mellettem?

— Érzek. Bízhatik bennem nyugodtan. Sajnálom, hogy el nem hoztam a naplómát, onnan meglátná. Legközelebb elhozom...

Ó, az a napló. A Jezerniczky pletykája. És a másik félreértés, a Prielle-féle kaland. Dől a beszéd a fiatalemberből, magyarázza reménytelenségét, keserűségét. Júlia komolyan hallgatja. Már nem haragszik. Amit szerelemből csinál valaki, azt az imádott mindig meg tudja bocsájtani. A Prielle-ügy különben is örökre el van intézve, Sándor ideutaztában Debrecent is érintette, találkozott Nellivel és elköszönt tőle örökre. Könnyedén ment a dolog, hiszen gyerekes bolondság volt elejétől kezdve, semmi más. De most már nincsen keserűség, csak földet mozgató hit és boldogságos nagy bizalom. A szerelmesek egymás kezét fogják, egymás szemébe néznek, szent fogadalmat tesznek.

— Esküszik?

— Esküszöm.

Másnap nem sikerül találkozni, de harmadnap igen. Másfél órára, Petőfi ujságot mond:

— Képzelve, izenetet kaptam atyjától. Károllyal azt izente, hogy nincs értelme egy hét múlva jönnöm, ahogy megbeszéltük, mert ő bizony egy hét leteltével sem fog egyebet mondhatni. Ez azt jelenti, hogy kotródjam innen. Csakhogy én nem kotródok ám.

Hanem visszaientem Károllyal, hogy atyjaurát fel fogom keresni.

— Az Istenre kérem, Sándor, türtöztesse magát. Úgy félek az ön heveességétől. Én nagyon szeretem atyámat, mindig olyan kedves és jó volt hozzám, nagyon ragaszkodom hozzá. Nagy fájdalom volna nekem, ha helyrehozhatatlan dolgokat mondanának egymásnak. Meg kell őt érteni. Ma hosszasan beszéltem vele. Igazán jóságosan és őszintén szólott hozzám. Magyarázta, hogy ön bizonytalan állású ember. Lássá, Sándor, én bízom és hiszek önben, de nem csodálkozhatunk, ha egy leánya jövőjét féltő atya bizalmatlan. Aztán az ő világfelfogása egészen más, mint a miénk. Ő nem modern lélek, mint mi ketten, hanem régimódi gondolkodású. Ő roppantul haragszik önnek politikai elveire. Ő a rendet szereti, a fegyelmet, az engedelmességet. Hogyan kedvelhesse Önt, a lázítót, a felforgatót, a forradalmárt? Ő azt hirdeti folyton, hogy Magyarország a nemesség. Ön pedig le akarja taszítani az ő világát az uralomról, hogy a népet ültesse helyébe. Önök ketten tűz és víz, hogyan csodálhatja, hogy nem adja oda rögtön az én kezemet annak a Petőfinek, aki úgy sértegette Károlyban a Károlyi grófokat...

— Julia, az Istenért, kegyed ingadozik!

— Dehogyan ingadozom, szilárd vagyok, mint a szikla. Tudná csak, mi mindennel édesgetett, ha lemondok önről! Megint elérte az amerikai utazást, amire úgy vágyom. Új ruhákat ígért, francia könyveket, hátaslovat, amit csak szemem-szám kíván. S én azt feleltem: Petőfié leszek, vagy senkié.

— Imádom ezért a szóért, Julia. Bocsásson meg, hogy kételkedtem. De mutassa már azt a naplót, mert majd meghalok a kíváncsiságtól.

Julia kibontotta a selyempapírba burkolt naplót. Fellapozta a december másodiki napot tavaly tétről. Petőfi mohón olvasta: „Szerelem kell nekem, más-

kép nem élhetek! Megfagy lelkem örökre, ha nincs, ki részt vegyen e lángban.“ Aztán a további lapokon a napló-mutogatás és Prielle miatti szenvedések keserves panaszai. Majd megint a legyőzhetetlen szerelem egyre forróbb kivirágzása. Február nyolcadikáról: „Úgy szeretlek én, mint lelkem mennyországot, szeretlek, mint földi üdvösségem teremőjét. Ha téged nem bírhatnának, elsötétülne életem.“ Pár sorral tovább: „Mondd hogy most még jobban szeretsz. Küzdj ezentúl egy szent célért, a hon javáért; és küzdhetsz bátran, mert tudod, ha most pillanatokra megtörhetnék ifjú erődöt, lessz már most, ki lelkednek erőt, új életet adhat; s ha sikere nem lenne fáradságodnak, van kebel, hova fájdalmadat temetheted; van lény, kinek nem lesz saját fájdalma, csak ha te szenvedsz, nem lesz öröme, csak a te boldogságod felett.“

Petőfi közel volt ahhoz, hogy szerelmes meghatottságában könnyekre fakadjon. Valami nagyon lelkes, rajongó szót keresett, de Julia megelőzte.

— Ne szóljon még. Olvassa a következő lapot. Teljesen őszinte akarok lenni önhöz.

A költő olvasta a következő lapot. Két héttel későbből. „Kacagnom kelle, midőn ma naplóm utolsó levelét átolvasám, hogy milyen bolond gondolataim vannak néha; kacagva keserűen éreztem, mennyire tudnék én szeretni, ha volna férfi, ki képes lenne lelkem képzeményének megfelelni. De már erről lemondtam és csak téged imádlak, forró lelkem képzetétől termett Romeóm, nem ronthat le téged a való gyermeke, azért tisztán és egyedül fog oltárod szívémben állani.“

— Ki ez a Romeó? — kérdezte megdöbbenve Petőfi.

— Nem érti? Senki. Egy képzelt alak. Akiről még nem tudtam akkor, hogy..., hogy...

— Nos?

— Hogy az nem más, mint ön.

— De hol vagyok én itt a naplóban?

Julia gyakorlott kézzel lapozta fel az egyes helyeket. Ujjacskájával kereste ki a mondatokat. S a költő olvasta. „Martius 2! Egykor azt gondoltam, hogy e nap reám fogja árasztani minden üdvét egy bizonyos vizionlátáskor. De csalódtam. E nap is csak úgy folyt le, mint a többi, önmagamat csalva és ámítva. Nem fog ő eljönni, nem fogom őt látni tán soha!“ Egy másik hely: „Ó, ha már most se szeretsz, számadásod rettentő lesz egykor. És mégis leimádkoznám a mennyet számodra, ki a szenvedély egy alig képzelt hatalmával teremtél ily küzdést lelkembe.“ Az utolsó-előtti bejegyzés egy része: „Már most kezedben jövöm; ha szép lesz az, neked köszönöm, ha fájdalmat adsz bérül, könyörögni fogok, hogy te boldog lehess; s ha e kérdésem meghallgattatik, én sem leszek boldogtalan.“ A legutolsó beírás május tizenegyről: „Azt beszélik, hogy itt lesz ő, hogy e napokban megérkezik. Már három napja, hogy ezt mondják s még sincs itt! Én nem is hiszek nekik, mesének tartom az egészet.“

— Lássá, nem mese, itt vagyok.

— Itt. És most tudhatja, mennyire szeretem.

— Nagyon? Úgy, mint én?

— Jobban.

— Jobban lehetetlen. A végtelenségnél semmisen lehet több.

— És mindig így fog szeretni?

— Örökre. Én most már nem vagyok a magamé, hanem azé a szerelemé.

— Szent Isten, már csak egy félóránk van. Hogy repül az idő.

— Pedig még mennyi mindent kellene mondanom.

— Gyorsan, gyorsan. Mit?

— Azt, hogy halálosan szerelmes vagyok ke-

gyedbe. Mondja, Julia, elég erős lesz kitartani mellettem?

— Megesküdtem, bízhatik bennem.

És megint fogadalom, megint vallomás, nagyon-nagyon, halálosan, örökké! Milyen más arc a költőnek ez az arca, mint amellyel felmegy a várba. Az atyát keresi, aki Sass Károlytól már tudja, hogy a költő keresni fogja. Ott ül az irodában, az ajtó nyitva van, hogy ha Petőfi arra jön, rögtön el lehessen fogni, nehogy Juliával találkozzék. Jön is már, hosszú, dörgő léptekkel, arcán konok elszántsággal. Sass Károly lefogja, behívja.

Kérő és apa szemközt állanak egymással. Eddig „tekintetes uram“ járta, ezentúl jó lesz „az úr“ is.

— Az úr nem váltotta be szavát. Meg akarom tudni, mi volt az oka a határidő meg nem tartásának.

— Nincs itt szükség semmiféle határidőre, mihelyest tudom, hogy semmikor sem mondhatok egyebet, mint amit mondtam.

— Az mindegy. Aki ígér valamit, tartsa meg. Azonnal látni akarom Juliát. Ha az úr nem áll szavának, én is fel vagyok mentve a tilalom alól. Követelem.

Szendrey ránéz a fiatalemberre. Haragos ugyan az inspektor úr, de humora van azért, olyan régi magyaros ízű humor. Int a kérőnek, hogy kövesse. És eljártssa pontosan még egyszer azt a jelenetet, amelyet első nap már eljátszott. Beviszi a kérőt a Julia szobájába, felállítja a zongorától a Chopinba merült Juliát, kiviszi a szobából és becsukja maguk mögött az ajtót.

Petőfi most már nem sírja el magát. Megy az irodába.

— Mondd meg a gazdának, — kiált rá Sass Károlyra, — hogy nem tágitok. Itt maradok Erdődön és addig nem megyek el innen, míg a leányt nekem nem adják, punktum.

Még aznap izenetet kap Szendreytől: jól van hát, egy hét múlva megkapja a végleges választ, de ennek az a föltétele, hogy utazzék el valahova és tartózkodják Juliát kerülgetni. Ugyanezt mondja Julia is: sikerül megint találkozniok, igaz, hogy csak öt percre, de mégis sikerül. Öt percig gyorsan, sietősen Julia beszél csak. Atyja most már keményen nekifogott, hogy Petőfit kiverje a leánya fejéből. A ház olyan mint a bolondok háza, egyik jelenet a másik után, anyja folyton sír, lármás viták vannak, ajtócsapkodások. Sándor utazzék el és egy hét múlva jöjjön vissza. Julia addig mindent el fog követni. De most menni kell, mert észreveszik.

— Még egy pillanat. Valamit kell mondanom. Egyszerűen jöjjön velem.

— Hogyhogy menjek önnel?

— Hagyjon itt csapot-papot. Viszem magammal. A fait accompli ellen aztán nem küzdhet senki, ha már összeesküdtünk.

— Megszökni? Nem, Sándor, az lehetetlen. Atyámmal ezt nem tehetem. Menjen, menjen, észrevesznek, egy hét múlva várom, Sass útján írjon. Imádom, Isten vele.

A fehérruhás leányalak eltűnik. Milyen kár, hogy nem lehet elragadni, mint sas kapja fel prédáját. Jól van hát, egy hétre elutazik vidéket látni. De a szökés gondolatát nagyon-nagyon sajnálja. A Lauka-ház kis földes szobájában le s fel járva verset ír: „Elvittelek volna, mint nap a harmatot, mint az esti szellő a rózsalevelet, de most, mint a nyílvevesszővel a zaklatott, megsebzett oroszlán, úgy megyek el veled.“

Nagybányára indult a kérő a szívébe lőtt édes nyíllal. És mielőtt a hét letelt volna, levelet kapott Erdődről. Nem Julia írta, hanem Szendrey Ignác. Megint nem állta a megállapodást: Petőfi úrnak kár visszafáradnia Erdődre, soha más választ nem fog kapni, mint amit már kapott.

Sándor egy percet nem habozik, a hetet most már ő sem várja meg, vágatató kocsin siet vissza Erdődre. Felveszi az ünneplő új ruhát. De hogy még egyszer megkapja az elutasító választ Szendreytől, arra már nem került a sor. Lélekszakadva rohan be hozzá Sass Károly.

— Sándor, óriási hírt hozok. Tiéd a leány.

— Micsoda?

— Tiéd a leány. Az öreg belefáradt az éjjel-nappal tartó herce-hurcába. Kijelentette, hogy ő nem házasítja ki Juliát, nem ad egy fagarast sem, de ha Julia ilyen makacs, hát ő nem küszködik tovább, csináljatok, amit akartok. Én ezzel mint hivatalos izennel jöttem most hozzád. Maga az öreg küldött.

— Julia tudja már?

— Tudja, hogyne. Olyan boldog, hogy madarat lehetne vele fogatni. Alig várja, hogy találkozzatok.

— Felmehetek hozzá?

— Fel. Most már nincs értelme, hogy tiltsanak tőle. Csak ők nem akarnak jelen lenni, a szülők. Mindakettő azt mondta, hogy látni sem akar téged.

— Én sem őket.

— Meg tudlak érteni, pajtás. De mivel négy-szemközt találkoznatok nem ildomos, most szaladok alkalmas „garde“ után. Szólok a Guszti nővérének, Tomaseknének és szólok a papnak is. Az ő jelenlétükben fogsz Juliával találkozni. Na, szervusz, futok is a két „garde“ házához.

Szaladt Sass Károly paphoz és Tomaseknéhez, szaladt, libbent, dobbant Petőfi lelke a mennyországon túlra, a végtelenbe. Holmijából elékereste Julia arcképét. Papp Zsiga festette azt, ravasz módon jutott hozzá. Papp Zsiga lefestette volt Juliát is, Térey Marit is. A két lány, mintegy barátnői ajándékkul, kicserélte a két képet. Így került a Julia képe Marinhoz, így került Maritól a költőhöz. Most az édes arc vonásait nézte a boldog költő. Ez az édes, bűvös-bájos fej

az ő mellén fog pihenni. Julia . . . Juliám . . . kis feleségem . . .

Mikor a hírre, hogy indulhat a várba, csakugyan felsietett a Szendrey-családhoz, sem apát, sem anyát nem látott. Azok elbujtak valamerre sértett haragjukkal és szülői bánatukkal. Egyik szobában ott ült a boldogságtól tündöklő Julia, s az asztalnál kissé nagyképű ünnepélyességgel az illendő kíséret: pap és Tomasekné.

Julia, mint a pillangó, lebbent oda a belépő Sándorhoz.

— Sándor. Isten hozta, hallotta a nagy ujságot, úgy-e?

— Hallottam. Jó napot kívánok.

A jónapot amazoknak szólt. Pedig nem jónapot kívánt nekik lelke mélyén, hanem őket magukat kívánta oda, ahol a bors terem. Rettentő kínja Tantalusznak: most nem lehetni négy szemközt, mikor Julia Isten és ember előtt az ő menyasszonya. De a pap kedves és bölcs ember. Felkel az asztaltól, tesz egy-két céltalannak látszó lépést a szobában, az ablakhoz ér, ott aztán valami igen érdekes dolgot fedez fel a májusvégi tájon, azt figyelni nagy odaadással, háttal a szobának. Egy pillanat mulva Tomasekné felkel, térül-fordul és ott van ő is a másik ablaknál, buzgón figyelvén valamit háttal a szobának, nyilván ugyanazt, amit a pap.

A költő ott ül Juliája mellett. Az asztal alatt, mely elfedi ezt a merényletet, egymás kezét fogják. Julia suttogva számol be a történetek izgalmairól. Minden áldott nap jelenetek, veszekedések, kertelések, fenyegetések, sírások. Tegnap hajnali fél egyig tartott a családi jelenet, amely már délután óta szakadatlanul tartott. Éjjel még azzal küldték Juliát aludni, hogy soha ebben az életben Petőfié nem lehet, ezt verje ki a fejéből, ő pedig azzal ment a szobájába,

hogy soha ebben az életben másé nem lesz, mint Petőfié, ha az övé nem, hát senkié. És ma reggel a szülők, akik bizonyára hosszan beszéltek még éjszaka négyszemközt, hirtelen fordítottak a dolgon. Reggelinél az atya közölte, hogy ő nem akar egész életére a leánya vádjával terhelten élni, ám lássa Julia, hogy mit csinál. Hozományt nem kap egy megveszekedett krajcárt sem, mert szülei akarata ellen megy férjhez, az eljegyzést megtartani nyilvánosan nem engedik, Petőfinek az esküvőig nem szabad Erdődre jönnie, csak levélben érintkezhetik Juliával s az esküvőt hamarább nem lehet megtartani, mint szeptember nyolcadika, mert a szülők ragaszkodnak az egy esztendei ismeretséghez, már pedig megismerkedésöknek szeptember nyolcadikán lesz évfordulója.

— Emlékszik?

— Ó, hogy emlékszem-e.

És folyik tovább a suttogó, boldog párbeszéd végeláthatatlanul. Sándor elmondja, hogy külföldre fog utazni, Párizsba megy és felkeresi Bérangert, akinek el fogja mondani, milyen leány várja a szeptember nyolcadikát Erdődön, messze, messze Magyarországon. George Sandt is fel fogja keresni, dedikált arcképet hoz tőle Juliának. És el kell határoznia a nászutat is, el kell határozni, hol töltik a mézesheteket, Pesten lakást is kell keresni, ó mennyi, mennyi a tennivaló. Julia arca piros, mint a pipacs, mikor nászút és mézeshetek említetnek. Hát van bűbajosabb látvány, mint egy ilyen feketehajú, barnaszemű, pirosajkú fejecske, amint leirhatatlan, édes zavarral a földre néz és elpirul...

— Kegyedet kerestem ifjúságom kezdete óta, Julia. Most már tudom, hogy senki másét soha nem szerettem. Odamentem minden nőhöz, leborultam mindenik előtt és imádtam. Azt gondoltam, kegyed az. És mikor már térdeltem, akkor láttam, hogy az igaz isten helyett bálványt imádok. Fölkeltem és to-

vább mentem. Most végre, végre megtaláltam, akinek születésem pillanatában rendeltettem.

— De mindig így fog szeretni?

— Szabad ezt kérdeznie? Nem hisz bennem?

— Hiszek, Sándor. De ha valaha megbánnám, hogy szüleim helyett önt választottam, azt én nem tudnám túlélni.

— Nem fogja megbánni, Isten engem úgy segéljen.

De a lázas, boldog suttogásnak végét szakítja Marika, a Julia húga. Bejön azzal az üzenettel, hogy a látogatási idő elmúlt. Julia búcsúzkodjék.

Julia tehát búcsúzkodik. Marika előreszaladt, Tomasekné és a pap indulnak kifelé. A szerelmesek mennek nyomukban. S az ajtónál Sándor hirtelen visszavonja Juliát. A garde két tagja halad tovább előre. Julia aléltan, édesen ott van egy pillanatig a Sándor mellén. Csak egy pillanatig. Amíg a férfajak gyöngéden, leheletszerűen megérinti a leányarcot. Nem a száját, csak az arcot.

Ez volt Petőfi első csókja. „Mint égett arcátul ajkam! Most is érzem melegét, mintha bennem egy elolvadt nap tűzárja folyna szét.“

XXIX.

Két jóbarát ül szemközt egymással. Már jól elmúlt az este, de ők még fent vannak. Az asztalon boroskancsó és két pohár. Inkább csak vendéglátási szertartásból. Egyik sem nagyon iszik. Csak olykor nedvesítik a beszélgetéstől száraz ajkukat a kellemesen savanyú vinkóval. Odakint alszik Nagyszalonta, véghetetlen csendben.

— Nem értem, hogy fáradt és ideges embernek mondod magad, Jankó. Aki a Toldit írta, abban csak úgy harsog az egészség.

— A fajtám egészsége az, nem az enyém. Én benem születésemtől kezdve van valami fáradtság. Tudom is az okát, szüleim már korosak voltak, mikor én születtem. Apám ötvenedik esztendejét taposta, anyám negyvenöt esztendős volt. Tíz gyerekük közt én vagyok az utolsó és olyan későn érkeztem, hogy szegény anyám nem is tudott maga szoptatni. Engem a testvérném táplált, barátom.

— Hogy-hogy?

— Úgy, hogy huszonöt esztendővel volt idősebb nálam, mert ő volt a tíz gyerek közt a legidősebb. Mikor én a világra jöttem, már férjes asszony volt és éppen akkor született gyereke neki is. Ha ő nincs, sohase lett volna belőlem János, elpusztultam volna Janika koromban.

— Különös ez, barátom, én is úgy hallom anyámtól, hogy alig bírtak megtartani az életnek. Azt lehet szinte gondolni, hogy a jó Istennek valami külön szándéka volt velünk, azért tartott meg bennünket.

— Meg, de nagy árat fizetek érte. Neked ez tekintetben igen szerencsés természeted van, mert kitörsz, mint a vulkán, ordítasz, lángolsz, az asztalt csapkodod, káromkodsz. Avval aztán ki is fujtad magad. De én olyan természetű vagyok, hogy mikor mérges vagyok, akkor hallgatok. Bent tartom a bajt magamban, az pedig nem jó, mert belül rothad, mint a kelevény. Már az iskolában sokat szenvedtem ezzel a természetemmel, ami nem igen lehet más, mint a koros szülőktől való örökség.

— Nem adod tovább, annak örülj. Olyan egészséges ez a te két rajkód, hogy kacag az ember lelke, ha rájuk néz.

Arany János, a fiatal nótárius, szelíd örömmel elmosolyodott.

— Kedves két pocok. Látod, az a nagy dolog a gyermekáldásban, hogy az ember, mikor apa lesz,

rájön az élete voltaképpen értelmére. Azért élsz, hogy azok tovább éljenek. Bennök találod meg a halhatatlanság igazi titkát. Ez a két gyerek lesz még, mikor én már nem leszek. Mégis élni fogok, hiszen az ő testi-lelki mivoltuk én magam vagyok.

Petőfi elgondolkozva nézett a lámpás sárga lángjába.

— Nekem is lesz. Kislányom, kisfiam. Amelyik előbb születik, annak Arany János lesz a kereszta pja.

— Nagy öröm lesz számomra. No Isten éltesse komámuramat.

Koccintottak, derűs arccal, szemükben mosolygó szeretettel ittak egy-egy kortyot. Aztán hallgattak egy darabig. A mély csendbe behallatszott az udvar felől a hízó felröffenése. Röfögött egy darabig, talán patkányra haragudott. Aztán elcsöndesedett.

— Mesélj még, Jankó. Gyerekségedről. Szegények voltak, mondtad tegnap.

— Szegénység volt, de nem nyomorúság. Küzdöttek az öregeim, mint aféle földet túró emberek, de tanítottak rendesen. Persze gond volt bőven. Emlékszem, hogy mikor elvégeztem a második latint, a rektor kiadta a rendeletet, hogy a vakáció alatt mindenki szerezzze meg a Márton-féle német grammatikát, mert a harmadikban németet is fogunk tanulni. Négy ezüsthuzas volt az a könyv, barátom. Akkor még ezüsthuzasban beszéltünk. Ujságoltam apámnak nagy aggodalommal, hogy meg kell venni a könyvet. Rettentő nagy pénz volt nekünk a négy ezüsthuzas. Apám megvigasztalt, hogy meglesz a könyv, ne féljek. Volt egy kis reménység, hogy jó lesz a szüret, a kis újborunk árából ideadja a pénzt. Csakhogy nekem folyton fúrkálta az oldalamat, hogy honnan tudnék pénzt szerezni. Hát barátom, nem messze innen van egy falu, neve Győrös. Kis oláh falu, furcsa kis festett temploma van, egész kicsi harangjai. Ottan meghalt a földesúr, Nadányi neve-

zetű. A temetésre a család kivitette a gimnáziumi kántust és bőségesen fizetett. Én is kántáltam a többiekkel és jutott rám két ezüsthuzas. Vittem haza a pénzt büszkén, mint egy kiskirály. Megvolt a könyvrevalónak a fele. Apám valahogy szerzett az újborra még két huszast, pár nap múlva már meg is volt a könyv. Nekiestem én a könyvnek, mint a farkas. Mire beállítottam az iskolába vakáció után, tudtam az egész grammatikát. Hanem erről a temetésről eszembe jut valami. Az énekkarnak vacsorát is adtak. Az urasági cselédházba irányítottak bennünket, hát barátom, szemünk-szánk elállott, mikor oda beléptünk, fel volt terítve fehér abroszra, fehér porcellánedényekkel, színezüst evőkésztséggel, amelyet én addig soha nem is láttam. Hozzáfogok a vacsorához, mintha csak a mesében volnék, nagy álmélkodással és gyönyörűséggel, egyszer csak berohan egy nagy kövér szakácsné és rettenetes patáliát csap, hogy nekünk ezüsttel terítettek. Úgy kapkodta ki kezünk-ből az ezüstöt, mint az áspis és hozott helyette mind-egyiknek fakanalat. De azt is olyan mérgesen csapta oda, mintha máris mind az ezüstöt elloptuk volna. Ma is nevetek, ha eszembe jut.

— Te nevensz, de én a fogamat csikorgatom, ha ilyet hallok. Mikor a szegénységet megcsúfolják, ölni tudnék. És haragszom rád, hogy te nem.

— Már pedig én nem. Természet dolga ez, pajtás. Aki gyalogszerrel megy az országúton s a mellette elhaladó komisz lócsiszár beveri sárral a gúnyáját, az ne átkozódjék, hanem szépen, csendesen álljon félre és tisztogassa meg magát.

— Ugyan mondjad már Jankó, ha nem sértés a kérdésem, hogyan fizet téged ez a derék Nagyszalonta?

— Elmondhatom, hogy kedvet ne kapj hozzá! Egy esztendőre nyolcvan pengő forint, tizenkét köböl búza, hat öl fa, ez a ház használatra és körülbelül

annyi mellékes jövedelem, mint ennek a fele. Készpénz egyhónapra kijön ebből tíz pengő forint, ha nagyon megszámolod. Nehéz munkáért, dikaszteriális képességért. De meg tudom én becsülni ezt is, mert színész koromban sokkal kevesebb volt.

— Hej, barátom, én is tudok egy-két dalt a színeszi koplalásról. Gyűjtöttem én bérletet olyan falusi háznál, ahol harapós kutya volt. Aki nem próbálta, nem tudja, mi az.

— De nyomdász nem voltál színészkorodban. Mert én az is voltam.

— Mondd el, no.

— Nagykárolyban történt egyszer, hogy...

— Micsoda, állj meg már, az Isten áldjon meg. Te jártál Nagykárolyban?

— Hogyne jártam volna. Harminchatban.

— Szent hely az, barátom. Ott láttam először Juliát. Most folytasd.

— Hát szóval a te szépséges Juliád szent Nagykárolyában színlapot akartunk nyomtatni, mert hallottuk, hogy nyomdász is van a városban. Az én dolgom volt elmenni hozzá. Tudakoztam a házat, útbaigazítottak. Bemegyek az udvarra, ottan fát aprít egy gubás öregember. Ki más lehetett volna, mint a nyomdász cselédje? Kérdem tőle, hol a nyomdász. Felegyenesedik és mérgesen azt mondja, hogy ő a nyomdász maga. Kezében a fejsze. Féltem szinte, hogy mindjárt engem apróz fel hasábfá helyett. Elmondom aztán neki, hogy mi járatban vagyok. Immel-ámmal azt feleli, hogy megcsinálhatja éppen, de előbb utána kell nézni, hogy van-e elegendő betűje. Bevisz barátom, egy fészerbe és ott mindenféle fiókokban és ládáknak elszórt betűket kezd keresgélni. Órák hosszat kinlódunk, amíg elég betűt találtunk. Ketten szedtük ki a színlapot, hogy gyorsabban menjen, a nyomdafestéket is én kevertem és én segítettem nyomni is a színlapokat a kis rozoga kézi sajtón. Hej, de régen volt az,

mikor én még tizenkilenc éves voltam és komédiás. Onnan, emlékszem, Máramarosba mentünk. Egy sorod jut nekem erről eszembe. „Anyám, az álmok nem hazudnak.“ Máramarosszigeten azt álmodtam egyszer, hogy édesanyám meghalt. Úgy megdöbbsentem ettől az álomtól, hogy noha nem hittem benne, azonnal otthagytam a társulatot és gyalogszerrel hazajöttem ide, Szalontára. Apámat mindakét szemére megvakultan találtam, anyámat csakugyan betegen. Nemsokára meg is halt szegény. Ha én akkor nem álmodom azt az álmot, nem lettem volna mellette. A színészethez nem is mentem tovább vissza.

Hosszú csend következett. Petőfi aztán felállott.

— Olyan füstöt csinálunk itt, hogy vágni lehet. Mennénk ki talán az udvarra egy kicsit, aztán Isten nevében le is feketünk.

— Nagyon igaz.

Kimentek az udvarra, míg a füst a nyitott ajtón, ablakon át kihúzódik. Szép nyári éjszaka volt, tündöklő csillagos kupola sötétkék végtelensége borult az alvó Szalontára. A kert rózsái erősen illatoztak.

— Mondd, Jankó, hány éves házas vagy te?

— Hét esztendeje házasodtam. Juliska lányom hat éves, Laci fiam három.

— Mondd, Jankó, van a világon boldogság?

— Az a kérdés, mit nevezel annak. Én magamról azt tartom, hogy a boldogabbak közé számíthatom magam. A feleségem hűséges, derék, ragaszkodó élettárs. A gyerekeim egészségesek. Boldog vagyok, egyenletesen, csendesen érzem ezt a nyájas meleget, ami azonban nem tomboló ujjongás. A családi életemen kívül pedig dehogy is vagyok boldog. Sok a gond és a küzdelem. Hát itt van, tessék, ha ezt kérdezted.

Álltak a sötétben, mindketten felnézve a tündöklő csillagokra. S akkor Petőfi halkán megszólalt:

— Kimondhatatlanul szerelmes vagyok.

XXX.

Szép lett volna a párisi út, nagyon szép. De az ilyen tervekkel úgy van a szomjas tervező, hogy félig-meddig megjárja Párist álmaiban. Nemcsak Frankenburg Adolftól lehet előleget felvenni, hanem az élet vágyaitól is. Az este lefekvő ember félálomban elképzeli, kirajzolja, tündérszinekkal festegeti a csodálatos utazást. És ezzel eteti az éber napok éhes vágyait. A vágy enni kap és követelő hangja csökken. És már nem olyan nagy fájdalom, ha teljesíthetetlen.

Mert bizony nem teljesülhet. Roppant egyszerű okból: pénz híján. Emich Gusztáv megvette örök áron a költő összes költeményeinek minden lehető kiadását, de nem fizette meg a Petőfi által remélt vérmes összeget. Lehetetlen volt belőle többet kisajtolni, mint ezerötszáz forintot. Ebből Kubinyi Rudolfnak meg kellett fizetni kétszáz forint kölcsönt. Öreg szüleinek szegénységén is kellett segítenie, költőpénzre is volt szüksége, az esküvőre ruhát kellett csináltatni, s a házaselet, a fészekalapítás kezdő kiadásaira előirányzott ezer forintot. Már készen is vagyunk. Párisra nem marad egyetlen árva forint. Adósságot pedig nem szabad csinálni. A megélhetés ugyan biztosítottnak látszik, de csak nagyon módjával. Jókay lett közben a Bécsbe költözött Frankenburg helyett az Életképek szerkesztője és vele új szerződést köt Petőfi. Tőle, Aranytól és Tompától egyforma áron fog verseket közölni, a triumvirátus az Életképek hasábjairól fogja a népies irodalom nagy elveit országosan érvényesíteni. Petőfi kap negyedévenként hat versért ötven forintot. Eddig negyvenötöt kapott. Ugyanebbe az új megállapodásba belemegy a győri Hazánk is. Az is ötven forint minden fertálykor. Jut ebből egy hónapra harminchárom forint. Jön még hozzá az a rendszertelen, de azért számbavehető jövedelem, amit a könyvkiadások hoznak. Az is jelent hónapokra be-

osztva annyit, hogy havi ötven forintos létalapra minden véresség nélkül lehet számítani. Ez pedig tisztos, szerény kis megélhetés egy házaspár számára, de ha adóssággal terhelik meg, könnyen felbillen az egész Nem, az idén nem lehet Párizsba menni. Majd jövőre, ha Isten ad egy szép könyvsikert, Juliával együtt. Most Lisznyaival ment volna, menjen csak Liszniai egyedül. Pétőfi majd megy jövőre Petőfi Sándornéval.

Ó, de mikor lesz Juliából Petőfiné! Milyen mesze van az a szeptember nyolcadika, mert még mindig csak július van. Muszáj eltölteni az időt valahogy, még pedig mozogva, futva, kalandozva, repülve, mert bent lázadozik és dörömböl a vágy türelmetlensége, ez a heves sas, meg kell csalni, vinni kell kalitkáját, hadd higgye, hogy ő röpül. Mert a kalitka, a költő kebele, most ül először vasúton. Micsoda élmény, micsoda szenzáció a modern haladásért lelkesedő költőknek! Gyorskocsi helyett a bámulatós angol találmányu gőzmozdony! Hova halad a világ, ha ilyen rohamosan halad a technika? Maholnap már nem marad semmi feltalálni való. „Szeretném ráültetni az egész magyar hazát; néhány esztendő alatt tán kipótolná, amit néhány század alatt elmulasztott a haladásban.“

Néhány megálló állomáson át, vasút után gyorskocsin Rimaszombat mellé, Tompa Mihály bejei református lelkészhez utazik Petőfi Sándor, a híres költő, az Életképek munkatársa, helyét nem találó vőlegény, szerelmes ember, aki bárhová teszi be lábát, mindenekelőtt a posta érkezése, helye, pontossága iránt érdeklődik. Csak azután kerül sor a köszönésre is.

Nagy sor volt a bejei látogatás: a triumvirátus dolgát kellett Tompával nyélbeütni. A bejei tiszteletes, miután jól tartotta a vendéget falusi bőségben ennivalóval, innivalóval, szótlán figyelemmel hallgatta a nagy tervet. Az Életképek legyen Jókay új

szerkesztésében a fiatal magyar líra sasfészke, ez legyen a bevehetetlen vár, amelyet életükkel és vérével védelmezzenek meg a bentülők. Bólintgat Tompa Mihály, de olykor nem tudni, miféle felhő vonul át homlokán. Egyszer csak azt mondja, rosszul sikerült tréfás hangon, letagadhatatlan idegességgel:

— Mondjad csak, Sándor, mért mondod te folyton azt a sorrendet a triumvirátusról, hogy „Petőfi, Arany, Tompa“? Muszáj nekem mindig utolsónak lenni? Annyira harmadik vagyok hármunk között?

— Ugyan eredj, ne légy gyerek. Abécé-rendben a végére kerülsz, ez természetes.

— Akkor Aranyt mondjad elsőnek, ne magadat.

— Ejnye, de nyafka vagy! Legyen Tompa, Arany, Petőfi. Ilyeneken akadsz fenn?

Kis rossz hangulat, hamar elmúlik. Petőfi elmondja nagy-nagy szerelmét a költő-barátnak. És szépen megtiszteli a papot: legyen az ő eskető papja, Juliát és Petőfit Tompa eskesse össze. Hogyne, örömmel. A barátság megint felhőtlen.

Nem az bizony, csak annak látszik. Tompa csak ímmel-ámmal lelkesedik a triumvirátusért. Nyilvánvalóan látszik rajta, hogy harmadiknak érzi magát, s ha szegény ember is, azért mégis csak van annyi emberi önérzete, hogy ezt a klasszifikálást nem szereti erősen kidomborítva látni. Együtt rándulnak ki Murányba, megnézni Szécsi Mária híres várának romjait. A Kisfaludy-Társaság pályázatát hirdetett volt Murány ostromának megéneklésére, s a két költő kirándulás közben vitatkozott a téma helyes felfogása felől. Jó ebből nem süllhetett ki: Petőfi kiméletlen vitázó volt, aki nem figyelt érzékenységekre, Tompa Mihály fájó lelkű, érzékeny ember volt, akinek nagyon fáj a legapróbb tapintatlanság is. És ha Petőfi egy Tompa-megjegyzést goromlán leintett, akkor Tompa sem maradt adós és hosszasan elmagyarázta, miért nem tetszett neki tökéletesen a János vi-

téz. Láthatatlan töviseket rejtett a beszélgetés, Petőfi megírta a „Tompa Mihálynál“ című verset, Tompa megígérte, hogy Petőfit esketni fogja, öleléssel búcsúzkodtak el, de másnap mindakét költő megütődve érezte, hogy haragszik.

Tornalja, Putnok, Miskolc, Diósgyőr, Hegyalja, Szerencs, Sárospatak, Ujhely, Széphalom, Királyhelme, Lelesz, Ungvár, Munkács, Beregszász... Bankettek, várromok, köszöntők, barátok, cseppkőbarlangok, micsoda vonalat mutattok ti, merre megy az utazgató költő? „Amott az a hegy tőlem mi messze, messze még! Kék színe csak kevéssel sötétebb, mint az ég.“ Az a hegy a szatmári vidék. Erdődre menni tiltja a tilalom szeptember nyolcadikáig. De a közelébe menni nem tilthatja senki. Azt sem, hogy tőle egy óra járásnyira megint tantaluszi szenvedésben sóvárogjon arája után a vőlegény, zsebében mivel vajjon? Két karikagyűrűvel. Mert azokat már megvette. És a verset sem tilthatja meg senki a Szatmáron veszteglő poétának, aki Erdőd irányába álmodozva megírja, hogy mi mindent lát azokban a babonás, imádott leányszemekben. „Látok homályos pálmaligetet, hol a szellő rejtélyesen susog és énekel fényes madársereg. Madarak? Vagy tán zengő csillagok?“

Még bírja Julia látása nélkül, de már nehezen. Anál nehezebben, mert olyan közel van. Híre jön, hogy Julia beteg. Kétségbeesett, féltő vers következik ebből, de még állja a tilalmat vitézül. A találkozás vágyát levelek csillapítják. És ekkor jön egy levél Juliától. Forró, szerelmes levél, oldalakon keresztül. Csak egy mellékmondat van benne, amitől fájdalmasan elpirul a költő. „Hiába vetik szememre származását annak, akit szívemből imádok...“

Ez fáj. Nagyon fáj. Ezt nem lehet, csak egy módon meggyógyítani: kéz a kézben, szem a szemben. Csak így lehet szépen, szelíden megmagyarázni a

gentry-kisasszonynak, hogy Petőfi szerelmének hogyan kell a származás kérdéséről gondolkoznia. Nem szabad kimenni Erdődre, de muszáj. A költő egyszer csak forró júliusi délelőttön betoppan a Lauka-házba és cédulát ír a várba: megérkezett és okvetlen beszélnie kell Juliával. Üzenet jön az imádott írással: hogy tehette ezt? Kockára teszi a szülők eddigi engedékenységet. Üzenet megy vissza: meghal, ha nem láthatja Juliát. Nagynehezen összejön a találkozó. Marikát rendelik ki, hogy jelen legyen, mert négy szemközt úri lány nem láthatja választottját De Marika szerelempárti. Elkóvályog a kertben, míg azok ketten egymás kezét szorongatják a tóparti lócán.

Hosszú beszélgetés. És igen komoly. Elvi kérdésekről. Sándor gombostűre tűzi a neki fájó mondatot. Julia szívből sajnálja, ha bánatot okozott. De ő nem úgy értette, hanem emígy értette. És lassanként rátérnek a kérdés érdemére. Julia vitatkozik.

— Én nem azt mondom, hogy aki nemes ember, az ennélfogva rögtön különb a nemnemesnél. Én azt mondom, hogy a nemes származású emberek között több a különb ember.

— Igen. Én pedig éppen azt mondom, hogy kevesebb.

— De miért beszél saját fajtája ellen, Sándor? Hiszen ön is nemes eredetű, saját maga mondta.

— Az vagyok, de megtagadom. Én a mészáros fia akarok lenni, aki a milliók apostolául rendeltetett. És aki engem szeret, az a milliókat szeresse velem együtt.

— Én odatartozom, ahova ön, mert szeretem és az öné akarok lenni. De ebből nem következik, hogy olyat mondjak, amit nem hiszek. Vagy olyat ne mondjak, amit hiszek.

— Vagyis mit akar mondani? Csak mondja bátran.

— Azt akarom mondani, hogy a társadalom jobb osztályai jobb emberpéldányokat produkálnak. Ha a lótenyésztésből jobb paripa jön ki, természetes, hogy azoknak az utódai is jobbak, akik jobban táplálkoznak és gondtalanabban élnek. Azok szebb férfiakat és szebb nőket hoznak létre és a tehetségük is jobbak. Ezt atyám így szokta magyarázni és ebben én neki igazat adok, mert ez így van.

— Julia, én megdöbbenve hallom ezt. Kegyed igazat ad ennek? Akkor hogyan szerethet engem, akinek édesanyja földhözragadt jobbágy családból származik?

A költő szerelme hallgatott. Hirtelenében nem tudott mit felelni.

— Lássá, lássa, — szólt boldogan a költő, — rögtön igaza van, mihelyt nem a más eszére, hanem a saját szívére hallgat. Mindig ennek a szívnek higgyen, mert ez a szív a csoda maga. És nekem templomban kell térden állva megköszönnöm, hogy ez a szív az enyém. Ezen majd gondolkozzék még és majd meglátja, hogy Petőfinének erről a kérdéstről nem lehet úgy gondolkozni, mint Szendrey Ignácnak. Minden ember egyforma, ez a legszentebb vallás a világon. Most szent a béke, ugye?

— Hogyne. Itt a kezem.

A kéz, amelyet a költőnek adtak. Amelyet most sóvár ujjai közé fog. Amelyet szájához emel és ezer csókkal becéz. S amelyet el nem engedve, egyszer csak könyörgő tekintettel néz a leányra.

— Mi az? — kérdi Julia kedvesen.

— Kérek valamit.

— De mit?

— Nem találja ki?

— Nem tudom kitalálni.

Pedig dehogy nem tudja, semmit sem tud jobban, mint hogy mi az a kérés, amely a költő szemében perzsel. S amelyet a gyáva, udvarlásban annyira félszeg

költő restell kimondani. Csak hosszú és körülményes körülírással mer próbálkozni. De Julia konokul nem érti, miről van szó. Mígnem Petőfi fülig pirosan, bátorosan suttogással elhebegi, hogy... csókról van szó.

— Ó Sándor, hát hogyan is képzelhet ilyet? Eljegyzés előtt! Meghálnék a szégyentől. Mikor azon a bizonyos napon megcsókolta az arcomat, egy hétig szidtam magamat utána.

— Jól van, hát akkor tartsuk meg az eljegyzést.

— Azt én is szeretném... Nem azért, amit ön mond, de jó volna ennek a bizonytalan állapotnak végét szakítani. Így mindig az az érzésem, hogy szüleim titokban még mindig számítanak valami szakításra.

— Hát kényszerítse ki. Mondja meg, hogy nem várunk tovább, eljegyzést akarunk, punktum. Sőt ha akarja, odaállok én magam. Nem félek én senkitől. Én írtam azt a verset, hogy „ha férfi vagy, légy férfi“, vagy mi az ördög.

— Nem, az nem jó lesz. Elronthatja. Majd szóvá teszem én. Mikor jön megint?

Hiszen el sem menne innen, ha lehetne. S ha itt maradni nem lehet, már holnap jönne megint. De ha túlsűrűnek tetszik naponként szegni a tilalmat, hát holnapután. Holnap megelégszik egy levéllel, maga is ír Erdődre. Hosszút, nagyon hosszút.

Holnapután megint itt a költő. Megint cédula, izengetés, találkozás. Az az ujság, hogy a szülők hevesen ellenzik a tervet, de több kis jel azt mutatja, hogy meg lehet puhítani őket. A költő hálásan csókolja a kis kezét. És hozott egy verset. Az a címe: „Már galambom, engedj meg...“ S a vége: „Rögtön csókolj meg“. Julia tiltakozik. Ki van zárva. Eljegyzés előtt nem szabad. Mit gondolna róla maga Sándor?

— Legalább annyit mondjon, Julia, hogy maga is szeretné, ha szabad volna.

— Szeretném. Jaj, ne szorítsa úgy a kezeimet, fáj.

Jövés-menés Szatmár és Erdőd között, a várban megint izgatott, heves családi jelenetek. Szendreyné kisírt szemmel jár-kél a szobákban és minden áron sajnáltatni akarja magát leányával. De a szívtelen leánynak esze ágában sincs örökre kidobni Petőfit, hogy édesanyjának kedvére legyen. Szendrey Ignác mérgesen csapkodja az ajtókat, az irodában olyankor kiált, hogy Lauka és Sass rémülten húzzák fejüket a válluk közé. De már ő is nagyon únja az egészet. Augusztus ötödikén este ingerülten fakad ki:

— Nekem már elég volt ebből a sok komédiából. Csináljatok, amit akartok. Csak azt ne kívánd, hogy szüleid ott legyenek. Ehhez az eljegyzéshez nekünk semmi közünk. Végezd el azzal a komédiával és nekem hagyjatok békét, ha minden áron veszedbe akarsz rohanni.

Augusztus ötödikén este Julia olyan vakmerőségre szánja rá magát, hogy másnap maga csodálkozik rajta legjobban. De a nagy hírt muszáj személyesen elmondania Sándornak, aki ott van Laukáéknál. Julia este féltízkor leszökik a várból a tóparti lócához. Ott várja a titokban értesített, szívdobogásával, repeső lelkendezésével vívódó boldog vőlegény.

— Csak egy pillanatra jöttem, örülség, amit csinálok. Azt akarom mondani, hogy atyám beleegyezett, holnap megtarthatjuk az eljegyzést. Most menjen, Isten vele, ha valaki meglát, végem van.

De a kéz nem engedi a másik kezét. Vaksötét van a nagy tölgy alatt.

— Julia, az Isten minden szentjeire kérem, ne menjen még. Könyörgöm, csak egy percet. Egy percet csak, rimánkodva kérem, Julia...

Julia enged. Leül szerelmese mellé a padra.

Forró, édes éjszaka van. A költő jobbkeze fogja az övét. S a költő balkeze hátul a lóca hátán fekszik végig. És vakmerő bátorsággal, vagy inkább halálos kétségbeeséssel közeledik hajszálnyi mozdulatonként a Julia vállához. Végre odaér. És Julia nem tolja el a kezét, amelynek vad remegését megérzi vállával. Alig észrevehető, leheletszerű, gyöngéd nyomás kezd nehezedni a vállra. Egyikük sem szól semmit, néma harc ez a sötétben, szívük hallható izgalommal dobog. És végre elérkezik a pillanat, mikor Julia boldog aléltsággal húnnya be a szemét, hogy belezuhanjon az első csók forró mélységébe.

Boldog, formátlan, felnyögő sóhaj két torokban. Vadul a nyak köré fonódó karok. Julia izzik és reszket egész testében. Nemesak hagyja magát csókolni, most már ő is csókol. Szinte öntudatát veszti mind a kettő, teljesen egygé váltak az ölelés dühös szoroságában s a két forró száj nem akar egymástól elszakadni. Csak mikor már lélekzettel nem bírja egyik sem, akkor rebbennek szét, Julia felugrik.

— Szeretsz? — kérdi egy remegő suttogás.

— Imádlak! — felel a suttogó leányhang.

Julia elfut. Könnyű kis léptei elvesznek a sötétben. Petőfi, tágranyílt szemmel, megdöbbenve néz a sötétbe. Részeg egészen, mélyet sóhajt, homlokát simítja végig. Ez valami irtózatosságot gyönyörűség volt, ezt nem lehet elmondani, mert nincsen szó rá, de szinte még végigképzelné sem lehet, mert a gondolatok gyöngék hozzá. Hallatlan valami volt ez, több a végtelenségnél.

Másnap csakugyan megvan az eljegyzés. Petőfi ujján aranygyűrű csillog, Julia ujján ott a párja. A szülők látni sem akarják a jegyespárt. De ezek nem törődnek semmivel. Vizsga szemmel kutatják mind a ketten az alkalmat, hogy megcsókolhassák egymást. És két ajtó között gyors, fojtogató csók következik, mialatt Sándor keze lefogja a kilincset a meg-

lepetés ellen. A lépcső fordulójánál egymásra csap a két szomjas száj. Mennél több a csók, az ajkak annál csillapíthatatlanabbak. És Julia szemében meghökkenő boldogsággal lát valami újat fellobbanni a szerelmes: ez a szem már az asszonyé abban a bimbóüdeségű arccsókjában, amely még a leányé.

Augusztus ötödikétől szeptember nyolcadikáig több, mint egy hónap. És milyen hónap! Gyilkos fájdalmak váltakoznak a démoni boldogság perceivel.

Jönnek a költő szatmári címére névtelen levelek. Még csak sejteni sem lehet, ki írta őket. Együtt vizsgálják az elváltoztatott írást, amely Petőfit óva inti az erdői kisasszonytól, mert az mást szeret s őt csak hitegeti. Egy másik levél arra figyelmezteti Petőfit, a névtelen barát titokzatosságával, hogy jól vigyázzon magára, mert valaki el akarja tétetni láb alól. A harmadik levél azzal vádolja Juliát, hogy ekkor, meg ekkor régi udvarlójával, Uray Endrével találkozott. Szerencse, hogy Sándor éppen a jelzett órában együtt üldögélt Juliával a tó kis szigetén a szomorúfűz kedves lombja mögött.

Aztán félreértések jönnek. A jövő-menő leveleket, egymás leveleit, mind a kettő a szerelmes gyanakvó szemével, érzékeny lelkével olvassa. Julia kissé vigyázatlan, Petőfi könnyebben sérthető, mint valaha. Egy szerelmes levél egy ártatlan passzusába lenézést, leereszkedést magyaráz bele és meg szeretne halni.

Szendrey ridegebb és gyűlölködőbb, mint valaha. Leendő vejének kurtán kiadja az útját a várból. Julia kérve-kéri vőlegényét, hogy mégis jöjjön el és próbáljon az öregúr kedvében járni. Sándor eljön és vendégsereget talál a háznál, a ház ura tíz vendég előtt felelet nélkül hagyja egy kérdését és hátat fordít neki.

Az irodalommal is baj van. Tompa nem akar kötélnék állani a triumvirátus dolgában. Mindenféle magyarázatokkal ragaszkodik ahhoz, hogy ő a Pesti

Divatlapba is írhasson, ő azt a pénzt nem nélkülözheti. Izgatott levelezés Jókayval, Petőfi szenvedélyesen szidalmazza Tompát Aranyinak. Ezek után szó sem lehet arról, hogy Tompa jöjjön Erdődre esketni.

Tanúknak Jókayt és Váradyt kérte. Azok meg is ígérték. De most a hívó levélre nem felelnek. Az esküvő közeledik, s ők, a legjobb barátok, bizonytalanságban hagyják.

De baj, fájdalom, bosszúság egy pillanat alatt elrepül, ha a két szomjas száj találkozik. „Mámor száll nehéz fejemre, ó, de milyen mámor ez! Égbe vitt. A föld alattam végtelen mélységbe vesz.“ A lélek túllendül a felhőkön, ott repül a csillagok közt, mindegyik csillag egy-egy csalogány. Micsoda zene, micsoda villámló fényesség...

Szeptember nyolcadikán, szerdán, korán reggel ott áll a fiatal pár az erdői vár kápolnájában. Jókay és Várady nincsenek sehol, Lauka József és Sass Károly a tanúk. Ott áll kisírt szemmel a néma Szendrey-né, ott van a kíváncsi, meghatolt kis Marika és ott mered a Szendrey Ignác végzetes komorságú, rideg arca. Sándor felvette díszes ruháját. Sodronymívű, fekete moaré-atillát visel, ezüstgombosat. Juliának fehér selyemruhája van, haján mirtuszkoszorú és fátyol, kebelén tearózsa. Az öreg Kallós József, az erdői pap teszi egymásba kezeiket, ahogy ott térdelnek előtte. Aztán a kurta esketésnek vége.

Senkinek sem ragyog az arca, senki sem ölelkezik, senki sem ujjong. Mindenki komor és szótalan. Julia gyorsan átöltözik, nemsokára előáll a hintó, amely nászútra viszi őket Koltóra, a gróf Teleki Sándor kastélyába. „Azokon a szép kék hegyeken túl fogsz te élni, kedvesem, ezentúl.“

A lovak kapálnak, a fiatal pár búcsúzik. Julia kezét csókol szüleinek, Szendrey Ignác merev arccal áll, mozdulatlanul, meg nem áldja lányát, akit minden segítség nélkül enged el a magaválasztotta életbe.

Julia könnyögően pillant Sándorra. Sándor megígért neki valamit.

Sándor szót fogad a pillantásnak. Odalép apósához és ölelésre tárja karját. Szendrey Ignác haragosan hátrál és félkarjával visszatolja a közeledőt. Sándor zavarában kínosan, rekedten felkacag. Felugrik felesége melé.

— Hajts!

A hintó kigördül a boltíves kapu alól. Benne a nászútra induló boldog pár. Julia keservesen sír. Sándor vad haraggal csikorgatja a fogát.

XXXI.

Nehéz félkézzel tartani a könyvet, félkézzel lapozni s közben vigyázni, hogy az ember maga ettől a kézmozdulattól ne mozogjon.

A fiatal férj a dívány sarkában ül, a fiatal asszony pedig végigdőlt a díványon úgy, hogy fejét befészkelte ura ölébe. Petőfi még alá is nyúlt a felesége vállának félkézzel. Julia asszony elaludt férje ölében, férje karjának ölelésében.

A könyvet a gróf bibliotékájából halászta ki a költő. Francia történelmi munka. Nagyon érdekes volna olvasni, de nehéz félkézzel tartani s bűvészmutatvány gyanánt lapozni, ha egy oldallal elkészült. Már zsibbad a karja és fáj. A könyvet le kell tenni, de óvatosan, hogy az alvó kedves fel ne rezzenjen.

Az alvó ember mindenképpen titokzatos. Élő valaki és mégsem él. Teljesen önmagáé, senki másé. Az álomra nagyon féltékenynek lehet lenni.

Haja fekete, dús és jószagú. Bolondítóan édes érzés ebbe a hajba fúrni az arcot. Ezekbe a fekete szálakba fektetni a homlokot behúnyt szemmel és boldogan vágyani a megsemmisülést. Az orra finom,

kacér, kis orr. Ha este hazajönnek a sétáról és a kapun belépve, éhesen keresik meg egymásnak már hosszú percek óta nélkülözött száját, ez az orrocška pikánsan hideg tud lenni. A szeme most le van húnyva, a pillák, amelyeket meg kellene számlálni, külön-külön névvel elnevezni, mint a kisgyerekeket, s külön szerelemmel egyenként imádni, finom sorban borúlnak rá a szemek aljára. És az ajkak, amelyek félig nyitott közéből élékkandikál az egészséges, fiatal fogak porcellános fehérsége. Julia ajkai . . . A felső ajak az íjj finom rajzával s az alsó ajak a félhold kecses vonalával. Álla fehér és síma; ha felveti a fejét, ez az áll egyszerre dacossá válik. És a drága nyak, a magas, kecsesen ívelt fehér nyak, amelynek elegáns hosszúsága olyan előkelő tartást ad az imádott fejnek. Karcsú, lányos figurája, ahogy elnyúlik, most nincs a fűző páncéljába szorítva, a bő pongyolában elomlanak és elvesznek drága vonalai, csak imádandó lábacs-kája kukucskál ki a szegély alól, a hosszúkás lábfej, amely ugyanolyan kacér hiúsággal kandikál a költőre, amilyen kihívó bájjal, szemtelen kedvességgel áll esténként az ajtó előtt a két picitopánka az ormóttan csizmák mellett. Az egyik kéz lankadtan lóg le a díványról, a fehér, illatos kis kéz, amelyet a költő a maga arcára szokott szorítani, hogy a hús kis tenyér enyhének örvendezzen, vagy amelyet ízencént, ujjanként szokott tanulmányozva becézni, hogy a végén álmélkodva gyönyörködjék a kis ujj rózsaszínű körmöcskéjében, abban a bűbajos kis ábrában, amely ilyenkor a világtörténelem legszebb csodájának tetszik.

A homlok . . . ez a fehér, tiszta, ránctalan homlok. Ha valaki tudhatná, mi lakik valójában egy ilyen homlok mögött. A boldog szerelem gyötrelmei az igazi gyötrelmek. A meg nem hallgatott szerelmes tudja, hogy mi a baja és kedvére búsulhat szép nagy bánatában. De a boldog szerelmes nem tudja, mi a

baja s vak riadalommal tapogathat csupán maga körül az aggodalmak kínzó sötétjében. Ha a kedvesnek szemében elborúl valami, szomjas ijedelemmel faggatod, hogy most mire gondol. És nincs válasz, amely megnyugtasson, mert a gyöngéden megnyugtató felelet szavai mögött ott settenkedik a gyanú: hátha már érzi, hogy nem szeret annyira, csak neked nem akar fájdalmat okozni. Szeretnél valami csodával befurakodni a fehér homlok mögé, hogy ott szívdobogva nézz körül: milyen gondolat lakik ott, ami nem a tiéd, milyen meglepő ujságot találsz ott fájdalmas megrendüléssel, amelyet homályosan sejtettél, de rémülten igyekeztél eltávoztatni magadtól. Azonban hiába vergődés, faggatás, kutató pillantás; mindaz, ami egy ilyen homlokon túl lakik, örökre rejtelem marad előtted, úgy fogsz meghalni, hogy tökéletesen sohasem láttál bele és sírodba azt a reménytelen megadást fogod magaddal vinni, hogy két lelket, mikor a legboldogabb szerelem legigazabb közelségében vannak, még mindig irtózatos magány eredendő távol-sága választ el egymástól.

Mi lakik ebben a Juliában? Rejtelmes lény, furcsa, idegen, más világból való, tehetséges, nyugtalanító. Csókjai vadak és asszonyi volta mégis hüvösen tartózkodó. Vallomásai a szavak valóságos tűzpompájával perzselnek, és szeszélyei olykor egy egészen idegen lényt mutatnak. Elvei, nézetei lelkesen szélsőek, de egy-egy ponton váratlanul kibukkan belőle egy gőgben nevelt, rideg, rátarti várkisasszony. Kitűnően ír, egész bizonyosan talentumos író, és irodalmi ösztöne mégis feltűnően bizonytalan, ítéletei semmi belső alapra nem támaszkodnak.

Szerelmes ez az asszony? Igen, egész biztosan az. Hiszen családját, jó módját, gondtalan leányságát, mindenét odaadta egy emberért. Még azt sem lehet mondani róla, ami az ilyen szokatlan házasságok rendes nyitja, hogy egy tűrhetetlen otthont akart el-

hagyni bármi áron. Szerelmes Petőfibe, — mondja magában az alvó arcot fürkésző Petőfi, — szerelmes, ebben hinni lehet. De melyik Petőfibe? A híres emberbe, vagy az emberbe? A régi erdői élet árán kereste-e a szerelmet, vagy a szerelem árán keresi-e az új pesti életet? Halandó ember ezt meg nem mondhatja, bizonyára maga Julia sem. Ki ismerhetné érzéseinek legbensőbb okait? Mikor a tó a legszélesebb gyűrűket veti, a beléhullott kő már rég láthatatlanul pihen a feneken.

Milyen más az Arany házassága. Mint egy becsületes szerződés nyugalma két mély barátságban élő társ között. Vagy az ő házasságuk is ilyen lesz? Csendes összeszokás, kölcsönös türelem nyájas belenyugvása, természetes sorban következő munkás hétköznapiak? A hegyormokon lángoló tűz apoteózisa helyett? Furcsa kettősség: Arany asszonyt vett, hogy gyermekei lehessenek s a családi élet öröme erőt adjon munkájához. Ő fel fog menni Pestre és ott a kösziklából is dühös munkával fog pénzt facsarni, hogy asszonyával élhessen. Minden, minden ez az asszony. Csak egy van kivüle és ha szentségtörésnek hangzik is, több nála: a nagy hit, a nagy eszmény, az életcél. Szabadság! Talpra állítani az elnyomottakat és lesöpörni nyakukról az akadályozót, a fojtogatót, a szabad mozdulatok gátját. Mennydörgő harcban, világok összeroppanásának történelemre szóló kataklizmájában.

Erről írta a nagy verset, a szép verset. Hogy meg fog halni. A tudásnál erősebb sejtelem, a korai halál sejtelve, amely ugyanolyan kitéphetetlen része volt lelkének egész életén végig, mint a szabadság ádáz és zabolátlan rögeszméje, itt Koltón is megkörnyékezte, a pazar fájdalmú ősz gyönyörű bánatában. És akkor feltette a kérdést: mi lesz Juliával, aki itt marad kívánatos, szép, fiatal özvegy gyanánt? Megőrzi-e a szent nevet, vagy beleszeret másba annyira, hogy

a Petőfinét felcseréli Kovácsnéra, vagy Feketénére? Mikor a verset felolvasta Juliának, Petőfiné kacagott.

— Ó, te csacsi, dehogy fogsz te meghalni, nagy-papa meg nagymama leszünk mi ketten és bottal fogunk totyogni az unokák között.

Ó nem mosolygott együtt az asszonyi mosollyal.

— De ha mégis meghalok?

— Akkor utánad fogok halni, — mondta erre Julia, most már ő is komolyan, — ezt érezned kell.

Erre hosszú, nagy csókok következtek, meghatott ölelések és fogadkozások: véghetetlenül, örökké. Most itt fekszik ölében ez a szép fehér homlok. Mögötte álmok. Vajjon miről álmodik?

Most már semmiről. Felébred. Kinyitja szemét, édes zavarral körülnéz, hogy hol van, megnedvesíti száraz szájacskáját. Egyetlen ugrás, már lent van a díványról, ott áll az ura előtt finom karcsúságában. És hirtelen elborul az arca. Sándor aggódalmasan szökik fel és melléje lép. Meg akarja csókolni.

— Nem, hagyjál most...

— Valami baj van?

— Hirtelen ébredtem, megfájdult a fejem.

— Ó, szegénykém, gyere csak, meggyógyítom. Hol fáj?

— Nem, nem, kérlek, hagyj most... Kicsit hideg vízzel megmosom, majd elmúlik.

Sándor nem szól semmit. Fegyelmezi magát. Akinek a feje fáj, az ideges. Az ideges embert pedig békén kell hagyni. Nyúl a pipája után, hogy megtömje. Julia az ajtóban megáll.

— Muszáj pipázni?

— Tessék?

— Ne haragudj, de mondtam, hogy fáj a fejem. Ha telefüstölöd a szobát, nem múlik el.

Az ifjú férj szóvalatlanul visszateszi a pipát az asztalra. Odaáll az ablakhoz. Julia egy pillanatig habozik. Aztán odajön.

— Haragszol?

— Ugyan, angyalom, hogy mondhatsz ilyet, dehogyan haragszom. Csak az jutott eszembe, hogy a minap említetted, mennyire szereted a jó dohánynak a szagát.

— Ha nem fáj a fejem, hogyne. De azért, ha nagyon akarsz, csak gyujts rá.

— Nem, nem. Igazán nem lényeges.

— Csak gyujts rá, majd kinyitjuk az ajtót. De arra külön megkérlek, hogy ne köpj. Jövök mindjárt.

Petőfi elpirult. Mi tűrés-tagadás, nagyon szégyelte magát. Ott állt az ablakban és kastélyostul szeretett volna elsülyedni. Ami igaz, az igaz: ő bizony olykor köpött egyet a pipa mellől. Hogy hova, arra elmúlt életében nem igen kellett vigyáznia. Csapszék, kaszárnya, országút, diákszállás volt a tanyája, és nem finnyás szalon kényes szőnyegekkel. Juliának igaza van, azt nem szabad tagadni. Az ember tisztelje meg saját feleségét és felesége otthonát. Mégis nagyon fáj a dolog. Maga a sors okozza ezt a fájdalmat, senki más, a nyomorúságos és rettenetes múlt réme vigyorg ilyenkor feléje.

Még nincs huszonötéves és már mennyit szenvedett. A haja erősen őszül.

Az ablakban állva, kinézett a tájra. Lejtős magaslaton feküdt a kastély, s a vadszőlővel futtatott ablak nyílása a távoli Nagybánya idillikus képére adott kilátást. Amott messze, a fernezelyi kohók füstölgő telepén túl a máramarosi havasok. Tetejük már havas. Az már tél, itt még ősz van a kastély alatt, sárga, lila, arany, vörös, bronz, barna ősz, benne a mélabú, s az a névtelen bánat, amellyel egyes szavakat mondat nélkül szoktunk magunk elé mondani: élet, szerelem, sors . . .

Julia visszajött. Mosolygó volt és friss.

— Már elmúlt. Semmi sem volt az egész.

A menyecske elkezdett tenni-venni. Iráshoz készülődött.

— Te nem dolgozol? — kérdezte urát.

— Tessék? Ja igen. Hogyne. Dolgozom én is. Verset akarok írni. A naplód másolásával már készen vagyok. Holnap megírom hozzá a levelet és küldhetjük a kiválasztott részeket Jókaynak. Megkérem, hogy írjon hozzájuk valami szépet a maga nevében az Életképekbe.

— Igazán? Ó, be kedves vagy. Nagyon örülnék, ha megjelenne. És mondd, csakugyan jónak tartod?

— Feltétlenül van tehetséged. Ha én mondom, elhiheted, mert én ezt nem könnyen mondom ki. Ez a te George Sandod például, ahogy most ismerkedem veled jobban, nem tud elragadni.

Julia nagyot nézett. Szemrehányóan kiáltott fel, mint a hölgy, akinek új ruháját becsmérlik.

— Sándor!

— Sajnálom, nem tud elragadni. Asszonynak nem elég asszony, férfinak semmi. Majd erről hosszabban akarok veled beszélni, de verset írok most, és látom, te is írni készülsz.

Sándor asztala ott volt az ablaknál, Juliáé beljebb a falnál. Mindkét asztalon írószerszám, könyvek, papiros. Nekiültek mind a ketten. A költő kissé idegesen, mert először is roppantul szeretett volna pipázni, de most már csak azért sem pipázott, másrészt jobban szeretett a szobában le és fel járkálva gondolkozni, de most nem akarta zavarni a feleségét. De egyet még megkérdezett:

— A Hazánk új száma megjött?

— Meg. Az Uti levelek folytatása benne van, de még nem olvastam.

Ez megint szívébe szúrta a költőnek. Megjött, amit ő írt és Julia nem tesz félre mindent, hogy elolvassa? Nem szólt semmit, sajgott, sajgott egy darabig, aztán

belingatta magát a versbe. Kazinczy Gáborhoz. „Miljók nevében emelem szavam.“

Julia bemártotta a tollat, de nem írt. Naplója fektet előtte. Lopva nézte férjét. Egy pillanat alatt átfutotta az egész nyarat, gyönyörű aggodalmaival, régenyesen szép vergődéseivel, harcait apjával, az esküvőt, a kocsit. És itt hirtelen megrázta bosszúsan a fejét, mintha el akarna valamit hessegetni. Mert nem akart valamire gondolni. Arra, hogy kocsitjukban Misztótfalu alatt eltört a kerék s ők kénytelenek voltak az útszéli csárdában éjszakázni. Ezt az éjszakát szeretné örökre kitörölni emlékezetéből. Lopva nézte most a férfit, akihez a sors örökre hozzákötötte. S riadó, a leányélet öntudatlan álmából ébredő lelkével, melyet át meg átjárt az olvasmányok fellengző illatszere, homályosan rádöbbsent, hogy a vágy sokkal szebb, mint a teljesülés. És az ábrándok elmúlt birodalma után epedő honvággyal kezdte írni naplójába: „Ollyat érzek, mintha életemnek egy igen szép, de régen-régen visszahozhatatlanul elvesztett örömről gondolkodnám, mellynek édességét és keserűségét egyformán az utolsó csöppig kiittam már, és többé se jót, se rosszat nem várhatok belőle.“

Lopva megint a költőre nézett, férjére, sorsára, nevére. Az lehajolva írt. Nem szerelemről. Szabadságról.

„Dörögd a gögnek és a butaságnak a rá jövendő végítéletet!“

XXXII.

Petőfi Sándorné egyedül üldögélt otthon és varrt, férje fehérenműjét szedte rendbe, nagyon ráfért már egy kis javítgatás a holmira. Hol egy gomb hiányzott, hol az ingujj eleje volt kirojtosodva. Egyik napról a másikra halasztotta mindig ezt a munkát, de most már nem lehetett tovább halogatni. Tegnap már kel-

lemetlen is volt a dolog. Kirándultak Vácra, Sándor szüleihez s mikor Sándor reggel öltözködni akart, kitünt, hogy nincs egyetlen inge, amely hibás ne volna. Akkor sebtiben összeöltött egy hosszú szakadást és kitett egy inget, de látszott Sándoron, hogy nem nagyon tetszik neki a dolog. Az ilyen némaságban van mindig a lehangosabb házastársi szemrehányás.

Most tehát öltögetett, cérnát fűzött a tübe, vagy elharapta a fonalat, ahogy jött. Egy bundán járt az esze, amit délelőtt a Hatvani-utcán látott. Valami főúri hölgy lehetett, aki hordta, mert címeres hintóból szállott ki egy bolt előtt és a magas személyek tartózkodásával nem nézvéen sem jobbra, sem balra, belibbent az üzletbe. Julia éppen arra ment, teát volt vásárolni a Belvárosban, mert a tea elfogyott. És azt a bundát, amelyet a főrangú hölgy hordott, nagyon megnézte. Valami ismeretlen prémből készült a bunda, gallérja és két manzsettája megint más prémből, a szabása is egészen eredeti volt. Azóta egész nap többször is fel-felbukkant gondolataiban a bunda s képzeletben odaállította sajátmagát a Hatvani-utca gyalogjárójára abban a bundában, ahogy oldalt várakozik a címeres hintó a parádés kocsisal.

Ha Urayhoz ment volna, tarthatnának ilyen címeres hintót, amelyet pesti felrándulások alkalmával használni lehetne. Ilyen bundára is telnék. Nem, nem, miféle gondolatok ezek, nem szabad. Sándor olyan jó és gyengéd, valóságos spiessbürgerférj, otthonülő, szorgalmas, igazán csak az otthonának él.

Julia felnézett a varrásból és körülnézett. Kedves kis otthon volt ez az otthon, nagyon-nagyon igénytelen, éppen hogy nem csupasz, de mégis csak otthon volt. Sándor vette az egész berendezést, a lakást magát Egressy Gábor kereste és vette ki nekik itt a Dohány-utcai Schiller-házban, Juliának csak be kellett vonulni, mikor a nászútról hazajöttek Pestre. Nem

voltak itt szép régi darabok, ódon családi holmik, apró csecsebecsék, amelyek egy lakásnak az egyéni szint szokták megadni, egyszerű bútor volt ez nagyon, az egyetlen dísz a könyvek adták: Béranger, Victor Hugo, Heine, Shakespeare. Byron, Shelley díszkiadásai. És a falakon a francia forradalmi vezéralakokat ábrázoló metszetek, Lafayette, Mirabeau, meg a többiek.

A lámpa fénykörében öltögetett e képek alatt a három hónapos menyecske. Petőfi Sándorné született Szendrey Julia, a híres költő hitvese, maga is író. Naplórészletei megjelentek az Életképekben s a Hazánkban, egy hete jelent meg az Életképekben az „Ábránd“, sőt az Ungar című német lapnál már lefordították németre az Ábrándot. Az Életképekben a múlt hónap végén az a hiradás jelent meg, hogy jövőre ki fogják adni Petőfi Julia arcképét, aki a folyóirat Hölgyszalón című mellékletének állandó munkatársa lesz. Micsoda ugrás az erdődi leányszobából, a szatmári társaság semmitmondó köréből az országos hírnév kellős közepébe. Ha régi barátnői, Lejtei-intézetbeli társnői a kezükbe vesznek egy ilyen lapot, szerte az országban mind azt mondják családjuknak: ezzel a híres Juliával, az írónővel, én nagyon jó ismeretségben voltam, együtt jártunk intézetbe. De hát még ami a nyomtatott betűkön túl van: az élő népszerűség, a személyes és közvetlen dicsőség! Micsoda két nap volt az például Kolozsváron, ahová Sándor Koltó után elvitte, mert Kolozsvárt mindenáron látni akarta és ott éppen együtt volt az erdélyi országgyűlés. Hogy ünnepelték Sándort, ismeretlen emberek hogy jöttek a kezét szorongatni, lelkes erdélyi urak megölelték és szemtől-szembe áradoztak verseiről, és mindebben a tündöklésben ott állott a költő mellett ő is, a férjétől és férje dicsőségétől elválaszthatatlan. Micsoda pillanat volt az például, mikor Sándor tisztelőire a kolozsváriak díszvacsorát adtak a Biasiniban,

amelyre csak férfiak voltak hivatalosak, de vacsora közben küldöttség jött föl érfe a szállóbeli szobába: a közönség a költő hitvesét is ünnepelni akarja. Micsoda orkánja volt az a tapsnak és éljenzésnek, mikor belépett a terembe, micsoda nagyszerű dolog volt anynyi férfi között a főhelyen ülni és hallgatni Berzen-
 czey László, a maroszeiki követ magasztalását, aki Petőfi múzsáját ünnepelte. Taps, éljen, hízelgés, bók, elragadtatás, lángoló arcok, hódolattal ragyogó arcok . . . ezért érdemes volt eldobni azt, amit eldobott. És ez még csak az eleje. Sándor még csak huszonöt éves. Micsoda hallatlan dicsőség és hírnév lesz ebből, mire negyven éves lesz, és mellette Julia még mindig csak harminchárom. Az országnak máris egyik leghíresebb asszonya. Sőt ha jól meggondoljuk, alig is van versenytársa Juliának két hazában. Kosuthné, Széchenyiné, Vörösmartyné, ezek férjük révén híresek volnának, de hol vannak ők maguk? Személyükben érdektelenek. Míg Julia, húsz éven innen, szépségével, excentrikus kurta hajával, érdekes írásaival önmagában véve is érdekes. Ja igen, a híres színésznők. Hát az igaz, azok is érdekesek. Laborfalvy Rózát mindenki ismeri, Schodelnéről is mindenki beszél. De vigyázzatok, híres asszonyok, itt jön valaki, aki sokkal szebb és fiatalabb nálatok, és aki maga is imádja a tapsot, ha ti imádjátok.

Istenkém, micsoda ő hozzá képest például Arany Jánosné. Milyen egyszerű, igénytelen valaki, csak a szalontai jegyzőnek felesége, a Toldi költőjének nem. Hiába, nem tréfabeszéd az a gyerekszoba. Az Ertsey-lányt másképpen nevelték, mint a Szendrey-leányt. Aranyné nagyszerűen tud disznót hízlalni, de csak néz szerényen a tányérba, ha Petőfiné Chopin muzsikáját magasztalja.

Őszintén szólva, ilyenkor Sándor maga is . . . Sándornak nincs érzéke a muzsikához. Külön sportot csinál belőle, hogy soha nem ment el még a Nemze-

tibe, mikor operát játszottak. És mindig mesélgeti, hogy vándorszínész korában a rendezőkkel és karmesterekkel mindig baja volt, mert a legegyszerűbb melódiát egy félórai tanulás után is hamisan énekelte. Jaj, csak ne emlegetné Sándor annyiszor azt a vándorszínészetet, meg bakakorának nyomorúságát. Hiszen igaz, a szegénység nem szégyen, és Sándornak külön dicsősége, hogy milyen letről lendült ilyen magasra, de azért nem kellene fűnek-fának mesélgetni, hogy bakancsos korában egy másik közkatonával hált egy ágyban. Ez annyira nem gusztusos, annyira az ápolatlan testszag gondolatát kelti, annyira idegessé teszi a fizikai kényességben felnőtt embert, hogy ezt Sándornak éreznie kellene. Csakhogy valljuk meg, így egész titokban, még így tűnődés közben is alig kimondottan, hogy az ilyesmihez Sándornak nincs érzéke. Még most is, ha megfélekedzik magáról, köpköd a pipa mellől. Gyakran káromkodik és kimond olyan szavakat, amelyeket hölgytársaságban teljességgel lehetetlen kimondani, például „fene“. Ha evés közben a földre ejt egy darab kenyeret, felveszi, parasztosan megfújja és tovább eszi. Evés után néha a fogát szíjja. És a hagymához való vonzódása egyenesen rettentő. Imádja reggelihez a hagymát, akkor aztán olyan penetráns illatfelhő leng körülötte egész nap, hogy az kibírhatatlan. Emiatt már Erdődön is szólni kellett neki egyszer, vigyázva, tréfába burkolva.

Hiszen ez természetes, tegnap nyilvánvalóan megmutatkozott, hogy Sándor gyerekszobája, vagyis az a gyerekkori légkör, amit gyerekszoba néven szoktunk összefoglalni, milyen lehetett. Tegnap kint voltak Vácon meglátogatni a szülőket. Milyen súlyos szegénységben élnek, milyen sanyarú és áporodott dohszag van nyomorúságos szállásukon. Menyüket dédelgették valami alázatos és félénk tartózkodással, minden szavukból, minden mozdulatukból a szegénység árad. A tyúk bent lakik velük a szobában, még az asz-

talra is felszáll. Amihez nyúl az ember, az ragad és dohos szagot terjeszt. Volt egy nagyon kényes pillanata a látogatásnak: mikor az ő tekintete odaesett Petrovics mama ölben nyugtatott kezére. Micsoda körmök, teremtő Isten, s a kérges bőr ráncaiban micsoda beleevődött feketeség. És Juliának ezt a pillantását Sándor meglátta. Azonnal elborult az arca és látszott rajta, hogy a fájdalom ráütött a szívére. Mert az édesanyját ritka rajongással szereti. Mikor később Petrovics mama hozta a menyének készített naiv ajándékot, Sándor szeme nedves lett. Az anyóka ugyanis, aki várta ezt a látogatást, elékereste volt Sándor gyerekkori kis párnáját és rávarrta ülőkének egy szalmaszékre. Most itthon van a szék, ezer kényelmetlenséget okozott, mikor haza kellett hurcolni vonaton Vácról. A szék nagyon csúnya, és ő kénytelen az ebédlő feltűnő helyén tartani, mert Sándor ott helyezte el.

Julia abbahagyta a varrást, valami eszébe jutott. Felállt és megkereste naplóját. Elolvasta, amit délelőtt beírt. „Sándorom szüleinél voltunk, kik igen szeretnek engem, s ennél fogva tölt olyan jól az időm. Az öreg atyus minden betegeskedése dacára olly kedélyesen és annyi históriákat beszélt, hogy csak győztük hallgatni, a közbeszólásra gondolni sem lehetett. De alig ha tudtunk volna olyan élénken, olly kedvvel előadni valamit, mint ő, bár hatvan év hagyott felette annyi csapást, bánatot, mennyi csak kitelhetett tőle, de mindezekért meghagyta neki fiát, az én Sándoromat, és ez elég bármilyen veszteségéért. Sajnálom, hogy elolvassa Sándorkám e sorokat, mert különben most ugyancsak nagyokat mondanék. De nem akarok hízelgéskeppen beszélni.“ Most le van írva az ajándék, a szalmaszékre varrott párna. „Ha százezreket költenénk, nem volnánk képesek ennél valami gyöngédebb, szeretetteljesebb meglepetést szerezni valakinek. Áldja meg az Isten érte!“

Igen, ez így helyes. A tegnapi látogatás zavaró, kényes kis töviseit ez ki fogja húzni a szívből. Mert nagyon nehéz egy ilyen rendkívül érzékeny emberrel bánni, végtelen türelem, állandó feszült figyelem kell hozzá, és az egész nagyon, nagyon fáradságos. Az élet nem fenéig tejfel. Az is sok fáradságot és kényelmetlenséget okoz, hogy Jókay Marci itt lakik velük. Igaz, hogy a házbért Sándor nem bírná egyedül, és nagyon jól jönnek ki úgy, hogy Marci havonta hozzápótol a koszthoz is, a Marci szobájának külön bejárata van a konyhán át, mégis ezer meg ezer apró kényelmetlensége van annak, hogy egy férfiember ilyen közvetlen közléről látja életüket. Ha ingvállban van és ki akar menni az előszobába, muszáj előbb ruhát kapni magára, mert Marci akkor jöhet ki a szobájából. Vacsora után Marci mindig bent ül velük és ha beszélgetés közben valami intim megtárgyalni való merül fel, Marci előtt nem lehet, később aztán elfelejtődik.

De a dicsőség, a Petőfiné neve, ez mindent megéri! Ezért érdemes.

Idestova vacsora után kell nézni, Sándorék nem-sokára hazajönnek. A vacsora egy kis déli maradék, mert az Arany Sasban, ahonnan a kosztot hordják, akkora porciókat adnak ebédre, hogy vacsorára is mindig marad, s a cselédleány is jóllakik. Háztartás nincs. A magyar George Sand és főzni? Gondolatnak is képtelenség.

Mire Sándor és Marci hazajönnek, a középső szobában, a közös ebédlőben, már fel van terítve háromra. Nem az erdődi otthon nehéz családi ezüstjével, nem. Tucatholmival, ahogy berendezkedéskor a bútorokon, képeken, függönyökön és mindenfélén túl asztali holmira tellett. Bor nincs az asztalon, bort nem iszik egyikük sem.

Sándor megöleli és megcsókolja feleségét, Marci kezét csókol. Fel vannak indulva. Mi történt?

— Czakó Zsiga agyonlőtte magát.

— Szent Isten! Mikor?

— Ma délután. Most jövünk a Pesti Hírlaptól, ott óriás izgalom van, ott hallottuk az egészet, mert a hírre odaszaladtunk.

Jön a vacsora, letelepszének, esznek, közben folyik tovább a véres szenzáció elmondása. Délután Emődy Dani, meg Czakó felmentek Csengery lakására. Emődynek a Pesti Hírlap dolgairól volt valami megbeszélni valója Csengeryvel. Mialatt ők beszélgettek, Czakó leült a diványra. A divány fölött egy tablóban lógtak Csengery fegyverei. Czakó leakasztott egy pisztolyt és nézegetni kezdte. Azt mondta neki Emődy: „Vigyázz, Zsiga, meg van töltve.“ Azt mondja Czakó: „Ne féltés te engem, húsz lépés távolságról le tudom löni a feldobott pénzt.“ Jól van, azok tovább beszélgetnek. Egyszer csak durranást hallanak, odanéznek: hát Czakó már eldőlt a diványon, a fejét teljesen elroncsolta a lövés. Szájába vette a pisztoly csövét, úgy sütötte el.

— Rettenetes. Vegyél még, Sándorom. De miért tette?

— Azt mondja Kemény Zsigmond, hogy csak a darabjai miatt tette.

— Miért a darabjai miatt?

— Nem tudott a „Végrendelet“ óta talpraállani. Az szépen sikerült, előbb a „Kalmár és tengerész“ is. De azóta már kétszer csúnyán megbukott szegény. Tavaly a „Leona“ súlyos bukása volt, az idén meg a „Könnyelműek“ bukott meg. Most írta azt a „János lovag“ című darabot, de az is rosszul sikerült, elolvastatta ezzel is, azzal is, mindenki megmondta neki, hogy ettől se várjon semmit, most aztán meg sem várta szegény a bemutatót.

— Szegény, nagyon sajnálom.

— Meg tudom érteni, — mondta komolyan Petőfi, — a színházi baj rettentően el tudja keseríteni a szerzőt. Én az egész Honderú miatt nem szenvedtem

annyit, mint azzal a két boldogtalan darabbal, amit írtam.

— Vegyen még, Marci, én már nem eszem.

Sokáig folyik még a szó szegény Czakóról. Újabb részletek jutnak a férfiak eszébe. Hogy két nappal ez előtt mit mondott, amire akkor nem figyelt senki. Úgy látszik, már akkor elhatározta, hogy végezni fog magával. Hogy milyen derék fiú volt alapjában véve. Micsoda hatalmas két ökle volt neki, legnagyobb keze az összes ismerősök közt. Még huszonhét éves sem volt szegény, még meddig élhetett volna. Mennyire szerette a hindu dolgokat, mindig Indiáról olvasott és ha elkezdte magyarázni a hindu mitológiát, nem lehetett megállítani.

Aztán leszedték az asztalt, jön a minden esti tea, ahhoz pedig a minden esti felolvasás. A két író elmondja napi munkáját és felolvas belőle. Julia ül és hallgat, majd véleményt nyilvánít. Férje és a jóbarát udvariasan hallgatják megjegyzéseit, sőt Sándor büszkén. Mert kinek van még ilyen művelt, okos, irodalmi felesége? Aranyné bezzeg nem tud így hozzászólni az ura dolgaihoz. Vörösmartyné is aligha.

Jókay az „Adamante“ utolsó kutyanyelvét írta. bemegy a szobájába, kihozza, elolvassa. Tetszik.

— Az én gusztusom szerint még jobb, — szól Petőfi, — mint „Az aegyptusi rózsa“ volt. Nem így van, Juliám?

— De igen, ez még szebb. Kitünő író ez a mi Marcink, meg kell adni.

Marci szertartásosan meghajlik. Szép, kedves, nyúlánk szőke fiú. Ha mosolyog, olyan szeretetreméltó, hogy az ember akár megölelné. Lányosan fehér bőre van. Ápolt fiatalember. És érzik rajta a komáromi nemes familia, ahonnan jött.

— Hát vers van-e, Sándorom?

— De még milyen szép — kiált lelkesen Julia, —

megbocsátottam neki, hogy ma a Bolond Istókon nem dolgozott.

Sándor előszedi a kéziratot. Olvas. „Kinn a ménes, kinn a pusztán, a betyárok országútján. Benn a csikós a csárdában iszik istenigazában.“ Jönnek a betyárok, elkötik a ménest. Nagy a riadalom. „De hiszen kereshetik mán, kit Szabadkán, kit Kikindán . . .“

— Nagyon szép vers, brávó Sándorkám.

— Én is azt hiszem, hogy szép. Tompa Miska biztosan mérges lesz, ha elolvassa.

— Ugyan ne bántsd már azt a Miskát. Hiszen folyton izenget, hogy mennyire fáj neki, amért haragszol.

— No itt van már megint a te puhaságod, amit úgy szeretnék kiölni belőled. Hát meg lehet bocsátani, amit ez az ember csinált?

— Arany szerint meg lehet. Magad mutattad az Arany levelét.

— Nem törődöm vele, hagyjatok nekem békét. Tompával én egy életre végeztem. Ha neki többet ér annak a gyalázatos Vahot Imrének a barátsága, mint a triumvirátus, hát csak írjon a Pesti Divatlapba. De én végeztem vele. Úgy szeretem őt, ahogy ő szeret engem. Azt pedig, hogy engem ő hogyan szeret, olvashattad a Vahot írásaiban, amiket hozzá intézett a szemét lapjában. Abból, hogy Vahot hogyan ír rólam Tompának, láthatod, hogyan beszélgethettek rólam négyszemközt. Ha Vahot hozzád intéz nyílt levelet, abban bizonyára nem fog rólam szemtelenségeket írni.

— Igaza van Sándornak, — szól közbe Julia, — ne is hagyd magad, Sándorom. Hiszen majd megkapják a magukét ezek mind. Mikor Aranyéknál voltunk Szalontán, megvitattuk ezt alaposan.

— Én még mindig nem látok tisztán, — mondta Jókay, — nem lehetett itt valami félreértés? Hát ha te rosszul értettél valamit, mikor Bején voltál. Aztán

meg ne felejtse el, hogy Tompa beteges ember. Az ilyet más mértékkel kell mérni. Én magamban már megbocsátottam neki. Az Életképeknek semmi baja, hálaistennek, mióta én csinálom. Ha tovább is így szaporodnak a prenumeránsok, mint eddig, akkor emeleletes házunk lesz a végén.

— Kell a kutyának. Ha jön a forradalom, mit ér a ház? Az utcán fogunk lakni, a barrikádokon.

Julia közelebb húzta a széket az asztalhoz.

— Mi ujság a politikában?

— Mindig ugyanaz, — legyintett Sándor, — jár a szájuk Pozsonyban. Egy hónapja ülnek már együtt, sőt már öt hete, és mindössze annyit végeztek, hogy a közteherviselés elvét szépen a föld alá tették. Megsüt-heted azt a te Kossuthodat. Marcikám, nem tud az semmit. Apponyi György úgy játszik vele, mint a macska az egérrel. Nem segít itt semmi, csak a forradalom.

— Mikor jön már az a forradalom? — kérdezte Julia.

Petőfi szeretettel mosolygott feleségére. Mint a szülő a gyermekre, aki csacsiságot kérdez.

— Nincs annak órarendje, angyalom. Egyszer csak itt van, mint mikor kifut a tej. Lehet, hogy holnap, lehet, hogy egy év múlva. De én ott leszek.

— Mi ott leszünk! — szólt Julia élénken.

— Ott bizony, mind a hárman, — szólt Jókay. És nyájas barátsággal összemosolyogtak.

— Ma azt hallottam a Pilvaxban, — szólt Petőfi folytatva, — hogy Pozsonyban nagy izgalom van a papírpénz miatt. Ausztria pénzügyi helyzete végzetes, és ettől kínlódnak mi magyarok is. De nincsen senki, aki berúgjon odafenn Bécsben egy ajtót és odavágjon az asztalra: takarodjatok innen. A liberálisok csak beszélnek Pozsonyban, beszélnek, mint a szárazmalom. és közben nekem még mindig fel kell mászkálnom a cenzurához, ha ki akarok adatni valamit.

— Erről jut eszembe, — szólt Jókay, — a Szépirodalmi Szemle mai száma nagyon szépen beszél a János vitézről.

— Igen, érdeme szerint. Julia is olvasta már. Általában most már csendesedik az ebugatás. Volt idő, mikor minden nap hárman estek nekem. Most már csak szórványosak. Az sokat használt, amit Eötvös József írt rólam. Attól sokan észbe kaptak. Lassanként majd csak be fogják látni, hogy nem boldogulhatnak velem. Jöttem, itt vagyok.

Julia odatette kezét a Sándor székének karfájára. Így szokták ezt gyakran: Sándor ilyenkor mindig rátette a kézre a maga kezét és ott tartotta. De most nem tette rá. És különben is, mintha kerülné egész este a Julia tekintetét.

— Nem kellene lefeküdni? — szól egyszerre Julia.

Jókay máris feláll. Búcsúzkodik éjszakára. Sándor bement egy pillanatra az alkóvos szobába, valami francia könyvet kell kihoznia, amit Marci lefekvéskor olvasni akar.

— Milyen jó napja van ma, Julia. Szebb, mint különben.

Julia felvillan és belenéz a szőke fiú kék szemébe. Jókaynak nagyon szép szeme van.

— Tetszem?

Sándor hozza a könyvet. Szervusz, pajtás, jó éjszaka. Marci megy lefeküdni. A házaspár is megy aludni. De Sándor felveszi a Julia naplóját, amelyet olyan helyre tett az asszony, hogy meg kell látni. Felveszi, kinyitja, megáll olvasni. Julia bemegy az alkóvos szobába előre. És míg férje olvas, kezét a mellére szorítja. Abban a mellben a lelkifurdalás dobog. Nem lett volna szabad a Marci szemébe nézni. Marci bókja kedves volt és az udvarlásnak még csak árnyalata sem volt benne. De ahogy ő erre visszánézett, az kacérság volt. És a Marci arca azonnal elhidegedett tőle.

Bűn ez? Egy asszonynak olyan jól esik, ha tetszik. És a férje miatt esik jól. Ha másoknak tetszik, az azt jelenti, hogy szép, s ő a férje miatt akar szép lenni. Mégsem lett volna szabad. Nem szabad. Erre ezentúl nagyon vigyázni kell.

Sándor belép a hálószobába. Szemében meghattott, megbékélt öröm. Egyenesen odalép Juliához. Megöleli.

— Köszönöm neked, hogy a világon vagy.

Julia odabújik férje mellére. Mialatt behúnyja a szemét, és száját odaadja a csóknak, édes melegség önti el. Nincs semmi baj, most, most érzi, hogy nincs semmi baj: őszintén és nagyon szereti az urát. És két karjával még szorosabban szorítja magához Sándort. Teljes valóján végigszalad a szerelem.

Mikor aztán lefeküdni készülődnek mind a ketten, szinte kicsordul szívéből a hangulat. Ilyenkor édes dolog azonnal leülni a zongorához és a túlömlő, gyönyörű hangulatot elárasztani a billentyűkön. Ő be jó volna. De Petőfiék házánál nincs zongora.

Országos Széchényi Könyvtár

XXXIII.

Az egész olyan volt, mintha álmodták volna. Később, ha erre az időre visszagondoltak, tünődniök kellett az események sorrendjén, mert egy-egy erősebb színű kép mintegy kiragadottan és jobban megmaradt az emlékezetben, más jelenetek halványabban vonultak hátra és egy rajongó arc, egy rivalgás határozatlan zaja, egy sokaság felett füstölgő kávéházi lámpa, egy záporos utcai kép maradt meg belőle, rendetlenül elmosódó halmazban.

Január óta már érezni lehetett, hogy ami közeledik, az egyre hangosabban dübörög. Január hatodikán volt a messinai forradalom, tizenkettedikén a paler-

mói forradalom, huszonhetedikén a nápolyi forradalom. Pár nap mulva jött a híre az adminisztrátor-ügyben határozó királyi leiratnak. Sándor mindennap izgatottabban jött haza. Még fordítgatta a Coriolanust, még eljárt Vörösmartyhoz és írt Aranyinak, hogy a teljes magyar Shakespeare tető alá hozassék, de napról-napra kevesebbet beszélt irodalomról s napról-napra többet Európa forradalmairól.

Február végig a politikai izgalmak hónapja volt. Mindennap lesték a pozsonyi híreket, mi történt a diétán. A Fillinger-kávéházban, mintha a padlóból nőttek volna elé, egyszer csak egy lázas fiatalemberekből álló mindennapos csoport verődött össze, egy Vasvári Pál nevű fiatalembert egyszerre csak mindenki ismert, s aki belépett ide a késsel vágható füstbe, az nem halott egyebet, mint tüntető kedvet, politikai vitákat, egy másik fiatalember, Nyáry Albert nevű, mindig népes embergyűrű közepén ágált és izgatott s a kávéház az izgalomnak azt a képét mutatta, mikor megszűnik az egyes asztalok szerint való üldögélés, hanem minden asztaltól mindenkinek átkiabálnak s az asztalok között leülni nem akaró csoportok álldogálnak hosszú és hangos vitákba keveredve.

Mindez az ifjúság nyüzsgése volt, jogászoké, orvosoké, hirlapíróké, akik a harmincon jóval aluli szenvedély hevével mindenáron politizálni akartak. Már levelezésbe kezdtek a pozsonyi ifjúsággal, a pesti „ifjúság“ mint külön test szerepelt és egy eddig alig mozgolódó egyesülés, az Ellenzéki Kör, egyre többet és egyre hangosabban hallatott magáról. Sándor és Marci későn jártak haza, Julia gyakran éjfélig várt a vacsorával, s mikor hazajöttek, alig tudtak enni a fáradt izgalomtól, viszont két óráig, fél háromig vitatkoztak főrendiházról és táblai javaslatokról.

Március elején az eddigi forradalmakhoz megérkezett a párisi forradalom híre. Sándor március elején elutazott Veszprémbe öccsét meglátogatni s onnan egy

délben lihegve érkezett haza. Csomagját a földre dobta. Levegőért kapkodott a sietségtől és elfulladó, szaggatott szavakkal ujságolta Juliának:

— A párisi ellenzék... reformbankettet rendezett... de Guizot megtiltotta a bankettet... erre barrikádokat emeltek... összeütköztek a katonasággal... sortűz... a tömeg megtámadta a Tuileriákat... a király lemondott... a forradalmi párt ideiglenes kormányt alakított... Julia... ez csoda... ez csoda... ölelj meg... Lajos Fülöp elmenekült Angliába... Julia...

És ujjongott, lihegett, feleségét csókolta, lesfel járkált, mint egy tébolyodott. Veszprémről egy szót se beszélt, kapta magát és se szó, se beszéd, köszönés nélkül elrohant hazuról. Julia várt egész délután, miután egyedül ebédelt, sokáig lapozgatott Sándor összes költeményeinek új kiadásában, amely azért jelent meg, mert az elsőt teljesen szétkapkodták. Alkonyatkor megunta a várakozást és lement az utcára. De az utcán minden csendes volt, a rendes hétköznapi forgalom folyt a kora tavaszi napon, férjét nem tudta hol keresni, ezért szépen hazament. Sándorék későn éjjel jöttek haza. Elmesélték, hogy az Ellenzéki Kör ugyanolyan reformbankettet fog rendezni, amilyen a párisi forradalmat előidézte. Ezt hajnalig tárgyalták.

S ez így ment egy hétig. Jóformán csak az éjszakai órákban látták egymást, mikor Juliának a két férfi elmondta a nap történetét. A fáradt barátok nem igen tudtak részletekbe bocsátkozni, s a vázlatos, rapszódikus előadásból Julia nem sokat értett. Csak azt értette, hogy itt baj lehet: utcai verekedések következhetnek, sőt szuronyos katonasággal való szembeszállás, sőt sortűz. És mialatt a sötét alkóvban az izgalomtól álmatlanul feküdtek mind a ketten, a forró párnát minduntalan megforgatva, de egymáshoz nem beszélve, Juliát rettegés lepte meg. Teljes lelkéből féltette az urát. Utóbbi hetekben nem egy apró félreértés volt

köztük, egy alkalommal egy egész napig nem beszéltek egymással, mert Julia rendreutasította Sándort, aki úgy ásított, hogy kezét nem tartotta a szája elé. De most, ahogy ott feküdt a szoba és a holnapra való gondolat egyformán nyomasztó sötétjében, lelkének eddig maga előtt is rejtett mélyéről szorongó aggodalmat érzett felbukkanni azért az emberért, aki álmatlanul lézengett mellette a szomszéd ágyban. Julia érezte, hogy mélyebb kötelékek fűzik élettársához, semmint ábrándokra hajló, irodalommal megmérgezett tünődéseiben maga is képzelte volna. De mikor arra gondolt, hogy férjét megkísérelje visszatartani a veszedelmek útján, mégis habozott. A veszedelmes út Sándor nagyobb szerepléséhez, nagyobb dicsőségéhez, esetleg valami nem is álmodott új pozíciójához vezetett, s ezt önmagától, mindezeknek diadalmas osztályosától, sajnálta elvetni. Különben is talált egy mentséget lelkiismerete számára: Sándor olyan vehemens tűzzel vetette bele magát a forrongó mozgalmakba, hogy onnan már úgysem lehetett volna visszarántani.

Március tizenharmadikán Sándor jó ideig otthon maradt. Elhatározta, hogy verset ír, amelyet majd a tervezett első reformlakomán el fog szavalni. Julia, míg férje dolgozott, a másik asztalnál nemzeti színű fejkötőt varrt magának. Egyszerre lett kész a vers is, a fejkötő is. És a költő a nemzeti fejkötős hitvesnek olvasta fel a költeményt. „Rajta, magyar, hí a hazal! Itt az idő, most, vagy soha!”

— Mi lesz most? — kérdezte Julia.

— Most el fogjuk fogadtatni Béccsel a mi tizenkét pontunkat. Már megvannak a pontok. Az a címe: „Mit kíván a magyar nemzet.” Bent van pontosan, ami a szabadságnak kell.

— Hogy fogjátok elfogadtatni?

— A pesti ifjúság elküldi a pozsonyi diétának és követelni fogja, hogy a diéta ezeket a táblával fogadtassa el. Vagy pedig elküldjük egyenesen a királynak,

hadd tüszköljön. Ha pedig nem megy a dolog, jönnek a barrikádok.

Julia nem felelt. Sándor pedig máris rohant el hazulról.

Másnap Petrovics mama megjött Vácról. Országos vásár volt Pesten, arra jött fel az öreg szüle. És fia nem akarta egyedül hagyni. Abban egyeztek meg Jókay Marcival, hogy az Ellenzéki Kör közgyűlésére Sándor nem megy el, de otthon megvárja a hírt, hogy mit végeztek. Marci hosszú orral jött haza. Az indítvány úgy szólt, hogy a tizenkét pontot petíció formájában terjesszék fel egyenesen a királyhoz mindazoknak aláírásával, akik a reformlakomán részt vesznek. De ekkor Klauzál Gábor felállt és azt indítványozta, hogy a petíció impozánsabb súlyának érdekében előbb körözni kell a tizenkét pontot az országban és néhány százezer aláírást kell gyűjteni hozzá.

Ez a döntés senkinek sem tetszett a Dohány-utcában. Még Petrovics mamának sem, aki annyit értett az egészből, hogy az ő fia levelet akar írni a királynak, de irígyei nem hagyják.

— Most hétkor a Fillingerben ifjúsági gyűlés lesz, — mondta Jókay, — ott majd intézkedünk. A közvélemény-asztal majd kimondja a szentenciát, akkor aztán Klauzál taktikázhatik, ahogy akar.

— Miért most folyton Fillinger, — kérdezte Julia, — azelőtt folyton Pilvaxot mondtak.

— Mert új tulajdonos van, — szólt Sándor, — a kávéház ugyanaz. Én még most is azt mondom, hogy Pilvax, mert rájár a szám. Úgy látszik, konzervatívebb vagyok, mint Marci. De a sajtót mégis én fogom felszabadítani. Az az én dolgom lesz, azt másnak nem engedem.

— Jól teszed, — szólt Jókay, — de most igyekezzünk, mindjárt hét óra.

Elmentek a kávéházba. Nyüzsgés, vitatkozó csoportok, a közvélemény-asztalnál ember ember hátán.

„Éljen Petőfi“, — rikkantott valaki, mikor beléptek. Éljenzés. Izgatott időkben mindig sokasodik az éljenzés. Az ifjúsági gyűlés hétkor kezdődött volna, de forma szerint nem volt senki, aki akár megnyissa, akár vezesse, akár tárgysorozatát rendben tartsa. Zsivajló vita volt az egész kávéház, az ajtóban kíváncsi emberek álltak meg, hátha meg lehet tudni valami ujságot, de a sűrű sokaságon nem tudták keresztül-törni magukat. Itt valaki elkezdett szónokolni, azt egy darabig hallgatták, majd a közbeszólások özöne következett, egyik közbeszólásból külön szónoklat lett, akkor az előbbi abbahagyta, a pincérek magasan fejük fölé emelt tálcával útért könyörögtek. Zűrzavaros, rendetlen lárma volt az egész, alaktalan és szenvedélyes kiabálás. Petőfi meglátta Vahot Imrét is. Elfordította a fejét.

Így ment ez már jó ideje, mikor egy fiú, olyan tizenhét éves forma, utat tört magának a sűrű állodgálók közt, odatörtetett a billiárdasztalhoz, felmászott rá és elkezdett kiabálni:

— Uraim, most jöttem a pozsonyi hajóval! A pozsonyi ifjúság küldöttje vagyok!

Elkezdtek körülötte halljukozni. A hátrább állók kíváncsian kérdezték, hogy miről van szó. Nagynehezen csend keletkezett. S a billiárdasztalon álló ifjú folytatta:

— Nagy hírt hozok! Bécsben tegnap kiütött a forradalom! Metternich megbukott! Bécsben a nép barrikádokat emel és fegyverkezik!

A hírre halálos csönd támadt. Senkisémet tudta azonnal átgondolni a villámcsapás gyanánt érkezett nagy hírt, az új helyzetet, a magyar dolgokkal való összefüggést. És ebben a halálos csöndben Petőfi Sándor, aki a közvélemény-asztaltól előbbre jött, hogy jobban halljon, egy szempillantás alatt határozott. Felugrott a legközelebb álló székre, onnan egy asztalra és elkiáltotta magát:

— Polgártársak, a forradalom fürgetege már itt zúg a közeli szomszédban. És mi tétovázzunk? Nem! Cselekedni fogunk! Itt a magyar forradalom!

Óriási riadalom. Igaz! Úgy van! Éljen! Éljen Petőfi! Halljuk! Éljen a forradalom! Petőfi nem akar többet mondani. Leszállt. Az egetverő halljukozásban Irinyi József, fiatal ujságíró, a Pesti Hirlap munkatársa, aki sajtóvétségért már be volt csukva, felugrott a Petőfi üres helyére és maga is a francia forradalmi megszólítással kezdte:

— Polgártársak! Petőfinek igaza van! Mi nem érünk rá várni. A helyzet váratlanul megváltozott és ezzel a délutáni határozatnak többé semmi értelme. Semmi bankettezés, semmi peticionálás! Mondjuk ki, hogy mi a tizenkét pontnak azonnali életbeléptetését követeljük!

Erre már zavaros lárma felelt. Irinyi leszállt az asztalról, de egy másik asztalon már állott más. Sőt egyszerre két asztalon is szónokolni szándékozók állottak. A tömeg közben nőtt, a járókelők, akik között elszaladt a bécsi forradalom híre, sokan idejöttek, mert a nevezetes politizáló kávéházban pontos híreket reméltek hallani. Most már nem lehetett mozogni a kávéházban. Rendetlen halljukozás következett, többen beszéltek egyszerre. Petőfi egyszer csak megragadta a Jókay karját.

— Odanézz. Klauzál. Ez hallott valamit és idejött óvatoskodni.

Csakugyan Klauzál felállt egy székre és kiabált, hogy hallgassák meg. Halljuk, halljuk. A többi beszélő elhallgatott. Klauzál felszólalt. Higgadtságot hirdetett, meg hogy most kell a nyugalmat megőrizni, meg hogy a bécsi fejleményeket sokkal tanácsosabb óvatosan megvárni.

— Ez mindent elront, — súgta Petőfi haragosan Jókaynak.

Valóban úgy látszott, hogy sokan hajlanak Klauzál nyugodt, okos érvelésére. És Petőfi már készült, hogy megint felugorjék az asztalra, de ekkor Sükei Károly, a furcsa külsejű, vézna és hebegő ember rávágott arra az asztalra, amelyről Klauzál beszélt:

— Na-nagyon okosan b-beszél Klauzál p-p-polgártárs, de mmmost olyan időket élünk, ho-ho-hogy nnnem k-kell ha-hallgatni az okos emberekre.

Óriási kacagás támadt, taps, éljenzés, Klauzált nem hallgatták tovább, alaktalan zsvij következett. Klauzál vállat vont, leszállt az asztalról és útat törve a tömegben, elment. Csináljanak, amit akarnak. Csak-hogy senkisé tudta, mit akar. Megint zúgásba, egymás túlkiabálásába kezdett beleposványosodni az egész. Jókay aggódalmasan látta, hogy sokan már únják az eredménytelen lármát és kezdenek elmenni. Ezt is rángatta, azt is rángatta, hogy csinálni kellene valamit, de egyik sem tudta, hogy mit kellene. Ekkor Vajda János, az író, odafutott azokhoz, akik már indultak kifelé, elállta útjukat és becsapván a kávéház ajtaját, ráfordította a kulcsot.

— Addig önök innen ki nem mennek, míg nem határoznak.

Ez használt. Csend lett és figyelem fogadta a felszólásokat. Gyorsan határoztak. Holnap tüntetést fognak rendezni az egyetemi ifjúság bevonásával. A tizenkét pontot lehetőleg azonnal életbeléptetik. Semmi körülmények között nem hátrálnak most már és ha kell, a szuronyokkal is szembe fognak szállni. Ekkor Vahot Imre még azt indítványozta, hogy a politikai foglyok szabadon bocsátását is kell követelni, mert például Stáncsics Mihály nevezetű író most is börtönben ül politikai írásai miatt. Ezért a tizenkét pontot hamar átdolgozták, kettőt összevontak és a politikai foglyokat tizenegyedik pontnak belevették. Tizenkettediknek maradt az Unió Erdéllyel.

— Nekem is van valami a holnapi nagy napra! — kiáltott Petőfi, mikor már oszlani kezdtek.

És meglobogtatta új verse kéziratát. Általános halljukozás támadt erre, de Petőfi fejét rázta. Majd holnap. Közben Szikra Ferenc jurátus, aki mellette állott, megpillantotta a kézirat első sorát. „Rajta, magyar most, vagy soha.“ Rátette kezét Petőfi vállára. Az visszanézett.

— Barátom, előbb talpra kell állítanod a magyart, és csak azután rajta.

— Igazad van — felelt a költő, — ezt meg fogom változtatni.

Már elmúlt éjfél, mire végeztek. Héttől éjfélig tartott a gyűlés. Otthon a Dohány-utcában még fent virasztott feleség és anya. A két ember holtfáradtan rogyott egy székbe. Elmondták, mi történt, amilyen röviden csak lehetett. Mindkettőjük mellén nemzeti kokárda, azt pár napja árulják az utcán.

— Mit kezdted mondani, mikor jöttünk, Sándor? A sajtóról beszéltél.

— Igen. A sajtót én akarom rendbehozni. Már sokszor kifejtettem, hogy egy ország szabadságának első lépése a szabad sajtó. És én azt eszeltem ki, barátom, hogy ezt igen egyszerűen meg fogom csinálni. A tizenkét pontot holnap reggel kinyomatjuk cenzor nélkül.

— Hol nyomatod ki?

— Bánom is én, akárhol. Van elég nyomda Pesten.

— De a nyomdász nem akarja majd kinyomni.

— Majd megfogom a torkát neki. A gépet lefoglalom a nemzet nevében, pont. És ha cenzurálatlanul kinyomatunk valamit, ezzel a sajtó felszabadult. És holnaptól kezdve semmit nem mutatunk be a cenzurának.

— S te azt hiszed, hogy ezt a hatóság túrni fogja?

— Ne túrje. Mit csinálhat? Lederer helyőrségi

parancsnok reánk küldi a katonáit. Állunk elébe. Vagy félsz?

— Dehogy félek. Az eszme, mennél tovább gondolkozom rajta, annál kitűnőbb. De meg kell ezt szervezni rendesen és kiosztani a szerepeket. Mielőtt elmennénk reggel tüntetni, beszélni kellene Vasvárival. És mondjuk, Bulyovszkyval. |

— Helyes. Én úgy sem fogok aludni ma éjjel semmit, majd felkelek még korábban, megkeresem őket és még tüntetés előtt idehozom. Na eredd aludni. Nekem még a versemet is le kell írni még egyszer. Ezt is kinyomatjuk a szabad sajtón, barátom, holnap reggel. Az öreg Reseta nélkül. Holnap reggel hétkor légy készen, hozom a fiúkat.

Jókay lefeküdt, költő, anya és feleség még együtt maradtak. Sándor íráshoz készült.

— Édes fiam, — szólt Petrovics mama, — nem lehet neked ebből valami bajod?

Julia lázasan előzte meg férjét a válasszal:

— Lehet. De ő adja meg hazájának a szabadságot. A Petőfi név olyan lesz, mint Tell Vilmosé! A mi Sándorunk holnap bele fog kerülni a világtörténelembe, mama.

Sándor hátranézett holmijai közül:

— Lehet, hogy a maga fia holnap feldönti a trónt, édesanyám.

Petrovics mama nem szólt. Bólogatott csendesen. Büszke imádattal nézett a fiára, csak annyit tudott, hogy az ő fia valami csodálatos nagy dologra készül. Dolgaiba már régen nem szólt bele, nem is igen értette őket. Megadó szívvel vállalta a nagy emberek anyjának sorsát: hátul maradni a remegő aggodalommal, a szótlán imádattal. De Julia a nagyemberek hitvesének egészen más szerepét választotta: elül maradni a dicsőség és a történelmi név társaként. Félteni a kedvest, de azért vissza nem tartani.

Öreg szüle megcsókolta fiát és aludni tért, ott feküdt le az ebédlőben. Julia is bement lefeküdni, Sándor még leírta a verset. Új első sorral: „Talpra, magyar, hí a haza.“ Ideges sietséggel írta le, ponttal, vesszővel nem igen törődött, pedig máskor nagyon pedánsan szokott írni. De most mintha ez a robogó új masina, a gőzmozdony zakatolt volna benne. Már két óra volt, s hatkor fel akart kelni.

Csak szendergett, gyenge félálomban, Julia édes karjai között. A szabadság a szerelem karjaiban. S mikor virradt a reggel, gyöngéd vigyázattal bontakozott ki a karokból. Julia nem ébredt fel, édesdeden aludt tovább. Kint az ebédlőben azonban anyja már talpon volt. A nagy útra induló fiút várta. Forrón, hosszan ölelték meg egymást.

— Az én Istenem vezéreljen, édes fiacskám.

Petőfi lesietett. Volt egy törös botja, azt vette magához. Agyában a félig aludt négy óra zsibongott, óriási fantáziák gomolygó emléke, élet, halál, szerelem, végzet, történelem. Bizony lehet, hogy ma meg kell halni. Vasvárit az utcán fogta el, Bulyovszkyt a Pilvax első gyülekezői közt találta. Sietett velük vissza a Dohány-utcába. Jókay már fent volt, várta őket. Megbeszélték a szabad sajtóra vonatkozó tervet. Vasvári tüzesen lelkesedett érte, hevesen hadonászott a Petőfi törös botjával, úgy, hogy abból egy erős lendítésnél kiszaladt a tör s a falnak esve, hullt le a földre.

— Nyugat felé repült, — szólt Petőfi, — arra van Bécs. Most még megcsináljuk a tizenkét ponthoz a proklamációt.

Lázás sietséggel írtak. Aztán kapkodták holmijukat és futottak le. A néma lakásban ott aludt Julia.

— Milyen nap van ma? — kérdezte a lépcsőn Petőfi.

— Szerda.

— Szerencsés nap. Szerdán házasodtam.

Nyolc előtt már a Pilvaxban voltak. Már szállin-

góztak a többiek is az ifjúsági vezérek közül: Irinyi, Vajda, Irányi, Nyáry Albert, Gál Ernő, Oroszhegyi, Vidacs. Ott volt a hebegő Sükei is. Oroszhegyi gyorsan lemásolta a proklamációt. Aztán kifutott az utcára s az Úri-utca és Kígyó-utca sarkán kifüggesztette a falra. Azonnal egész csoport járókelő gyűlt oda és olvasni kezdték. De odajött Sükei is és a maga dadogó nyelvén magyarázni kezdte a szöveget az olvasóknak. Úgy ágált és heveskedett, hogy valaki megfogta a karját. Az eső lassan szemezni kezdett.

— Jöjjön velem, — mondta a valaki, — detektív vagyok, ne okoskodjék.

— Mit akar ettől az úrtól? — csattant fel egy kövér polgár.

A detektív odasúgott, hogy az elmebajost be akarja vinni. Bolondnak nézte Sükeit.

— Több esze van annak, mint az egész policájnak, csak hagyja békében.

A titkosrendőr veszekedni kezdett, a közönség lehurrogta. Többen olyan fenyegetően léptek feléje, hogy elsompolygott. Sükei tovább magyarázta az írott plakátot. Némelyek hallgatták, mások a bécsi forradalom szenzációját tárgyalták, amely már benne volt a lapokban. Egyre szállingóztak az emberek, az előbb csak tízen álltak a plakát előtt, most már ötvenen, s egyszerre csak valóságos sokaság feketéllik az Úri-utcán. A kávéház is tömve járókelőkkel. Petőfi odasúg Jókaynak, hogy lehet kezdeni. Jókay feláll egy asztalra.

— Testvéreim, az idő, amelyben élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul, haladnunk és boldogulnunk kell nekünk is. Legyen béke, szabadság és egyetértés! Követeljük jogainkat, melyeket tőlünk eddig elvontak, s kívánjuk, hogy legyenek azok közösek mindenkivel. A magyar nemzet a következő tizenkét pontot kívánja.

Minden pont után viharos éljen. A közönség egyre

szaporodik. Nedves emberek jönnek be, kint vékonyan szemereg az eső. A tizenkét pont után Jókay leszáll az asztalról. Erős éljenzés. Most Petőfi lép fel helyébe. Körülnéz és elkezd szavalni. Teljes hanggal, riadó kiáltással kezdi már az első sort: „Talpra magyar, hí a hazal!“

A második strófánál a hallgatók már észreveszik, hogy a versnek refrainje van. Többen már a költővel kiabálják: „Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk... A harmadiknál már mindenki belevág a refrainbe: „A magyarok istenére esküszünk...“ És így végig. A hatás elmondhatatlan. Két fiatalember nekimegy Petőfinek, átkapják lábát, a költő ingadozik, többen ugranak oda, vállra kapják, ő a fejekbe kapaszkodik. Fantasztikus éljenriadal közepette körülviszik a kávéházban. Vasvári átható hangon elkezd kiabálni, négyszer-ötször is elmondja:

— Az egyetemre! A hallgatóság csatlakozni fog!
Az egyetemre!

Petőfi leugrik a vállakról. Mellette Vasvári, Jókay, Irinyi. Élre állnak, a menet megindul. Egy jurista nemzeti zászlót visz. Hátról kiabálnak. Éljen Petőfi! Az egyetemre! Éljen a szabadság! Éljen Kossuth Lajos! Az egyetemre! Az Űri-utca járókelői csatlakoznak. Minden lépésnél nő a sokaság. Az eső erősebb és hóval kevert. A Hatvani-utca és Újvilág-utca sarkán a vezetők benyomulnak az egyetemre, mögöttük a tömeg. Vasvári felszakítja az első előadóterem ajtaját és bekiált:

— Az előadás maradjon abba, az ifjúság csatlakozzék a tüntetőkhez.

Nagy zsvaj, a medikusok éljeneznek. Sorban bekiált Vasvári minden terembe. Néhol az előadó tanár tiltakozik, a tüntetők kiabálnak, vita, végül a tanár nem bír velük. Az udvaron Jókay felolvassa a tizenkét pontot. Éljenvihar. Petőfi elszavalja a verset. Orkán éljenből és refrainből. Tovább a Ferenciek-terére

a technikusokért. Azok is mind tódulnak. Tovább a Papnövelde-utcába a jogászokért és bölcsészekért. Mind tódulnak. Tipula, az öreg jogi professzor, mikor a tüntetők bekiáltanak, rémülten ugrik fel a katedrán:

— Jézusom, kiütött a forradalom.

Kapja a cylinderét és rémülten menekül. Most már nagy tömeg halad a vezetők mögött, a vásár miatt sok a vidéki, azokat mind elragadja a tüntetés. Véletlenül arra jön Egressy Gábor több színésszel, próbára mentek volna a Nemzetibe. Egressy meglátja Petőfiék, odakiált, hogy mi az, azok visszakiáltanak. A színészek csatlakoznak. A menet indul. Egy lihegő fiatalember rohan egy mellékutcából, odakiált Petőfiéknek:

— A kaszárnyában készenlétet vezényeltek.

— Nem félünk.

Petőfi felemeli karját, hátrafordul. Kiált:

— Most a programmot nyomdába visszük és kinyomatjuk!

Egy hang visszakiált a tömegeből a válaszoló éljenek közt:

— Budára kell menni és a cenzort kényszeríteni kell az aláírásra!

— Cenzorhoz nem megyünk, — kiált vissza Petőfi, — soha többé cenzort nem ismerünk! A magyar sajtót felszabadítjuk! Előre!

Indulnak a Hatvani-utcának, ott van a legközelebbi nyomda, a Landerer és Heckenasté. A havas eső erősen esik. Senki nem törődik vele, a tömeg folyton nő. A Szép-utca sarkán, a nyomda előtt, Petőfi a felső fokról megint kiált:

— Most egy bizottmány bemegy a nyomdába s a programmot kinyomatja! Mindjárt visszatérünk az eredménnyel, addig itt kint legyünk békével!

Néhányan kiabálják, hogy Petőfi versét is ki kell nyomtatni. A nyomda bejáratánál megjelenik Landerer Lajos, az egyik cégtulajdonos. Petőfi, Jókay, Vasvári,

Degré, Irinyi bemennek, magukkal sodorva Landerert. Petőfi elmondja, mi járatban vannak. Ime, a kéziratok.

— Sajnálom, — szól Landerer szárazon, — a cenzori engedély hiányzik róluk.

De ugyanakkor odaság a hozzá legközelebb álló Irinyinek:

— Foglaljanak le egy gépet!

Irinyi odamegy a legnagyobb géphez, ráteszi a kezét és kiált:

— Ezt a sajtógépet a nép nevében ezennel lefoglaljuk!

Landerer finoman elmosolyodik. Meghajtja magát, mint a bálon:

— Az erőszaknak nem állhatok ellen. He, emberek, — szól oda a báméskodó és ijedt nyomdaszemélyzetnek, — fogjanak hozzá, álljanak az urak rendelkezésére.

— Éljen a sajtószabadság! — kiált egy nyomdász.

Már kapják ki a két kéziratot Petőfi kezéből, már vagdalják szét, már osztják ki a kéziratdarabokat a tíz legügyesebb szedőnek. Kintről bejön egy jurátus.

— Mi van odakint? — kérdi Vasvári.

— Rend van. Óriási lelkesedés. Irányi Dániel felment az első emeletre, kiment a Nemzeti Kör erkélyére és németül elmagyarázta a tizenkét pontot azoknak, akik nem tudnak magyarul.

— Tíz év múlva itt mindenki fog magyarul tudni, — szól Petőfi.

A jurátus szalad ki, viszi a hírt, hogy még egy kis türelem, mindjárt jönnek a nyomtatványok. Idebenn Petőfi is, Irinyi is segítenek korrigálni. A szedést beteszik a gépbe. Petőfi remeg az izgalomtól. A gép megindul. Dübörögve fut el a test a bemázolt szedés felett. Irinyi benyúl a hengerek közé és az első példányt kiszedi. Keze reszket. Meglobogtatja feje felett, fut a nyomda bejáratához. Éljeneznek. Szónokol.

Rögtön utána megjelenik Petőfi. Ő is nyomtatványt lobogtat, az a „Talpra magyar“ első példánya. A közönség hallani akarja. Petőfi megint elszavalja a verset. A szavalat hatása most már egészen egzaltált. És közben kezek adogatják ki a gépből kikerülő új és új példányokat. Nagy, fehér lapok haladnak a fejek fölött, a kezek hátra továbbítják az esőben ázó papírokat. Mindenki akar belőle, a hátrább állók türelmetlenül kiabálnak, hogy nekik is! De ekkor a Ferenciek templomában megszólal a déli harangszó, a munka-időnek vége. A szedők kezdenek távozni, meg lehet őket ismerni kék zubbonyaikról. A tömegben nagy felzúdulás, amely egyre erősebb és fenyegetőbb. Irinyi a lépcsőre pattan, délután háromra a Nemzeti Múzeum előttre ígéri a további példányok kiosztását. Tessék rendben széteszolni. A közönség énekelni kezd az esőben, a tömeg oszlik.

— Sándor, megyünk haza?

— Hogy képzelsz olyat, Marci? Most megyünk a redakciókba, mindenik ujságot fel fogjuk szólítani, hogy ezentúl a cenzurának ne mutasson be semmit. Vagy szabad a sajtó, vagy nem.

— Kik jönnek?

A szerepeket megint kiosztják. A Nemzeti Színházba is kell menni egy ifjúsági küldöttségnek, beszélni kell Bajzával, hogy estére díszelőadást csináljon. a Bánk bánt kell játszani. Lótás-futás, láz, sietség, történelmi gesztusok. A Pesti Hirlap szerkesztőségében Emődy komolyan inti őket:

— Tudjátok, milyen veszedelemben forogtatok? Minden kaszárnnyában alarmirozták a legénységet, a budai tüzérség parancsot kapott, hogy a Pest felé irányzott ágyuknál égő kanóccal várja a további parancsot.

Petőfi vállat von:

— Én nem is értem, mért nem lóttek közénk. Mit hallottatok a helytartótanácsról.

— Zichy Ferenc grófot lóhalálában kérték a hivatalba, ott ült az embereivel egész délelőtt, de nem mertek rendszabályokhoz nyúlni. Nyilván attól féltek, hogy ha katonaságot használnak, ugyanaz történhetik, ami Párizsban. De ti közben szépen ott-hagyhattátok volna a fogatokat.

— Előbb vagy utóbb, mindegy. Szóval a cenzúrának ma már nem küldtök fel semmit.

— Semmit. Csak vigyázz magadra, Sándor, ne ugrálj annyira, ennek fele sem tréfa. A forradalom szélén jártok.

— Kellős közepén szeretnék. Szervusz.

Egy félóra marad Julia számára. Hazafutni, az izgalomtól étvágytalanul otthagyni az ételt és mesélni, mesélni, mesélni! És még délután is mennyi tennivaló van. Hogy ennek is ma kellett jönni, mikor az édesanya feljött Vácról.

— Velem ne gondolj, fiacskám, magadra vigyázz. Egyél már valamit, ha erőszakkal is.

Az anya kínálására eszik Sándor, felesége kínálására nem evett. Julia monoton hangon szól, mint a nevelőnő, aki huszadszor mondja ugyanazt a mondatot:

— Sándor, ne csámcsogj.

A magyar sajtószabadság történelmi kivívója elpirulva, megszegyenülten felnéz.

— Julia... éppen ma...

— Hiszen magad kértél, hogy figyelmeztesselek, ha elfeledkezel.

Kis kínos csend. Petrovics mama hallgat. Isten őrizz, hogy egy szót is szóljon, jó abból nem származhatik: beleszólni a fiatalok dolgába. De a szíve nagyon fáj. Hát az ő fia már ne is egyék jóízűen? Sándor kelleetlenül teszi le a kanalat. Nem eszik többet. Menni is kell már. Futó, kedvetlen csók Julia homlokára. S a feleség sajtó vággyal néz utána:

Sándor mehet a tömegek elé, éljent kapni, szervezni, vezetni, lázítani, mert férfi. Ő itthon ülhet a suton. Ő, ha férfinak született volna. A két asszony megül csendesen a lakásban. Nem szólnak egymáshoz semmit.

De Sándorunk ezalatt már elemében van. A történelem egy pillanat alatt eltörli a kis házi bajok emlékeit. A Nemzeti Múzeum előtt óriási tömeg. Beszél Vasvári. Beszél Irinyi. A szabad sajtó első példányait elhelyezik a Múzeumba, Kubinyi igazgató mindjárt át is veszi. Petőfi a maga versére ezt vezeti rá: „Az 1848-iki március 15-én kivívott sajtószabadság után legeslegelőször nyomtatott példány s így a magyar szabadság első lélegzete. Petőfi Sándor.“ Aztán megint szavalni kell. De ez remek hely a szavaláshoz. Kiállani a lépcsőzet baloldali oldalpárkányára, lent a néptenger, oldalt a lépcsőkön zsufolt tömeg. És folyton a visszhang, már hányadszor ma: „A magyarok istenére esküszünk...“ Már zszibong a fej, már nyilallnak az idegek, álmatlan éjjel után hallatlan izgalom és folytonos feszültség. De az ár ragad magával, nincs megállás, folyton új győzelem és folyton életbevágó! Elfutó képek izgalma egymásután.

Berontanak a városházára, be a tanácskozás kelős közepére. Rottenbiller alpolgármester szónokol. Lelkesen, derekasan. Holovics tanácsnok akadémizál a tizenkét ponttal. Izgalom, lent a tömeg fenyegetni kezd. Irinyi kiabál, ágál, feldönt egy kalamáriskát, rákiált Szepessy polgármesterre. A polgármester aláírja a tizenkét pontot. Beszédek a nyitott ablakban. Megint el kell szavalni a Nemzeti Dalt. „A magyarok istenére...“ A nép, mint a tenger, dörgi az esküt. Tovább. Közcsendi bizottmány. Egyik tag Petőfi Sándor. Tovább. Fel a helytartótanácsához.

Elöl a vezetők, utánuk a tömeg. A Várban elhaladnak az ágyuk mellett. Csakugyan ott állnak a tü-

zérek égő kanócokkal. A tömeg kineveti őket. „Éljen a szabadság!”

Berontanak a helytartótanács ülésére. Zöld, rémült, nagyúri arcok. Szisszenés nélkül mennek bele mindenbe a világon. Zichy Ferenc gróf mint egy falat kenyér. Táncsicsot eleresztetni? Hogyne. Cenzurát eltörölni? Hogyne. Katonaságot leinteni? Hogyne. Aláírás. Pecsét.

Aztán megint ülés. Megint tanácskozás. Ellenzéki kör. Órákon keresztül vitázni, intézkedni, fogalmazni. Múlnak az órák fejfájdító tanácskozásban. Kiáltvány a közönséghez a történekről s a szükséges intézkedésekről. Sajtóbírótság. Polgárőrség szaporítása ezerötyszáz emberrel. Másnap estére elrendeltetik a város kivilágítása. Közben ülés alatt emberek jönnek-mennek, hozzák a híreket. Táncsics Mihályt fáklyákkal kocsiztatták a városban, óriási tömeg, üdvivalgás. Pozsonyból jön a hír, hogy a főrendiház végre elfogadta az alsó tábla feliratát. Tízkor jön a hír, hogy a Nemzeti Színházban leírhatatlan lelkesedés volt a díszelőadás alatt, éljenzés, taps, mámor, szónoklatok, Jókaynak Laborfalvy Róza a színpadon kokárdát tűzött a mellére. Egressy elszavalta a Nemzeti Dalt. Az utcán ujjongó tömegek járnak. Még késő éjjel sem szűnik a lelkesedés. Itt vannak az utcán a ház előtt. Sándor, menj ki az erkélyre, téged akarnak hallani, úgy éljeneznek, mint a bolondok.

Sándor szónokol, szaval, tanácskozik, indítványoz, szavaz. Kint ujjong a város, a színházban tündöklenek a lámpák és tündöklük az ünnep, de a közcsendi bizottmánynak, ideszégezve a zöld asztalhoz, dolgoznia kell. Még egy tárgy, még egy indítvány. Végre fel lehet állani, hogy holnap megint kezdődjék a kemény munka. Odakint virrad március tizenhatodika.

A költő lüktető homlokkal, köhögve, holtfáradtan vánszorog haza a Dohány-utcába. Utközben az

elmúlt dátumról gondolkozik. Március tizenöt. Ez nemzeti ünnep lesz ezentúl, magasztos évforduló, történelem. Ő csinálta. Mások is, de ő legjobban. „Anyám, az álmok nem hazudnak.“

Érdekes, hogy tavaly március tizenötödikén jelentek meg Összes költeményei. Mennyi minden történt azóta. Az esküvő. Koltó. Az új lakás Pesten, házaselet... És ma ez a felséges győzelem. Saint-Juste, Desmoulins, Petőfi. Holnap bizottmány megint, a város, az ezrek, sőt az ország sorsa a bizottmány kezében, míg azok ott Pozsonyban csak szószátyárkodnak. Most nézzen ide Kossuth Lajos, akinek derogált az Életképekben Petőfivel egy névsorban hirdettetni, most nézzen ide: mit tud ez a Petőfi! Aki most történelmi hős gyanánt nyit be otthonába és csak egyre vágyik: Julia ölelő karjára, megbékülő szerelemre, apró bántalmak cirógató kézzel való elsimítására.

De Julia mélyen alszik. A költő halkán vetkőzik le és tér az ágyba, mert sajnálja felkölteni. Fáj is neki, hogy Julia ezen a napon nem várta meg virasztva, akármilyen későn van is. És ahogy kimondhatatlanul fáradt fejének fészket fúr a hús vánkosban, kettőnek érzi magát: történelminek és társtalannak.

XXXIV.

Csodálatos dolog a népszerűség. Forró tud lenni, mint a tűz és úgy el tud enyészni, mint tűzben a jég.

Milyen hallatlan napok voltak azok a márciusi napok! Vadidegen emberek megfogták az utcán, meghatottan szorongatták a kezét. Egy vidéki ember felkereste, kisfiút vezetett kézenfogva. Azért utazott fel faluról, úgymond, hogy Petőfi megáldja a gyereket. Juliát, mikor egyszer az utcán ment vele, megismer-

ték és egy járókelő odakiáltott: „Éljen Petőfi Julia, a nemzet angyala!“ Az Életképekhez hat különböző költemény érkezett, amelyeket ismeretlen fűzfapoéták Juliához intéztek s a nagy férfiú muzsáját dicsőítették benne. Igen rossz versek voltak, egyiket sem lehetett kiadni, de Jókay elhozta őket ajándékba Juliának, aki nagy becsben tartotta őket egy darabig. Illetve nem is Jókay hozta el a verseket, hanem most már Jókai. A nagy és lelkes egyenlőségi lázban a nemes származású fiatalok tüntetően lemondtak származásuk külső előjogairól. Március tizenötödikének másnapja óta Marci Jókainak írta magát.

Népszerű volt ő is, de mi volt az a népszerűség a Sándoréhoz képest. Aki addig is egyik leghíresebb embere volt az országnak, hirtelen tíz olyan magasra lendült, ha az utcán sétált, joggal hihette, hogy a csillagok között jár. Verseit nem győzték eladni, a Nemzeti Dalt számtalan különböző különnyomatban körözték országszerte és nem volt nap, hogy a postán új zenét ne küldött volna hozzá valamelyik zeneszerző, ismert, vagy ismeretlen egyaránt.

Ó, hogy tudott úszni a márciusi napok e mámorában Julia. Hogy kivirult, milyen boldog volt, milyen jókedvűen ébredt, milyen mohósággal várta az új nap új dicsőségeit. Mikor azt a hírt hallották, hogy Pozsonyban Petőfiről úgy beszél a még zagyva mendemondák zűrzavara, mint lázadó népvezérről, aki húszezer fegyveres paraszt élén tanyázik a Rákoson, Julia nem nevetett a bámulatós pletykán, hanem kihívóan szólt:

— Miért ne?

Pozsonyból leküldték Kuthy Lajost Pestre, hogy diszkréten nézzen szét, mit kohol ez a nyughatatlan Petőfi. A költő egy csapásra olyan fontos és nyugtalanító ember lett, hogy az országgyűlés városának nagyfejei, az országnak egyelőre vezetői, érdeemesnek látták politikai küldönccel kémleltetni. Kuthy meg is

jelent nála és mintha véletlenül tenne-venne, babrálni kezdett az asztalon heverő írások között. Petőfinek még emlékében volt a régi jelenet, mikor Kuthy nem fogadta látogatását, hanem légyottra hivatkozva, elküldötte. Most tehát ránézett és így szólt:

— Rosszkor jöttél, barátom, nincs érkezésem, várom a feleségemet.

Kuthy elsomfordált, Petőfi pedig azzal a diadallal maradt kéziratai között, hogy egy politikai hatalmaság, alighanem a nádor környezete, retteg politikai terveitől. Nagynak érezte magát, országosan fontosnak, félelmesnek, s ha további pályájáról gondolkozott, honvédelmi miniszternek gondolta magát. Ezt nem is nagyon rejtette véka alá. Julia nyugodtan helyeselt.

És valahogyan, — hogy hogyan, azt észre sem lehetett venni, — megrendítő kicsire satnyult az egész nagy szereplés. Az ifjúság, a legfontosabb politikai tényező, egyszer csak nem volt fontos sehol, elvesztette hangját, félretették, nem kellett. Az ország dolga más irányba tolódott, Bécsből váratlan engedékenység hírei érkeztek, a dinasztia hirtelen jóságos és bölcs atyának mutatkozott, az ifjúság nem kellett már, mikor a mindennapi józan politikai építkezés szorgos napjai következtek. Az események útja fortélyosan kanyargós, mint a Tiszáé, a költő vakmerő útja, amelyet kitűzött magának, nyílegyenes irányban kereste a célok célját, a teljes szabadságot, a magyar republikát. S egy szép napon döbrentő ámulattal ébredt arra, hogy a világ egészen másfelé megy, mint ő, pedig a világot ő indította meg, erről meg volt győződve.

Ó, milyen leverő nap volt az, mikor Pestmegye székházán népgyűlést tartottak arról a királyi leiratról, amely felelős magyar kormányt ígért az országnak. Március tizenötödike óta, két hét alatt, mekkora változás. Megint a hétköznapi rend, semmi lelkes má-

mor, semmi forradalomszerű. Neki is szónokolnia kellett a néphez.

— Lekötve kardomat, elnyugtatom. De össze nem töröml!

Pedig összetörhette volna, úgy látszik. A nép boldog volt, hogy szép símán elintéződik minden, a jó-ságos V. Ferdinánd atyai szíve el tudta kerülni a polgárháborút. Mehettek haza tankönyveikhez a március ifjai, a „megkötött szárnyú sasok“ a nemzet boldog harmóniában megtalálta királyát. Petőfi démoni kacaja azonban éles disszonanciával hasított bele a béke dinasztikus zsolozsmáiba. „A királyokhoz.“ Ez volt a címe a versnek, amely a dinasztiaival való megbékülés ünnepébe ordított. „Megkondítsam a halálharangot, hogy borzadatok hangjainál? Bármit mond a szemtelen hízelgés, nincsen többé „szeregett“ király!“ S a verset szóró cédulákon terjeszti a francia forradalom neveltje. És a szórócédulák bámulatos visszhangot kaptak. A válaszok úgy érkeztek a versre, mint a sortűz. Egy debreceni lapban vers jelent meg Petőfi ellen, amely a királyellenes forradalmárt eskütörőnek, betyári nyelvűnek, szemtelennek, éretlennek szidalmazta, s ami még feltűnőbb volt, a verset az utolsó példányig szétkapkodták, sőt voltak, akik saját pénzükön külön lenyomatták és terjesztették. Ugyanabban a Debrecenben, amely nem is olyan régen viharos tapsokkal ünnepelte a cenzor ellen fellépő költőt. A Hajdúságból azt írta valaki, hogy ott a költőre nagyon dühöse, tán még agyon is vernék, ha arra járna. Másutt a szószékről prédikálták ki, sőt voltak, akik azt terjesztették róla, hogy megháborodott és elmebetegségében írta a verset.

Hol találjon ilyenkor falat a költő, amelynek nekivesse hátát, hogy szembenézhesen akár ezer támadóval is? Élettársa szerelmében, amely ilyenkor jobban kell, mint a dicsőség könnyű öröme napjaiban. De Juliát ezek a dolgok még jobban leverték, mint

férjét. Mindennap volt valami új választmány, ahonnan az ifjúsági vezérek nevei közül kimaradt a Petőfi név. Mindennap volt valami új mozgalom, amelyhez Sándort nem hívták. És Julia, aki imádta Sándorát, mikor annak égisz lobogó szereplése őt Kossuth Lajosén is túlhelyezte rövid ideig, most ingerült lett, ideges, szeszélyes, a rossz hangulatú napok egyre gyakoribbak lettek, a ki nem tálalt neheztelések lassan gyűltek mind a két lélekben és Petőfi Sándor olyan harapós hangulatban járt-kelt, hogy mindenki félt szólni hozzá. Március tizenhatodikán tündérmese volt az élet, mikor a kirakatokban ott volt az arcképe nemzetiszínű dísszel keretezve, s Reseta, az öreg cenzor, mikor találkoztak az utcán, megölelte őt. Mostanában megint találkoztak egyszer, de Petőfi átment előle a másik oldalra. Aki őt akkora dicsőségben látta, ne lássa most skartba tett vezérnek, aki üres csomagot cipel magával, mint Béranger alakja, a jó Roger Bontemps: un coffre et rien dedans.

De nem, csak azért sem hagyja magát. Csak azért is ír még egyet a dinasztia ellen: „Készülj, hazám.“ Vitriolba mártott tollal fogcsikorgató gúny: készülj, hazám, ideköltözik hozzád a bécsi forradalmak-elűzte zsarnok, ó, micsoda mámorító boldogság a talpnyaló nemzet számára. Csak azért is elmegy népgyűlésre, lázítani a kormány ellen és maga is jelölteti magát a küldöttségbe, amely számonkérje Batthyány Lajos gróftól a Lederer helyőrségi parancsnok ellen adott macskazene vérengző szétveretését. És ott áll szemtől-szemben Magyarország miniszterelnökével, szigorú szónoklatban számonkér, csak azért is ő a nemzet lelkiismerete. És konokul kitart a reszpublika mellett. És ha március tizenötödike után ujjongva ünnepli a szent napot, mely nem szennyezte be a szabadságot vérrel, most komoran csóválja a fejét: ez vér nélkül nem fog menni, ne képzelődjeteK.

Nem hagyja magát, fel fog lépni képviselőnek.

Majd az új parlamentben oda fogja dörögni a magáét nádornak, királynak, Kossuthnak, akárkinek. Julia ismét élénkül. Végre!

— Végre megtalálod magad! Már kezdtem felőled kétségbeesni. Menj, agitálj, szavalj, lázíts! Ott a helyed az ország követői között! Ki üljön ott, ha nem Petőfi? Nem jogod a pozíciót kérni, hanem kötelességed! Az isteni hivatás kötelez!

Sándor új erőt érez felpeszsdülni magában. Így igen, így érdemes küzdeni. Szembe fog szállni az egész világgal, ha kell! Az új jelek mégis csak mutatkoznak. A Pesti Hírlap érdeklődik, hogy mit ír. Jókai-val ketten szerkesztik az Életképeket. Pálffy Albert új lapja, a „Március tizenötödike“, testtel-lélekkel mellette áll. Hohó, polgártársak, Petőfivel nem lehet olyan kurtán-furcsán elbánni. Különösen, ha ilyen élettárs áll mellette, aki izgat, biztat, ösztönöz, lázít, s úgy halad ura oldalán, mint sereg élén a harci zászló. Julia piros frigiai sapkát csinált magának, azzal ment el tegnap kalap helyett a Nemzetibe. Csoportok állták körül, úgy bámulták. Ez aztán az aszszony a talpán.

A választási küzdelem lassan megindul az egész országban. Sándor elhatározza, hogy a Kiskúnságban fog fellépni. Az ő igazi hazája az, az ő népe. Nézzétek majd meg, pesti vaskalaposok, mit jelent Petőfi magának a népnek, az egyetlen és igazi hatalomnak, az egyetlen és igazi úrnak. Már megy is a levél Kún-szentmiklósrá, az ottani jóbarátnak, Bankós Károlynak. Jön a válasz: gyere, Sándor, itt nagyon szeret a nép csakugyan, könnyen bejöhetsz.

Sándor proklamációt ír, kinyomatja, leküldi. Rövid bejelentés, egyenes, nyílt, úgy, ahogy kell. És kívártatva le is utazik leendő kerületébe.

Ó, micsoda imádandó nép, hogy szeretik, hogy ölelgetik az öregek, hogy paroláznak vele a gazdák, hogy mókáznak vele a menyecskék. Milyen áldás a jó

Istentől, hogy ezt az eszményt kiskora óta beleoltotta. A nép neki vallása. A nép neki a kezdet és a vég. A nép neki a cél, az ideál, az egyetlen.

— Hát aztán megválasztanak-e követjüknek, ha fellépek?

— Mán hogyan választanak meg a magunk fajtáját. Meg bizony. Éppen ilyen ember kell nekünk, aki majd nem fél megmondani az igazat az uraknak.

Sándor hazajön Pestre. Ahogy belép a lakásba, csak annyit mond az elébe siető Juliának, hogy: rendben van.

— Igazán? Meg fognak választani?

— Meg. Olyan hangulat van mellettem, hogy aki fel merne ellenem lépni, azt a nép elsöpri.

— Ó, de boldog vagyok. Ez nagyon jó újság.

Aztán egy kis habozás után:

— Cserébe majd én is mondok egy újságot. Nem, nem, most még nem. De még ma megmondom.

— Ne kínozz, mondd meg.

— Petőfi úr ne legyen olyan türelmetlen, még ma meg fogja tudni.

Estig négyszer is rátér Sándor arra a titokzatos újságra. De Julia csak mosolyog. És kedves, szíves, gyöngéd, elragadó. Csak akkor mondja meg az újságot, mikor már lefeküdtek és a lámpát is leoltották. Akkor halkán megszólal:

— Sándor, add ide a kezedet.

— Mi az, angyalom.

— Most megmondom az újságot. Sándor... nekem... kisbabám lesz.

A kúnszentmiklósi jelölt felhördül, mint az oroszán.

— Mit mondtál? Julia! Igaz ez?

— Igaz. Kisbabám lesz. Ma voltam a doktornál. Kisbabám lesz. És olyan kimondhatatlanul boldog vagyok...

A költő letérdel az asszony előtt a sötétben. Sír.

Ráfekteti fejét felesége mellére. Boldog zokogás szakad fel a melléből. Julia gyengéden símogatja a rázkódó fejét.

— No ne... drágám... ne... nyugodj meg... boldog vagy?

A felelet kacag is, sír is.

— Boldog vagyok-e? Szeretném, ha most meg kellene küzdenem ezer sárkánnyal... jaj, azt se tudom, miket beszélek... Julia... szerelmem, mindenem, drágám, mennyországom, egyetlenem... most mit csináljak? Hogy ordítsam ki? Kit fojtsak meg az ölelésemmel? Julia... én... én... most meg kellene halni.

— Hogyne, te golyhó, itt hagyni az özvegyet és a kis árvát, hogyne. Úgy örülök, Sándor, hogy boldog vagy. A szüleim is megfognak talán békülni. A kis unoka... ó istenem... mondd, te fiút szeretnél, vagy kislányt?

— Fiút, hát persze, hogy fiút, Petőfit a javából.

— Én is. De nem bánám azt sem, ha kislány volna...

Hajnalig tartó beszélgetés. Mit mondott az orvos, de egészen részletesen. Azt mondta, hogy decemberben fog érkezni a baba. Nagyobb lakás fog kelleni, Marcitól el kell venni a szobát. Több pénz fog kelleni. Dada fog kelleni. Gyerekekengye fog kelleni. Vajjon kire fog hasonlítani, apjára, vagy anyjára? Vajjon fiú lesz, vagy kisleány? Nem lehet erről a csodálatos boldogságról eleget beszélni.

Másnap Sándor új arccal lép ki a világba. A szemében megváltozott valami. Egyik napról a másikra jóval idősebb lett és szelídebb kifejezésű. Otthon imádatos gyöngédséggel becézi Julia minden lépését. Új és kettős erővel lát neki a munkának. Csak azért is a királyokról. „Megesküdtem a király Hunyadi Lászlónak: esküszöm az égre, az ég istenére, bántani nem foglak.“ De bántotta. Megölette. Nem tanultál ezekből!

a példákból, te nemzet? „Azért volt a nap oly haragos kedvében, mert a nép csak állt ott s merőn száját tátott tehetetlenségében.“ Majd nem fog a nép száját tátani, ha lesz, aki vezesse, majd meg kell nézni, mire lesznek képesek a kiskúnságiak, az alföld színevirága.

Itt a választás ideje, le kell utazni. Juliának is le kell menni, mindenáron ott akar lenni férje nagy dicsőségénél. Díszvacsora lesz biztosan, a költő hitvesét is köszönteni fogják, fáklyás menet lesz, éjjeli zene lesz, jaj de nagyszerű lesz.

Sándor kicsípi magát, olyan kackiás nemzetőr, hogy csak meg kell nézni. Hatalmas nemzeti kokárda a mellén, azt Julia maga varrta. Óriás szélességű fringia az oldalán, ezt Jókai Marcitól kapta ajándékba.

— Te Julia, a minap találkoztam Eötvös Józseffel. Nézi a kardomat, csóválja a fejét, azt mondja: ez már nem is kard, ez guillotine.

— Ó be kitűnő! Guillotine!

Csupa kacagás megint az élet, csupa öröm, remény és szerelem. A nyár itt van megint, kedves, napsugaras, ragyogó. Indul a vasút Szolnokra, elmarad Pest a sok kokárdás nemzetőrrel. Hej, de büszkén fognak ide azzal a mandátummal visszatérni. Petőfi követ úr. Petőfiné, a követ felesége. Sándor fejében büszke politikai harcok járnak. És fogja Julia kezét. Julia fejében miniszterelnöki estélyek járnak. És fogja Sándor kezét.

Kúnszentmiklóson Bankós Károly háza szeretettel várja a hírneves jelöltet. De nemcsak szeretettel, aggodalommal is. Ahogy megtisztálkodnak az úti portól és leülnek, Bankós rákezdi ám a bajokat:

— Hát pajtás, mindjárt azon kezdem, hogy valami nagyon könnyű dolgod nem lesz. A kaputosok nagyon nem szeretnek téged. Beszélhetek nyíltan Petőfiné asszonyom előtt?

— Hogyne, sőt nagyon kérlek.

— Hogy azt mondják, hogy nem vagy kun-redemptus polgár, minek jössz te ide. Meg hogy olyan Dózsa György-féle ember vagy, fel akarod lázítani a parasztokat, földosztást akarsz, meg hogy képes volnál kiírtani a kaputos osztályt.

— Nem mondom, hogy nem.

— Így aztán elkezdték dolgozni ellened alaposan. Azt tudod-e, hogy ellenjelölted is van?

— Micsoda? Most hallom először. Kicsoda?

— Nagy Károly nevezetű, a kálvinista pap fia. Igen nagy erőlködést művelnek mellette. Saját fülemmel hallottam, mikor egy itteni birtokos azt hirdette a piacon, hogy azt mondja: „Megparancsoltam a felszegi lakosoknak, hogy azt az akasztófárávaló Petőfit, — már ne haragudj, de így mondta, — be ne bocsássák a városba, kövezzék agyon.“ Azért azt gondoltam, pajtás, hogy jó lesz, ha vigyázol az utcán, pláne hogy házam nagy örömére és tisztességére Petőfiné asszonyomat is elhoztad.

— Ugyan, hát csak nem képezed, hogy engem a szabadszállási kerületben bármi baj érhet?

— Nézzed, pajtás, az a tényvaló, hogy a kaputosok igen tartanak a te népszerűségedtől. Mi tehát az ő törekvésök? Hogy te ne szónokolj a néphez, mert igen nagyon tudsz a nép nyelvén beszélni. Ergó nem akarják engedni, hogy beszélhess.

— Hogy az ördögbe tudják azt megakadályozni?

— Jaj, barátom, nem tudod te, mi az a választás. Tlyenkor mindenki megőrül és mindenre kapni embert. Még arra is, hogy lerángassanak a hordórrul. Azt mán mégsem hagyjuk megtörténni. Mi az odakinn?

Ez a háznépnek szólt, ez a kérdés. Odakint mozgolódás hallatszott az udvar felől.

— Deputáció keresi Petőfi urat.

— Jőjjenek be, mit váratod őket.

Bejön három miklósi magyar. Gubás atyafiak, értelmes orcájuak, tekintélyesek. Sándor feláll, parolázik velük. Julia is feláll. A legöregebb magyar megköszörüli a torkát, beszélni kezd. Hogy hát a lakosság megtudta, hogy itt van a jelölt úr, összegyülekeztek a polgárok a városháza előtt és a jelölt urat hallani kívánnák.

— Nem, nem engedem, — kiált Julia, — előbb beszélni akarok veled, Sándor.

Bankós is beleszól, Petőfi is beszél. A három gazda is beszél. Végül is dolguk végezetlen mennek el. Majd ráérünk még a szónoklattal holnap. A küldöttség kedveszegetten elmegy. Petőfiék tovább tanácskoznak a házigazdával. Apróra elmondja az a kerület egész térképét, a szavazatok számát, az urak befolyásának mértékét itt is, ott is, a hatóságok hangulatát, etetést, itatást, eshetőségeket. A helyzet bizony alaposan megromlott, de nem reménytelen. Vacsoránál is folytatódik a tanácskozás, vacsora után is belenyúlik a késő éjszakába.

Alvás előtt Julia megkérdi férjét:

— Sándor, mondd meg őszintén, én nem tudom magam tájékozni, jól áll ez a dolog, vagy rosszul?

— Jól. A kaputosok csinálhatnak, amit akarnak, a nép az enyém. Légy nyugodt, angyalom, megleszek. Akkor aztán szétütök köztük úgy, hogy megemlegetik.

Másnap csak úgy nyüzsög az ablak alatt a sokaság, a Bankós-ház környéke feketéllik. Négyszáztagú küldöttség jött felkérni Petőfi Sándort, hogy a városháza előtt beszéljen a néphez. Egy parasztember részeg, ez összetett kézzel könyörög, hogy a jelölt úr beszéljen. Egy másik gazda fanatizált arccal, rekedten kiabál:

— Követjük mink az urat akár a városon kívülre, de mindenáron hallani akarjuk, még emberhalál árán is!

— Hát jól van, emberek, ha ennyire akarják, elmegyek a bíróhoz és bejelentem a népgyűlést.

Julia izgatottan marad itthon, Sándor megy a bíróhoz. Százan és százan gubások utána. Folyton éljenzik menetközben. A városházán a kaputól balra van a bíró hivatala. Kemény, rideg, szigorú fiatalember, Virágh Dénes.

— Ön a bíró? — szól Petőfi nyersen. Mögötte emberhad tolul az ajtón.

— Én! Hát maga ki, hogy ide a hivatalos szentélybe kardosan mer bejönni?

— Én Petőfi Sándor vagyok, a követjelölt. Beszélni kívánok a néphez.

— Amit pedig én nem engedek meg.

— Miféle joron beszél így az úr? Emberek, hallják ezt?

Nagy zsvaj. A parasztság zúgolódni kezd. Öten is kiabálnak egyszerre. A helyzet fenyegető. Virágh Dénes látja, hogy a nép izgatott, ezekkel ellenkezni nem tanácsos, mert szétszedik a városházát. De viszont ez a pesti költő olyan néplázító ember, ez még nekiviszi a parasztokat az uraknak.

— Hát jó, belenyugszom a gyűlésbe. De két feltételem van. A jelölt úr vállal minden felelősséget a bekövetkező bajokért. Másodszor pedig előre megmutatja nekem a beszédét.

Petőfit elfutja a düh. Marokra kapja kardját, veri vele a földet, szikrázva kiabál.

— Kinek néz engem az úr? Azt hiszi, én hónapokkal előre csinálom meg a beszédemet? De meg ha készen volna, se mutatnám meg, tudja meg az úr. Nem azért voltam ott március tizenötödikén, mikor az előzetes cenzurát eltöröltük.

— De legalább tudja, miről fog beszélni?

— Tudom hát! Azokról a gaz rágalmakról, amiket kendtek távollétem alatt rámfogtak.

— Hallja, nekem mondta azt, hogy „kendtek“?

— Igenis, kendnek mondtam.

A költő sarkonfordul, nem köszön, kimegy. Bankós Károly odasúg neki, hogy csínyján kell beszélni, mert a nép nagyon fel van puskaporozva, nem jó lesz most kanócot dobni közéje. Petőfi bólint. Kicsit vár, míg haragja lecsillapodik. Heves köhögési roham fogja el, azt is végig kell várni. Akkor aztán kiáll szónokolni. Szabadságról beszél, népről, új idők hajnaláról. Úgyesen, hatásosan. Nagy éljenzés, a nép lelkesedetten veszi körül. Ezren meg ezren vannak. Ezeket akarják elvenni tőle? Délután átmegy Szabadszállásra, óriási választó-sokaság, szónoklat, nagy lelkesedés. Önkéntes kortések hozzák a hírt Lacházáról, meg Fülöpszállásról, hogy ott a parasztság mind egy szálig rendületlenül petőfista. Otthon este összegezik a dolgokat: a kilátás kitűnő. Itt Petőfi meg nem bukhatik.

Másnap Szabadszállás bíráinak hivatalos aláírásával levél érkezik Kúnszentmiklóásra Bankós házához. Bankós elolvassa, megdöbben, szó nélkül átnyújtja Petőfinek. A levél szerint Szabadszállás békéje rettentően fel van dűlva, a legsúlyosabb bajoktól lehet tartani. „Ezen fenyegető veszélyt a fanatikus izgató Petőfinek magát követünkül feltolni akaró erénytelensége okozá, kinek nálunk is voltak ugyan néhány követői, kik elámíttatva levén nem tudták, hogy mily viperafajt akartak keblökbe rejteni, de hála a nemzetek nemtőjének, ezen polgárok fölvilágosodva átlátták, sőt elismerni készek balvéleményeikből könnyen lehető végveszélyét kedves nemzetünknek. Petőfi egy polgártársunk azon kérdésére, hogy mikor leend már béke honunkban, azt felelte, hogy sohasem, míg ezen ország vissza nem száll azokra, kiké volt, t. i. a tótokra, ebből átláthatni, mily veszélyes lenne egy ily alacsony jellemű egyént küldeni követnek, kiről fölteszi már minden polgár, hogy bennünket kész lenne eladni a legcsekélyebb árért.“ És így

tovább. Petőfi, ha élete kedves, ne igen jöjjön Szabadszállásra.

— Ott leszek, — szólt fakóra vált szájjal, remegő hangon a jelölt, — megmutatom a bitangoknak, hogy ott leszek!

Másnap befogatott és Juliával együtt áthajtatott Szabadszállásra. Ismerőse volt ott, Rozsnyay Mihály. Ahogy annak házánál leszáll a kocsiról Juliával együtt, lélekszakadva rohan a házból Rozsnyayné. Vissza, vissza Kúnszentmiklóásra azonnal. Nagy Károlyék leitatták és felingerelték a népet. Mihelyt megtudják, hogy Petőfi itt van, azonnal félre fogják vetni a harangokat. Vissza azonnal!

A költő ránéz Juliára. Julia, a jövő anyaság szentje. Részeg parasztok taszigálják, fenyegezzék?

— Megyünk vissza, jól van.

— Nem megyünk, — kiáltotta Julia, — itt maradunk. Ha agyon akarnak bennünket verni, csak verjenek agyon. De azt ne mondhassa senki, hogy elszaladtál. A Bankós kocsiját azonnal küld vissza Szentmiklóásra.

Petőfi ránézett Juliára. Igen, ez az ő felesége. Ez hős maga is. Ez lesz az ő gyermekének anyja. Most azonnal földre kellene borulnia előtte. Maradtak. Julia bement Rozsnyayékhoz, Sándor ment egyenesen a városházára. Ott ült együtt a kupaktanács. A költő felhevülten rúgta be az ajtót.

— Ki az, aki akar tőlem valamit?

A társaság felugrált. Csendesítették, leültették. Petőfi az asztalt verte. Ki mondta, ki írta azt a gyalázatos marhaságot, hogy ő az országot a tótoknak adta? Ez is mondott valami kitérőt, az is. Nem akadt a levélnek gazdája egy sem. A tanácstagok hímeztek-hámoztak. Ők Petőfi úrnak csak elveivel nem értenek egyet, de személyében a világért sem óhajtják becsmérelni.

Nem sikerült fülönfogni senkit. Otthagyta őket, ment a községbe. A nép bezzeg másként beszélt. Ahol egy gubás embert eléfogott, az mind fogadkozott, hogy ők bizony élnek-halnak az ő jelöltjükért, Nagy Károly itt nem lesz követ soha.

— Nincs itt semmi baj, — mondta otthon Petőfi Juliának, — a nép az enyém, azt én mindig mondtam. Itt engem holnap meg fognak választani. Akkor majd leszámolok néhány pimasszal. Már azt is hallom terjeszteni rólam, hogy orosz kém vagyok. Az embernek megáll az esze.

Nagy gajdolással cigányozó csoport haladt el a ház előtt.

— Csunyan itatnak Nagy Károlyék, — mondta Rozsnyay, — holnapra itt holtrészeg lesz mindenki. Ez a virityölés reggelig fog tartani.

Csakugyan, ahogyan haladt a nap, egyre hangosabb lett odakinn az óbégatás. Estére már percenként haladtak el éneklő, részeges csoportok a ház előtt. Éjszaka alig lehetett aludni, folytonos ordítózás zengett az utcán, éneklés, verekedés, egymást üldöző emberek dobogása, káromkodás, muzsika. Egyszer Petőfi is felébredt, miután nagynehezen elaludt. Ahogy felriadt, Juliát látta az ablaknál. Ott állt és lesett ki a holdvilágos utcára.

— Mit csinálsz?

— A felséges népet nézem. A te népedet.

Sándor felelni akart, vitatkozni, érvelni. De nagyon fáradt volt. Néma maradt és elaludt megint. Reggel a választás kitűzött órája előtt elment a városházára. A városháza kapujában egy részeg birtokosféle kinézésű ember rákiáltott:

— Szentelen!

Petőfi megállt. Nem hitte először, hogy a szidalom neki szól. Meghökkenve nézett a részegre. Az tovább kiabált:

— Igen, igen! Szentelen! Mit szentelenkedik ide?

A költő odaugrott a részeghez. Felelősségre vonta. Egy pillanat alatt egész csoport részeg ember került ki a kapu alól. Már körül is volt véve. Hadonásztak, ordítottak rá, aki sápadtan állt a részeg kör közepén.

— Hazaáruló!

— Akasztófára való muszka spión!

— El akarja adni az országot!

— Ugorj neki, szaggasd szét!

— Agyon kell ütni!

Felemelt öklök, botok emelkedtek feléje. Hátrált. Így tolták be ordítva a kapu alá. Ott a szabadszállási bíró kimentette. Karonkapta, bevitte egy hivatali szobába. Kint a részegek még mindig ordítva fenyegették. És bent a hivatali szobában ugyanúgy nekitámadtak a hatóságok.

— Hogy mer az úr idejönni? Nem látja, hogy az élete nincs biztonságban?

— Takarodjék a határból, mert az életéért nem kezeskedünk.

Egy idős, tekintélyes ember odalépett hozzá. Vállára tette a kezét.

— Én a református lelkész vagyok, Nagy Károly atyja. Ne féljen, nem fogják bántani, csak menjen el.

Petőfi a dühtől remegve vágott az asztalra.

— Én félek? Hát jöttem volna ide, ha félnék?

— Na, gyerünk, gyerünk! — szólt egy kaputos ember és kezdte kifelé tolni a költőt. Mások is odajöttek, tuszkolták kifelé. Lekísérték egészen az udvarig. A bíró is velük.

— Hé, nemzetőrök! — kiáltott körül.

Jött egypár kaszás és vasvillás nemzetőr.

— Az urat elkíséritek a szállásáig. Ott felszedheti a cőkmókját. A város végén az országúton fuvar fogja várni. Az majd elviszi Kunszentmiklóásra. Most hordja az irháját.

A vasvillások közrekapták Petőfi Sándort és az utcán végig elkísérték a Rozsnyay-házig. Ott egyedül hagyták. Julia már nem volt otthon. A kocsi már ott járt, felvette Juliát és a poggyászt. Előre ment vele a város végére. A költő a düh könnyeivel szemében baktatott a város vége felé. Rekkenő nap tűzött le az útra. Végre meglátta a veszteglő kocsit, ott ült Julia. Szó nélkül felszállt, a kocsi megindult. Egyikük sem szólt egy szót sem. Már jóideje mentek így, mikor Petőfinek feltűnt, hogy nem a megyei úton mennek.

— Hallja kocsis, hova megyünk? Ez nem a szentmiklósi út.

— Majd rátérünk mindjárt ott a büsztöri csárdánál.

— Hát miért nem mentünk mindjárt a rendes úton?

— Nekem megparancsolták, hogy így vigyem az urat.

Petőfi csodálkozott. Mit akarnak vele? Miért vitték ezzel a kerülővel? Nem tudta megérteni. De egyszer a távolban megpillantotta a párhuzamos megyei utat. Azon haladtak az ő zászlai alatt a lacházi és szentmiklósi kocsik. Meg lehetett őket ismerni.

— Látod azt a kocsisort? Azok a mi embereink! Most már értem, mit csináltak velem! Gazemberek, gazemberek! Hát nem érted? Azok mennek most Szabadszállásra választani és nem lesz kire szavazniok! Engem kiloptak a városból! Kocsis! Rögtön menjünk át a megyei útra, mert megfojtalak, gazember!

A kocsis hátranézett.

— Legyen békével az úr, mert nem tréfálok. Tanu nincs.

Petőfi krétafehér arccal nyelte vissza magába a pokoli mérget. A távolban békésen haladtak a zászlós kocsik a céltalan választás felé. Őket pedig vitte ez a kocsi Szentmiklósnak. De ezzel a kerülővel, hogy választóival ne találkozassék. Vad dühvel harapott

az öklébe. Julia hideg némasággal nézett maga elé a semmibe.

Kúnszentmiklóson még aznap meghallotta az eredményt. Nagy Károlyék azonnal elterjesztették a hírt az emberek között, hogy az ellenjelölt gyáván megszökött. A Petőfi-szavazók csüggedten oszlottak szét. Mindjárt megindultak szekereikkel vissza. Nagy Károlyt egyhangulag megválasztott követnek jelentette ki a hatóság.

Mikor hazaértek Pestre és bementek a lakásba, amelybe a követi diadal örömével akartak hazatérni, Julia le sem rakta holmiját, leült az ebédlőasztalhoz, leborult és keservesen sírni kezdett.

Férje nem tudta vigasztalni. Állt az ablaknál és összeszorított szájjal, szárazonégő szemmel lebámult az utcára. Egy negyedévvvel ezelőtt ez az utca akár oltárra rakta volna. És tegnap részeg vasvillások, mint tettenkapott csirketolvajt, kísérték végig a falusi utcán. Hajszálon mult, hogy véresre nem verték.

Saját verse jutott eszébe, míg háta mögött Julia sírt az asztalra borulva. „Az ország, melyben most él nemzeted, tenger volt egykor, s újra az lehet, s e föld is semmiségbe oszlik el. Kevély ember, miben kevélykedel?”

XXXV.

A két költő búcsúzott egymástól. Vörösmarty és Petőfi. A két költő, vagy inkább a két politikus: a megválasztott és a kimaradt.

— Sajnálom, hogy nem tudtam meggyőzni. Én helyesen szavaztam. És ha kiadja a verset, előre megmondom, hogy felelni fogok rá.

— Én is sajnálom. Isten látja a lelkemet, hogy belülről csupa vér vagyok. De hitem, elvem ellen nem tehetek. Nem tehetek másként, esküszöm a szent

napra, március tizenötödikére, arra a napra, amelyen Brutus leszúrta Caesart.

Vörösmarty, bár a hosszú vita nagyon felindította, most mégis elmosolyodott.

— Leszúrásról szó sincs. Mindössze egy támadó vers fog ellenem megjelenni, amelyre méltóképpen válaszolni fogok. Isten megáldja, öcsémuram.

— Isten megáldja, tekintetes uram.

Petőfi ment hazafelé az Úri-utcából. Azaz nem egyenesen hazafelé. Mellékutcákon kóválygott még egy darabig, mert egyedül akart gondolkozni. Egész valója háborgott. Százszor is végig gondolta magában a dolgot és a végén mindig csak Luther Márton mondatához jutott: „Itt állok, másként nem tehetek.“ Augusztus tizenhatodikán elkezdték tárgyalni az újonczási törvényjavaslatot. Mészáros Lázár, a hadügy-miniszter, a felszabadított ország saját nemzeti hadseregét német vezényszó alatt akarta hagyni, mert — úgymond — a zavaros idő, a szervezés sürgőssége a magyar vezényleti nyelvre való áttérés nagy megrázkódtatását nem engedik meg. Ezzel szemben a központi bizottmány a régi keretekre nézve meghagyta volna a német szervezetet, de az új ezredeknek magyar szervezetet akart adni. Egy álló hétig tusakodott ezen az új magyar képviselőház. Az a képviselőház, amelynek padjain ott ült szabadszállási követ gyanánt Nagy Károly, elutasítván Petőfi párbajra szóló kihívását és nyugodtan nekitámasztván hátát a petíció hiábavaló voltának. Petőfi reggeltől estig izgúlt, futkosott, vitatkozott, néha annyira elragadtatta magát, hogy egzaltált vitái közben egyszerre elállott a szava és le kellett ülnie. Hát azért csinálta meg március tizenötödikét, hogy ezentúl is német katonaság uralkodjék az egyesített két magyar hazában? Hát azért jött az ismeretlenségből egy hatalmas új költészet elsőprő nemzeti nyelvvel és népi erejével, hogy most egyetlen gesztussal visszalökjék a győzelmes

trónjára ültetett szent magyar nyelvet a semmibe? Az Egyenlőségi Társulat, a radikálisok ujonnan felkapott klubja, csakugyan zsibongott egész nap. Ülés után ülés, minden parlamenti fordulat után újabb viharos megbeszélés. Végre jött a nagy nap: szavazni kellett a kormány javaslata felett, amelyben Kossuth Lajos beadta a derekát a távozással fenyegetődöző Mészárosnak. Eredmény: a kormány győzött kétszázhuszonkét szóval száztizenhét ellen. Nagy fájdalom. De a leggyötrőbb, legszemélyesebb fájdalom: Vörösmarty a kormánnyal szavazott. Halljátok ezt odafent, ti Bersenyi, Kazinczy és többiek? Vörösmarty a magyar nyelv ellen szavazott. Petőfi hazament és kiöntötte lelkét Juliának. Azt a kavargó, robbanással fenyegető lelket, amelyben nem fért többé együvé a Vörösmarty iránt való odaadó, fiúi tisztelettel teljes hála és a küldetése nagy álmaiba vetett emberfeletti hit. Ruháját szerette volna tépni és zokogni, mint egy fordított Lear király.

De Julia nem vett részt ebben a vergődésben. Kívül maradt rajta. Ő nem volt ott akkor, mikor a Debrecenből sárban, fagyban felvándorló facér komédiást a nagy író olyan nemes emberséggel fogadta és megmentette. Ő csak egyet tudott: hogy férjét az élő irodalomban csak a Vörösmarty tekintélye előzi meg, hogy csak egy asszony van még az országban, aki tekintélyesebb írónak a felesége és az Csajághy Laura.

— Tégy, ahogy akarsz. Ha akkora hálával tartozol neki, áruld el az elveidet.

Egyetlen mondat elég ilyenkor Petőfinek. Leül az asztalhoz és kézbe veszi a tollat. Azt a tollat, amellyel „Az apostol“ lázas panaszát írta nemrégén a megváltóját cserbenhagyó népről. Most a népet cserbenhagyó apostolról fog írni vele. S amely toll a magyarság zászlaja alá rohanó Lenkey huszárszázadát dicsőítette, az most meg fogja bélyegezni a zászló

alól elfutó katonát. És a vérző tollból folynak a sorok: „Hallgassak-e, mivel szeretlek, miként atyámat szeretem? Hallgassak-e, mert teneked sem fáj majd úgy a szó, mint nekem?“ És minden strófa után ott dörög a kíméletlen vád a kinyújtott karú girondista pátoszával: „Nem én téptem le homlokodról, magad tépted le a babért!“ Mikor megírta, eltűnődik rajta és keserűen szól maga elé:

— Igaza lett a Honderűnek. Megjövendölte, hogy Vörösmartyt is meg fogom támadni. Akkor ez káromlásnak tetszett. És íme...

— Semmivel ne törődj, — felel az asztal mellett harisnyát javítgató Julia, — csak az elveiddel.

— Már döntöttem. Ki fogom adni az Életképekben, dőljön össze az egész világ.

— Jókai nem fogja engedni.

Mi ez? Jókai? Nem Marci többé? Mit szól, ha a hideg vezetéknév áthallatszik a szobájába?

Nem szólhat semmit, az átszűrődő szót sem hallhatja meg, a testi-lelki jóbarát nem lakik itt többé. Szobájában Sándor felköltöztetett szülei laknak. Fantasztikus idő ez, csodálatosan dúlt és zavart napok, semmi sem áll egy helyben, éjszaka a nappalal összefolyik, minden megrendül, az élet remeg minden porcikájában, az egész élet maga olyan, mint az ideges nemalvó, aki égő szemmel, lüktető halántékkal, zszibongó riadásban rohan saját rohanása elől.

Egyszer, a lázas napokban, valami hír jött késő este, hogy veszedelmes rendetlenség készül. Az olasz császári ezred fellázadt a Károly-kaszárnyában. Julia nem igen értett belőle semmit, csak azt, hogy Sándort baj érheti. Marci övezte a kardját. Gyorsan, gyorsan, menjen és vigye magával a kulcsot, Sándor ne tudjon kimenni. Marci elrohan, kívülről bezárja az ajtót. Sándor kijön a másik szobából. Mi történt? Ő is rohanni akar. Neki ott kell lenni. De hiába rugdossa a bezárt ajtót, éjszakára fogva van a lakásában.

— Ezt ti főztétek ki Marcival!

— Nem engedem, hogy elmenj. Nem engedem, hogy bajod történhessék!

Sándor kiabál, szitkozódik. Egyszer csak megáll és erősen szeme közé néz a feleségének.

— Nagyon sokat suttogtok ti nekem azzal a Marcival!

Julia arca megmerevedik. A vád szíven üti. Annál fájdalmasabban, mert a lelkiismerete nem tiszta. Soha ugyan még a kezét sem fogta meg Jókainak, soha még célzásra sem került közöttük a sor, de büntetlenül nem lehet összezárva élni két férfival egyszerre. Nem lehet a hitvesi csók forró nyomával a szájon belépni a másik szobába és ott meglátni a harmadiknak gyors pillantásában, hogy felfedezte a csók még el sem illant nyomát. Két ember szerelme misztikus légkört sugárzik maga körül, s ebbe a légkörbe egy harmadik avatatlanl büntetlenül beereszteni nem lehet, mert a két ember szerelme beveszi magát ezzel a harmadiknak ruhájába, hajába, pillantásába, elforduló mozdulatába. Sőt, mintha kísértő suttogás lenne, lehelletszerű visszhanggal visszacsap: nézd, Julia, ez a másik férfi, ez csókjaidon gondolkodik. Nézd, milyen finom, kedves és szőke, nézd, milyen kék szeme van. A te fajtádból való, ha ipszilonját százszor letette is. Ne tagadd, nézni szoktad, mikor ő nem látja. Ne tagadd, sokat gondolsz arra a színésznőre, akinél ez a nyájas, aranyos fiú mostanában titkos óráit tölti...

Julia a rossz lelkiismeret még hangosabb önvédelmével kiált vissza:

— Nem szégyelled magad? Micsoda megjegyzés volt ez? Egyszer s mindenkorra kikérem magamnak az ilyen hitvány gyanúsítást!

— Ne kiabálj, hanem arra felelj, amit mondtam. Mi van köztetek?

— Sándor, te megőrültél! Hiszen Marci olyan szerelmes Laborfalvi Rózába, mint egy bolond.

— De melleleg te is tetszel neki.

— Melleleg? Olyan nő vagyok én, aki melleleg tetszik?

— Tetszel neki, vagy nem, arra felelj!

— Elég volt, micsoda hang ez. Erről nem vagyok hajlandó többet beszélni. Ott hagyok érte mindent, vállalom érte mindent és ezt kapom. Szép dolog. Ezt kapom ilyen állapotban, mikor minden kis izgalom...

Sándor arca egy pillanat alatt rimánkodóvá válik. Már ott van Julia mellett, bűnbánóan, könyörgően.

— Juliám, angyalom, bocsáss meg. A nyugalomról van szó. Esküdj meg, hogy nincs köztetek semmi. Mire esküszöl?

— Esküszöm a gyermekemre.

— Nem is udvarolt neked a hátam mögött? Valld meg, hogy tetszel neki.

— Nem tudom. Lehet. Nekem nem mondta.

Az út nyitva maradt a fantázia számára. Hogy nincs köztük semmi, az olyan biztos, mint a szikla. Julia megesküdtött a gyermekére. De hogy Julia tetszik-e Jókainak? „Lehet. Nekem nem mondta.“ Másnap heves összezdülés Marcival. Julia neve a vitában nem fordul elő. A kapukulcs miatt van a vita. És a vörös toll miatt, amit Marci a kalpagjánál hord. Azt Laborfalvi Róza tűzte oda. Már megint Laborfalvi? Kemény szavak. Marci haragosan odavágja, hogy elköltözik. Nagy sebbel-lobbal elköltözik még aznap. Sándor dacosan vonja a vállát. Csak menjen, ha itt tud hagyni.

De aztán hírek jönnek: Marci teljesen a színésznőé. Minden idejét ott tölti, az összeköttetés most már teljesen nyilvános. A harmincon felüli Laborfalvi Róza, a Benke József színész leánya, a pazarló, lovagló, lakomákat adó, hintón járó, papagályokat tartó, viharos életű „nagy nő“ végzetesen beleszeretett a huszonötéves szép fiúba. A Nemzetinél nyíltan beszélnek, hogy el fogja magát vétetni a fiúval. Petőfi

fagyos megdöbbenést érez, erkölcse, amely minden szüziességnél puritánabb és szigorúbb, visszariad az ilyen frigytől. Erőnek erejével az oltáron akarja tartani a barátot, aki erőnek erejével szeretni akar és nem oltáron ülni. Meg kell menteni minden áron. Julia felvillanó szemmel visszhangozza: minden áron. Mert Petőfit, ha érzéseiben a gögös és pompázó Laborfalvi Róza ellen még mindig berzenkedik is a pohár sörért szalajtott Nemzeti-beli nyomorúlt statiszta, főleg mégis csak az igaz barátság vezeti. De Julia mást burkol a barátmentés nemes köpenyébe: a maga előtt is letagadott féltékenységet, a maga előtt is leppezgetett ama örök női önzést: az enyém nem lehet, de azé a másiké se legyen! Petőfi sértő lesz és kíméletlen.

— Ha mindenáron be akarsz nőszülni a Benkecsaládba, várj még egy-két évig, elveheted a Laborfalvi leányát.

Jókai elsápad. Fegyvertelen a sértéssel szemközt. Akit szeret, csakugyan idősebb nála. És csakugyan van egy növendéklánya, aki nem atyja nevét viseli. És a kislány körül nem szabad affért csinálni, mert abból az afférból egy mágnásnak a neve pattanna ki, s ezzel ország-világ elé kerülne a Róza múltja, az a múlt, amelyet most a megtisztító nagy szerelemben együtt akarnak könnyekkel kimosni a valóságból. A világ egész biztosan meg fog bocsátani, még a színház szabad felfogásán kívül álló rideg polgári világ is, ha tiszta szerelmük hitvesi önzetlenségét látni fogja, csak egy ember nem bocsát meg, minden zsarnokság ellen lázadó, de a legridegebb erény dolgában maga legzsarnokabb: Petőfi. Az a Petőfi, aki otthonosan jár világokat mérő léptekkel zenit és nadir csillagai között, de a földi élet kis valóságai között gyermekteg botlásokkal zúdul bele céltalan konokságokba. Jókai anyjához fordul, szikrázó haraggal gyalázza a nőt, aki a maga pályáján a pálya-szabta morál szabályai

szerint merészelt örülni az életnek. És a haragos közbelépő csak egyet nyer: az erkölcs kesernyés öntudatát, különben mindent elveszít. Jókai visszavonhatatlanul elveszi a tragikát s lelkén gyógyíthatatlan, örök sebet fog hordani ott, ahol eddig a Sándor nevét hordta.

Vörösmarty és Jókai. A két eddig annyira imádtott név. Két hófehéren tündöklő szobor, amelyek eddig ott álltak a szív legbelsejében. Egyszerre omlik össze mindakettő. A két affér külön útjai hirtelen egy ösvénybe csapnak. Petőfi és Jókai egyelőre beszédes viszonyban vannak, együtt szerkesztik az Életképeket. Petőfi megmutatja a Vörösmartyhoz írott verset Jókainak, a szerkesztőtárs hevesen tiltakozik a vers kiadása ellen. Aztán elutazik. Távolléte alatt Petőfi tusakodik elveivel és lelkiismeretével. És végül kiadja a verset. Óriási feltűnés. Vörösmarty felel a Pesti Hirlapban, keményen, leckéztetően, kicsinylően. Jókai megjön, tiltakozik. A két szerkesztőtárs heves polémiát folytat egymással egyazon lap hasábjain.

És micsoda részletek a polémiában.

Vörösmarty: „Ő engem vétkes politikusnak tart, én őt igen gyarlónak és könnyelműnek.“

Petőfi Jókai magatartásáról: „Első és utolsó felszólalásom egy igen piszkos dologban.“ „Imper-tinencia.“

Jókai Petőfi magatartásáról: „Petőfi elfeledkezik azon háláról, amellyel Vörösmartynak tartozik.“ „Petőfi engem sohasem szeretett, én szerettem őt.“

És ime álnév alatt megszólal a sötétben a régi ellenség, Vahot Imre. „Te katona voltál, gyermeked nincs. Roppant kardod, mellyel a márciusi napokban annyira csörömpöltél, mégis hüvelyében rozsdásodik.“

Az ám, hát miért ül még mindig felesége szoknyáján a szabadsághős, aki ezreket és ezreket személyesen esketett meg, hogy mivel fényesebb a láncnál a kard, rabok tovább nem lesznek? A kérdés nem most

bukkant fel először. Eleinte csak célzások rebbentek fel itt-ott. Társalgás közben elhallgatott valaki, mikor valamire felelni kellett volna. Néha egy-egy barát arcán látszott, hogy mondani szeretne valamit, de nem mondja. Aztán egyik-másik lapban említés tétetett a szájhősökről, akik mindenkit elküldenek katonának, de maguk a suton ülnek. Aztán egy napon valaki szól:

— Láttad az Ungar mai számát?

— Még nem. Mi van benne?

— Olvasd csak el.

Az Ungar szóvá teszi, hogy Petőfi és Vasvári, akik a legszenvedélyesebb kiáltozók voltak a márciusi napokban, most nemzetőri szolgálatukban a leghanyagabbak. És gyilkosan teszi fel a kérdést, hogy a két szabadsághősnek ez az erkölcsi fásultsága vajjon nem fizikai fásultság-e inkább?

Nagyon sokat szavaltál, költő, most menj és halj meg.

Akit a szenzációra éhes közvélemény így küld a golyók közé, az már régen jelentkezett önkéntesnek. Az önként jelentkezőket csoportokba osztották s a Neugebäude udvarán gyors előzetes kiképzésben részesítették. Petőfi és Vasvári már ott gyakoroltak a glédában mindennap, Mack százados képezte ki őket. S a költő, ha izomlázában sántikálva felvászorgott a lövész-utcai új lakásba, síró és szemrehányó asszonyt talált a szobában.

Julia nem akarta elengedni urát. Félt. Három hónap hiányzott még a kisbaba eljöveteléhez. Julia, a húszon innen, formátlan figurával, nehézkes cammogással, sápadtan járt-kelt és tett-vett a lakásban, arcára rá volt írva a rettegés. Amilyen asszonyos tudott lenni lánykorában, most mint leendő anya olyan gyerekesen segélytelen és árva tudott lenni. Kibe kapaszkodott volna, ha nem férjébe? Most nem a hírnévről és dicsőségről volt szó, hanem életről és halálról. És a jövőbe néző, gyermeket váró szemmel

hallgatagon ültek egymás kezét fogva a hitestársak, két annyira különböző viharral lelkükben: a férj, aki a lelkébe született titokzatos, tragikus vággyal mindig a halálra gondolt, s a feleség, aki mindenáron és mindenekfelett az életet imádta.

— Sándor, én úgy félek . . . Igérd meg, hogy nem hagysz el.

— Nem hagylak el.

— Fiú lesz. Meglátod, hogy fiú lesz.

— Igen.

— Mért vagy olyan szórakozott? Sándor, te valamit nem mondasz meg nekem.

— Van valami csakugyan. Úgysem lehet elhallgatnom. Beadtam a kérvényemet a tisztí kinevezésért.

Julia azonnal sírni kezd. Az asztalra borul, panaszkodik, keserű szemrehányásokat tesz. Zokogása nem normális, szavakra nem hallgat, csak a maga panaszát hajtogatja folyton, sem meggyőzni, sem vigasztalni nem lehet. Sándor végzetetlen türelemmel becézi, simogatja. S míg a síró asszony feje felett fáradtan néz életébe, rohanó gomolyagként omlanak egybe fantáziájában képek, hírek, vádak, versek, gyötrelmek. Jelliasich már bent van az országban, a lázadó rácok helyi villongásaiból kikerekedett a háború, Pest eszeveszett izgalomban tombol, hadi lárma, készülődés, toborzás, újonnan született katonanóták. És egy szörnyű élmény . . . éppen ma látta az első sebesültet. Az utcán ment, kíváncsiak sereglettek köréje. Félkarját hagyta oda, a csonk vastag pólyában volt felkötve. Magas, szőke ember volt, dús fiatal szakálla Krisztushoz tette hasonlónvá. Ő is odalépett a kíváncsiak közé. Egy darabig nézte a sebesültet, de akkor hallotta, amint mellette kiejtik a nevét. Megismerték. Gyorsan odébb állott. És érezte, hogy minden vére az arcába fut. Most itt ül a siránkozó asszony mellett.

— Nézd, angyalom, megigérem neked, hogy míg túl nem vagy rajta, nem megyek a tűzbe.

— Esküdj meg.

— Esküszöm.

— De ne is menj el mellőlem.

— Azt nem ígérhetem. Muszáj mennem. Használtni tudok, nem maradhatok.

Újabb sírás, újabb alku. A költőt az Egyenlőségi Kör elküldi Erdélybe, hogy lázítsa a székelyeket. A házaspár felkészül. Ott hagyják a szűk, kellemetlen, vigasztalan lövész-utcai lakást, amelyhez csak síró órák, összezördülések, vívódások emlékei fűződnek. Julia Erdődre költözött. Így döntöttek, így kell lenni.

Egypár nap Erdődön. „Elpusztuló kert ott a vár alatt, elpusztuló vár ott a kert felett.“ Az elpusztuló vár ebédlőjében néma étkezések, após és vő nem beszélnek egymással. A vő indul a székelyekhez, Julia indulatos szemrehányásokkal ereszti útjára. Komoran utazik és kedveszegetten tér vissza: a lázadó oláhok miatt nem tudott tovább menni, vissza kellett fordulnia. Újabb kedvetlen napok a meghasonlott család kínos körében. Szendrey nem beszél vejjével. Szendreyné meredt nézésű kísértet gyanánt jár-kei a szobákon keresztül, Julia ideges, ingerlékeny, szemrehányó.

Menekülni innen, ezekből a mellet nyomasztó szobákból, ahol egy másik, hajdani Julia tündéri emlékében lehet gyönyörködni, míg a mostani Julia odafenn nyügösködik a várban. Vagy menekülni Pestre, bármilyen ürüggyel. Űrügy: a tisztí kinevezés.

Pesten riadalmas, szenzációs hírek. A magyar sereg Sukorónál megverte Jellasichot, üldözi és Parn-dornál, az ország határán megállott. Az új ország problémája: menjenek-e honvédei a határon túlra, ahogy Kossuth akarja, vagy maradjanak az ország területén, ahogy a radikálisok akarják. Petőfi szabadon mozog, nincs asszony most mellette, akinek szok-

nyájába botolnék. Repül a parndorfi táborba. Berobban a katonák közé, lázít, szónokol, izgat: ne menjetek Bécsnek, magyar katonák, a határon túl nem vagytok kötelesek menni, Kossuth vissza akar élni a hatalommal, zsarnoknak készül, ne fogadjatok szót! A lázító nemzetőrségi századost egy öreg honvéd keresi. Megtalálja, egymás nyakába borulnak.

— Sándor!

— Apám!

A mészáros, akit Kiskőrösön tótnak csúfoltak, ötvennyolc éves korában beállt önkéntesnek a Vasvári-féle pesti önkéntes formációba. Ő a különítmény zászlótartója. A vén zászlótartó.

— Hát te, fiam?

A költő nyel egyet. Hosszasan magyaráz: Julia kisbabáját meg kell várni, késik a tiszti kinevezés, politikai missziók, mindenféle ok, — aztán apja szótalanságán feldühödve, még nagyobb haraggal járja a tábort és izgat Kossuth ellen. A tisztikar fél, hogy ez az eszeveszett ember az egész tábort felláztatja. Összeülnek Csányi László kormánybiztossal, mitévők legyenek vele. Haditörvényszék elé akarják állítani, de Csányi vállalja, hogy beszél vele. Így is történik, Csányi ígér neki fűt-fát, a lázító költő visszatér Pestre. Itt megkapja a kinevezést.

A magyar honvédelmi miniszter Petőfi Sándort honvédszázadossá nevezi ki. A zászlóalj, ahová kinevezték, három hét múlva Debrecenből indul a rácok ellen. Elszánt levél Juliához: nem tehetek másként, megyek. Kétségbeesett, szemrehányó levél Juliától. Képes vagy? Most?

A költő nem megy. Dacos keserűségében nem szól senkinek, fegyelmet nem ismerő forrongásában nem jelentkezik, nem folyamodik, nem kérvényez. Debrecen helyett megy Erdődre. Csak onnan ír a honvédelmi bizottnak. De már későn, feljelentették,

mint katonaszökevényt, törölni akarják a századosok névsorából.

„Ott essem el én a harc mezején.“ És Petőfi Sándor katonaszökevény.

Nagy nehezen elkerüli a botrányt, megjön utólag a szabadság. Erdődön nem lehet maradni, az oláhok fenyegetően viselkednek. Az egész Szendrey-család beköltözik Debrecenbe. Egymás hegyén-hátán, garadában laknak Ormós szabó házánál a Harmincad utcában. Szendrey nem beszél vele, Szendreyné nem beszél vele, Julia sír és panaszkodik. Petőfi nem tud otthon maradni, mikor ujonckiképző munkájából hazatér. Ha pedig kimegy az utcára, a feléje irányuló tekintetek elől elkapja fejét. „Egész világ a harcmezőn, csak én nem vagyok ottan.“ Nem lehet mindenkihez odamenni, megfogni kabátja gombját és megmagyarázni: uram, pár nap mulva megszületik a fiam, még nem mehetek. „Ó gyermekem, ó gyermekem, még meg sem vagy születve, s szívemre máris kínt hozál s gyalázatot nevemre!“

December tizenötödikén déli harangszóra megszületett a fiú. Vézna, nyomorúságos kis csecsemő, aligha fog megmaradni. Arany Jánosék a keresztszülők, a gyötrött, boldogságának szórakozottan örülő fiatal apa szóltanul lézeng a keresztelőn. Ki kellene önteni a szívét Jankó előtt. De komám uramnak ki van mérve az ideje, siet asszonyostúl Pestre. A költő csak magában tűnődik az élet érthetlensége felől. Itt van a kisfiú, Petőfi Zoltán. Ez a kisfiú, ha megél, az életet jelenti, őt pedig nem az élet hívja, hanem egy homályos, határozatlan arcú másik démon, az étellel ellenkező.

Nem egy Petőfi van most Debrecenben, hanem kettő. Az egyik izgága, kötekedő, fegyelmezellen és ádáz, mérges leveleket ír Kossuthhoz, előléptetést követel, vagy áthelyezést Bem hadseregéhez, az még hadsereg, ezek a Vetter tábornokék hajítást sem érnek.

„Mostanában, véleményem szerint, gyalázat nélkül csak Bem oldala mellett lehet az ember.“ Személyesen is bemegy Kossuthhoz, követel, szikrázik, modortalan. Mikor elmegy, Kossuth fejcsóválva mondja a titkárának:

— Szeleburdi fiatalember.

Nem szereti Petőfit. Az sem őt. Mindegyik túlsok a másíknak.

De van egy másik Petőfi is. Aki titokban magába néz. Ott nem lát, csak két sugárzó ideált. Az egyik a szabadság, a másik a szerelem. A gyávaság vádja, a katonaszökevény szennyével illetett szégyen ül a szabadság eszményén, mindennapos házi perpatvar, anyagi gond, anyósbotrány a szerelem eszményén. Nagyon nehéz az élet.

Egy napon megjön az áthelyezés. Petőfi ott áll kisfia bölcsőjénél, a beteg Julia kezét fogva. Csodálkozik sajátmagán, azon a csodálatos és izgalmas türelmetlenségen, amely a bölcső mellől sürgetően kergeti valami homályosba, tragikusba, vágyvagyottba, magasztosba.

XXXVI.

— Vous rassemblez à quelqu'un dans l'histoire, mon général.

— Eh bien, à qui donc, mon fils?

— Á Hannibal.

— Nom de Dieu, je ne me pense pas autant que ça. Il n'y a qu'une chose que je sais, ou bien que je ne sais pas. C'est la peur.

— C'est juste que Hannibal n'a pas connu non plus.

Ki ez a két francia beszélgető? Nem francia egyik sem. Egy lengyel tábornok beszélget egy magyar költővel. Franciaságuk nem is kifogástalan. A költő al-

földi öblösséggel beszéli Béranger nyelvét, az öreg lengyel pedig szláv lágysággal. De azért jól megértik egymást. A lengyel is hozzászokott a magyarnak ahhoz a szokásához, hogy jó erős hangsúllyal megnyomta minden francia szó első szótagját, a magyar is megszokta, hogy „tyiré“ és „nyit“, az a tábornok francia nyelvén „tirer“ és „nitre.“

Két vékonypénzü, vézna legény, öreg és fiatal. Nem szép fiuk, nem délceg hősi atléták. A költő ádámcsutkás nyakát, rosszul nőtt két szemfogát, barna cigánybőrét már ismerjük. Ez az új ismerős sem szebb ember: ürgearcán mély sebhely, egyik karja nem elég mozgékony, bottal jár, jobblábát bicegve huzza maga után. És kisebb termetű, mint a költő.

— Racontez-moi quelque chose de vous-même, mon général.

Parasztházban üldögélnek éjszaka, a gyalulatlan asztalon térképek és tervek hevernek, az asztal tulsó végén Bauer ezredes dolgozik a petróleumlámpa gyér világánál. És Bem tábornok belebámul a lámpába.

— Mit meséljek, fiam. Napoleon alatt harcoltam, az oroszok alatt börtönben ültem, a szabadságharc alatt Osztrolenkánál jól viseltem magam, aztán mikor legyőztek bennünket, elmenekültem Párizsba, próbáltam segíteni a portugál szabadságharcban, próbáltam segíteni tavaly a bécsi forradalomban, most próbálok segíteni maguknak, fiam. Eddigi mérlegem, hogy Varóban felrobbantak a kongr év-rakéták, azóta vagyok sánta, a lengyel szabadságharcban Iganitznál szétlőték ezt a balkaromat, Portugáliában egy lengyel emigráns kétszer rámlött és egyik golyó belement itt az oldalamba, Bécsben meglőtték megint a balkaromat, nemrégiben pedig az a Kolagyevszki nevű hazámfia Pesten belelőtt a pofámba. Mégis itt vagyok. Mint a szita, átlyuggatva, sántán, bénán, de itt vagyok.

— Hány éves, tábornokom?

— Ötvenhárom.

— Több, mint az én korom kétszer.

Bem apó felkelt. Rászólt Bauer ezredesre:

— Nyiht fertig, Oberszt?

— Noch nicht, Herr General.

A kis öreg nyult fekete viaszos vászonnal bevont sapkája után. Petőfi felugrott.

— May I come along with you?

Majd, mikor a tábornok értelmetlenül bámult rá, észbekapott:

— Pardonnez-moi, mon général, on confond si facilement les langues.

Mentek ki a kis parasztházból. A két silbak me-reven tisztelgett a kapuban. Kint csillagos éjszakában égtek a pásztortüzek s a székely honvédek énekeltek.

— Fordítsa le nekem ezt a dalt, fiam.

— Árvából lesz jó katona, mert nincs, aki meg-sirassa.

— Nagy bölcsesség. Ismeri Mickievicz verseit, fiam?

— Kevéssé tábornokom.

— Nagy költő volt. Majd szerzünk francia fordítást. Jól kell ismernie. Maga, azt hallom, nagy költő szintén.

— Igen, tábornokom, én olyan vagyok, amilyen ötszáz évben egy születik. Vagy ezer évben. Mert eddig magyarul nagyobbát nem tudok magamnál.

Bem nevetett. Igen kedvesen tudott nevetni, rava-szul, jóízűen.

— Sacrebleu, nekem mondták, hogy maga nem nagyon szerény ember, fiam. Nem baj, nem baj, én szeretem, aki hisz magában. Én is olyan vagyok. Az ember csak magában higgyjen; de az olyan legyen, mint a vallás.

Megálltak, felnéztek a csillagokra. A tábornok folytatta:

— Lásza, fiam, maga költő, magának ezt meg kell értenie. Én az én szerencsémbe hiszek. Én azért születtem, hogy ahova megyek, ott az emberek végül győzzenek. — És engem nem lehet megölni. Szám-talanszor voltam tűzben és élek. Mindenkinek meg van a végzete előre írva ott fent a csillagokban. Az enyém az, hogy a szabadságért harcoljak mindenütt és ne tudjanak megölni. Én teljes bizonyossággal tudom, hogy ágyban fogok meghalni; valami békés betegségben.

— Én pedig teljes bizonyossággal tudom, hogy el fogok esni a csatában.

Bem hirtelen ránézett a költőre. De arcát a sötétben nem láthatta. Egy darabig hallgattak.

— Mondja csak, fiam, gróf Bethlen Gergely nagyon haragszik magára. Mit heveskedik? Miért nem fogad szót neki?

— Ezt meg kell értenie, tábornokom. Én Szelindeken voltam először tűzben. Egész délután álltam a golyókat...

— Furcsa érzés, mi?

— Igen, nagyon érdekes. Szóval az első pár golyósvívás után azonnal éreztem, amit addig is előre tudtam: hogy nem félek. Nem tudom ezt megmagyarázni; olyan érzés az a bátorság, mintha az ember vágynék a halálra. Mért félnék tőle, ha úgysem bánám?

— Nem báná? Hiszen nagyon szereti a feleségét és pár hetes kis fia van.

— Imádom őket. Nem is úgy értem, hogy szeretnék meghalni. Azt nekem nem is szabad. Én csak az ösztöneimet magyarázom. Szóval, mikor Vizaknára értünk, én már kész katona voltam. Emlékezhetik tábornokom, hogy egy jó darabig ön mellett lovagoltam. Akkor egyszerre hirtelen elfogott a részegség, mert ezt másképpen nem tudom nevezni. Van egy versem, amelyet a parlamentnek is elküldtem, ahol fel is ol-

vasták, de aztán nem tudom, mit csináltak vele. Az a címe: „Előre!“ Ezt a verset szavaltam magamban, mikor a lovam száguldott velem és az ágyúk dörögtek. Hallatlan kék volt lóháton rohanni, valami olyan teljes felszabadulást éreztem, mint életemben soha. Akkor lovagoltam vissza önhöz s akkor kaptam öntől a parancsot, hogy a csatárlánc ugorjon ki rohamra. Ebbe a rohamba belevetettem magam. Teljesen eszméletlen voltam, csak később emlékeztem vissza egyes részletekre, mint másnap a részeg ember. A levegőben forgattam a kardomat és ordítva éljenéztem, de hogy mit, azt nem tudom. Az osztrák golyókat már nem is hallottam sivítani. Ekkor vettem észre, hogy gróf Bethlen Gergely már régóta ordítóz valamit. Megállítottam a lovamat és ő rámkiáltott, hogy azonnal forduljak vissza. Ekkor két honvéd esett el mellettem, az egyiknek a szemébe ment a golyó, pontosan láttam. Elkezdtem a gróffal vitatkozni, ő is ordítózott, hogy forduljak vissza a többiekkel együtt, én is ordítottam, hogy csak azért is előre. Végre megértettem, hogy ez nem az ő parancsa, hanem az öné. Akkor vissza is fordultam.

— A grófnak volt igaza. Ő feljebbvalója magának, fiam. Katonaságnál nincs tréfa.

Sokáig hallgattak, némán járták be a tábort. Aztán visszamentek. Bem leült Bauerral tanácskozni. Petőfi olvasott. Tudta, hogy Bem nem szereti, ha taktikai tanácskozásait hallgatják. Közben minduntalan jelentések jöttek és Bem mindegyiket meghallgatván, azonnal intézkedett furcsán selypítő némettségével. Majd leveleket diktált és végre odalépett segéd-tisztjéhez, Petőfi századoshoz. Petőfi százados azonnal talpraugrott.

— Ezt a két levelet azonnal viszi Kossuthnak és Mészáros Lázárnak Debrecenbe.

— De tábornokom... Elküld maga mellől? Ez nem lehet...

Bem közbevágott:

— Itt nincs vita, katona maga, vagy nem katona? Eh bien. Azonnal indul, csatlakozni fog ahhoz a fedezethez, amely a menekülő magyar családokat Dévára kíséri. Ha a válaszokat Debrecenben megkapta, visszatér oda, ahol éppen leszek. Viszontlátásra.

Petőfi hallgatott. S mikor ő elindult Dévának, a tábor is szedelőzködött. Nagy sürgés-forgást riasztottak a parancsok. A sereg megindult a piski híd felé.

XXXVII.

A százados helyett egy civilruhás ember jelentkezett hosszú hetek mulva Szebenben. Jelentette részletesen a tábornoknak, amit az már nagyjából tudott: Petőfi csúnyán összekülönbözött a hadügyminiszterrel. Nyakkendő és kesztyű nélkül jelentkezett nála kihallgatáson, kihajtott inggallérral. Mészáros Lázár alaposan lehordta az előírásnak fittyethányó századost. A százados hazament és heves levelet írt, amelyben lemondott tiszti rangjáról. Mészáros nem tréfált, a lemondást tudomásul vette, sőt a levelet közreadta a Közlönyben. Mit tehetett a költő: visszatért Bemhez civilben, hogy közlegényként szolgáljon. A tábornok legyintett az egész dologra. Balkezével, mert a jobbat felkötve hordta: annak egy újat le kellett vágni, mert az osztrákok Szászsebesnél ellőtték.

Legyintett a tábornok, újra kinevezte századosnak Petőfit, nekiadta arabs lovát ajándékba, pár nap mulva kitüntette a harmadosztályú tiszti vitézségi éremmel, majd előléptette őrnaggyá és mint vezérkari tisztet erősítette meg segédtszti minőségében.

Az őrnagy ott lovagolt mindig a tábornok mellett. Hazaszálló gondjait hátraszorította a katonaélet száz izgalma és száz dicsősége. Petőfi mégis csak Petőfi

maradt. Éppen úgy megéljenezték, mint Bem apót, híres verseit kiáltották feléje, a huszárok rákezdték láttán a Talpra magyarra és Bem kedvtelten szemlélte segédtsíztje hangos népszerűségét, Kosciuszko Tádera gondolt, aki mellett éppen így lovagolt Niemcevicz, a költő.

Vajdahunyad, a Vaskapú, Karánsebes, Lugos, Előre! Olykor tűz, sebesültek, halottak. Előre! Temesvár ostroma felé. Ekkor történt, hogy az Arad alatt táborozó Vécsey tábornok megtagadta Bemtől azt a négyezer embernyi segítséget, amelyet Kossuthék Bemnek rendeltek s amely nélkül lehetetlen volt a temesvári tervet végrehajtani. Bem tájékozó levelet írt a honvédelmi bizottmánynak, sőt felháborodásában megengedte, hogy Petőfi a levelet lefordítsa és a Bemhadserég hivatalos lapjában, a Honvédben, közzé is tegye. Súlyos levél volt, azt a mondatot tartalmazta, hogy Vécsey vagy gyáva, vagy hazaáruló. Az eredeti levéllel Petőfit küldte ismét Debrecenbe. A fiatal őrnagynak úgyszint fontos volt Debrecenbe mennie, el kellett ott intéznie a tiszti rangjáról való lemondásának visszavonását, mert anélkül őrnagyi kinevezése nem lehetett érvényes.

Petőfi Nagyszalontán keresztül ment Debrecenbe. Julia és a kisleány Aranyéknál voltak. Zoltán ott is maradt, maga pedig Juliával Debrecenbe ment. Itt az a hír várta, hogy apja meghalt. Már hetekkel azelőtt. Tifusz vitte el a vén zászlótartót. Szegény öreg Petrovicsné ott árul magányosan, mindenki nélkül, és fia a csatában. Azonnal fel kell mennie Pestre, rendbe kell hozni a család minden dolgát, hogy aztán visszamehessen Bemhez. Gyorsan tehát elintézni a debreceni teendőket. Mindenekelőtt Kossuthhoz. Útközben ismerősök állítják meg. Mi volt azzal a Vécsey-féle levéllel? Egész Debrecen felfordult miatta, a sajtó nagy szenzációt csinált belőle, a hadügyminisztériumi urak a hajukat tépték, Kossuth már nagyon ideges,

annyi kellemetlensége volt a Vécsey-üggyel. Vécsey haditörvényszéket követel, óriási ribillió van.

Az őrnagy ott áll a kormányzó előtt. Átadja Bem levelét. Az államfő rideg. Nem nyújt kezét. Petőfi őrnagyi rangjának megerősítését kéri. Átadja Bemnek ez ügyben írt külön levelét. Az államfő átfutja a levelet. Szája sarkát leszegi. Arca kicsinylő.

— Szíveskedjék ez üggyel Klapka helyettes hadügyminiszter úrhoz fordulni.

Azzal biccent. A kihallgatásnak vége. Ez ugyanaz a Kossuth, aki Frankenburgtól visszakérte az Életképeknek adott kéziratot, mert nem óhajt színésznépességgel egy névsorban szerepelni. A költő a szájába harap. Megy Klapkához. Előadja kérését. Klapka nem is felel az őrnagyi kinevezés dolgára. Rárivall Petőfire:

— Ki tette közzé Bem tábornok Vécsey-féle levelét a Honvédban?

— Én.

— Hogy merte ezt tenni?

— Parancsom volt rá.

— Ki parancsolta?

— Bem tábornok.

— Az nem igaz.

— De igaz, — fortyan fel Petőfi, — én nem szoktam hazudni, miniszter úr, sem önnek, sem másnak ezen a világon.

— Csakhogy mindenki azt állítja, hogy ön azt a levelet Bem tábornok parancsa nélkül, saját szakállára közölte.

— Arról én nem tehetek, amit az utcán fecsegnek.

— Rendben van. Ön Debrecenben fogja megvárni, míg ebben az ügyben Bem tábornok válasza megérkezik.

— Bocsánat, miniszter úr, nekem fontos családi dolgom van Pesten. Apám meghalt. Holnap feltétlen anyámhoz kell utaznom. Azt hiszem elég, ha becsületszavamat adom, hogy...

— Nem elég! A becsületszót nem ismeri a szolgálati szabályzat! Önnek egyáltalán fogalma sincs a katonatiszt kötelességéről. Hogyan képzei ön, hogy egy katonatiszt közzétégyen hadvezetési adatokat? Ez példátlan! Vagy skribler valaki, vagy katonatiszt!

— Kérem, miniszter úr...

— Ne kérjen semmit. Arra feleljen, miért van ön őrnagyi egyenruhában?

— Mert Bem tábornok őrnaggyá nevezett ki. Csak nem tart miniszter úr szélhámosnak?

— Hivatalos ügyekben magánhitelnek nincs helye. Itt mindent okmányokkal kell igazolni. A feljebbvalójával pedig más hangon beszéljen. Ha nem tudnám, kicsoda, már rég elvesztettem volna a türelmeimet. A továbbiakat ezredénél fogja megvárni.

— Nem fogom, miniszter úr. Én a parancsnoktól szabadságot kaptam és élni fogok vele.

— Hol az írás arról a szabadságról?

— Élőszóval kaptam a szabadságot.

— Ez bámulatos. Hát katona ön? „Élőszóval”. Ha akarom, hiszem, ha akarom, nem hiszem.

— Úgy? Akkor nincs más hátra, mint megint lemondani a rangomról. De most már végleg.

— Arról még beszélünk. Bem tábornok válaszá-
nak megérkeztéig ön ezredénél marad. Különben örülök, hogy idáig jutottak a dolgok, mert ön úgysem katonának való.

Petőfi támolyogva ment ki a szobából. Az utcán többen megkérdezték, mi baja. Julia is rémülten kérdezte otthon. Ő nem felelt, hanem sebtiben levelet írt: „Tisztelt hadügyminiszter úr! Őrnagyi rangomról, megromlott egészségem következtében, hivatalosan is lemondok. Petőfi Sándor.” Ezt a levelet mutatta válaszul Juliának. Aztán elmondta, mi történt. Julia néma csenddel válaszolt.

— Egy szavad sincs? Hiszen ez azt jelenti, hogy

nem megyek ki többet a frontra, hanem veled maradok.

És fürkészve nézte Julia arcát. Felragyogó örömet keresett rajta. De csak eszes nyugalmat látott és udvariasságot.

— Tudhatod, — szólt az asszony, — hogy szívemből örülök.

A költő még nézte feleségét, aki tett-vett a szobában s közben, mint ez arcára kiült, erősen gondolkozott. Ő szeretett volna odamenni Juliához, szembe fordítani, mélyen a szemébe nézni, aztán nagy, fullasztó ölelésben egybeomlani vele. De valami félszeg zavar visszatartotta. Mélyet sóhajtott s elfordult ő is.

Másnap csakugyan mentek fel Pestre. Utközben Szolnokról még egy levelet írt Klapkának, most már mint civil ember. Kiméletlenül gorombát és sértőt.

XXXVIII.

Sándor nagybetegen találta édesanyját a városban, amely dörgött a budai ostrom ágyútüzétől.

Hentzi aznap már pitymallatkor bombázni kezdte Pestet. A Trattner-ház égett, a Vigadó homlokzatát bomba vetette szét, a Brunszvik-ház, a Boskovitz-ház beomlott, több helyen tűz volt. Az Erdősor, ahol Petrovicsné betegen feküdt, aránylag védettnek volt tekinthető, a budavári ágyúk ilyen messzire nem hordtak. De azért egy lélek sem járt az utcán. A lakosság a pincékbe húzódott, vagy kint tanyázott a Városligetben, ahol tömérdek sátor nőtt ki a földből és óriási sokaság nyüzsgött a májusi fák között. Itt beljebb percekig lehetett járni, míg egy lélekkel találkozott az ember.

Az édesanyja egy Révészné nevezetű ismerőséhez költözött, idehordatta fia bútorait és könyveit is,

amelyekre ő vigyázott. Az imádott fia tárgyai között éldegélte özvegysége keserves napjait.

— Nagyon beteg vagyok, Sándorkám. Nagyon beteg vagyok.

Viaszsárga arcában lázasan fénylettek a megtört, öreg szemek. Úgy lefogyott, hogy alig lehetett ráismerni. Sándor gyöngéden kisímította az arcába csapzott ősz hajszálakat. Csak nagy erőfeszítéssel tudott nyugalmat tettetni, mert megdöbbenve látta, hogy édesanyja megkapta a Pesten pusztító halálos járványt, a kolerát.

— Úgy félek, fiam. Úgy félek.

A sűrűn ismétlődő dörgés megremegtette az ablaktáblákat. A beteg asszony rémülten kapaszkodott fia kezébe.

— Iszonyú dolog így feküdni. Úgy félek, hogy ide lőnek. El szeretnék menni Pestről, itt nem bírok maradni, úgy félek. De ha itt vagy, nem félek annyira. Úgy-e, most nem megy el a csatába, fiam, úgy-e nem?

— Nem, édesanyám, ott hagytam a katonaságot. Többet nem megyek vissza.

Petrovicsné felsikoltott örömeiben, magához szorította fia kezét és hangosan sírt. Könnyei törletlenül folytak le kiaszott, sárga orcáinak földöntúli öröme. Egyik kezével magához szorította, másikkal cirógatta fia kezét. Sándor nézte ennek az asszonynak örömét és komor fájdalommal gondolt a Julia titokzatos közönyére.

— Itt maradsz mellettem, úgy-e? Mihelyt jobban leszek, elviszel engem Pestről, úgy-e?

— Nem is kell elvinni, édesanyám, ne féljen. Budát holnapra, holnaputánra beveszik, akkor vége az ágyúzásnak, maga szépen meg fog gyógyulni, aztán boldogan éldegélünk együtt.

— Mi van az én kis unokámmal? Mikor láthatom már meg az én kis unokámat? Szegény apád...

Itt elfult az özvegy szava. Könnyei szünetlenül szivárogtak, előbb azért, mert fiát visszakapta, most azért, mert harminc éven át volt hűséges társát elvesztette. Révészné, aki ott állt az ágy fejénél, részvéttel bólongatott.

— Nem tud megnyugodni szegény sehogyse, — mondta csendesen, — ahogy eszébe jut szegény boldogult, mindjárt így tépi magát.

Sándor a székről átült az ágy szélére és átölelte a síró anyát. Egy pillanatra eszébe jutott, hogy a kolera ragadós, magába veheti a kórságot és hazaviheti Juliának. De aztán nem törődött vele. Símogatta, dédelgette, becézte a beteget, vigasztalta százszor elmondott gyöngéd szavakkal. Majd a kisfiúról kezdett beszélni.

— Majd meglátja, lelkem édesanyám, micsoda legény az. Tizenötödikén lesz egy félesztendő. Maholnap iskolába adjuk. Ne féljen csak, mennyit fog még az a lurkó a maga térdén lovagolni.

— Mesélj már róla, az Isten áldjon meg. Mesélj róla, hadd hallgatom.

Sándor mesél a fiáról. Ahogy a huszonhatéves apák mesélnek féléves fiúkról. Milyen hitványka kis csecsemő volt, mikor megszületett, már azt hitték, hogy meg sem marad. Aztán mennyi baj volt, mikor jött a foga. És zavaros időkben az a sok utazgatás ide-oda, Erdődről Debrecenbe, Debrecenből Szalon-tára, hol a dajka van a gyerekekkel, hol az anyja, sohasem lehet tudni, mi lesz másnap. De azért egészséges a kis fickó, most már hízni is kezd és mikor a zsebórát a füléhez teszik, vagy mikor az anyja ujját megneveti, azt nem lehet leírni.

— Hát Julia hogy van, nem is kérdem, milyen egyetlen vagyok.

— Köszönöm kérdését, jól van, majd eljön ő is, csak most először nem akartam...

— Csókoltatom, mondd meg neki.

— Megmondom.

Kis hideg szünet. Aztán megint hosszú beszéd a gyerekekről. Közben az ágyúdőrgéstől meg-megremeg az ablaktábla és rémülten megrezzen a beteg.

— Pista, Pista... jaj mennyi aggodalom így betegen... nem bírhatom én ezt ki, édes fiam...

A kisebbik fiú is berukkolt. A tizennegyedik században szolgál, itt a Budát ostromló seregnél. Bármely pillanatban híre jöhet, hogy golyó érte. De nem a rossz hír jön, hanem ő maga. Beállít a jóképű honvéd, kitörő örömmel ölelkezik össze a boldogult mézszáros két fia. A két költő. Mert István is verseket írdogál már, el is küldi olykor bátyjának.

Révésznet otthagyják a beteg mellett, ők átmennek egy kicsit a másik szobába. Amit beszélni akarnak, azt édesanyjuknak nem jó hallani.

— Mellette voltál, Pistikám? Hogy halt meg?

— Bizony sokat szenvedett szegény. A végén már olyan volt, mint csont és bőr, úgy lefogyasztotta a betegség. Az utolsó két napig folyton téged emlegetett, hogy élsz-e még, meg Zoltánkát emlegette. De aztán már nem is eszmélt szegény. Akkor még a Zöldkert utcában laktak, onnét is temették.

— Édesanyám nagyon odavolt?

— Ne is kérdezd, nem lehet azt leírni. Már azt hittem, megzavarodik. Hiszen azért is lett beteg, mert a bánat úgy legyengítette. Rossz állapotban van nagyon úgy-e?

— Szedd össze magad, Pistikám, itt nagy baj van. Megkapta a kolerát.

— Kolerát? Hiszen akkor...

— Bizony, hacsak a jó Isten csodát nem tesz... És az ember itt áll tehetetlenül és csak csikorgatja a fogát. Most beszéljük meg, hogyan járunk el ide hozzá. Úgy kell beosztani, hogy mennél többet lehessünk mellette.

Hosszú suttogás. Két megdöbbent, csodát váró fiú. Aztán összeszedik magukat, nyugalmat erőltetnek arcukra és mennek be a beteghez. A szót István veszi át, apróságokat mesél az ostromról, és a mesét kint minduntalan ismétlődő dörgés illusztrálja. Az ostrom negyedikén kezdődött. A huszárok fellovagoltak a Gellérthegyre, délben megkezdődött az ágyúzás. Görgey egy elfogott osztrák vértestisztet felküldött Hentzihez, hogy adja meg magát. Hentzi válaszolt, hogy tartani akarja a várat. A Naphegyen kezdték építeni a résztörő üteget. Hentzi lövetni kezdte Pestet, belelövetett a dunaparti sokaságba. Halottak, sebesültek...

— Ne mondd, fiam, ne mondd, én úgy félek...

Pista abbahagyja az ostromot. Most Sándor kezd mesélni. Verseket mond anyjának. A Vajdahunyadot. „Fogadjatok be, ti dicső falak, fogadj magadba, híres hősi vár!“ Aztán a Székelyeket. „Csak nem fajult el még a székely vér, minden cseppje drágagyöngyöt ér!“ Aztán Bem apóról mesél, a bámulatos kis öregről. Golyólyuggatta ócska köpenyéről, botjáról, démoni bátorságáról. Mesél, mesél Sándor, mígnem Pista megérinti a vállát és a betegre mutat. A beteg elszunynyadt...

És következnek a kettős ostrom szívremegtető napjai: Budavárát ostromolja a magyar újjászületés és az Erdősoron egy megtört öregasszonyt ostromol az elmúlás.

Mindennap ágyúdörgés. Pestet folyton bombák csapkodják. A dunaparti házsorok égnek, a szél lobogva éleszti a veszedelmet. Kémeket lőnek agyon. Hentzi égő hajókat ereszt le a Dunán, hogy a csepeli hajóhidat fegyűjtsa. Tizenhatodikán éjjel Görgey elrendeli az általános rohamot. Pista nem jöhet többé a beteghez. A budai várpalota lángokban áll. Másnapra kétszáz halottja van az ostromló seregnek. És Petőfi Sándornak egy: az édesanyja meghalt. Úgy halt meg, hogy ő nem volt ott. Előző nap a beteg vá-

ratlanul jobban lett s ő délelőtt Juliával kiment a Svábhegyre Görgey főhadiszállására. Oda kapta a hírt egy fiútól, akit Révészné szalajtott hozzá: jöjjön rögtön. Már csak a halottat láthatta. Révészné ott sírdogált mellette. Halála előtt egy félórával még azt panaszkolta, hogy érzi közeledni végét és most már sohasem fogja megláthatni Zoltánkát, akit még sohasem látott. Aztán később azt sóhajtott: Sándorkám, Sándorkám. Ez volt az utolsó szava. Mikor meghalt, sírt.

Petőfi nem ment haza a halottas szobából. Onnan írt levelet Arany Jánosnak. Ott írt verset is. Szülei halálára. „Folyjatok könnyeim, folyj, te forró patak, szivárogy le hideg orcáikra halkan...” És még egy levelet Bem apónak. „Mon âme est tout troublée, tout bouleversé...”

Másnap volt a temetés. Csak Révészék voltak ott, Sándor és Julia. Pista nem jöhetett, szolgálatban volt. A koporsót leeresztették a korábban eltávozott apa koporsója mellé. Közben folyton dörgött az ágyútűz.

Két nap múlva a másik ostrom is véget ért. A honvédek május huszonegyedikére virradó hajnalban betörték a résen. Hentzi elesett. A Dísztéren golyót kapott, bevitték a piaristákhoz, onnan a főhadparancsnoksághoz. Ott meghalt. A boldog Pest díszlakomát rendez. A bankett-asztalnál helyét keresgélő költő, aki sápadt és komorabb, mint máskor, szemközt találja magát Vahot Imrével. A halálos ellenséggel, aki álnév alatt piszkálta a költőt, hogyha szájhösködött, miért nem megy a frontra? De most szerényen nyújtja a részvét kézszorítását. Petőfi ránéz egy darabig. Aztán fájdalma túlnő mindenben, egymás nyakába borulnak.

Még egy ellenség van itt. Néhány hellyel odébb Marci ül. Remek színben van, elegáns, jó kedvű. Ha egymásra téved tekintetük, elkapják fejüket. Mikor a tósztok következnek, Jókai is feláll szónokolni. Beszédét így fejezi be:

— Éljenek azok, akik ezután fognak meghalni a hazáért. Éljenek örökké!

A nagy éljenzés lecsillapultával Sándor felemelte poharát és Marci felé nyújtotta. Nyolc hónapja nem beszéltek egymással.

— Köszönöm, hogy értem is ittál.

Jókai meglepetten ránézett és szótlánul koccintott. Többet aztán nem beszéltek egymáshoz.

XXXIX.

Soha többé nem lesz katona. Még kétszer külön lemondott tiszti rangjáról, hogy biztos legyen a dolog. Még Arany Jánoshoz is külön írással fordult, mert Arany közben Pestre került a belügyminisztériumba: nézzen utána, hogy a lemondás rendben legyen.

Verseket írt, Zoltánka héthónapnyi életrajzával játszadozott, Karaffáról tervezgetett szindarabot, csendesen megvonult Juliával és a kisgyerekekkel a régi jóbarát, Orlai Petrich Soma mezőberényi házánál, lézengett az életben behunyott szemmel, mint a holdkóros. De mint a holdkóros, behunyott szemmel is ment, ment Erdély felé. A démon, amely tudtunk nélkül bogozza gondolatainkat a maga titkos szövevényei szerint azt tervezte vele, hogy Juliával és Zoltánnal Erdélyben fog letelepedni. És ment Kolozsvárra. És ment Tordára. Ő azt hitte, hogy nyitott szemmel megy a békés családi fészek új életébe. Pedig behunyott szemmel kísértetiesen ment Bem harcai, az örök éjszaka véres holdvilága felé.

Egy nap még tervezte az új otthont Juliával, az erdélyi kis fecskéfészket. És másnap késő este egyszer csak felkelt és kitört, mint a szellemtől megszállt álomlátó:

— Megyek Bemhez. Nem bírom. Megyek Bemhez.

És ment. Berecken véletlenül találkozott vele. A tábornok Moldvából jövet ott kocsizott el az országúton. Sándor integetett neki. A hintó megállt. Bem kitárta két karját. Sándor felugrott a hintóba. Viharosan megölelték egymást.

— Mon fils, mon fils, — rebegette az öreg lengyel.
És sírt.

Együtt maradtak. A kormányhoz jelentés ment: „Segédtszem, Petőfi őrnagy, ki Klapka tábornok gyalázatos eljárása miatt leköszönt volt, újra szolgálatba lépett.“ A vezérkarhoz parancs ment, hogy Petőfi vezérkari őrnagy feleségének Marosvásárhelyen kereszenek alkalmas lakást.

Itt, Marosvásárhelyen még egyet, utolsót dobant a végzet szíve. Bem, mikor elindult Erdőszentgyörgy felé, tudta, hogy nehéz napjai következnek. Ennél fogva megtiltotta Petőfinek, hogy mellette maradjon. Petőfi kéréseit szigorúan leintette. Elrobogott, Petőfi ott maradt.

Ekkor Petőfi élt. De aztán nem találta nyugtát. Elszánta magát, hogy a tábornokot a tilalom ellen is követni fogja. Meg is kapta Kurz őrnagy ígését, hogy az felveszi az egy órával Bem után induló kocsira. Ekkor halt meg. Testi mivoltában még élt néhány órát, de lelke már belesimult az ellenállhatatlan végzetbe.

Az utolsó éjszakát Keresztesen töltötte, egy Varga Zsigmond nevű ember házában. Ezen az éjszakán Petőfi Sándor nem aludt semmit.

Ébren feküdt az ágyban. Különös éberség tartotta hatalmában, a szemét sem hunyta le. Tünődött.

Éjfél tájban meggyújtotta a gyertyát, kiszállt az ágyból, felbontotta táskáját, abból mindenféle holmit szedegetett elő és figyelmesen nézegette. Anyja egy hajfürtje. Anyja koporsójából egy darab. Egy régi tallér, amelyhez babonás homállyal ragaszkodott. Julia egy pár levele. Zoltán egy hajfürtje. Sok más

apróság. Ezeket végignézte, némelyiknél hosszasan megállott. Aztán az egészet szép rendesen visszarakta, visszafeküdt s a gyertyát elfújta.

És ekkor megint tovább gondolkozott, nyitott szemmel meredve a sötétbe, éles éberséggel.

Lelkéből ugyanúgy előszedte azt, amit ott hordott, mint előbb a tárgyakat.

Végiggondolta verseit. Kivülről tudta valamennyit s bámulatos memóriájával mindenre emlékezett. Most csodálkozva vette észre, hogy ezeknek a verseknek a legkorábbi ifjúságtól kezdve van egy csökönyösen visszatérő elemük. A halál. A láng, az orosz-lánordítás, a frenetikus robbanás, a simogató gyengédség, a habzó jókedv, a prófétai átok, a vasfalakat szétvető lázadás óriási szimbólikus menete volt verseinek sora, s a hatalmas felvonulás menete mellett ott ment egy dobos, amely a zilált, lihegő alakok marsát verte: a halál. A megsemmisülés állandó gondolata, a teljes felolvadás, az önmagát révülten elvesztő teljes és tökéletes odaadás emberfeletti ösztöne szerelemben, borban, nótában, virágban, tréfában, mindenben.

Hirtelen megdöbbenve ült fel az ágyban. Megérezte a shakespearei mondatot. To be, or not to be.

Lenni. Minek?

Megsimította arcát, amely a sötétben is görcsösen eltorzult. Aztán visszahullott a párnára, hogy tovább fűzze a csodálatos kérdést. Minek élni? Minek élni annak, akinek semmije, de semmije nem maradt. Sem fájdalma, sem vágya.

Született, mint más. Apától és anyától, akiknek ő teste és lelke volt, s ez a rejtelmes azonosság örökre, letéphetetlenül hozzájuk kapcsolta azzal, amit kezdetleges dadogással családi érzésnek nevez a nyelv, de ami ennél sokkal mélyebb és több. Azok ketten elmentek. Mintha testrészei múltak volna el. Azoknak halálával már ő sem maradt egészen élő.

Az úton elindult egykor és lelke tömve volt utra-
 valóval. Legjobban a szabadság csodálatos eszményé-
 vel, amelytől egyébre alig is maradt hely. Élő és har-
 sogó valóság volt valaha ez az eszmény. Mi maradt
 belőle? Kossuth és Görgey marakodása, tragikus és
 eltagadhatatlan zsarnoki túlerő. A szabadság krisztusi
 fénye ezek fölé lebbent, testetlenné vált, álomszerűvé.
 Talán majd egyszer, nagyon sok idő múlva, ha az
 emberek ezer meg ezer évet nemesedtek. Addig az esz-
 mény elérhetetlen villó fénnel jár az orosz dzsidák
 beözönlő borzalma felett. Szent ideál, köztársaság...
 Az is milyen hallatlanul élő volt és igaz, mikor az
 úton elkezdett rohanni érte. Most a szabadszállási
 részek jutottak eszébe. Ezek? Nem, ezekkel még
 nem lehet. Majd egyszer, később, hosszú, hosszú idő
 múlva. Ezeknek addig fegyelem kell és magasabb erő.
 Amiben hitt, nem mai valóság, hanem a sóvár kéz
 elől eliramló messzi, tünedező, álmodott álom.

Mi akart lenni? Világokat rengető színész. Ez a
 hit már rég felröppent a foszló álmok világából. Nem-
 zetének, népének vezére akart lenni, zászlóval az élen
 rohanó, lángoló vezér. Mi lett belőle: a napi politika
 egyszerűen félreseperte. Katona akart lenni, kivont
 kardú csodálatos hős. Klapka botránya lett belőle,
 Bem átlátszó, bajtól elküldő kimélete.

És a szerelem. Julia, Julia, milliószor áldott és
 átkozott társa az örökkévalóságot kereső csókoknak!
 Feleség lett belőled, betegeskedő anya, hétköznapi
 házaselet, a házasság mélabús megadásával. És ha az
 imádat most is eget-földet előntő, de gyilkosan fájdal-
 mas börtön zárja, a való élet kegyetlen tapasztalata,
 hogy röpülni csak egyedül lehet. Arany János csen-
 des, lemondóan bánatos boldogsága megmaradhat,
 mint valami kedves halott, de a tökéletes szerelem
 isteni álma megmarkolhatatlanul felröppen belőle az
 álmodott szférákba, mint halottból a lélek.

A gyerek... ő az édes, imádott kis jószág. A szent

dolgok közül való. És mégis, lét és nemlét tűnődésének mesgyéjén, ahol az út kettéválik, a végzetlenül szeretett kis lény alakja másfelé távolodik.

Mi maradt, az Isten szerelmére, mi maradt? A versek. Igen, azokat el nem veheti senki. Azt sem, ami egy velük: a magyarságot. A versek megvannak és máris megváltoztatták egy nemzet lelkének ábráját. Ez a lélek magyarabb lett. Jobban önmaga lett, mint eddig volt. Bármilyen történik a milliókkal ezután, kaptak valamit millió és millió ember közül egyetlen embertől, ami eddig nem volt, amivel a magyar világ több, mint eddig. Szép munka volt, hatalmas érzés reá visszanézni. És teljes munka volt, — ha most rögtön abbamarad is, befejeztetett. A többi? Tapasztalatok csúnya valóságától megriadt és mennybe menekülő illúzió. Illúzió, semmi más. S a költőnek ez éjjelen egy bibliai mondat sugárzása rebtent meg lelkében: az én országom nem e világból való.

Egy szemhunyást sem aludt még, mikor reggel ötök fel kellett kelnie. Könnyedén kelt, valami megmagyarázhatatlan könnyűséggel, mint a léghajó, amely minden homokszákját kidobta, csak néhány órának vékony fonala tartja még vissza attól, hogy felszálljon a fellegek közé, ahol nyom nélkül örökre eltűnik.

Hat órakor indult el Bem után a segesvári országúton. Fegyver nem volt nála, könnyű vászonzubbonyt hordott. Héjjasfalvánál érte utól Bemet. Ekkor már puskaropogást hallottak: Fejéregyházától Segesvár felé visszavonuló orosz előőrsök lövöldöztek ott. Bem Fejéregyházán túl foglalt állást, a szűk völgy túlsó kanyarulatában, a segesi vár erdős hegye alatt pedig az oroszok kezdtek hadállásba bontakozni. Máris elkezdődött az ágyútűz, csatára került a sor. A vad és véres viaskodás délután hat óráig tartott. Hatkor kétségtelen volt, hogy a harc elveszett, rettenetes zűrzavarban kezdett futni mindenki, orosz dzsidás lovas-

ság könnyű szerrel érte utól és ölte meg az országúton gyalog menekülő honvédeket. Bem és tábornoka lóhalálban vágatott vissza Héjjasfalva felé.

— Où est mon fils?

Nem látta senki.

XL.

Itt-ott legendákban, szájról-szájra adott történetekben még sokáig felbukkan. Esküdtek is, hogy látták.

Ha a csillag villámgyors útja végighasít az emberiség felett a mennybolton, a vakító fényesség után behunyott szem egy darabig még látja a csodálatos csillag vonalát.

Vége.

ÚJ IDŐK

A MAGYAR URI
CSALÁDOK SZÉP-
IRODALMI KÉPES
HETILAPJA

SZERKESZTI:
HERCZEG FERENC

Előfizetési díja negyedévre 6.40 P
Mutatványszámot díjtalanul küld a
KIADÓHIVATAL,
Budapest, VI., Andrásy-út 16.

A MAGYAR REGÉNYEK 1931. ÉVI KÖTETEI:

1.

Herczeg Ferenc: A Nap fia

A legnagyobb élő magyar író új történelmi regénye

2.

Zsigray Julianna: Szűts Mara házassága

Egy békebeli magyar szerelem napfényes története

3.

Terescsényi György: Hősök

A magyar falu legerősebb tehetségű írójának regénye

4.

Csathó Kálmán: Leányos ház 1931-ben

A magyar középosztály dickensi humorú krónikásának új kötete

5.

Kosáryné Réz Lola: Egy hordó bor

A magyar vidék egyik legsúlyosabb kérdésének művészi regénye

6.

Falu Tamás: A halottak is élnek

A rezedaillatú magyar kisváros költőjének új regénye

7.

Pásztor József: Az atyafiak

Egy derűs magyar művészházasság érdekes regénye

8.

Harsányi Zsolt: Az üstökös I.

Petőfi Sándor életének regénye

Megjelenik havonként

Egy kötet ára fűzve 2 pengő, kötve 3 pengő

Előfizetési ára negyedévre (3 kötetre) fűzve 4.50 P, kötve 7.50 P

félévre (6 kötet) fűzve 9 P, kötve 15 P.

Kiadóhivatal: Budapest VI., Andrásy-út 16

A
MAGYAR REGÉNYEK

1932. ELSŐ FÉLÉVI KÖTETEI:

9.

Harsányi Zsolt: Az üstökös II.

Petőfi Sándor életének regénye

10.

Terescsényi György: Lesz ahogy lesz

A magyarság győzedelmes élniakarásának himnusza, a „Hősök” szerzőjének új műve

11.

Niamessyné Manasz Margit:

Villámlík messziről . . .

Asszony beszél benne a háborúról

12.

Kosáryné Réz Lola: Álom

Egy halk és reménytelen szerelem történetét írta meg
Kosáryné Réz Lola

13.

Falu Tamás: Öregek

Az öregek és fiatalok örök harca a tárgya Falu Tamás
új regényének

14.

Zsigray Julianna: Mata blang

A „Szűts Mara házassága” nagy sikert elért szerzőjének új regénye

Megjelenik havonként

Egy kötet ára fűzve 2 pengő, kötve 3 pengő

Előfizetési ára negyedévre (3 kötetre) fűzve 4.50 P, kötve 7.50 P

félévre (6 kötet) fűzve 9 P, kötve 15 P.

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrásy-út 16

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár